

CAPVT QVINTVM.

Venia dilect^o me^o in hortū suū, vt
comedat fructū pomorū suorum.

Spōsus charissimā Spōsā hortū ap-
pellabat: & quoniā piōrū animo
rū est, quæcūq; ab Spōso accipiūt do-
na & beneficia in Spōsum referre: &
nomine amenissimi horti, quæcūq;
virtutū ornāmēta quæ Spōsē conti-
gissent, Spōsus exprimere curabat:
gratū animū & beneuolū Spōsa de-
clarat his verbis: [Veniat dilect^o me^o
in hortū suū, &c.] Hortus sum tua
manu plantatus, & cōsitus, æterna
prædestinatione, & electione, iugi-
ter scaturientibus aquis, hoc est, in cō-
parabili tua gratia & bonitate irri-
guus. Quoscūq; itaq; fructus effe-
ro, tui sunt, tibi debentur. [Veniat
ergo dilectus me^o, &c.] Tabernacu-
lū illud & tēplū celeberrimū, quo-
rū alterū à Mose, alterū à Salomo-
ne constructū fuit, arcanas contine-
bat rationes eorū omniū, quæ inter
Spōsum & Spōsam, inter Deum &
pios animos cōrigere. Illud itaq; ad-
uertēdū, Mose virū Deo charissimū,
crecto tabernaculo, rebusq; omni-
bus pulcherrimo ordine dispositis,
(vt Hystoria Sacra refert) admira-
bile illā structurā in gloriā & hono-
rē Spōsi excogitasse. Et Salomon
cōstructo tēplo longa oratione Spō-
sum inuitabat, vt tēplū illud di-
gnaretur inhabitare: boni consule-
ret exigū illud munus, sed ingenti
animi pietate ab Sponsa, à populo
Dei, & veteri Synagoga sibi dica-
tū, precabaturq; Sponsū eo in lo-
co, tēplo .s. celeberrimo, placido vul-
tu & benigno populo propitiare-
tur, peccata remitteret, omne genus
bonorū charissimæ Sponsæ impen-
deret, cum ad ruendā corporeā vi-
tā, tū verò maximè vitā animi: mul-

tāq; fecit mentionē deprecationi-
bus populi illius & sacrificijs, quæ
omnia benigno animo acciperet, enī
xe postulabat, perindè ac si diceret:
[Veniat dilect^o in hortū, &c.] Quæ-
cūq; verò siue in tēplo illo quod
Salomō extruxit, siue in tabernacu-
lo fœderis à Mose edificato gere-
bātur, omnia (vt diximus) arcanas
cōtinebāt rationes piōrū animorū,
qui ab orbe cōdito Spōso per fidem
& charitatē, tanquā matrimonio,
fuere copulati. Nā sacrificia & obla-
tiones, orationes etiā publicæ, siue
sacerdotū, siue totius cœtus Israēli-
tici sanctos animorū recessus signi-
ficabāt: tū verò maximè odorata oīa
quæ in tēplo iuxta rit^o Mosaicos cre-
mebātur: vt myrrha aloës, cinnamo-
mū, cāphora, ceteraq; id genus alia,
de quibus in superioribus multa di-
ximus: nā nō solū odoramēta illa,
sed & cætera omnia quæ Spōsi mā-
dato in tēplo gererētur, bona opera
pietatis, .s. significasse, satis ostendit
Isai, cū inquit: Ad quid mihi multi-
tudo victimarū vestrarū dicit Dñs?
Holocausta arietū & adipē pinguiū
& hyrcorū, non diligit anima mea:
nē vltā afferatis frustranea mune-
ra: incēsum res mihi est abomināda,
neomenias, sabbatha, panegyres, fer-
re nō possum. Et quoniā ista ad cor-
dis pietatē & cultū referebātur om-
nia, & hui^o rei essent effigies & ima-
go, adiecit: Lauamini, mūdi estote,
auferte malū cogitationū vestrarū
ab oculis meis: cessate ab improbi-
tate, discite benefacere: querite iudi-
cium, subuenite oppresso, ius dicite
pupillo, causā viduæ suscipite. Erat
proinde tēplū illud & tabernacu-
lum, veluti hortus quidam, ad quē
vetus illa Sponsa charissimū Spon-
sum inuitabat antiquitus dicens:

M 5 [Vc]

[Veniât dilectus meus in hortum suum, vt comedat fructum pomorum suorum.] Et poma appellat cultum, cum internum, tum etiam externum. Sponsus enim vtrunque à nobis exigit: non solum animi pietatem, verum etiam externa opera ab Spona exigit: vt sint poma, tum animi cogitatus, & studia pietatis omnia: constructione transitiva pro intransitiua, fructus pomorum pro poma quæ sunt fructus. Sed inquit hæreticus, & vrget: si hæc poma Spõsi sunt fructus illi tribuendi, tanquam ab illo proficiscantur: vbi igitur est libertas arbitrij humani? nam si poma ista Sponsi sunt, & quæcunque bona opera facimus, Sponso referenda sunt: ita vt potius sint censenda Sponsi quam Sponsæ: funditus igitur libertatem arbitrij labefactamus. Attende igitur aliam esse libertatem iuste operandi, aliam autem libertatem operandi libere: & libertas illa quæ pertinet ad iustitiam operum, ex accidenti conuenit creaturæ rationali, quemadmodum & iustitia ipsa: nam sicut iustitia, non necessitate aliqua nostris animis hæret, ita etiam & hæc libertas iuste operandi nulla necessitate nobis contingat: nam libertas ista iuste operandi pender à diuina gratia, & beneuolentia numinis: sine qua, quamuis arbores huius horti erumpant in fructus & poma, nusquam tamen erunt iudicio Spõsi grati saporis, neque illi erunt accepta. Libertas autem illa, qua nostrum arbitrium citra coactionem aliquam, aut consentit, aut dissentit: aded est cum nostra natura coniuncta, vt non magis à nostris animis possit diuelli, quam vita ipsa, quam ratio, quam æternitas & immortalitas. Si igitur libertas illa

primi generis nobis ex accidere conuenit, nunquid satis erit, vt bona opera nostra sint, secundam illam arbitrij libertatem, cum nostra esse natura coniunctam: aut possumus propter secundum illud libertatis genus, poma siue fructus nostros appellare, quemadmodum & Sponsi? Tota Scriptura sacra docet non posse nos villo pacto Deum adiuuare, aut illius Spiritum: neque illi esse à consilijs. Quod si in bono opere efficiendo Deum non adiuuamus: quo igitur pacto poma ipsa, fructus siue opera nostra appellabuntur? Sed attende ex doctrina Diui Augustini Sponsam non posse villo pacto Sponsum adiuuare: neque illi esse à consilijs: hoc enim proprium est superioris causæ, inferiorem iuuare, aut opera, aut consilio. Sed etsi Sponsum Spona adiuuare non possit, neque consilio, neque opera, adiuuantur tamen ab Sponso, quæ vna ratio iuuamenti & operæ sufficiat, vt poma siue fructus & Sponsi appellentur, & sint. Quod ergo ab Sponso Spona adiuuatur apertis testimonijs scripturarum comprobatur. Est ergo nostræ voluntatis proprius motus: alioqui superuacaneum esset diuinum illud adiumentum. Sunt igitur in omni bono opere & Sponsi & Sponsæ concursus: & Spõsus ita nobiscum operatur, vt efficiat animam liberam, & spontaneam credere, consentire, bene viuere. Nam si hæc omnia Spõsus ipse non efficeret, quomodo igitur dicitur: Da-
Excc. 36
 bo vobis cor nouum, & ego faciam, vt in præceptis meis ambuletis? & si libertas arbitrij non nobis maneret integra, nec fructus pomorum nostri appellari potuissent, non diceret idem vates: Facite vobis cor nouum, & spiritum nouum. Obeamque
Excc. 18
 rem

Aug. de
 l. b. arbi.
 cap. 15.

Ang. de libero arbitrio dixit: Nē mortalis homo forsā arbitzaretur, arbitrij libertatē funditus sublatam, Scriptura sacra nostræ ruditati se attemperans, & ignorantie consulens, Psalmo. 94. dicit, Hodie si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Nec vates Ezechiel diceret: Projicite à vobis iniquitates vestras, & facite vobis cor nouum, & spiritū nouum. Prouidus proinde Spiritus Dei, quæcunq; pietatis opera Spōso tribuit, aliquādō suppressa libertate arbitrij, vt Sponsa facit præsentī carmine, nē in grauissimum errorem incidat Sponsa ipsa, existimans sine diuina ope & gratia posse se bonum aliquod opus efficere. Nūc verò contrā, arbitrij libertatem, & facultatem exaggerat, suppressa diuina gratia & Sponsi opera: vt extroque ad iustitiam erudiatur homo: agnoscatque arbitrij libertatē integrā sibi constare, & Sponsi operam vehementer necessariam ad bona opera efficiēda. Sed est peculiaris quædā ratio huius adminiculi & operæ Spōsi, propter quā pomorū fructus, & bona quæcunq; opera Spōso potius quā nobis sint tribuēda: vt verē dicat Sponsa: [Vt comedat fructū pomorum suorū.] Nā cum audis arbitrij libertatem simul cum Spōso ad pietatis opus concurrere: nō itā intelligendus est hic cōcursus: quemadmodū cum duo homines se mutuō iuuant: vel ad trahendam nauem, vel ad impellendā cymbā: quorū neuter possit suis viribus id operis efficere. Spōsus enim cum Sponsam adiuuat, vt in fructus bonorū operū erūpat, illi cooperatur, quēadmodū Sol perspicuo aëri cerā molliēti, per acceptū ab ipso Sole lumē & calorē, quemadmodū

ductor viā demōstrans, aut is qui iacentē hominē, languidū, & imbecillē erigit. Ob eā enim rē Scriptura sacra operā Sponsi ad edendos fructus, lumē appellat: nos verò assimilat eis hominibus, qui densissimis tenebris, & profunda caligine, aut lubrico in loco versentur. Et sicut medicus caligantibus oculis certis medicamentis videndi restituit facultatem, qua restituta, quamuis videndi facultas, ea ratione qua beneficium est, medico sit tribuenda: nemo tamen, nisi qui demens sit & stultus, negabit, visionem illam, hominis esse videntis. Hæc verò que diximus, non obuiant his, que à Paulo dicta sunt, Neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementū dat Deus. Siquidem Paul. eo loco nihil aliud docet, quā arbitrium liberum nihil ex se boni efficere sine gratia Sponsi præparantis & illuminantis. Quauis ergo Spōsa fructus pomorum Sponsō tribuat, dicens, [Fructum pomorū suorum:] Non tamen obeam rem tollitur arbitrij libertas.

*Veni in hortum meum soror mea
Sponsa. messui myrrhā meā cum
aromatibus meis: comedi fauū cū
melle meo, bibi vinū meū cū lacte
meo: comedite amici, & bi-
bite, & inebriamini charissimi.*

NVSQVAM Salomon discendit à venustate metaphoræ semel assumptæ. Nam quoniam fingitur Sponsus pastor, siue agricola rei rusticæ intentus, ea recenset, tanquam pretiosissima, quæ

Leui. 15
Num. 15
et. 28.

quæ solent rusticis hominibus gratissima haberi, nempe mel & lac, fauus, tum etiam & vinum. Fit autem interdum in literis sacris istarum rerum mentio, de melle, de lacte, de vino maxime. Vtrunque igitur Salomon incredibili quodam artificio complexus est, vt simul & sacrificiorum veteris legis meminerit nomine mellis, lactis & vini: tum & a rustica metaphora, & pastorica non discedit, cum hæc omnia apud illos semper habeantur in ore.

Virgilius Eglor.

*Hinc tibi quæ semper, vicino ab limite
sepes,
Hybleis apibus florè de pasta salicti,
Sæpe leui somnum sua debet inire
sacro. Et alibi:
Castaneæ molles, & pressi copia la-
ctis.*

¶ Attende itaque quam maturo consilio Salomon, siue Sponsus, aut Spiritus Dei per Salomonem his verbis declarat, quam sint illi grata & accepta pietatis opera, quæ Sponsa efficit. Tu me (inquit) o Sponsa inuitabas, vt in meum hortum descenderem, veniam vltro. Ecce venio libens, & quæ mihi obtulisti poema siue fructus, ego dulciora iudico recenti fauo mella distillanti: nec lactis gratissimus sapor: apud pecuarios homines possit cum pomis istis deparitate certare. Parum dixi: Imò non minus tui fructus mihi probantur, quam solet vinum rusticis hominibus siue agricolis. Quod autem myrrhæ meminit, meminit etiam aromatum siue odoramentorum, ad sacrificia, oblationes, tumque externum cultum veteris legis referendum est: vt intelligas

Sponsæ cultum, siue internum, siue externum non minus Sponso probari, quam solet fauus dulcissimus aut reces lac rusticis hominibus probari. Et iure Sponsus bona opera, & quæ diuinæ voluntati sunt consentanea cibus gratissimis assimilat. Nam quæadmodum ille dicebat apud Ioan. (rogantibus discipulis & querentibus inter se, cum sceminam Samaritanam alloqueretur ad puteum Iacob, quis attulit illi manducare:) meus cibus est, vt faciam voluntatem Patris mei qui in caelis est, vt perficiam opus eius. Quasi dicat Christus: Ego non veni in mundum vt otiosus per totam vitam agam, non vt cuticulam probe curem: aliud est quod ego vehementius appeto, & desidero multo magis, quam famelicus cibum, aut sitiens potum, nempe vt faciam voluntatem Patris. Illius opus est, vt electos per Euangelium vocem, iustificem, glorificem. Hæc ergo vehementer cupio perficere: inceptum quidem est opus diuina prædestinatione & electione: sed nondum perfectum, nondum absolutum. Ego itaque vehementer cupio id operis perficere. Ingens sanè dilectio Sponsi erga Sponsam suam: vt salutem Sponsæ & foelicitatem sua morte parandam proprium cibum appetlet. Inuitat proinde mortales omnes ad bona opera, cum voluntatem Patris efficere suum appetlet cibum. Quicumque ergo voluntatem parentis cœlestis explet, per omnia Christum cibat & potat. Vide igitur, quo pacto omnia inter se coherant: Sponsa propria opera fructus pomorum appellabat: Sponsus ea opera dulciora gratioraque iudicat fauo, melle & lacte: imò ea ipsa opera mel appellat, & fauam, & lac, & vi-

Ioan. 4.

& vinum. Is enim est Sponsi cibus, efficere voluntatem parentis celestis. Si ergo bona opera Sponsæ gratissimus cibus iudicatur ab Sponso, non frustra laborat is qui bonis operibus incumbit, vt quidam putarunt. Neque ea re contentus Sponsus, vt dulcissimis rebus opera Sponsæ assimilaret, amicos, & charissimos, inuitat: vt eisdem cibus tanquam sibi longè gratissimis epuletur. [Comedite (inquit) amici, bibite & inebriamini charissimi.] Illud enim in conuiujs viri illustris sollicitè obseruat vt quæ sibi videntur gratissima inter edulia, eadem ipsa conuiujs accumbentibus proponant (Ansi se fuele dezir, Este es el mejor regalo que os puedo hazer, daros de lo que bien me sabe) Ioan. 6. dicebat turbis illum sequentibus. Operamini non cibum qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis (inquit) dabit vobis. Sponsus nobis cibus præbet, ipsius sunt bona opera quæcunq; effacimus: & tamen quasi nostra fiat, magnoperè Sponsam propter opera collaudat, & inter beneficia quodammodò reponit: & quò magis exaggeret nostra merita, amicis & charissimis proponit inter epulas contemplanda & exedenda. [Comedite (inquit) amici.] Quid aliud efficit Sponsus tota historia sacra, quàm poma ista dulcissimi saporis, opera Sponsæ nobis omnibus proponere iuitanda, & iugi meditatione in stomachum animi trahenda? Fauus erat iustitia Abraham: dulcissimum mel illius fides & obedientia: vinum constantia sancti Noë, tũ & sanctissimi Enoch: castitas Ioseph candidissimum lac. Omnia itaq; pietatis opera, quæcunq; ab Spõsa ædita sunt ab orbe cõdito nobis imitanda proponit, cum

inquit: [Bibite amici, &c.] Per Pau. Rom. 4 Apo. loquitur de iustitia & fide sanctissimi Patriarchæ Abraham: de fide, de constantia, alijsq; virtutibus eorum omnium quos vitæ probitas, animi candor, integrâq; innocetia fecit illustres. Aliquâdo & ipse magister vitæ de sancto Noë, Iob, Daniele mentionem intulit: quibus omnib; quid aliud voluit, quàm nos oēs ad eorũ imitationem pellicere? Possint & verba ista ad cælites illos & fêlices oēs spiritus referri, vt illos Sponsus alloquatur, dicēs: [Comedite amici, &c.] Dixit enim aliquâdo Christus, gaudiũ esse in cælo super vno peccatore penitentiam agente. Quemadmodũ ergo vnus hominis penitudine: lætantur exultantq; fêlices spiritus, multò etiam magis excellentissimis & præstantissimis pietatis operib; gaudebũt.

*Ego dormio, & cor meum vigilat.
Vox dilecti mei pulsantis. Aperi
mibi soror mea, amica mea, colum-
ba mea, immaculata mea: quia ca-
put meum plenum est rore, & cin-
cinni mei guttis noctium.*

PRimã huius carminis partẽ, quidã sic interpretatur, quasi Spõsa cor suũ appellet Spõsum, vt sit sensus. [Ego dormio.] Id est, cum ego sõno cõsopita iacerẽ, vigilabat cor meũ, hoc est, me Spõsus & dilectus. Vt sit hoc loquutionis genus, quale solet esse inter amantes, qui se inuicem appellant corda, animos, mentes, & alias id genus appellationes, quas pro tempore fingit amor. Quidam verò hæc verba Spõso tribuunt, nõ Spõsæ: vt Spõsus dormiat iuxta naturã humanã, vigilet iuxta diuinã. Sunt qui velint, quãuis prima huius carminis pars Spõsæ tribuatur, ita

ita intelligendā, vt Sponsa dormiat iuxta corpoream naturā, quæ fragilis est, quæ imbecilla, vigilet autē secundū spiritum, vt sit id quod Christus redemptor noster aliquando dixit. Spiritus quidem prōprius est, caro autem infirma. Mihi verò rem consideranti videtur, hæc verba Sponsæ tribuenda esse: sed verum sensum & germanum huius loci paucissimos video attigisse. Aduertendum proinde, inter priscos homines frequenter conuiuia fuisse celebrata. Nam, vt Aristo. autor est, iuxta medicorum placitum, nihil magis hominis animū oblectat, nihil magis frontem remittit, quam conuiuium, modo sit intra rationis metas conscriptum. In conuiuio à laboribus interquiescimus, laxamus curas, ministratur amicitiae fomes, amoris est condimentū, ac vitæ solatia præbet, præsertim si legitime, si caste coeant inuitates. Nam est conuiuij finis vitæ quædam communio, vbi promiscua alimonia, promiscuum fit & mentis bonum, voluntate comparili. Erant autem conuiuialia quædam ænigmata antiquitūs, quæ inter epulas, & medijs in conuiuijs proponerentur, cum ad excitandos animos & execuenda ingenia, tum ad exhilarandos conuiuas, vt essent conuiuia ipsa multò festiuiora. Id quod Samson vir fortissimus, in literis sacris, non præteriuit: qui in conuiuio cæteris qui adessent adolescentibus ænigma proposuit. De comedenti exiuit cibus, & de forti egressa est dulcedo. Crediderim proinde, nisi me falsum teneat opinio, Sponsam iuxta veterem illam consuetudinem, non solum à gentibus verum etiam & à Iudæis obseruatam pertinacissimè, cum

in conuiuio simul cum Sponso, iuuenulis, adolescentibusque versaretur, vt ex superioribus constat, sua proposuisse in somnia loco ænigmatis, aut Gryphi, vt sit id quod Hispanè dicimus, Que es cola y cola. Sunt autem Sponsæ insomniam non vana, non inania: sed prophetica potius, & quæ varia, multa quæ arcana & sacramenta cōplectantur. Nā solet interdū Deus pijs animis multa per insomniam reuelare quæadmodū accepimus à Mose, qui omnes prophetiæ grad⁹ distinxit in visionē, in speciem aut similitudinē in somnia, & in apertā cognitionē. Sic credimus multa fuisse reuelata sanctissimo patriarchæ Abraham, cum grauissimus sopor super eum irruisset. Idem de primo omnium parenti Adamo, cum Deus grauissimum in illum soporē inmisit. Idem de Ioan. Euangelista, cum supra pectus Domini recubuit, iuxta quorundā sententiā. Et insomniam ipsa frequenter rationes cōtinere arcanas futurarū rerū satis ostēdit illustris patriarcha Ioseph, qui in Ægypto catenis pressus, seruis Pharaonis, pincernæ & pistori, futurarū rerum exitus certò prædixit. Idem de somno Pharaonis regis Ægypti à Iosepho ipso sapienter & prouidē dissoluto. Idē de Daniele propheta, qui somniorum sacramenta regi Nabuchodonosor aperuit. Et prophana philosophia insomnijs nonnihil diuinitatis & numinis videtur tribuere. Aristot. lib. de diu. insomn. inquit: diuinationem aliquā somnijs inesse, neque pertinaciter resistendum; neque temerè asserendum. Nam quod aut omnes, aut plurimi arbitrantur in somnijs aliquid esse numinis, & visa pleraquæ occurrere futurarum rerum prænuntia, ar-

gu-

gumento est, huiusmodi sententiã hominum mentibus, vsque adeò infiram, vt omnium penè sit gentium firmata consensu: id quod fieri minime potuisset, si non à rerum euentis habuisset tortum. Socrates apud

9. derep.

Platonem de insomniorum ratione differit. Cùm quispiam (inquit) salubri, & moderato cultu, atque victa se tradiderit quieti, excitatur illico, & erigitur ea animæ pars, quã rationem appellamus, optimis cogitationibus exsaturatur tanquã gratissimis epulis. Nam cùm animi facultas quæ voluptatibus est obnoxia, nullis agitur perturbationibus: cùm ea, circa quam irarum ardor exæstuat, sedata, atque restincta est, tum demum pura mēs veritatem assequitur, neque somniorum occurrant visa nefaria.

Galen.

Narrat & Galen^o quid sibi super hæc re acciderit, probans eandē sententiã.

Iambli.

Jamblicus Platonicus animos esse quosdam asserit, verè præfagientes, afflatosque numine, qui cùm dormire maxime videantur, haud dormiunt, & cùm vigilare videntur,

Demo.

tum verò maxime dormiunt. De nocturno in ea sententia fuit, vt crederet pulsari dormientium animos externa & aduentitia quadam imaginum visione, quæ tanquã membranæ quædam à corporibus dirēpte perpetuò funderentur & fluerent. Itaque Sponsa iuxta celebrem sanctarum Scripturarum morem, & prophanæ philosophiæ placita, sua proponens insomnia, dixit: [Ego dormio, & cor meum vigilat.] Hoc est, libet inter epulas vobis, o gratissime conuiuē, referre, quid mihi per insomnia acciderit. Videbar mihi Sponsam meam audire ad hostium ædium pulsantem

& clamantem, eum mihi grauissimus simul & dulcissimus obreperet somnus. Bene dormienti Sponsa, quod primo per insomnia occurrit, species Spōsi pulsantis est, & vocantis Sponsam. Multa enim enarrat in somniorum progressu, quæ omnia præuenit Sponsi simulacrum clamantis. Ita enim naturã comparatum esse videmus, vt illarum rerum simulacra, de quibus cogitamus impensè, per insomnia primò nobis occurrant: id verò maxime contingit amantibus, qui de nulla alia re, aut cogitant, aut loquuntur, quàm de rebus amatis. Audiebam (inquit) vocem dilecti pulsantis, cùm ego graui somno consopita iacērem. Quale sit somnium hoc, de quo Sponsa loquitur præsentem carmine, facile liceat coniectare. Nam verus illa Synagoga frequenter diuinas leges oppugnans, in scelera grauissima, & idololatriæ peccatum prolapsa fuit. Nam quemadmodum Moses vaticinatus est, Incrassatus est dilectus & recalcitrauit, incrassatus, impinguatus, dilatatus. Cùm enim populus ille in terram promissionis esset inductus, cuius optimum erat ingenium, quæ esset omnium earum rerum feracissima, quæ ad fulciendam corpoream vitam videatur necessaria, breui diues, scilicet, & opulenta euasit, adeò, vt quasi ventre & stomacho vino diuersisque cibis onerato, & suffarcinato, grauissimus illum occupauerit somnus peccati. Verus præterea homo noster frequenter grauissimum nobis somnum immitit: non solum flagitiosis peccatoribusque, verum etiam & iustis, & pijs hominibus: ita vt non

Num. 35

Exo. 32

Deu. 32

Num. 13

sem-

Roma. 7
 semper edant opera fidei & charitatis, etiam dum adest facultas, mole veteris hominis defatigati. De qua re Paul⁹, cuiusq; nostrum induens personam, frequenter conqueritur, cum inquit: Dum bonum facere volo, video mihi malum adiacere, velle siquidem mihi adest: perficere autem bonum inuenio. Non enim quod volo bonum hoc ago: sed quod odi malum illud facio. Cōdelector siquidem legi Dei secundum interiorem hominem: sed video aliam legem in membris meis, repugnantem, legi mentis meae, & captiuantem me in lege peccati, quae est in membris meis. Et tandem quasi defatigatus & pressus mole corporea, dicebat. Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Somnium autem solet scriptura sacra, interdum in bonam partem, pro quietudine mentis, & felici rerum successu accipere: ut ps. 4. In pace in idipsum dormiam, & requiescam. Interdum etiam & pro peccato & scelere, quo quis cessat ab officijs pietatis, & corpori indulget aliquantulum. Quae admodum enim in somno corporeo sensus omnis vacat ab officio, ita & in somno peccati vacat mens ab omni actione charitatis. Aduertendum proinde, veterem illam Synagogam a fide interdum in infidelitatem, ab optimis moribus & cultu virtutis, ad vitam perditam, multisque sceleribus coinquinatam fuisse prolapsam: quemadmodum & nobis frequenter accidit, ut deserto sposo, diuinisque legibus contemptis, corporeis voluptatibus seruiamus. Sponsus igitur cum sponsa graui somno correpta irreparabiliter dormiret, ad ostium pulsabat, prophetas & concionatores diuini verbi ad id operis destinabat, ut minis & supplitijs propositis, tum blandioribus verbis, promissis

Psal. 4
 Exod. 32

scilicet, atque pollicitis Sponsam excitarent a somno, vocaret a morte, et in vitam auocarent diuiniorem. Docet praesenti carmine celestis Spiritus, necessarium esse, semperque fuisse internum Sponsi motum & instigationem, ut dormiens Sponsa in vtramque aurem, excitetur aliquando. Nam si de fide agitur, primo beatam vitam fundamento, ab infidelitate namquam Sponsa excitari potest, nisi Sposus crebro pulset, & animi facultates moueat ad arripiendam fidem. Totam ergo vitam spiritalem in duas partes distribuamus, siue veteris illius Sponsae, siue cuiusque nostrum. Altera est, quae tantum complectitur certam de diuinis rebus persuasionem, quam Fidem appellamus, tum infusam Charitatem, infusam Spem: altera vero, quae cetera Dei dona, ut sunt optimi cogitatus, studia, & opera pietatis. Si ergo de priori illo membro loquamur, de fide scilicet quae quis diuinis oraculis credit: hoc vnum opus est, quod (ut August. inquit) fit in homine, sed non ab homine. Nam caetera omnia (ut idem docet) & fiunt in homine, & simul ab homine. Obeamque rem fides a Christo apud Ioannes Euang. Opus Dei appellatur. Quoniam (ut idem docet Augustinus) fides, vnde nascuntur opera bona, ut in homine fiat, fit tamen ab Sponso Deo. Cum ergo Sponsa ab Sponso sepe ab infidelitate ad fidem exciteretur, vides quam fuerit semper necessaria Sponsi contumax ista pulsatio ad ostium Sponsae. Dicit aliquis, Nunquid pulsatio ista, de qua Sponsa loquitur, non potest fit ab ipsa ratione & humana mente proficisci, quae frequenter hortatur hominem, & impellit ad sectandam virtutem, & cultum honesti? Sunt enim qui credant, inter caetera

VOCA-

vocationum genera, quibus Sponsa ab Sponso vocatur, hoc vnum esse in postremis non habendum. Verū tamen hoc debeat esse certissimum, iustificantem fidem, ad quam Sponsa ab orbe condito frequenter fuit excitata, Sponsam nunquā nec cogitare potuisse, nec sibi cōsulere, nec providere de re ista citrà pulsationē Sponsi. Quod si cuiquam videatur, etiam ante fidem iustificantem, initia quædam & quasi prima semina huius vocationis, & suscitationis à somno fuisse expertum: sciat huiusmodi cogitatus optimos, & seminaria virtutis, effectus esse diuinę prædestinationis pulsationemq; esse vocantis Sponsi, sine qua nec cogitare possumus, nec deliberare de rebus ad diuinorem vitam necessarijs. Quod si fides sequatur prima ista semina, & bonos animi motus, confertur fides iustificans ab Sponso, non meriti causa, quæ nulla præces sit in nobis: sed sequitur fides iustificans bonum animi motum, quæadmodum in Physicis forma, dispositionem materiæ. Quemadmodum autem de fide cæterisq; infusis virtutibus diximus, ita etiā & de alijs donis, quæ fiunt ab homine simul & in homine. Qualis sit Sponsi pulsatio, quam sedulo excitet dormientem Sponsam, siue à somno peccati siue infidelitatis, satis ostendit ipsa Sponsi oratio, quæ per nervos (vt mihi videtur) semper crescit, vt fiat multo vehementior, potentiùsq; in fluat in animū Sponsæ. [Aperi (inquit) mihi soror mea.] Quis enim fratribus, necessarijsq; pullantibus non aperiat, omniaq; pietatis & beneuolentię præstet officia? Sed, vt fratri cōsanguineo & cognato Spōsa suæ verecūdiæ & pudoris rationem habēs, media nocte foris nō aperiat,

Sponso tamen & marito pulsanti, quid possit impedire, quominus illi pateant fores? Obeaq; rem secundo loco eā appellat amicā. Sed si neq; Sponsam mouet sororis titulus, nō blanda amicæ appellatio, debeat saltem illā permouere, quod illam columbam appellat. Quo nomine voluit profulsissimū, sui ergā Sponsam amorē significare, & dilectionē incredibile, qua nulla possit excogitari maior: diligunt se enim inuicem huiusmodi auiculæ inter ceteras omnes impēssimē, id quod querele gutturis, crebræ exosculationes, cōtinuāq; pedum orbibus adulatio satis ostendunt. Si ergo nec fratri aut cōsanguineo aperire velis, saltem vel Sponso te diligenti, non secus atque columbæ solēt, pateat aditus. Postremò illam appellat perfectam meam, Hebraicè *תמימה* hoc est, integram, absolutam omnibus numeris, in qua nihil possit desiderari. Reuocat Sponso, hoc nobili & illustri titulo, quæcunq; ab Sponso acceperit beneficia. Nam quod perfecta sit, & integra, quod absoluta, id omne debet Sponso. [Aperi mihi (inquit)] vel propter ea quæ frequenter accepisti beneficia, & magna & ampla. At verò quæ sequuntur plena sunt affectibus. [Caput (inquit) meū plenum est rore, & cincinnati mei guttis noctiū.] Si te (inquit) Sponsa nobiles tituli, & ingentia illa beneficia, nō mouent, moueat saltem, & per multas horas intēpēsta nocte rigēte frigore sub dio ad ostiū steri: perseueravi pulsans, adeo vt caput totū humore nocturni roris medeat, & guttulæ iā per cincinnos implexionesq; capillorū defluat. Duo itaq; Spōsus his verbis carissimē proponit Spōsę. Alterū est pertinacē impulsando perseuerantiā: alterū ad la

N bora

bores pertinet, quos, vt Sponsam excitaret, libenter subibat. Ergo si frater, si amicus, si impense diligens, si qui in te cōtulit tot beneficia, repulsam patitur: ille saltē qui tam in defesse, labores noctis, iniurias celi per pessus est, repulsam non patiatur. Pertinent hæc omnia ad exprimendas vocationes diuinas: seper enim inuitat, allicit, ablādicitur Dominus.

Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?

PRO tunica Hebraicē *תּוּנִיקָא* & *תּוּנִיקָא* tunica vel camisia, vel sagulū: Græcē *χιτών* aut *πεπλῶς* Gen. 37. nauauerunt eū tunica talari & polymita. In plurali verō *תּוּנִיקָא* Gen. 3. Tunica presenti carmine interiores vestes (vt arbitror) significat. Iā verō lotio pedū ad frequētes illius populi lotiones videtur respicere: celebre enim erat, siue solenne apud Hebræos ante cubitum frequenter pedes lauare: id quod exemplū Abraham satis declarat, cū angelos alī quando inuitaret ad prandīū, tanquā totius conuiuii caput illud proposuit. Afferatur pāxillū aque, & lauentur pedes vestri. Idem de sancto Loth, cū eosdē Angelos in domū suā diuertere veluti cogeret. Senex præterea ille qui in Gabaa hominem de laterē montis Ephraim in domū suā induxit, inter cetera hospitalitatis officia, aquā pedib⁹ ministravit: postq̄ lauerūt (inq̄) pedes suos, recepit eos in cōuiuiū. Christ⁹ R. N. conuiuiū illo postremo, qđ cū discipulis celebravit, vt nullū prætermitteret charitatis & dilectionis signū, illorū lauit pedes, iuxta veterē illi⁹ populi cōsuetudinē. Igitur Spōsa tā quā veterno pressa, excludit pulsantē Sponsū, & leues quāsdā causas

prætexit, imò vefanas poti⁹ & stultas, propter quas Spōsum pulsantē repellit. [Expoliaui (inquit) me tunica mea, quomodo induar illa? laui pedes meos, &c.] Non est quod nimīū excruaiemur circā allegorias quāsdam de tunica ista, qua se expoliauit Spōsa: an sit certa religio & obediētia mandatorū Dei, quam iterum detrahat subire, quid etiā & pedū lotio. Illud tantū spirit⁹ celestis significare voluit, quid homines miseri & infelices Spōso anxie & solite pulsanti respōdeam⁹, quas interdū prætedamus excusationes, vt Spōsū nostris ædib⁹ excludam⁹. Primò, cū Sponsa de tunica & lotione pedū mentionē intulit, quæ duæ res, leues quidem, illi fuerunt impedimento quomin⁹ aperiatur Spōsio: vides quoniā pulsanti Sponso, excitati à somno & ad vitā spiritale reuocanti, leues & stultæ cause nos remoratur, quomin⁹ illi aperiāmus. Quid enim stultius, quā Sponso nō aperire, nē exutas semel velles iterū induas, aut non pedes lotos iterum coinquines? Easde excusationes & nos frequenter, & vetus illa Synagoga prætexebat. Quid enim demētius quā propter leues & momentaneas carnis voluptates, propter vile lucrum, propter pauca pecunias Sponsū repellere pulsantē? Legis in Euangelio, inuitatos illos ad conuiuiū regia magnificentia & apparatus propter nuptias filij instructū, leues etiā & stultas causas prætexuisse. Alius dixit, villam emitalius vxorē dux: alius iuga boū emi quinq;. Quæcunq; igitur causæ leues & nihili, vt sūt studiū diuitiū, honoris, & dignitatis, voluptatum & oblectamentorū carnis: quæ nos impediunt & remorantur, exprimitur præsentī carmine, cū inquit Sponsa.

[Ex-

[Expoliaui me tunica mea, &c.] Vi-
des secundo quanta sit nostra demē-
tia atque velania, qui Sponso veli-
mus præstituerē tempus nostræ vo-
cationis, cum non sit nostrum nosse
tēpora vel momenta, quæ ille po-
suerit in sua potestate. Nā cū inquit:
[Expoliaui me, &c.] perinde est ac
si dicat. Intēpestiue pulsas amice:
oportebat venires oportune: nam
postquam ego me tunica expolia-
ui, laui pedes, ingressa sum cubiculū
(quæ omnia noctū homines solem⁹
efficere) quomodo iterū lectulo sur-
gā, vestes induā, vt tibi aperiā. Libē-
tēr me hercle, si interdū venisses, a-
peruissē fores, nunc verò, Perdona
q̄ se pegan las manos a las sauanas.
Et nobis dormiētib⁹ exitiale & per-
nitiosum illud sceleris somnū, hoc
interdū imò frequētēr contingit, vt
pulsanti Spōso fores nō aperiāmus,
q̄ nostro iudicio intēpestiue sem-
per vocet & pulset. Voluptatibus
carnis quispiā adat operam: pulsat
Spōsus ad ostiū, vocat & inuitat, sed
importunē (vt nobis videt:) statim
respōdemus: si lucris, si pecuniarum
capiditati in hiarem, libentēr tibi a-
peruissē: nunc verò hoc tēpore cū
dulcissimis carnis oblectamentis dē
operā, quomodo fores aperiā? Dein-
de, in virenti, in florenti ætate con-
stitutum vocat: intēpestiue venis a-
mice. Si vocares senem, & lōga æta-
te fractū hominē & debilitatū a-
peruissē libentēr: nūc verò colligen-
di sunt flores carnis, anteaquā mar-
cescant. Idē etiā dixerim de omnib⁹
alijs, qui periturarū rerū & fluxarū
tenentur studio. Sed & illud aduer-
tendū, Sponsam non solū Spōso nō
aperuisse propter adductas causas,
verū etiā quod secū haberet amato-
res alios, Obeāq; rem verū Spōsum
repellit, nē in flagranti crimine ab

Sponso deprehēdatur. Sæpē enim
hypocrisis, quæ nostræ carni agna-
ta est, causas & rationes secū excogi-
tat, & meditatur, vt Spōsum pulsā-
tē repellat nē forsā adulterij gra-
uissimiq; criminis accusetur. Eas e-
nim rationes atq; argumenta Spon-
sa præsentī carmine exprimit, quas
solet hypocrisis tegendis & occultā-
dis criminibus. Instruimur autē, &
erudimur præsentī versiculo, nō pos-
se Sponsam pulsanti etiā Spōso ape-
rire, aut assensum præbere Sponso
vocanti, nisi Sponso ipse, præter cō-
munem vocationē, peculiarē adhi-
beat operā, gratiā & auxilium. Non
enim ita existimandū est, quasi Spō-
sa ab Sponso vocata, & excitata suis
viribus possit lectulū, & perniciosā
peccandi consuetudinē relinquere.
Aliud est magnoperē necessariū vt
Spōsus nova & incognita ratione in-
terius moueat affectus: siue vehemē-
ti instigatione, siue externo flagel-
lo. Est enim Sponsa, & nostrū quisq;
ab Sponso vocatus, quē admodū lan-
guidus quidā, qui domo clausa iace-
ret, qui citrà alterius adminiculum
non posset, aut se erigere, aut fene-
strā domus aperire, vt lumē solis do-
mus tenebras & caliginē depellat.
Spōsus itaq; pulsat ad ostiū, & per-
petuò penē pulsat. Sed vt excitetur
Sponsa, vt aperiat, necessum est, illi⁹
volūtas, singulari quadā ratione ab
Spōso excitet. Querētib⁹ autē quid
causē sit, q̄ Spōsus ab ipsa prima vo-
catione nō illicō Sponsæ arbitriū &
voluntatē excitauit, ad amplecten-
dā virtutē: respōde, quoniā crede-
re, relipiscere, penitere, opera sūt ab
hominis arbitrio profecta cælitus a-
tracto perspiratū Dei diffusū in cor-
da nostra. Spōsus itaq; sic vocat Spō-
sam, sic trahit, vt etiā suo arbitrio di-
mittat. Quod si contēnit, & relucta-

N 2 rur,

Of. 13 tur possit se facere indignā amplio-
ri vocatione. Vix huic quæstioni pos-
sumus facere satis: Quā ob causam
sic quosdā vocat Sponsus, vt à pri-
ma vocatione statim, à peccatis ex-
citentur, quosdā verò ita vocat &
trahit, vt illos aliquantulum suo
permitterat arbitrio. Illud tantū sci-
re fuerit operepretium, perdi-
tionem Sponsæ ab ipsa semper na-
sci, salutem verò & libertatem sem-
per ab Sponso.

*Dilectus meus misit manum suam
per foramen, & venter meus intre-
muit ad tactum eius. Surrexi vt ape-
rirem dilecto meo:*

Pulsante Sponso ad ostium ami-
cæ, cum illa moras neceret, per-
tendens friuolas & inanes excusa-
tiones ne aperiret, propter causas
iam dictas: Sponsus impatiens more
manum suā misit per foramē, quod
in ostio vel propè ostiū esset, vt ma-
nu pelulū leuaret, & repagula que-
cunq; alia essent amoueret, atq; ea
ratione aditū sibi faceret, viamque
aperiret ad amatam. Pēdet verus &
germanus huius loci sensus, ab He-
braicæ linguæ idiotisimis. Nisi enim
probè teneamus, quid manus signi-
ficet in arcanis literis, quid vēter, fie-
ri non potest, vt in genuinos huius
carminis sensus penetremus. Manus
proindē (vt alias significationes li-
bens prætermittam) potestatem si-
gnificat. Vt est illud Palmographi
in manibus tuis tempora mea, siue
Gen. 49 sortes meæ. Et Iacob ad Iudam, cum
morti vicinus filio beneprecaretur,
manus tua in cervicibus inimicorū
tuorū. Frequēs est hic Hebraismus
in sacris literis, in man⁹ esse, pro eo,
quod est esse in potestate. Verū cū
ad Deum refertur manus appella-

tio, interdū significat robur, fortitu-
dinē. Nunquid manus Dñi inualida Nu. 11.
est: manus Dñi abbreviata non est.
Manus Dñi erat cū illo, quod ego Luc. 1.
de fortitudine intelligendū censeo.
Est & regio vati familiarissimū ma-
nū Dei pro graui vindicta & atro- Psa. 92.
ci accipere plaga, vt tradas eos in
manus tuas. Inueniatur manus tua Psa. 10.
omnibus inimicis tuis. A fortitudi-
ne manus tuæ Dñe ego defeci. Vide Psa. 38,
Exo. 10.
runt Ægyptios mortuos super litt⁹
maris, & manū magnam quā exe-
ruerat contra eos Dñs. Deute. 32.
Si ac verò vt fulgur gladium meum
& arripuerint iudiciū manus meæ:
Manus Dñi (inquit Iob) tetigit me. Iob. 19.
Ad Hebræcos. Horrendū est incide-
re in manus Dei viuentis. Quib⁹ fa- Heb. 10.
cile liceat cuius cōiectare, quid sit
manus Sponsi præsentis carmine.
Aut erit manus Sponsi illius pote-
stas, siue facultas, aut robur & vis:
aut grauis aliqua plaga, & supplitiū
atrox ab Sponsa desumptū, aut oīa
simul. Nā potentia diuina, roburq;
illius, ac vis incomparabilis, vt alijs
rationibus se insinuet, frequētē ta-
men se exerit pœnis atq; supplitijs
in hominū scelera & flagitia inten-
tatis. Canit Epithalamigraphus
præsentis carmine, ea oīa quæ histo-
ria sacra refert de veteri illa Spōsa
Synagoga scilicet. Nā multis modis
Sponsam illam inuitabat, & excita-
bat à somno peccati, blandiorib⁹ ti- Exo. 19.
tulis appellans populū illū: nūc qui
dem primogenitū, nūc peculiū ex cū
ctis gētib⁹, nūc sacerdotale regnū: vt
his appellationibus dulcissimis (qua
si dicas sororis, amicæ Sponsæ) illā
dormientē excitaret, & ad amplectē-
dā virtutē iacentē erigeret. Sed quo-
niā his omnib⁹ titulis blandioribus,
illustrata, Sponsum contēpsit, aperi-
re noluit, multis adhuc sceleribus
Sponsum

Sponsum irritabat. Misit tandem
 Jud. 2. 2
 st. 3. et. 4
 manū suam, hoc est, graui plaga Spō-
 sam percussit charissimā. Mortuo
 Iosue, vt refert historia sacra, multis
 sceleribus Sponsum irritabat, Dese-
 rentes (inquit) Dñm, abierunt post
 deos alienos, coluerunt Baal, Alta-
 roth: & incēsus est furor Dñi aduer-
 sus Israel, tradiditq; eos in manus
 diripientiū, vendidit eos in manū ho-
 stiū. Eadē penē scelera aut flagitia
 recensentur cap. 3. Ex quibus penis
 atq; supplitijs profecta est resipiscē-
 tia, & dolor cordis, & ad virtutem
 regressus. Itaq; Spōlo iā olim à pris-
 cis illis tēporibus immittēte manū,
 pōnas & supplitia aduersus impie-
 tatē Spōsæ, atq; hoc indicio eximiā
 illius potestatē & vim declarante,
 Sponsa illa à lectulo excitata, amo-
 uebat repagulā, & ostij pesulū ape-
 riebāt dilecto. Possēt quispiā iurē
 ambigere, quid causæ fuerit q̄ Spon-
 sus nō illicō atq; accessit ad ostium
 Spōsæ, manū suā per hostij foramē
 misit, vt pesulū ostij siue repagula
 amoueret. Satis sciebat Sponsus, Spō-
 sam sibi charissimā, propter animi
 socordiā & desidiā, minimē excitā-
 dam fore blandiori illa vocatione:
 quā igitur ob causam tēpus terere
 in re, quā sciebat fore inutilē, nō de-
 trectauit? Sunt qui velint, Sponsum
 interdū quosdā vocare priori illo
 vocationis genere, nō ad eō efficaci,
 vt illos sic vocatos expectet ad peni-
 tentiā, ad dolorē cordis internū: qua
 si liberū Spōsæ arbitriū, suapte vi
 & natura, post primā illā vocationē
 citra vltiorē Sponsæ opē possit à
 peccati somno excitari. Is autē fuit
 error Pelagij. Verū quidē est Spon-
 sum Sponsam primò vocauisse blā-
 diori illa vocatione, de qua dixim⁹,
 illāq; aliquandiu expectasse moras
 neccitē, inanesq; pratēdentē execu-

fationes: sed expectabat illā, vt à pec-
 cato excitaretur nō sine Spōsi ope:
 quæ post vocationē ipsam, necessa-
 ria erat, vt Spōsam traheret, inuita-
 ret, vt tandē surgeret, relinqueretq;
 flagitiorū molles tract⁹, siue lectu-
 los. Quod Spōsus post priorē illam
 uocationē Spōsā aliquātisp̄ expe-
 ctat, ad illi⁹ pertinet sūmā bonitatē:
 & expectatio illa inter Spōsi benefi-
 cia & peculiare tract⁹ connumerāda
 Rom. 2
 est, iuxta Paulinā sententiā, Ignoras
 quoniā benignitatis Dei ad pōnitē-
 tiā te adducit? an diuitias bonitatis
 ei⁹ & paciētiae, & lōganimitatis cōte-
 minis? Christus R. N. rem istā elegan-
 ti & venustissima expressit similitu-
 Luc. 13
 dine, vt ostēderet ad sūmā illi⁹ bo-
 nitatē pertinere, & animi lenitatē,
 & inter peculiare illius tract⁹, & vo-
 cationes connumerandā esse expe-
 ctationē istam. Ficulneā (inquit) ha-
 bebat quidam in vinea sua, venitq;
 opportunotēpore quærēs ab ea fru-
 ctus, & nō inuenit: dixitq; colonis si-
 uē cultorib⁹. Tres anni sunt ex quo
 venio quærrens fructū, & non inue-
 nio: igitur si tibi videtur succidamus
 illā. Vt qd enim terrā occupat inuti-
 lis arbor & infrugifera? Respondēs
 cultor inquit. Dñe, dimitte illā hoc
 anno, vsq; dū fodiā circa illā, & ster-
 cora mittā: & quidē si fecerit fructū
 bene res habebit: sin minus, succide-
 tur. Libētē expectauit Dñs vineæ.
 Quod expectationis genus, vt supe-
 rius habes ex Paulo, ad peculia-
 rē Numinis pulsum & tractū perti-
 net. Sponsus proindē, quò mortali-
 bus hominibus subindicer quāta sit
 sua bonitas, paciētia, lōganimitas,
 vocat aliquādo, quāuis certo sciat,
 non illicō ad primā vocationē pec-
 catores excitādos. Cupit enim apud
 Sponsā ostētare diuitias glorie, bo-
 nitatis, & lōganimitatis suæ. Quod
 N. 3
 autem

autē post priorē illā vocationē & expectationē, postquā ostentabat diuitias gloriæ & bonitatis. Mittit manū, vt remoueat obstacula & repagula omnia, hoc est flagello & castigatione Sponsam excitat, ita vt molles peccati strat⁹ relinquat, fugatq; à lectulo, vt Sponso aperiatur. Est enim illud literis sacris celebratissimū, misericordiā Sponsi omnia illi⁹ opera præcedere. Non enim manū immittit per foramē, neq; seuerioris iustitię adhibet remedia, nisi pri⁹ consumptis omnibus misericordiæ medicamentis. Tū suo tēpore Sponsus mittit manū per foramē, hoc est castigatione excitat Sponsā, & tēpē stitue quidē, & opportune satis. Nā Sponsi vocatio nunquā temere fit, sed magno cū iudicio & delectu. Tūc enim adhibet acerbioris huius vocationis remedia, cum scit vtilē fore & salubrē: vt est annotatū à Chrysostomo super Matthe. de his quos pater familias vocauit, vt in vineā suā cōduceret. Alij (inquit) mane vocati sunt, alij hora tertia, alij hora vndecima: Deo sic oīa moderāte, vt singuli homines eo tēpore maximē vocētur & excitētur, quando Spōsus no-uit futurū, vt vocatione ipsa felices sortiantur exitus. Ergo quod manū per foramē immittit, quasi postremū adhibens remediū, quod Spōsa statim surgit à lectulo, delectū Spōsi & exactū de rebus venuris iuditiū significat, in vocādis & excitandis hominibus. [Contremuit (inquit) venter meus ad tactum ei⁹.] Tactus nō est ad ventrē referendus: nā videretur vetus æditio impudicū nescio quid significare: sed tact⁹ ad repagula & pēsulū ostij est referendus. Ita q; Spōso manū immittente, venter Sponsę contremuit. Significat autē venter in arcanis libris, omnē animalē virtutē eā scilicet facultatē, qua vita cōstat

animalis. Hæc sedē habet in mediā corporis parte super diaphragma, vbi natura cor, pulmonē omnia que præcordia locauit: vbi audaciā, metū, fugā, iracundiā, spē, & amorē, odiū, voluptatē, dolorem residere ex phisicis nouimus. Cōstat verò hæc animalis vita, cū his quæ diximus, tū etiā his quæ sub diaphragma locantur, vt sunt venter & renes: quo fit, vt diuini⁹ philosophia, cordis, nomine aliquādo, nōnunq; & venter, nō raro etiā renū, abditiora quæq; & abstrusiora tū animalis vitæ, tū spiritalis significet. Quo circa regius vates David, vt vehementissimā cōmotiōnē & metū significaret, aiebat, Conturbatus est in ira oculus me⁹, anima mea, & venter meus. Id est suprema, media infima mei corporis tabe consumpta sunt. Habent Hebræa. וֶחַי וְיָדָא hoc est, resonauerunt viscera mea, quasi præ nimia cōmotiōne. Nā וֶחַי viscera significat, vt dixit Iere. 4. Ventrē meū doceo, cū illius viscera cōcuterētur. Esa. 10. Super hoc venter meus ad Moab quasi cythara sonabit. Hieronym⁹ super locū illū: ventrē sonare quasi cytharā, est in intimo cordis dolore, & sūma animi mēstitia ruinā & interitū amplissimę ciuitatis deslere. Spōso proinde manū immittente, vt remoueat obstacula & impedimēta, surgit à lectulo spōsa, vt aperiatur dilecto. Sūt aliquādo repagula ista diuitiē & opes, interdum verò corporis robur integras salus, formę dignitas, vult⁹ pulchritudo, honor aliquando & dignitas, sepē filiorū & vxoris amor: hæc impedimēta, vt amoueat Sponsus, quę illi aditū præcludunt, manū aliquādo immittit: eripit fortunas oēs, robur, & vires corporis, frāgit & debilitat, florē venustatis decutit, honores & dignitates eripit, deturbat ab estimatiōe & claritudine nominis:

vt

Psa. 30.

Hier. 4
Esa. 10

vt illi aperiāmus. Id quod veteri Spōse frequētē contigisse nemo ignorat. Ad tactū itaq; man^o diuine, hoc est, eū man^o Spōli niteretur hęc omnia remouere obstacula cōtremuere p̄ nimio terrore viscera Spōsæ: vt totā intelligas animalē facultatē, vt diximus, tūm etiā spiritalē. Optima quidē ventris & p̄cordiorū cōcussio cū affect^o omnes & perturbationes, quæ in p̄cordijs habent propriū domiciliū, ad volūtātē Spōli iuxtaq; illius instituta gubernantur, & in proprias operationes diriguntur. Felix cōmotio viscerū & p̄cordiorū, eū audacia depugnat aduersus peccatū, metus horret omne genus flagitij, iracundia cū sceleribus acerbē suscipit dimicationē, pes tota pendet ab Sponso, amor & dilectio circa eundē Sponsum se versant, odiū in peccata & scelera diriguntur, voluntas circa res spirituales sentitur, dolor cōcipitur de scelerib^o admissis. Hęc viscerū perturbatio & cōmotio & immutatio, sequitur interdū ad postremū illud gen^o vocationis: vt omittamus q̄ ratio & voluntas, altera per fidē, per charitatē altera diuinis legibus obtēperant. Hęc affectuum & p̄cordiorū conturbatio & immutatio pertinet maxime ad vitā beatā. Nō enim sunt hi affectus in nobis penitus diuellēdi, aut extirpādi: sed iuxta p̄scripta rationis, & diuinas leges, fingēdi, formādi, ducēdi sunt, & moderādi: vt cōtēnenda sint Stoicorū figmenta, qui affectus istos nostri animi, & perturbationes in sapiētē hominē minime cadere cōstantē affirmarūt. Nascitur ex cōmōtione ista id quod Paulus hortatur: Humanum dico propter infirmitates carnis vestre, id est, leue & facile, & quod cōmune est iubeo: quēadmodū exhibuistis mēbra

vestra seruire immūditia, & iniquitati ad iniquitatē, & nūc exhibete vestra mēbra, vt seruiatis iustitiæ ad sanctificationē. Vt enim corpus hoc materiale mēbra quædā habet: ita etiā & interior homo affectibus omnibus quasi mēbris vtitur, in certis operationes à natura destinatis. Hęc mēbra interioris hominis, ante vocationes Sponsi, iniquitati, libidini, & petulantia deseruiūt: sed cū Spōsus manū imittēdo vt amoueat obstacula, acri castigatione cohibet à flagitijs, excitat a peccatis: mēbra illa, affectus scilicet, & perturbationes, quæ antea iniquitati seruebāt, & voluptatibus dabāt operam, incipiunt iam seruire iustitiæ.

Man^o mee stillauerūt myrrham, & digiti mei, pleni myrrha p̄batissima.

EXcitātē spiritu Sponsi Spōsæ cordiā, incipit manus ad mouere & extēdere ad op^o. [Man^o (inquit) mee stillauerunt myrrhā, &c.] Manus in literis sacris frequētē pro ipsa operatione externa sumitur: vt apud regiū vatē: Deū exquisiui manib^o meis, hoc est, optimē gestis, & p̄clare factis. Vndē peccatorū manus, iuxta Scripturarū morē, im-
Psal. 76.
 piorū opera sunt, quæ vel cū hypo-
 crisi sunt cōiuncta, vel apertē diuinas leges expugnāt. vtroq; appellat Scriptura malos operarios, siue operarios iniquitatis. Quoniā igitur cōficiēdi negotia absolutā rationē manib^o tribuim^o: pulcherrimē Spōsa dictura de bonis operibus, & efficacī ministerio, manuū meminit, dicens: [Man^o mee stillauerunt, &c]. Vet^o itaq; Synagoga cū à Deo vocata interdū aperire recusaret, supplitijs, (vt diximus) & castigatione excitabatur à peccatorū fomno, plagisq; & dura castigatione admonita, sa-

N 4 crificia;

Exo. 30. crificia, oblationes, orationes Spōso
 Leui. 16. offerbat, cæteraq; exteriora opera
 Num. 16. connumerabantur Thimiamata; &
 suffitus odoratorū: quæ omnia Salo-
 mō cōplexus est appellatione Myr-
 rhæ. Salomon proinde, ne discedat
 vel lato vngue à semel assumpta me-
 taphora, fingit Sponsā è lectulo sur-
 rexisse: & vt se probaret Sponso, ce-
 lerrimè se vnguentis perunxisse co-
 piose adeò, vt de manibus & digitis
 guttatim defluerent, adeò vt pefulū
 ostij, iuxta quorūdā versionem ma-
 defecerit. Sequitur proinde diuini
 spiritus virtutē, eor excitantē & mo-
 uentem, peculiari illa vocatione, mi-
 nisteriū efficax, excitans ad opera
 pietatis: sequiturq; vera penitētia,
 & feruidū studium sarcindi, quod
 omissum est per socordiā: quæ admo-
 dū & præsentī carmine, & sequenti-
 bus etiam videbimus. Habes præsen-
 ti carmine, liberā Sponsæ volūtate
 nusquā posse aut bene velle, aut be-
 ne operari, sine peculiari Sponsi vo-
 catione & instinctu spiritus Christi
 Iesu. Neq; hinc sequitur, nō habere
 Sponsam potentiā, qua possit bene
 velle: quemadmodū si dicas, quāuis
 homo citra lucis adminiculū videre
 non potest, non igitur habet poten-
 tiā aut facultatē videndi. Quemad-
 modum enim clausus oculus, aut de-
 fectissimis tenebris profunda q; cali-
 gine constitutus facultatē habet vi-
 uendi, luce aut lumine in oculum se
 insinuantē: ita & humanus animus
 tenebris peccatorū immerlus, & le-
 ctulo flagitiorū supinus decūbens,
 vim habet & potentiā, qua & vide-
 re potest, & operari ea quæ sunt ad
 salutē necessaria, si tamen adsit diui-
 na vocatio, & lumen spiritus facultatē
 & potentiā excitans ad bene
 operandum. Sponsa proinde cū pri-
 mō vocatur ab Sponso, tantū exci-

pit diuinum beneficiū, cum ipsa ni-
 hil operetur: vocata secundo exci-
 tatur à somno, surgit à lectulo, ma-
 nus incipit admouere, vt pefulū o-
 stij aperiat Sponso. Est hic aliquid,
 quod operabatur Sponso sine Spō-
 sa, gratia & instinctus Spōsæ volun-
 tatem excitans & mouēs, est aliquid
 quod Sponsa efficit. non tamen sine
 Sponso: quod surgit à lectulo excu-
 sa pigritiā, quod myrrha pretiosis-
 simisq; adamentis manus perun-
 xit, quod ad remouēda claustra siue
 repagula manus incipit admouere.
 Est enim aliquando Sponsi vocatio
 tam efficax, vt sola ipsa vocatio
 in nobis primō operetur, quodāmo-
 do sine nobis: quemadmodū Paulū
 de cælo: occiuit vocatione adeò effi-
 caci, vt reiecta contra Christū duris-
 sima voluntate, suū præberet assen-
 sum, dicens: Domine, quid me vis fa-
 cere? Vocatio illa & subito immu-
 tata voluntas, Sponso potius tribuē
 da est, quā Paulo. De gratia ista lo-
 quebatur, cū diceret: Gratia Dei sum
 id quod sum. Quæ gratia præueniēs
 iure appellatur, secundū quā huma-
 nus animus subito diuinā miseratio-
 ne, ita percillitur & agitur, vt intus
 ad se reuersus, & in seipsum descen-
 dēs sibi displiceat. Quod autē vides
 Paulū Apostolū post vocationem
 istā laborare, castigare corpus, in ser-
 uitutē redigere opera sunt Pauli,
 sed non sine Spōso. Ad eūdem mo-
 dū dicito de operibus Sponsæ. Ma-
 nū itaq; incipit admouere Spōsa, &
 manū plenas myrrha: hoc est, aggre-
 ditur opera penitentiæ aliarūq; o-
 mniū virtutū, quæ prima initia sū-
 munt à dolore, amaritudine, & mœ-
 sticia: quæ oīa per myrrhā significā-
 tur. Sed vt opera post vocationē ap-
 probentur Spōso, opus est, Myrrha
 ista vitiata nō sit, sed probatissima.
 Quam interpretes quidem transeū-
 rem

Acc. 9.

1. Co. 15

1. Co. 9

3. mo. 4

Gen. 23

rem myrrham appellauere. Id quod in eundem sensum recidit. In Gen. enim probata pecunia dicitur pecunia, transiens. Cum enim Abraham ab Ephetheo coemit duplicem spelancam illam certis siclis argenti, probata monete, dicitur pecuniae summa, moneta publica transiens. Oportet ergo pietatis opera, quae post uocationem aggredimur vitiosa non sint. Sed qualis est myrrha ista, probata, selecta. Nam aggreditur aliquando hypocritis bona opera, sed ad captandam populi auram, & leues rumores. Tali erat peruncte myrrha Phariseorum manus. Ieiunabant, orabant, faciebant elemosynas, sed ut humanam gloriam & hominum lenissimas laudes aucuparetur. Danabat iam olim Esai. Iudeorum opera, quae imposturae & fucce videretur, quae deesset interna pietas animi, quae deesset myrrha probatissima. Tunc tandem opera nostra Deo approbantur, & manus selecta myrrha inunguntur, cum nihil aliud intendimus, quam ut nostris operibus diuina gloria, Spiritus nominis & estimatio magna suscipiat augmenta, & incredibiles faciat progressus. Sed oportet certam, ut opera diuinae uocationi respondere deant, & manus & digiti pleni sint myrrha probatissima. Sunt qui opera quaedam pietatis efficiant, bono animo & candido & sincero: sed ut haec pauca opera efficiant in Spiritus gloriam, alia tamen sunt, quae in suos usus, negotia, gloriam & dignitatem transferant. Singuli digiti manus, singulae sunt operationes. Oportet ergo opera omnia nullo praetermissio plena sint myrrha probatissima, nihilque sit ipsis operibus vitiatum. Egent enim nostra ieiunia, orationes Myrrha ista. Hunc locum verterunt quidam: digiti mei Myrrham distilauerunt probam, quae pessulum maefecit. Quorum interpretatio si nobis probetur, possit, & ad af-

fectus ipsos carnis, & animalis hominis (quod admodum superius diximus) accommodari: pessulum siue repagula ostij maefacit myrrha, cum affectus omnes, qui aditum solent pracludere uenienti Christo, ad pietatis opera & usus transferimus: tunc uera est carnis mortificatio, quae uocationem Sponsi sequitur, cum iram, tristitiam, dolorem, timorem, amorem, qui omnes affectus solent nobis esse impedimento, ad obsequia Sponsi charissimi transferimus: ut cum tantum, qui timendus sit, timeamus, amemus uehementer eum qui diligendus sit, &c.

Pessulum ostij mei aperui dilecto meo, at ille declinauerat, atque transferat.

Vetus Synagoga, frequenter post duras castigationes & supplicia ostium aperiebat Sponso, cum tamen Sponsus nondum cessaret a castigatione, nondum eleuaret flagellum, nec portas remoueret, quibus illam afficiebat. Multa de re ista refert historia sacralib. iudicum & regum. Spiritus ergo solet interdum post uocationem Sponsae etiam cum se ad externum ministerium Sponsa incipit expedire, aliquantisper declinare subducere seipsum, & abire. Sed abitio ista siue transitus Sponsi non una tantum ratione contingit, declinat enim aliquando, subducit seipsum post uocationem, indurando animum, & reluctantes diuinae uocationi suis permittendo consilijs. Nam & Pharaonem uocabat aliquando, non solum praedicatione Moysi, portentis & miraculis: sed & multo antea uocauerat, ut inquit dicitur Augu. beneficijs illis quibus sanctissimus Ioseph totam illam uinitiam cumulauerat. Sed post uocationem istam se subduxit Deo, declinauitque a Pharaone proprijs illi permittendo consilijs. Idem dixerim de illis omnibus, qui temporibus Noe perie-

Exod. 5.
6. 7. 8. 9.
10. 11. 12.
13. 14.
Gen. 41.

N 5 runt,

Gen. 67. runt, idē de viris Sodomitis, de perti-
naci ludeorū populo. Declinat autē
& se subducit Spōse, nō tamē vt illi⁹
animū induret, aut eā permittat suis
cōsilijs & cogitatis. Solet præterea
post vocationē istā aliquantisper se
subducere Sponsus, cū vocatā Spon-
sā adhuc præmit & castigat, nec ma-
nū cohibet à flagellis. Sed post voca-
tā Spōsā, excitatāq; à peccati lectulo
post collatam gratiā, ceteraq; virtu-
tū ornamēta, adhuc arcano suo cōsi-
lio penis afficit, & grauissimis vexat
Num. 20. supplitijs. Sanctus ille Moses, cuius
fuit cū Spōso tā arcta familiaritas &
amicitia, post peccatū illud incredu-
litas ad aquas cōtradictionis, post
peccati & sceleris huius remissionē,
penas tamē luebat sceleris huius: ne
q; enim terrā promissionis ingress⁹
est, in penā huius tanti flagitijs. Sen-
sit & sanctus Dauid, post vocationē
illā nobile Nathā prophetæ, Spon-
sum declinasse, & se aliquantisper
2. Re. 12. subduxisse. Nā post lachrymas, post
penitentiā, post cilitiū, cineres, fre-
quentes orationes, adhuc charissim⁹
2. Re. 18. filius, quē susceperat ex Bersabee,
plectitur morte: illi⁹ dom⁹, filij Ab-
salonis petulātia & libidine publico
afficitur dedecore & cōtumelia, vt
reliquas castigationes omittamus.
Idē de veteri Synagoga, vt superi⁹.
Hoc igitur est, quod Sponsa inquit.
Cū aperuissem pessulū ostij, decli-
nauerat Sponsus, atq; transierat. Ta-
lis est Sponsi transitus & abitio. At-
rende itaq;: quāuis humanus anim⁹
ab Sponso vocatus, si detrectet veni-
re, possit sibi facere meritū obdura-
tionis: si tamē vocat⁹ veniat, nō tamē
proprijs meritis, propriā accipit gra-
tiā iustificantē. Solet etiā se subdu-
cere Sponsus. Primò: quoniā amor
sagax venator est, vt dixere philoso-
phi: nam vt sit amator cæteris in re-

bus iners & incuriosus, in amatorio
negotio calidus est & astutus, ita vt
multis modis amati gratiā aucupe-
tur: nunc dolis implicat, nūc captat
obsequijs, nūc mulcet eloquio, nūc
cantū delinit. Secundò, discedit ali-
quāntisper, nē amplitudo donorum,
& virtutū ornamēta, quæ solet ipsa
vocatione cōferre, vocatos in super-
biā extollat. Ne magnitudo reuela- 2. Co. 12.
tionū me extollat, inquit Paul. &c.
Tū, nē cæteros propter diuitias in-
gentes donorū contemnāt: sed illis
potius cōmiserescant. Tertiò, quia
quod nobis nimiū familiare est, so-
let venire in contēptum. Recedit er-
gò à nobis, nē nimis assiduus con-
temnatur: queratur auidius, inuētus
retineatur contumacius. Quartò,
præsentia Sponsi tanto solet affice-
re oblectamēto, vt propter collata
dona ab ipsa vocatione Sponsa bea-
tā vitam videatur agere in terris.
Nē igitur putet exilium patriā esse,
aut terrā pretiosissimam, subducit
se, nē ciuitatem manentem nos hic Heb. 13.
habere putemus.

*Anima mea liquefacta est, vt dilect⁹
loquutus est: quæ sibi, & nō inueni il-
lū: vocaui, & non respōdit mihi. Inue-
nerūt me custodes qui circūcunt ciui-
tatē, percusserunt me, & vulnera-
rūt me: tulerūt palliū meū mihi cu-
stodes murorū. Adiuro vos filie Je-
rusalē, si inueneritis dilectū meum,
vt nūtiatis ei, quia amore lagueo.*

HAbēt Hebræa *נפש יצאה בדברי*
Id est, anima mea exiuit à me, vt
dilect⁹ loquit⁹ est. Sed optimē meo
iudicio vertit Hieron. [Anima mea
liquefacta est.] Exprimi enim his
verbis rapt⁹ quidā siue extasis, quæ
non rarò vere a mantibus solet con-
tingere propter amoris vehemētiā.
Nam cū nulla sit facultas que duo
simul

simul efficere possit, & ad duo muna simul obcūda sufficiat, totaq; amantis intentio in assidua cogitatione amati se verset: fit necessariū, totam naturalis complexionis vim illic esse intentam, aded, vt à proprio corpore deficiat. Quocirca prisci philosophi & poëtae amorem pallidum & macilentum finxere. Nam quocūq; fertur animi assidua intentio illuc & spiritus, qui animæ sunt instrumenta, magno impetu cōuolent necesse est. Trahuntur enim spiritus hi, quoniam cō subtiliori purioriq; sanguine gignuntur, quocūq; fertur intenta cogitatio: facileq; resoluntur, cum non suppetat tam assiduus puri sanguinis fomes: obeaq; rē coguntur interdum amantes, grauisimos pati defectus, & extases. [Anima (inquit) mea exiuit à me vel liquefacta est.] Vt inquit Hieronymus, Amorem veteres philosophi, omni sapientiæ genere spectādi astutum, & nouarum rerum machinatorem appellarunt. Diligit Sponsus Sponsam charissimam: nascitur autē ex amore isto ast^o quidā admirabilis & nouarū rerū machinatio. Ecce enim Spōsa, quæ antea inexorabilis steterat, vt vocāte Spōso ostiū aperire cōtēpsit: propter absentiam Spōsi amoris vehemētia quasi percitata, inquit: [Exiuit anima mea à me, siue anima mea liquefacta est.] Sequūtur absentiam Spōsi cōgritudines p̄ nimio amore: sequūtur vota, desyderia, preces, imò & meditationes: de quib^o omnib^o suis est in locis dicēdū. Et primò secū meditat Spōsa, reputatq; interiori animo rei magnitudinē ad rationis momentū expendēs, quāta fuerit illi^o socordia, quā perniciosa pigritia, quādo Spōso pulsate, & blādiōrib^o inuitate verbis illi^o preces omninò cōtēpsit. Sic enim interdū cōtingere solet, vt qui p̄pter sum

mā animi socordiā & supinitatē, vocante Deo, & amicē & beneuolē inuitante, cōtēno & serquillino, peccatorū surgere renuūt, multis deinde difficultatibus impediti, laborib^o, suplitijis, imò & grauisimis irretiti sceleribus miserā suā sortē & infelicē defleant multis lachrymis, in memoriā reuocantes blādas illas & suauis inuitationes Sponsi. Atq; ea ipsa cogitatione adeo incenditur anim^o in amorē Spōsi, vt raptos illos & exit^o patiāt, de quib^o inquit Spōsa: [Anima mea liquefacta est, vt dilect^o loquutus est.] Id est, illi^o dulcissimē loquutionis & vocationis Spōsi refrigerans memoriā, p̄ nimio Spōsi desiderio incēdor, exagitorq; vehementer. Possit Spōsa his verbis ingentē amoris vim, & excessus illos, de quibus diximus, significare. Ad hūc modū solet amor interdū, externis corporis sensib^o nebulas quasdam effūdere, & vires sentiēdi exteriores lūdicare, aded, vt falsa pro veris sapissimē accipiant amātes: quo fit, vt sibi videātur interdū cū amatis colloqui familiariter, eisdē videre, audire, tāgere: p̄sertim cū tāta incidit amoris vehemētia, vt mens & cogitatio exeat, & liquefiat: quasi dicas, p̄priū relinquat domiciliū. Nā hūc exitū, in amore vulgari, sequitur insania quādā, & trepidatio, & debilitas, & suspiria crebra, cū sit anima quasi proprijs laboribus depulsa. Id forsan sētiebat Spōsa, cū dicebat: [Anima mea, &c.] Videbat enim sibi charissimū Spōsū audire loquētē qui tamen iā discessisset, qui illā mitimē alloqueret: ad id cogente amoris excessu, & violētia, vt falsa p̄veris accipiat. Quē admodū autē extases & meditationes sequunt sanctissima illa amati Spōsi machinamēta etiā sequūtur sollicitē & anxie inuestigationes. [Quæsiui (inquit) illū, & nō inueni:

inueni: vocaui, & nō respōdit mihi.] sic solet diuina iustitia, eisdē penē rebus à nobis desumere debitas pœnas, quibus illius lesimus maiestātē, modisq; omnibus prouocauimus, & irritauimus. Vocabat quidē Spōsus Sponsā, illāq; quærebat: sed cum tā sollicitē quæreret illā, veluti non inuenit, quādo vocāti & pulsanti, tot beneficia tā eximie conferēti nō respōdit, hoc est, nec vestes induit, nec electulo surgit. Vocat Spōsus, respōdet quidē: sed perinde ac si non respōdeat. [Exui me tunica mea,] Postulabat igitur ratio, id exigebat diuina iustitia, vt quæ quærita ab Spōso illū contemnit, vocata nō respōdet vt oportet: cū aduersis rebus multis difficultatibus angitur & premitur, quæres Spōsum nō inueniat, cū vocat Sponsū, Sponsus ipse perti naci silentio linguā cohibeat. Sequuntur tertio loco labores & difficultates, quas incurrit Sponsa, quæ illā inuitāt, trahāt, cogātq; in seipsā descendere & ad Sponsū redire suū. Cū Sponsum quærerē inquit Spōsa: [Inuenerunt me custodes ciuitatis, percusserūt me, & vulnerauerunt.] Hęc prima pars est eius infelicitatis & aduersę fortunæ, quā sua culpa incurrit Sponsa, q̄ excitante Sponso & vocante, è lectulo nō surrexerit. [Inuenerunt me (inquit) custodes, ciuitatis.] Vet^o illa Synagoga has oēs corporeas difficultates perpeffa est, multis crumnarū fluctib^o agitata, propterea qđ vocāte Sponso, ostiū pulsante, & multis modis illā excitāte, pristinis sceleribus & anteaſte vitæ renūtiare detrectauerit. Obeāq; rē multis incōmodis affecta, multisq; malis admonita, quāuis Spōsū quæreret, antiqui sceleris & ſocordię perteſſa, in hostes & inimicos accerrimos incidit: qui amplissimā illorū ciuitatē expugnabāt, custodiebātq;

nē Iudeorū quispiā ciuitatē egrede retur, quin poti^o abirēt oēs in miserā captiuitatē. Custodes ergō ciuitatis & expugnatores ei^o appellat, iuxta Hebræorū sententiā, Chaldeos, & Assyrios, vel gētes illas finitimas, quib^o tanquā graui flagello, Spōsus dormientē Sponsam excita bat à somno peccati, Chanaan̄is scilicet Moabiticis & Amonitis. Quēadmodū autē olim, id exigētib^o veteris Spōse scelerib^o & pœcatis grauissimis, permittebat Sponsā Assyrijs, Babylonijs, ceterisq; gētibus: eadē opera, ppter pigritiā nostrā, & animi ſocordiā, permittit nos falsis doctorib^o, & hypocritis, qui neq; à Deo mittūtur, neq; extorqueāt verā animi pietatem: sed vt olim Chaldej, Babylonij, Assyrij ad expugnandā Sponsā Chri, & sanctā ciuitatē armabātur, ita etiā & falsi doctores, de quib^o loquimur, multis modis instructi, & armati aduersus veram Sponsam Chri Iesu, male illā, atq; atrociter tractāt. Nā inter ceteras pœnas quas Spōsa ab Spōsa solet desumere, quāuis alijs rationib^o soleat ad erudiendā Spōsā proferre exēpla iustitię suę: sed hac vna ratione potissimum falsos doctores & hypocritas pmittit, qui in ſtar Chaldeorū & Babyloniorū impiē atrociterq; Sponsā vnicā diuexerūt. Vnde Hyeremias Trenorum. 2. inquit. Prophetę tui viderūt tibi vana, & insulsa, nō exagitarūt, aut traduxerūt tua scelera, quo auerterēt captiuitatē tuā. Sed viderūt tibi onera vana, & expulsionē. [Percusserūt me (inquit) & vulnerauerūt me.] Est quēdā percussio diuini verbi, quę deceat optimos quosq; cōcionatores & pœcones diuinę volūtatis. Gladi^o est enim verbū Dei, & gladius anceps, penetrabilior omnibus gladijs materialibus: percutere potest, vulnerare potest. Sed felici-

Tren. 2.

Heb. 4.

cissimum vulnus, quod verbo Dei infligitur Sponsæ, quod omnē cordis duritiā penetrat, & proscindit stoliditatem, quod vsq; ad animi medullas, & diuisionem Spiritus & animæ pertingit. Doctorum itaque munus est, hunc gladium distringere, bibrare manibus aduersus hominum flagitia, ad cohibenda scelera: sed falsi doctores, qui Babylonios, & Assyrios imitantur, aliud genus gladij distringunt. Nusquam enim verbū Dei manibus assumunt, sed verbū hominum potiūs. Nam si verbum Dei exacuerent ad cohibenda Sponsæ peccata, & compescendam effrenatam hominum peccandi libidinē, nusquam suis lucris & cupiditatibus intenti Sponsam pallio exuissent: conqueritur enim post percussiones & plagas. [Tulerunt pallium meum custodes murorū.] Quibus verbis duo sunt à nobis consideranda. Primum est, quale sit ingenium falsorum doctorum, in quos frequenter incidit Sponsa: nam & à percussione & vulneribus manus non abstinēt, & suis lucris & comodis inrenti Sponsæ pallium auferūt. Quasi dicas, fortunas oēs & opes. (Porq; es gente que anda a capear) Quemadmodum enim iam olim prius illis temporibus impiæ gentes veterē illam Sponsam, non solum percutiebant, & afficiebant vulneribus: sed expilabant, fortunasq; omnes, diuitias & opes diripiebant: vasa templi argenti & auri cæcata miro artificio, & regem Sedechiam captiuum duxerunt in Reblatha, auferentes torquem auream ingentis precij de collo eius, oculos etiam illi eruētes: non secus falsi doctores & hypocritæ Sponsam Christi pallio, hoc est, (bonis omnibus fortunis, preciosissimisq; rebus expoliant, non solum

animi, verum etiam & corporis. Christus magister vitæ vehemētē hortabatur, fugeret illius Sponsa Babylonios istos, & Assyrios, hoc est, hypocritas & falsos doctores. Caute (inquit) à falsis prophētis, qui veniunt ad vos in vestimentis ouium, intrinsecus autē sunt lupi rapaces. Vestis ouina est, magistri titulus insignis, præceptoris & doctoris appellatio. Nam quemadmodū ovis nunquam suis vsibus, suisq; commodis seruit, sed tota hominū vsibus accommodatur, lanam, lac, caseum, carnes, omnia deniq; in humanos vsus confert: ita etiam & ab his falsis doctoribus & hypocritis, qui ouillis pellibus occultantur, similia quædā possis sperare: sed fugiendi sunt (inquit Christus) nam sub his titulis, præceptoris, magistri & doctoris, ingeniū latet lupinum. Non enim in eam resua exercent munia, aut doctoris officium & facultatem exequentur, ut Sponsæ Christi sint commodo & vtilitati: sed potiūs ut deprædentur, ut pallium auferant: dicente Sponsa: [Tulerunt pallium meum custodes murorum.] Tales erant antiquitus impij Pharisei, qui prætextu doctrine, magisterij, & pietatis, domos viduarum deuorabant. Id Christus R. N. grauitē, & acerbē aduersus illos increpabat, dicens. Qui deuorant domos viduarum, sub obtentu proluxæ orationis. Postremò tandem labores istos & afflictiones, iuxta quorundam sententiam, vota sequuntur, & orationes. [Adiuro vos filia Ierusalem, si inueneritis dilectum, ut nuntietis ei, quia amore langueo.] Alloquitur Sponsa iuenculas, quas secum ducit comites & pedissequas enixēque precatur, ut si Spōsum inuenerint, annuntient ei, quia languent eius amore. Chal.

4. Re. 2.

Marc. 16

Chaldaeus paraphrastes, hæc verba Sponsæ ita interpretatur, quasi Spōsa prophetas, aliosq; homines Deo charissimos alloquatur. Adiuuro vos prophetæ per decretum verbi Domini, quoties vobis reuelatus fuerit misericors, nuntietis ei, quia amore langueo. Atq; eum sequuti Latino- rum nonnulli constanter affirmât, Sponsam enixè postulare à viris Deo magnopere familiaribus, & illi coniunctissimis, pro illa funderēt apud Sponsum lachrymas, suspiria, singultus, orationes, vt tandē digna retur eam totam his incōmodis & difficultatibus expedire. Nunquàm Sponsa Christi, vel priscis illis temporibus, vel nostro etiam seculo, ita in vniuersum discedit à pietate, vera que religione, vt non reliquerit sibi Sponsus plerōque, qui & vitæ sanctimonia, & integritate & innocentia sint admirabiles. Ad Heliam, De reliqui mihi in Israel septēmillia virorum, qui non curauerunt genua ante Bahal, Sunt qui velint, Spōsam (quemadmodum fieri solet) anxie, quærere rationes placādi Deū, apud eos, qui speciem sanctimonix pietatis & sapientix habent. Cæteras huius carminis difficultates, secundo capite satis (vt arbitror) explicuimus.

3. Re. 19

Qualis est dilectus tuus, ex dilecto, o pulcherrima mulierum? Qualis est dilectus tuus ex dilecto, quod sic adiurasti nos?

Quemadmodum mens ipsa siue intellectus versatur circa verum & falsum dignoscendū ita etiā & appetendi facultas circa bonū & malum. Vis autem illa quæ in nobis cognitionem efficit, quæ admodum vero illecta illicò præbet assen-

sum: ita etiam si falsi spectrū in rebus subesse cognoscat, deffērit illicò, & auersatur: ad eūdem modū facultas siue vis appetendi, si rē aliquam speciei boni, aut effigiē præ se ferētem, vel procul apprehendat, & appetit summè & magno circa illam amore afficitur: si verò speciem mali in rebus subesse agnoscat, vehemētius refugit, graui odio cōcitata. Illa proinde iudiciorū diuersitas, & varia in ter homines de summo bono dissensio inde profecta est, quod de bonitate ista in rebus ipsis vel sita vel inserta non eadem ratione iudicaret. Obeamq; rem, alij hoc tā præclarū nomen & appellationem voluptatibus tribuebant, vt Epicurus: alij honoribus, diuitijs: alijs verò qui cordatiores sunt habiti, in vnā virtutē vt Stoici, totius humanæ vitæ summā referebāt: ita prout cuiq; boni aut mali species seclē obiectabat, & desyderio afficiebatur potiūde rei, & vehemētiori erga eā afficiebatur amore. Atq; hinc profectū arbitror, quod homines sapiētes in varios, ac miserādos inciderint errores. Ita enim natura cōditi sum⁹ homines, vt ea vehemētius nos per moueāt, quæ oculis videmus, quæ manibus cōtrectamus fallacibus corporis sensib⁹, quibus stolidi & bruta caro tantopere cōfidit, quā ea, quæ per aures demissa in animū se insinuāt. Cū sit autē ipsa summi boni ratio, quā fides docet, extrā limites humanorū sensuum cōstituta, mirū nō est, si animales homines, non perceperint ea, quæ Dei sunt (vt Pau. inquit.) Sequitur enim sensus frequētē deceptos, qui vmbra duntaxat bonorū cōsectantur. Obeamq; rem adoleſcentulæ, præſenti carmine, quoniā hebetiores animos referūt (vt arbitror) Dei summiq; boni verā notitiam.

1. Cor. 2

hauē

haud assequuta, petunt sibi ab Spōsa, notandas ostendi, quibus summū bonū & vnicū discernatur ab alijs, quibus stulti homines impēdūt summū honorē, veluti pecunijs, honoribus, diuitijs, alijsq; huiusmodi. Secūdo, de summo bono, illius notis & rationibus. Sponsam interrogant, suspicātes id, quod frequenter amanti solet accidere, vt quod impensius amat, pulcherrimū iudicet, & venustissimū, cū tamen frequenter secus se habeat res, vt prouerbiū habet Hispanū, (Quiē feo ama, hermo so le parece.) Huius enim rei causa est (si ex inimis philosophiæ arcanis rationē petamus) q̄ cū humanus anim⁹ quēpiā diligit, nō tā afficitur circa illū iuxta propriā speciē, venustatē, & pulchritudinē, quā iuxta eā pulchritudinē & decorem, quē humanus ipse anim⁹ cōcepit. Impendit itaq; amor ei pulchritudini, quā human⁹ animus fabricauit, & genuit. Obeaq; rē afficitur erga illā, nō solū quia pulchra sibi videtur, verum etiā & quia ab eo genita est imago illa. Quisq; enim, arcano ppriæ naturæ, circa propios fet⁹ magno fertur impetu amoris. Hęc inquā causa est, propter quā amatores frequēter, circa iudiciū venusti & deformis decipiuntur. Iuenculæ igitur existimantes nē forsan Spōsæ accidisset, id quod ceteris amatoribus subuenire solet, inquiūt: [Qualis est tuus iste dilectus ex dilecto, quod sic adiurasti nos?] Quasi dicas: Quid habet ille præclarum, eximiū & egregium præ ceteris adolescentulis & iuuenibus? Aut nunquid, eadem tibi causa imponit, & succum facit, quæ ceteris amantibus? Quod autem inquiunt: [Qualis est dilectus tuus ex dilecto.] Non est quod philosophemur, prolixasq; ordiamur

disputationes de generatione, aut processione diuinarū personarum: vt quoniā filius à patre generatur, de filio peculiari, ratione dicatur dilectus ex dilecto, quasi dicas lumen de lumine, De⁹ verus de Deo verò, quēadmodū canit Ecclesia: quamuis enim hoc philosophiæ genus sit nostræ fidei consentaneū, sed huic loco congruere min⁹ mihi videtur. Habet enim Hebræa lingua suos idiotismos, linguæq; proprietates, quēadmodū ceteræ oēs. Cū autē Hebræis dicēdū est de præstantia & magnitudine rei cuiuspiā, quia cōparatiuo carēt, solovnico elemento & litera ḡ comparatiuum exprimit, aut per aduerbiū מרוב. Præsentī verò carmine Sponsi præstantia, & amplitudo per literam ḡ exprimitur. Itaq; cum Hebræa habeant מרוב מרוב ita locus intelligendus est. Qualis est dilectus tuus præ dilecto? Id est quid habet insigne & eximium tuus dilectus, quē tam impensē colis & diligis præ ceteris dilectis & iuuenib⁹, quos flagrāti nos amore sectamur. Nā & ea omnia, quibus nos tribuimus summi boni rationē, nō min⁹ pulchra esse vidētur, quā tuus iste Spōsus, quē tu tā impotentē amas. Si ergo tuus Spōsus diuitias excedit, opes, voluptates deniq; & virtutē ipsā, in qua vna esse videtur sita summi boni ratio, expone nobis, quid tu⁹ habeat dilect⁹, quo vno istarū rerū præsentia & magnitudinē excedat. Tertiō si iuenculæ præsentī carmine, nō eos referāt homines, qui nullā, aut tenuē Dei habere notitiā, Sponsā de præsentia Spōsi charissimi interrogāt, vt illi ansam præbeāt & occasionē celebrādi laudes, & virtutes charissimi Spōsi, vel illā causam præcedētes tanquā grauisimā, quod adeo vehemēter illas & ad-

& adiurasset, & fuisset obtestata. Nā in rebus leuiorib⁹, nulliusq; momenti stultum sit & vesanum, tam graui obtestatione & adiuratione uti, quemadmodum Sponsa cū inquit, adiuro vos, vel obtestor filie Ierusalem. Mihi verò magnoperè probatur, referant adolescentulæ illorum imaginem, qui nullam prorsus certam & constantem de summo bono habuere notitiā. Horum enim proprium est, vel per irrisionē vel curiositatis cuiusdam causa, de summo bono, & Sponso Sponsam ipsam, & filios Dei interrogare. Nā ut olim populam Israeliticam misera captiuitate inter Babylonios detentum impiorum, cæcus postulabat hymnum cantate nobis de canticis Syon: & regium vatem Dauid (quæ admodum eius testimonio constat) impij interrogabant, dicentes: Vbi est Deus tuus: id quod sanctissimū hominem vehementer excrutiabat adeo, vt nec noctibus, nec diebus à lachrymis temperare possit, fuerūt mihi lachrymæ meæ, &c: eadem opera, & iuuenulæ eorum mihi videntur imaginem referre, qui vel nullam habuere certam de Deo notitiā, vel moribus & viuendi consuetudine, quemadmodum faciunt plerique, nullam Sponsi videtur habere cognitionem: de quib⁹ iure dubitare possis, nunquid satis credant ea, quæ de Sponso dicuntur.

Dilectus meus candidus & rubicundus.

Incipit ab hoc carmine Spōsa graphicè describere iuuenem omnibus egregijs dotibus ornatissimum, qua imagine Deus representatur O. M. & quomodo adipiscum eum, ac retinere possint homines mirifi-

cè proponitur. Duplici ergò ratione possit Sponsus hominibus innotescere, aut naturam suam mortalibus manifestādo, aut per opera ipsa aliquam sui præbendo notitiā. Ipsa verò natura diuina cū incomprehensibilis sit, humaniq; ingenij excedat limites, & captum humanæ mentis, quæcunq; per opera ipsa in mundi fabrica & opificio Sponsus fuit operatus ab orbe condito, Spōsa perstringit paucis carminibus. Nam nisi per opera ipsa Spōsus mortalibus innotesceret, quo pacto potuisset mortalis homo, certam illius assequi cognitionem? Zoroastes ille nobilis & antiquus philosophus vnitatem illam, quæ Deus est, super animum hominis mentisq; facultatem extare affirmabat. Et Iamblicus cognomento diuinus inter Achademicos Deum appellabat omnia super eminentem, maiestate augustissimū virtute incomprehensibilem. Neq; id Auicenna ignorauit clarissimus medicæ artis scriptor: qui cū à Deo exordiū scribendi sumeret, supra humanæ mentis intelligentiam constitutum, sibiq; soli cognitum esse affirmabat. Quocirca apud Ægyptios vetustissimo fuit more seruatū, vt supra templorū limina Sphyn gem haberent depictam: vt eo symbolo declararent diuina nobis sub ænigmaticis velamentis, interim q̄ in corpore versamur, manifestari. Vt ergò Sponsus non ita in ambiguo hominem relinqueret, vt nullā sui præberet notitiā (nam erat e re nostra creatorē agnoscere: vt cognitio excitaret desyderium, desyderium autem pareret amorē) multa extrā seipsum operat⁹ est, semperq; operabitur in finem vsque totius creaturæ: vt ipsis operibus tāquā per elementa quædam mortalis ho-

mo possit & cognitionem Dei assequi, & autorem tantarum rerū summa veneratione prosequi, summaq; charitate complecti. Ab operibus ergo Sponsi, quæ nobis sacra ipsa scriptura reuelatur, Sponsa sumpta occasione & materia dicendi, inquit: [Sponsus meus candidus & rubicundus.] Commendat itaq; primò Sp̄sum à candore & rubedine; quòd hæc duo in humana facie miro modo venustatem & pulchritudinem augeant. Quòd si ad Physiognomicas regulas Sponsæ verba velis exigere, nullus est color, qui magis deceat generosam faciem, & animum proinde generosum, quam albus & rubeus simul permixti. Rubeus enim color non permixtus albedini suspectus semper nobis est, vel Hispano id confirmanti prouerbio, (Höbre bermejo.) Albus verò color nō temperatus rubedine, mollem & frigidum significat. Sed cum albedine mixta & temperata rubedo, hominem significat & rebus occupatum honestis, & ad multa idoneum, tum verò maximè iustum, benignum, & mansuetū. Est itaque Sponsus candidus, quia suapte natura benignus, & tractabilis est. Rubicundus verò, quoniam grauissimus scelerum ultor, cum id nostra peccata, nostraque scelera exigunt. Sponsus enim, ita referente Scriptura, non ita candidus est, vt nō sit ruber, neq; ita ruber, vt candidus non sit. Non ita seueritatem colit, vt non sit summa mansuetudine & animi lenitate. Candor enim Sponsi benignitas est, & mansuetudo: Et quoniam plerisque non tam ad meliorem vitam, quam ad fugienda scelera & flagitia prouocat, admixtus est temperatæ rubedini. Ob eamque rem quemadmodum candoris Sponsi scriptura sacra, ita etiã

& rubedinis, hoc est, seueritatis & iustitiæ meminit. Candidus ostenditur Sponsus, cum primos parentes, nullis suis meritis, ad sui imaginem ex rubeti argila conditos amoenissimo loco constituit, quo omnibus oblectamentis & voluptatibus frueretur, & ad sui arctiorē amicitiam, & familiaritatem admisit. Rubicundus verò, cum post scelus & peccatum, lesamq; illius maiestatem, ex loco amenissimo, & feliciori vita, in erumnas, miserias, & calamitates depulit. Candidus proponitur Sp̄sus, cum per centum viginti annos, tanta mansuetudine, temporibus Noë, homines flagitiosos ad penitentiam prouocabat: rubicundus autem, cum inundantibus aquis diluuij postrema torum orbem affecit clade. Candoris erat, quod Sodomitarum porteta illa flagitiorum diu tollerauit. Rubedinis verò, quòd tam dira ultione, nunquam à se seculis audita, ignis & sulphuris, eorum ciuitates penitus absumpsit. Ad candorem Sp̄si pertinet, quòd decem iustorum gratiã, Sodomitarum erratis, interpellante Abrahamo, indulgebat: rubedinis verò, quòd de illis tam graue supplitium sumpsit, vt nulla vnquam gens atrocis adeo dederit pœnas & supplitia. Nullo denique Scripturarum loco ita Sponsum candidum esse comperies, quin rubedinis aliquid habeat admixtum: neque ita rubetem intueberis, quin candoris vestigium aliquod intueare. Primò verò Sponsa candidum appellat Sponsum; secundò verò rubicundum. Nusquam enim comperies in literis arcanis vindictam sumpsisse ab improbis, aut pœnas atrociores, quin mansuetudinè & bonitatem omnibus expositã primò ostenderet. Vtrunq; Paulus complexus est, dicens, Ignoras quoniam benignitas

tas Dei, hoc est, candor, ad penitenti-
 am te adduxit, tu autē thesaurizas
 tibi iram: Quasi dicas, ruborem Spō-
 si siue rubedinem. Daniel. Candore-
 rem istum Sponsi intues. Vestimen-
 tum (inquit) eius candidum quasi
 nix. Et Esaias. Rubedinem istam
 contemplabatur: & Ioānes dilectus
 discipulus in Apocalypsi. Sunt qui
 velint, candorem istum, non ad mā-
 suetudinem & benignitatem Spon-
 si referre, sed potius ad illius natu-
 ram diuinam: vt quoniam essentia
 Dei origo est totius claritatis & pie-
 tatis, candidus illi appelletur. Cele-
 bre est literis arcanis Deum appel-
 lari lumen, vnde & antiqui Hebręo-
 rum Theologi, quos illi Kabalæos
 appellabant, atque inter eos præci-
 pue Rabbi Iohanam super Psalm.
 35. In lumine tuo videbimus lumen,
 aperte testatur. Messiam in legē pro-
 missum lucem siue lumē appellari.
 Id quod Rabbi Abba super eum lo-
 cum confirmat. Obeamque rē Chri-
 stus R. N. lucem & lumen frequen-
 ter se appellat apud Ioannem: Ego
 lux in mundum veni, vt omnis qui
 crediderit in me in tenebris non ma-
 neat. Sponsus proinde lux appella-
 tur, non solūm quod habeat lumen
 in se, purissimam scilicet naturam
 & fulgentem tribus in personis mo-
 re lucis bibratam: verū etiam, quod
 sit fons totius splēdoris, ita vt quid-
 quid lucis apud homines cōperitur,
 ab hoc fonte deriuetur. Plato *ἡγε-
 ἀγαθῶν* dicere ad ortus, non ausus est
 de bono differere, quod humanæ
 facultatis dimensum tanta claritas
 excedat: illius tamen naturam so-
 lenter inquirendo, illud est asse-
 quitus, vt quod inter sensilia præci-
 pue nitidum, præclarum, lucidū, im-
 mensum, admirabile esse videretur,
 illud esset quodammodo expressis-

sima supræmi boni, Sponsi scilicet
 imago. Hoc verò solem esse coluit,
 cuius imagine humana imbecillitas
 excitari possit ad cognitionē summi
 Dei. Sol hic corpore^o humanos ocu-
 los non solūm reficit, & sustētat, sed
 & vim illis præstat videndi. Nam il-
 lorum ingenua facultas sempiternis
 esset obruta tenebris, nisi solis lu-
 mē adesset: quovno ocul^o corpore^o
 colores atq; figuras inheretur. Ad
 eundē modum, & Sponsus ipse ani-
 mū creat, vimq; intelligendi præ-
 bet. Esset tamē hæc facultas super-
 uacanea, nisi diuinū lumen illi ad-
 set, in quo rerū omniū inspiceret ra-
 tiones. Quemadmodū ergo stupid^o
 ille censendus esset, qui disserente
 Aristo, aut Platone de natura solis,
 rogaret, quale esset astrū illud, quod
 sit fons totius claritatis & lucis, quē
 nemo possit cōniuentibus etiā o-
 culis, non agnoscere: ad eundē mo-
 dū postremæ vesaniæ sint arguēdi,
 qui de Spōso ipso totius luminis &
 claritatis perēni fonte, qui in omniū
 animos & oculos se ingerit, quærit,
 quid habet dilectus tuus præ alijs di-
 lectis. Quasi dicas: quid habet sol in
 signe & eximiū præ cæteris astris?
 Ioannes Euangelista eundē Spon-
 sum lucem veram appellat venien-
 tem in hūc mundū. Quasi dicas ver-
 santem & sese in mortalium pecto-
 ra ingerentem: quē illuminat omnē
 hominem. Sponsa proinde priori lo-
 co Sponsum appellat candidū, qua-
 si sit fons totius candoris & lucis, ve-
 litq; iuueculis veluti probro dare,
 quod summum bonū tam impuden-
 ter ignorassent, cū illius primum
 inditium esset lux, siue lumen, quod
 nemo mortalium ignorare possit.
 Quī fieri potest (inquit Sponsa) vt,
 cum meus Sponsus cādor sit, fonsq;
 toti^o lucis, vos lucē illam nō intuea-
 mini,

mini, nullamq; illius certā habeatis
notitiam? Vestra ergo culpa fit, vt
in aperta luce Sponsium meum non
videatis. Quod si candorem ad natu-
rā lucis & luminis placeat referre,
possis & appellationem rubicundi
ad ignem, vel flammam transferre,
vt sit idem rubicundus quod ig-
neus vel flammeus. Nam Græca di-
ctio huic videtur sententiæ suffraga-
ri. Nam πυρρός igneam vel flama-
meū significat. Habes itaq; in Spon-
so candorem lucis, quod sit fons &
origo torius cognitionis, quod om-
nium animis se insinuet: habes
etiam in Sponso igneam siue flama-
meum colorem, vt in colore flama-
meo & igneo summā & expeditam
operandi facultatem in Sponso in-
telligas. Quemadmodū enim ignis
magna cum facilitate suas exequi-
tur operationes inter cætera elemē-
taria etiā Sponsus (referēte historia
sacra) solo verbo & imperio, solaq;
voluntate omnia efficit. Fiat lux, &
facta est lux, &c. Et: Verbo Domini
celi firmati sunt.

*Electus ex millibus, siue Sub signis
habens exercitum decem millium.*

Electum ex millibus appellat Spō-
sum, vt magnā intelligas multi-
tudinē. Is em̄ Scripturarū mos est, vt
numero millenario pro qualibet ma-
xima multitudine vtatur. Atq; ita
Numero .i. millenarius numerus su-
mendus est (vt arbitror) pro copio-
sissima multitudine, non pro nume-
ro aliquo satis certo aut determina-
to. Mille anni, apud Ezechielē pro-
phetam, omne tempus est à reuela-
to Christo, vsq; ad consumationem
seculi. Numerorū trigessimō primo
De millibus Israel pro tota multitudine
Israel. Eccl. 7. Virū de mille vnū

reperiri, idest, vix ex omnibus viris
inueni, qui titulo boni & integri re-
spondeat. Cadent à latere tuo mil-
le. Et, Non timebo millia populi, cir-
cundantis me, idest, non formidabo
ingentem inimicorū multitudinem,
aut populum quantumuis numero-
sum. Eodē loquendi tropo Sponsa
charissimū Sponsum electū appel-
lat ex millibus, quasi dicas, inter oēs
eximius & præstans. Illud habet pe-
culiare diuinus amor, quod veri a-
matōres nusquam aut debeant, aut
possint periculum timere, quod cæ-
teris amatoribus, qui vulgari tenen-
tur amore, perpetuò imminet. Fre-
quenter enim contingit, vt nimius
amor illis imponat, deq; rebus ama-
tis corruptilime iudicent, propter
dilectionis impotentiam. Quò fit,
vt interdum quæ turpia sunt, pul-
cherrima iudicent, & venusta,
quasi sint ex millibus electa. In di-
uino autem amore, neque dilectio-
ni aut charitati erga Sponsum, neq;
laudibus ipsis & præconijs, neq; iu-
dicio de re amata vllus possit subef-
se error. Vincuntur enim nostra iudi-
cia, laudes, præconia, magnitudine,
& præstantia, venustate & pulchri-
tudine rei amatae. Nequit enim hu-
manus animus (quem Ioan. Euāge.
tenebras appellat) vel mente concipi-
pere, vel interno aliquo simula-
cro dignam exprimere imaginem
diuinæ pulchritudinis. Tenebræ (in-
quit) fulgentissimam illam lucem
non comprehenderunt: non magis
quā ambitus totius celi intra angu-
stissimos limites terreni centri pos-
sit comprehendi. Quamobrem, cum
sit omnis nostra operatio, cogitatio
que omnis infra diuinas virtutes, &
perfectiones Sponsi constituta: nul-
lus possit, aut Sponsi laudibus, aut
præconijs subesse error, non ma-

Psal. 90.

Psal. 3

Gen. 1
Psal.

Num. 1

Ezech.

Num. 31

Eccle. 7

Ioan. 1

O 2 gis

gis quàm in ipso amore excessus. Nam quò pulchriorem iudicamus Sponsum, eò magis à falso recedim⁹ quò meliorem, eò veritate viciniore sumus: quò digniorem, eò ab omni errore seiunctiores. Id verò in amore ceterarum rerum, quas nomine millium cōprehendit Sponsa verum obtinere non poterat: cum ceteræ res sint infra præstantiã nostræ animi constitutæ. Itaq; Spōsa nō timēs se posse in re ista, aut errare, aut labi, aut hallucinari, inquit: [Meus Spōsus electus est ex millibus, &c.] Neq; verò mysterio vacat, q̄ Sponsum electū appellat ex millibus, iuxta veterē æditionē. Anim⁹ enim humanus, quãuis in corporis barathrū, eū lethēū flumen immersus, sensibus quasi satellitibus, & tyranno raptus, summi boni, propriēq; fœlicitatis veluti oblitus, illius naturā inuestigare haud contendat: sed adulto corpore sensibusq; purgatis, vbi naturalis rationis incipit emicare fulgor, incipit illicò summū aliquod bonū sedulo quærere, possessione cuius possit fieri beatus. Hæc verò appetitio & inuestigatio, amor est summi boni, licet in rē feratur nondū exactē cognitā. Nondū enim præcessit electio, vnde proficiscitur exactū de rebus iudiciū. Quærit autem animus primā illa inuestigatione rē aliquā inuenire, quæ sit summē perfecta & absoluta, ac proinde maxime expetenda. Cum autē in rebus conditis nulla sit cui ad summā perfectionem non desint permulta, nulla quæ aut sibi, aut nobis sufficiat, nulla in qua versentur omnes appetendi rationes: ea cōsideratione exciatus animus, & erectus in sublime, concludit summi boni rationem inter res omnes conditas, quas Sponsa appellat millia, non posse inueniri.

Obeamque rē, ex his omnibus, quæ mente complectitur, illum vnum ex millibus elegit, in quo summi boni rationes esse videntur. Quoniã igitur amor ille, quo, arcano quodam naturæ, mortales rapimur, in summi boni inuestigationem, electionem sequitur & iudicium: bene Sponsa præfenti carmine electum ex millibus appellat: quasi dicas, ex omnibus rebus magno iudicio selectus. Possit & alius sensus huius loci ab Hebræis fontibus erui. Nam habent Hebræa הַמִּלְיָוֹת hoc est, vexillatus ex millib⁹, vel sub vexillis aut signis habens exercitus decē millium. At verò decem millia Hebræicè עשר אלפים Græcè *Myrious* Ingentem numerum Hebræo more signat. Atque ita locus ille Paulinus est intelligendus. 1. Cor. 4. Decem millia pedagogorum si habeatis in Christo, &c. Pro multis & infinitis pedagogis dictum existimo, vel pro quolibet multis. Idē dixerim de loco illo in Apoca. 7. fre. Apoc. 7. quentē repetito, Duodecim millia signati. Idem de victoria regij vatis David, cui à prælio reuertenti, publico gratulationis nomine, Hebræorum fœminæ occinebant epinitū, dicentes: Percussit Saul mille, & David decem millia, siue multa millia, ut alij volunt. Ad exprimendam igitur potentiam & magnitudinem Sponsi, florentissimum illud imperium, inquit: vt dixi, iuxta aliam æditionem, [Dilectus meus vexillatus ex millibus: vel sub signis habens exercitus decem millium.] Sic enim Scriptura sacra, hoc titulo nobis solet commendare Sponsum, Dominum exercituum illum appellans: vt per exercitus, cœlites illos intelligas beatissimos. Dani. 7. Daniel. 7. Millia millium ministrabant ei, & decies centena millium

Iere. 2; millium assistebant ei. Et apud Iere. Dominus etiam exercituum appellatur. Neque abs re scriptura facra, ut imbecillitati humanæ metis occurreret, Sponsum appellat Dominum exercituum, id est, cuius omnes angelorum exercitus imperio obtēperant; dictis obsequuntur: sub cuius signis, et vexillis militent. Periculum enim erat, ne forsitan verus illa Synagoga, maxime propter præstantiam angelicæ naturæ, illā veneraretur & coleret, nisi ducem & imperatorem Sponsum habere declararet. Nihil enim est post naturam divinam quod cum exercitibus istis, & militibus Sponsi possit conferri. Sponsus enim, quamvis radium sue lucis, bonitatis, sapientiæ & potentie omnibus rebus clemēter infundat, in quo vno sira est, secunda illa vis omnium rerum inserta, qua producantur & generantur in terris tā admirabiles rerum varietates: angelis autem & militibus istis, utpote multo propinquieribus, omnia ista infudit & copiosius & locupletius. Quidquid enim Sponsus habet optimum atque præstans, tribus per ordinem tota natura lucet speculis. In angelo, in homine, in mole totius vniuersi. In angelis & militibus istis tanquam propinquieribus clarissime lucet: in homine aliquantulum remotiore, obscurius: in mundo verò corporeo obscurissimè. Obeaſq; re admirabilis illa militum Spōsi natura, nullo impedita corporis onere, ubi splendorē Sponsi, sapientiā bonitatem ac potentiā suis animis tanquam speculis quibusdā vident insculptā, avidius illi inhereant, a pertiusq; cognoscunt, quā cæteræ creaturæ ab Sponso conditæ, sed ab eodē separatæ. Animus enim hominis ea conditione genitus est, ut propter virgē

tes corporis & carnis necessitates, ad multa alia officia, post Spōlum declinet. Quò fit, ut cum milites isti divinam Spōsi emicantem lucem largius bibant, illiusq; virtutes hauriant, & exprimant abundantius, nulla sic res post Sponsum ipsum, quæ Spōsi perfectiones æquè exprimat, aut vultus referat paternos, atq; milites isti, Spōsus semper in æternitate est: angelus totus in æternitate versatur: omnis eius operatio atq; essentia stabilis est & fixa, status autem æternitatis est proprius. Animus autem humanus partim in æternitate versatur, partim verò in tempore. Nam perdurat eius substantia, absq; ulla clementi aut de clementi mutatione, illius autem operatio per temporis momenta discurrit. Quapropter cum sit talis angelica natura, tā præclaris dotibus egregie ornata ab Spōso, periculum erat, ne homines admirantes tantā in militibus istis præstantiam, & excellentiā, diuinos illis impenderent honores. Ergo Scriptura nostræ se attēperans ruditati, supremū habere imperatorem milites illos reuelavit, cum Sponsum appellat Dñm exercituum, vexillatū, seu electū ex millibus. Legimus enim plerosq; aras & delubra illis ædificasse, sacrificijs coluisse, ex lignis & lapidibus imagines consecrassè. Plato in Timæo angelos deos appellat. Et Homerus, iuxta quorundā sententiam, non vno tantū in loco. Spōla proinde veterem scripturarū morem sequuta, milites Sponsi angelos appellat, ne humanus animus in grauisimos & perniciosos prolaberetur errores. Et cum de amore, & charitate sūma præsentis Epithalamio disputetur, poterat quispiā ambigere, an milites isti, ecclesies beatissimi, summa charitate à nobis debeant

complecti, tanquam in illis inueniatur summi boni ratio: sed ne quis id existimet, subiectos illos seruientes, militantes inducit.

*Caput eius aurum optimum, Comme
n eius, sicut elata palmarum, nigra
quasi coruus.*

Est **אֶזְרָא** Hebræis auri massa, id quod nostra translatio, aurum appellauit optimū. Scribitur autē in textu Hebræo per duas dictiones **אֶזְרָא** & **אֶזְרָא** quasi dicas, aurum selectissimum, & pretiosissimum. Hoc verò genus auri obrizō, quasi ophiāzōn dixere latini. Hinc (vt arbitror) dignitas militaris facti: Dauid ducitur, quæ **אֶזְרָא** appellatur, quasi titulus siue dignitas de aurata: & Latini, equites quosdam auratos appellat. Extat in scriptio ista quinq; psal. 117. 58. 59. morum titulis: quamuis alij inscriptionem illam ita interpretentur, Insignis, vel notatus. Principiō caput Sponsi aurum appellat Sponsa, vel quod caput sit aureum, vel quod arca testamenti coronam haberet auream per ambitum, & anulos aureos vel coronulas aureas in quatuor angulis: & mensa ipsa propitiatorij, præter hoc quod auro mundissimo fuit obducta, coronam auream habuit per totum ambitū: & arca ipsa Testamenti auro mundissimo obducta erat. Sumpta igitur occasione dicendi Sponsa ab arca ipsa testamenti, & mensa propitiatorij, caput Sponsi aurum optimum appellat. Sic enim & arca & mensa simul auro selectissimo fuere obducta. Illud igitur quod aurum selectissimum mensæ & aræ Testamenti referebat, hoc ipsum Sponsa voluit exprimere cum caput Sponsi aureū dicit. Nam quis credat Deum Opt. Max. tam sollicitē, tamq; sedulo iu-

fisse arcam & propitiatorium auro mundissimo obducentur, si inauratio illa nihil contineret arcani? Primò ergò Sponsi caput aurum optimum appellatur, quod aurū inter cætera metalla, quæ terra diuiti vena gignit, præstantissimum sit, nullumque cum illo de pretio aut de paritate & præstantia possit certare. Vt igit Sponsa intelligeret, quidquid expetendum videretur, quidquid pretiosum, id omni intra Sponsi naturam comprehensum, caput Sponsi aurum appellat. Est nobis insita naturæ arcano vehementior quædam cupiditas diuitiarum & opum, earum denique rerum, quæ toto naturæ ambitu habentur pretiosissimæ. Hæc cupiditas homines nauigare docuit, & in ipsa penetrare terræ viscera. Sponsus proinde, vt Sponsam auocaret ab huiusmodi studio rerum periturarum, docebat iam olim præcis illis temporibus in arca testamenti purissimo auro obducta, & corona aurea, caput se habere aureum, omnium perfectiones ipsa diuinitate contineri eminentius multo, quam in rebus ipsis versentur. Si igitur inter ea quæ homines expetimus, primum locum obtinet aurum, Sponsus autem adeo auro abundat, vt & caput aureum habeat, & olim arca testamenti, mensa propitiatoris, anuli per quatuor angulos aræ affixi, & multa alia quæ in tabernaculo erant, auro iuebantur obduci: postulat ipsa ratio, vt quem admodum in viscera terræ itur eruendi causa auri, camus in viscera cæli, vt diuitias illas quæ nostræ animi recessus possunt implere assequamur. Forsan & caput Sponsi aurum purissimū appellat, vt quem admodum in homine, caput principatum obtinet totius corporis, ita etiam

Psal. 117.
58. 59.

Exo. 25.

Exo. 25.

etiam & quòd primò de Deo ipso inspirante & reuelate agnoscimus, hoc vnum est, quòd caput habeat aurum. Nam de Sponso lumine rationis ducti cognoscere possimus Deum esse: illud verò Sponso reuelate cognoscimus, quòd omnium rerum sit conditor, & quoniã ab ipso tanquã primo fonte fluxere perfectiones. Nã quascunq; rerum perfectiones contempleris, ab Sponso esse profectas quis ignoret? Res gratissima oculis lux est, qua vna tot rerum diuersitates, tantasq; varietates colorum agnoscimus (sic de lingulis rebus existimandum est) quæ tamen Deo autore condita est & creata. Quemadmodum igitur inter cætera metalla aurum perfectiones omnes eminentissime complectitur: ita etiam & ab ipsa rerum creatione & molitione, quæ caput est reuelatorum à Deo, liceat deprehendere, Sponsum omnium rerum perfectiones, & quæcunq; à nobis desiderari queunt, in se eminenter continere: quemadmodum aurum inter reliqua metalla & precipuum est & pretiosum. Nec dubitare possum, quin olim priscais illis temporibus, & Sponso arcæ Testamenti, & Sponsa præsentis carmine Sponsi caput aureum appellet, vt intelligeret mortalis homo, Sponsum munificum esse, liberalem, omniumq; rerum largitorẽ. Nã est aurum symbolum munificentie. Et principes & viri nobiles & illustres, tunc maxime suã ostentat munificentiam, & liberalitatẽ, cum cæteris hominibus magnã vim auri largiuntur: tum præterea, cum vasa aurea miro artificio celata, aureamq; suppellectilẽ cæteris visenda præbent. Igitur & priscais illis temporibus, & Sponso præsentis carmine Sponsum caput habere aureum affirmat: vt intelligas, quanta sit munificentia Sponsi, & li-

beralitas. Nã diuitias suas, hoc est, bonitatis, & gratiæ, quas à conditorbe contulit in Spõsam vnicã Paulus appellat diuitias gratiæ, & gloriæ, quæ ab ipsa Sponsi æternitate fluxere: cum Spõsam nullis suis meritis prædestinauit, elegit, vocauit in spirata religione: tum verò maxime munificentiam suã declarauit, cum vt Sponam ad gratiam Euangelicã vocaret, iustificaret, magnificaret filium vnicum misit in similitudinẽ carnis peccati. Fusiùs Paulus multis in locis de munificentia ista & liberalitate. Quemadmodum autem aurum inter cætera metalla, non comendatur colore, cum argentum (vt Plinius inquit lib. 33) luci & diei simili, militaribusq; lignis familiarius sit: tum multa alia, quæ pretio & estimatione cum auro non possint certare, multo magis comedentur propter colorem: ita etiã & res Sponsi, præsertim illius consilia, de quibus dicemus, nunquam ex externo colore debeant diiudicari, ex eo potius: sed quòd in ipsis intus latet pretiosissimum. Aurum nullis vñibus deteritur, cum argenteo plumbum alijsq; metallis lineæ producantur, & manus sordescat decidua materia. Spõsus proinde huius naturæ est, vt ingenium & naturam referat auri. Si hodie illum in tuos vsus transferas, & cras, & perindẽ, integer semper tibi manet. Nusquam, si millies tibi remittat peccata, si hodie erga te benevolentiam ostendat, minus bene uolus: si benignitatẽ, minus benignus: si iustitiã, minus iustus. Refert enim Sponsum naturam auri: & ad æternitatẽ illius pertinet, quòd caput habet aureum. Nã id genus metalli, nec rubiginẽ vlla, nec eruginẽ, aut bonitatẽ consumit, aut pondus minuit. Sponso autẽ æternitas, & immortalitas talis est, nullas sentit temporum iniurias,

non afficitur aliqua temporis vicif-
 titudine, extra omnem mutationem
 eff. Obea enim rem in literis sacris,
 nunc senex fingitur, nunc iuuenis. Se-
 nex, quia aeternus, omniq; tēpore
 antiquior iuuenis, quod nullā per-
 sentiat mutationē, nulla temporis
 edacitate absumatur; nō magis quā
 aurū rubigine aut erugine. Postre-
 mō aurum inter cetera metalla, &
 laxiūs dilatatur, & numerosiūs di-
 uiditur, imō quod amplius est, ne-
 tur, textitur lanā modō, & sine lana.
 Quae omnia mirificē exprimunt in-
 genium & naturam Sponsi, prefer-
 tim illius facilitatem & bonitatem.
 Nam quemadmodum aurum dila-
 tatur facili, diuiditur, netur, textitur
 ita etiam & iustus quisq;, & pecca-
 tor, & scelerat⁹, frequētē, imō sem-
 per facilitatem istam experientur.
 Dilatatur aurum hoc, cum tam pa-
 tienter peccatores homines ad po-
 nitentiam expectat: Dilatatur cum
 frequenter irritatus manum cohi-
 bet acastigatione. Textitur, netur, cū
 perditus quisque & profligatus, sese
 mel regressam ad virtutem faciat,
 expositā semper inueniat bonitatē
 Sponsi, eamq; facilitatem semper
 experitur, quam in auro conspici-
 mus. Tum verō maximē Spōsus au-
 ri referebat naturam, cum nostram
 assumpsit carnem, instarq; auri, vt
 nostrae cōditionis multā portaret,
 labores sustinuit, sitim, famem, al-
 gorem, alapas, irrisiones, ceteraque
 id genus, quae longum esse recensē-
 re, (Hizose para nuestros negocios
 cera y pauilo.) [Comae ei⁹ sicut elat-
 rae palmarum.] Sic nostra habet edi-
 tio. Hebraea autem habent עֵצֵי תְּמָרִים
 וְיַרְדֵּן עֵץ וְיַרְדֵּן עֵץ Et Graeca, βόσποχοι αὐτοῦ ἐλα-
 τρά μέλανες ὡς κόραξ, hoc est, comae
 eius elatrae, nigrae quasi coruus. Ego
 quātum ingenio consequi possum,

existimo Hebraea sonare posse, capil-
 li eius Tiliae, nigri vt coruus. Est au-
 tem Tilia durissima materies & no-
 dosa, cortex crassior, detractus verō
 inflexibilis: mirum est in hac arbo-
 re, fructū a nullo animantium attingi
 inter corticem verō & lignum te-
 nues habet tunicas, multiplici mem-
 brana, quae vincula tiliae vocantur,
 propter quas tunicas nimium implici-
 tas, praecipue crediderim capillos
 Sponsi Tiliae assimilatos ab Sponsa.
 Quod ergo capillos Sponsi assimi-
 lar Tiliae, & corui nigredini, ad can-
 dem pene rem pertinet, si per capil-
 los, vt par est cogitatus Sponsi, il-
 liusque consilia intelligas: quae non
 magis ab humana mente cōprehen-
 di possint, imō multo minus, quā ex-
 pedi queat hui⁹ arboris tunica in-
 numeris filis impedita & intricata.
 Et quod nigri sunt instar corui (quae
 admodum Physionomici obserua-
 runt) significat, Sponsum cogitabū-
 dū esse & prudentē. Habes ergo in
 utroq; cogitatus Sponsi magna cū
 prudentia cōiunctos, sed nigros, qua-
 si dicas, obscuros, & Tiliae persimi-
 les, hoc est, explicatu difficiles. Capil-
 los istos philosophorū quidā appel-
 larunt, vt Chrysippus περιουμένη &
 εμαρμύνη. Rerū gubernationē & im-
 plicitā nimium, quā & fatalē etiam
 cōnexionē dixere. Et quoniā diffici-
 limū erat Sponsi capillos pectere, &
 nimium impeditos expedire, alij, que-
 cunque accidissent inter mortales,
 minuta corpora referebāt, quae qui-
 dē agente necessitate sursum deor-
 sum impellerentur. Longū esset re-
 censere quae de capillis istis nigris,
 impeditis, & implexis humanū inge-
 niū & excogitauit, & in publicū de-
 tulit. Quāto melius regius vates Da-
 uid de capillis istis iudicabat, hoc est
 de Sponsi densissimis & implicatis
 consi-

consilijs? Admirans enim diuinorū
 iudiciorū causas inexcogitabiles, ai-
 bat, Iustitia tua sicut mōtes Dei, iudi-
 cia tua abyssus multa. Quē admodū
 enim (inquit) iustitia tua altissimos
 oēs mōtes & ī sublimē erectos facile
 excedit: ita etiā iudicia tua, siue cōsi-
 lia, quę Spōsa capillos appellat, O-
 cean⁹ quidā mihividentur sūmē diffi-
 cultatis. Abyssum itū profundiorē
 trānare non potuit Porphyrius ille
 Christianę religionis accerrimus in-
 sectator, cū capillos Spōsi nigros, dē-
 sos, implicitos, dedecore afficiebat,
 dicēs, sultū quidē fuisse, hominē in
 paradiso collocasse, quē sciebat, illi
 co ppter peccatū ab amēnissimohor-
 to detrudēdū. Nec Iulian⁹ apostata
 implexos capillos expedire potuit,
 qui Sponsū etiā irridebat, quod ar-
 borē sciētię boni & mali medio para-
 diso plātasset, quā sciebat fore pesti-
 lētē & lethiferā primo parenti, &
 vniuersę illi⁹ posteritati. Nō attēde-
 bāt stulti homines, capillos Spōsi si-
 miles esse Tilię, nigros & inextrica-
 biles, quos nullū humanū ingeniū,
 incredibili etiā acumine præditū vn-
 quā potuit expedire. Pau. Apost. ad
 contēplationē capillorū Sponsi qua-
 si animo suspensus, illorū nigredinē
 & obscuritatem, tum & implexiō-
 nē admirans, nihil habuit quod dice-
 ret, nisi celebratissimū illud: O alti-
 tudo diuitiarū sapientię & scientię
 Dei: quam incōprehensibilia sunt iu-
 dicia tua, & inuestigabilis vię tuę!
 Quis enim cognouit sēsū Dñi, aut
 quis consiliarius eius fuit? Reputās
 em̄ secū diuinas ordinationes, quę
 à cōdito orbe in scripturis sacris sūt
 cōprehensę, quod Pharaonem mul-
 tis modis afflixit, in eumq; exēpla
 iustitię suę voluit depromere, quē
 tamen sciebat nihil flagellis & casti-
 gatione profuturū: quid aliud pote-

rat oppositiū intonāre, quā, O al-
 titudo diuitiarū sapientię, &c. Secū-
 dō, sine meritis dilexit Iacob, Esau
 odio prosequutus est, cū tamen nul-
 la sit apud eū iniustitia. Quis pote-
 rit hęc consilia impeditiſsima expli-
 care? Tertiō, quod gentes quę nō se-
 ctabantur iustitiam, voluit iustitiā
 apprehēderēt, reiecto populo Israē-
 litico, qui à primis parentibus verā
 iustitiam sectabantur. Quartō, quis
 possit nigros istos capillos & dē sos
 & implicatos pectere? Cur inquam
 Sponsus quosdā suo permittit arbi-
 trio, cum suę sit facultatis illos ad
 virtutis cultū pertrahere? Quare,
 æterno suo cōsilio, nō illis efficacis-
 sima parauit auxilia, quibus obedi-
 rent, & nō contēnerent, neq; euāge-
 liū audirent oscitanter? Cur audito
 Euangelio Spōsi, hic credit, alter ve-
 rō contēnit? Quod ergo Pau. admi-
 rabatur, quod percontādo quære-
 bat, Quis nouit sēsū Dñi, aut quis
 consiliarius ei⁹ fuit, hoc est, quis po-
 tuit vnquā in consilia Sponsa pene-
 trare: id etiā Sponsa celebrat isto
 carmine dicens: [Comę eius, sicut
 elatę palmarū, nigre quasi coru⁹.]
 Deterruit Sponsus hominū mentes
 ob istarū rerū consideratione plerū-
 q; . Sic Moisi contendenti eius con-
 silia penetrare, & pectere capillos
 istos, dictū est, Miserebor cui cui vo-
 luero, & clemens ero in quem mihi
 placuerit: vel vt Paul. refert, Misere-
 bor cuius misereor, & misericordiā
 prestabo cui miserebor. Vnde Pau.
 egregiū illud philosophię gen⁹ erue-
 bat, Nō volētis neq; currētis, sed mi-
 serētis est Dei. Et iterū, Cui vult mi-
 seretur, & quē vult indurat. Et Me-
 taphorā illā figuli, aliavasa in hono-
 ré, alia in cōtumeliā fingētis, & ppe-
 tuā ignominia, humanā voluit reuo-
 care reuerentiā à cōrēplatione isto

rum capillorū; Nūquid dicit figmētum ei, qui se finxit: Quid me fecisti sic? An non habet potestatem figulus, luti, ex eadē massa, facere aliud quiddē vas in honorē: aliud verò in contumeliā? Quæcunq; Sponsi cōsilia, quæ mentē nostrā transcendunt, celebrantur ab orbe condito: ea inquā omnia, Sponsa præsentī carmine cōminificatur, dicens: [Comæ eius sicut elatē palmarū, &c.] Sunt proinde Sponsi cōsilia à nobis simplici Fide adoranda: Nam tilix sunt similitima, hoc est, nodosa, durissima instar arboris huius, inflexibilia, ut huius arboris cortex: non minus densa & simplicita, quā huius arboris mēbra næ & tunicæ, de quibus diximus iā.

Oculi eius sicut columbe super riuulos aquarū, quæ lacta sunt lota, & residēt iuxta fluentia plenissima.

Legimus huius seculi sapiētes, stultos præterea & flagitiosos homines, Sponsi prouidentiam vel leuissimis rationibus & argumentis dānasse, vel funditus sustulisse: ita ut arbitrentur, vel hoc tantū opus, resq; oēs humanas sine custode esse: rerū quæ omnium cursū fortune esse impetus: vel eū qui tatarū rerū gerit prouidentiam, iniustum quiddē esse, nec posse res nostras ita moderari, sine æterna iniquitatis nota. Principiō itaq; iniquū illis videbatur, quod Deus quosdā prædestinaret, eligeret, eueheret tandē ad summos honores: alios verò, nōdū malemeritos de ipso reijceret, & veluti fastidiret. Secundō, quomodo possit culpavacare, cū videamus bonos laboribus sudare, inter afflictiones & cruces versari perpetuō: malos autē lasciuire, & voluptatibus affluere? Quæ igitur æquitas: bonos & optimos viros tristiori cōtineri disciplina, malos autē omni bo-

norū genere & voluptatū frui? Tertio, quo pacto possit Spōsus ipse innumeris reb⁹ & propē infinitis, intēdere, sine lassitudine aliqua, aut defatigatione? Aut quomodo nō illi facessāt negotiū res variæ, diuersa præsertim hominū studia, mores & consuetudines? Postremò, nūquid intellectus Sponsi, cōditas extra se res agnoscēdo, nō vilescit: & rerū ipsarū simulacris & speciebus nullo pacto fœdatur, aut polluitur? Primū illud cæteraq; oīa à nobis proposita Salomō præfati carmine diluit. Aduertendū itaq; colūbā (ut autor est, M. Varro) inter ceteras volucres esse mūdissimā: adeō ut cōsulat colūbatia singulis mēsihus esse verrēda: aquā præterea purā, quæ influat, vnde & bibere, & lauare se possint. Et Columela, tor⁹ (inquit) locus calcepoliri debet, albo tectorio, quoniā eo colore præcipue delectatur hæ volucres. Tū de sinceritate colūbæ multa perdidere graues & eruditi auctores. Illud verò nō min⁹ est annotandū colūbas inter ceteras volucres magno opere delectari defluentium aquarū cōspectu: obeāq; rē iuxta aquarū plenitudines, siue iuxta fluentia aquarū, & fluminū alueos interdū versant. Habes igitur, volucere istā mūdissimā esse, sincerā, aquarū fluentis magno opere oblectari. Quid verò, si ad mūditiē & cādorē huius auiculæ addas cādorē lactis? quā videbitur munda coloris albi colūba, quæ sit lacte lota, ut inquit Salomō: Id autē dicitur per hyperbolē & exaggerationē. Spōsus igitur, adeō in dispēsandis rebus mortaliū iniustus nō est, ut sinceritatē colūbæ & simplicitatē videatur referre: adeō nō defatigatur, rebus nostris prouidendo & consulendo, ut colūbam imitetur, cū ad aquarum fluentia residet: quæ cū plac-

M. varro

placidum cursum aquarum intue-
tur, non solū nō defatigatur, verū
etiā delectatur. Sed neq; vilescit in-
tellectus Sponsi, neq; degenerat, ne-
que res nostras aspiciendo pollui-
tur: ita vt munditiem huius auiculæ
referat, & candorem eius columbæ,
quæ esset lacte lota, quasi dicas, can-
didissima. Primū illud argumētum
à nobis propositum, de iniustitia &
iniquitate diuinæ prouidentia, qua
Rom. 9 ab impijs reprehenditur, Pau. per-
tractat, vt superius dicebamus, pro-
posita electione Iacob, tū & damna-
tione Esau. Cū nōdū (inquit) nati
fuisset, aut aliquid boni egisset, aut
mali (vt secundū electionem propo-
situm Dei maneret) nō ex operib⁹,
Gen. 25. sed ex vocante dictū est, Quia ma-
Mal. 1. ior seruiet minori, sicut scriptū est:
Iacob dilexi, Esau autē odio habui.
Quibus propositis dicit Paul. Nun-
quid iniquitas est apud Deum, siue
iniustitia, qui Patriarcham Iacob,
nunquā de se benemeritum elegit,
Esau nullis suis demeritis reiecit, &
veluti fastidiuit? Respondet Paulus:
absit. Neq; enim cū Spōsus res hu-
manas dispensat, hos eligit, illos rei-
cit: aut iniquitatis, aut malitiæ est ar-
guendus: columba est, colūbinosque
habet oculos, summa synceritate &
æquitate res humanas moderatur.
Obeamq; rē inducit illico sanctissi-
mi Moisi testimonium, Miserebor cu-
ius misereor: & misericordiam præ-
stabo, cui miserebor. Hoc genus o-
raculi, meo iudicio, quæcunq; argu-
menta aduersus prouidentiam Spō-
si facile diluit, Nam & ista eiusdem
verbi repetitio, miserebor cuius mi-
sereor, & misericordiā præstabo cui
miserebor: satis ostendit dissertatio-
ne ista de diuina prouidentia, Dei vo-
luntatem, primū esse principium &
veluti elementum huius materiæ, cu-

ius nulla sit de postulanda causa.
Nulla enim est disciplina, quæ non
propositiones aliquot, & veluti pri-
ma principia proponat credenda,
quorum nulla sit postulanda ratio.
Si à Dialectico postules, quæ sit cau-
sa huius, quod homo sit animal ra-
tionale: respondebit sanè, huius rei
in Dialecticis non potest reddi ra-
tio. Si verò à Metaphysico postules,
cur homo sit homo: longo risu stul-
tam quæstionem excipiet. Eadē er-
go operā stultum sit quærere, cur
Deus miseretur cui miseretur. Nam
perinde est ac si quæras, cur homo
est animal rationale. Sunt ergo v-
no isto oraculo conuulsæ omnes
causæ prædestinationis: vt nec nati-
uitatis sydera, vt Manichei: nec ani-
marū merita extra corpora, vt Ori-
genes in Periarchon: neq; opera præ-
cedentia, vt blasphemauit Pelagius:
neq; opera ipsa, quæ gratiam subse-
quuntur, neque alia vniquā sit postu-
landa causa, quā voluntas Sponsi,
quæ iusta, æqua, syncera est cū res
mortalium moderatur, quemadmo-
dum auicula ista, cui Salomon, o-
culos Sponsi, quibus res nostras intue-
tur & moderatur, assimilat. Sunt e-
nim res quædam, quas in nobis ope-
ratur Deus sine nobis, libera dūta-
xat voluntate: veluti cū prædesti-
nationis, & electionis alicui impen-
dit beneficiū. De quibus, quoniā gra-
tuito cōferuntur, nemo possit cū il-
lo expostulare. Sunt aliæ diuinæ mo-
tiones, instigationes, & impulsus,
quos Deus in nobis ita operatur, vt
seper nostrū requirat assensū: velu-
ti opera Fidei, Spei, & Charitatis: &
id genus alia. Quibus operationib⁹,
cū præcipuus autor sit Deus, illi oīa
sunt accepta referenda. Si igitur pri-
ma illa dona & beneficia gratuito
cōferuntur hominib⁹, quomodo, aut
inu-

iniustitiæ, aut iniquitatis arguendus sit Sponsus? Nam hoc secundo beneficiorum genere, ut præmia singulorum meritis rependat, admirabilem seruat æquitatem, & iustitiam, ut nemo iure queri possit. Neque verò obeam re oculos columbinos non habet Sponsus, quod bonos interdum castigat & corripit, malos autem laesivire patitur. Nā quod bonos & optimos viros inter cruciatus & labores perpetuo versari videmus, ideo fit, quod Sponsus nobis indulgeat, non quemadmodum matres solent, sed quemadmodum patres. Matres proprios liberos in sinu fovēt, semperque continere in umbra, & molli stratu cupiunt, nunquam flere, nunquam contristari, nunquam laborare: iubent patres filios ad obeunda studia mature excitari, neque feriatis diebus otiosos esse patiuntur, & sudorem illis, & interdum lachrymas excutiant. Paternum habet Sponsus erga bonos viros animum, & illos fortius amat, exercet doloribus, ærumnis, atque pressuris, ut verum colligant robur animi. Languent enim per infertam signata corpora, nec labore tantum, sed & mole, & ipso sui onere deficiunt. Cupit & Sponsus in terris habere spectaculum aliquod, in quod possit vultum & oculos vertere columbinos. Quid verò pulchrius habuit in terris, si animum convertere velit, quam ut spectet bonos viros inter cruce, labores, tormenta, infractos, & erectos, quemadmodum Paulum, Ioannem Baptistam cæterosque alios? Neque illud dānare possit, aut iniquitatis & iniustitiæ arguere Sponsi providentiam, & profunda consilia, quod impios & perditos homines, feliciterum cursu, omni voluptatum genere frui videmus. Nā licentiam

illam fruendi omnibus oblectamentis, solent patres familias non liberis, sed vernaculis & mancipijs concedere, cum filios laboribus & exercitatione virtutis indurent. Tum nisi ad tempus, instar colubæ ad fluentem aquarum sedentis, ad improborum scelera oculos coniueret, non haberemus Petrum, non Paulum, non Magdalenam Mariam. Decet enim cum Sponsus ærotam animam affligere statuit, longius introspectat affectusque discernat: consideret prudenter, num aliquando ad penitentiam flecti debeat, ut ad emendanda scelera tempus tribuat. Frequenter enim agricola suæ artis peritus, quæ videt regionem densis obsitam virgultis, plantisque sylvestribus incul tam, cænoque operatâ plurimo, fertilitatis inditia esse cognoscit: terræque ubertatem hinc discernit: quæ tam rei rusticæ imperitus contemneret, omniaque penitus eradicare & præcidi iuberet. Oculi Sponsi quibus humana intuetur, acurissime vident, vile ac generosum discernunt, ætatem horamque rationis & virtutis cooperatricem, qua natura fructum debitum & opportunum ferat, benigne præstolatur, & expectat. Illud autem argumentum, quo veteres quidam philosophi Sponsi providentiam funditus voluere sublatam, multis est minoris momenti. Non enim in animum poterant inducere, Sponsi providentiam rebus intendere innumeris, ad deo, & infinitis, præsertim sine labore aliquo, aut defatigatione. Lucianus impius inter ceteros, hoc argumento tanquam victus & prostratus ridet Sponsi providentiam. At verò Sponsus gubernandis rebus nostris & duendis non magis defatigatur, quam columba, aut columbinus oculus, cum

ad

ad plenitudines aquarum aut flucta sedet, quæ cum leni cursu diffluens intueatur aquas. Magnopere oblectatur & gaudet Sponsus, cum res nostras considerat, non possit villo pacto defatigari: neq; enim illas intuetur, per species & simulacra ab alio infusas, vel ingenitas, vel à rebus ipsis acceptas. Obeam enim rem, mens humana & ratio varijs rebus, atque diuersis contemplantis minus est idonea, quod mendicatio viuat, nec sine aliarum rerum speciebus & simulacris intelligat: quæ nisi proprio labore extenuet, & depuret, nunquam rerum naturas intelliget: ut opus est. Mens itaque humana, non ita res intelligit quasi ad flucta sedeat aquarum, nam species & simulacra sunt veluti lacunculæ quædam, non sunt tanquam aquæ perpetua vena. Deus autem res omnes, ipsa diuinitate, suaque essentia conspicit: cuius æternitatem infinitatem, summamque sapientiam refert perennis cursus aquarum, quibus colūba venientem intuetur acipitrem. Ex his quæ diximus facile colliget lector non stupidus, Sponsum, aut Spōsi oculos non sedari, nec vilescere, quamuis res omnes nostras exiguas etiam & minimas intueatur. Cum enim non eas videat, per simulacra, species à rebus ipsis defluentes, sed propria ipsius natura & essentia, quæ una rerum omnium rationes perfectissime continentur, non est quod vilescat, aut inficiatur istarum rerum consideratione: sed eum potius seruat candorem & puritatem, quam mūdissima columba lacte lota, quæ supra candorem sibi ingenitum, albedinem etiam lactis excipiat. Intellege ex his quæ diximus, puritatem Sponsi maiorem esse, quam ut eam possit excogitare humanus animus:

nec quidpiam est tota natura, quod puritatem illam pro dignitate & magnitudine rei possit exprimere. Ad hanc rem pertinet, quod Salomō inquit de columba lacte lota. [Oculi tui sicut columbæ super riuos aquarum, quæ lacte sunt lotæ, &c.]

Genæ illius sicut areolæ aromatum consistit à pigmentarijs.

עֲרֹוֹת Linea plantationum est: repetiturque in hac significatione pluraliter Ezechiel עֲרֹוֹת, pro areola: pro quibus Hieronymus constitas turres siue pixides quales sunt in tabernis unguentarij, vel ubi species aromaticæ crescunt. Est autem areola ab area deductum, solidum terrenum planitiesque glabra. Idest locus perpurgatus, coæquatus sub Cylindro consolidatus, ubi frumenta arescunt, & teruntur. Aliquando verò apud probos autores significat, terram probe subactam, siue satam, siue ferendam: qualis est in hortis: in quibus quadrata quædam, optimeque comensurata spatia magna sedulitate coæquata, in quæ mox iaciantur semina. Columella lib. 6. crebrò putrem terram, duos alte digitos insternemus & modicè rigabimus, stramentis que areas cooperiemus. Igitur genas Sponsi assimilat Areolis aromatum à pigmentarijs constitis. Primò significat prominentes non esse. Areola enim prima illa significatione, & glabra est & purgata, plana & ad mensuram æqualitatis: ut intelligas, Sponsi genas non esse prominentes;

tes, non hirsutas: quæ omnia solent faciem iuuenis deturpare, & sedare: glabræ sunt (inquit Sponsa) in modum areolæ, vbi aromata arefcunt, & teruntur: quæ neq; est herbosa, neq; tuberculos habet. Quòd si [areola] nō locū vbi aromata teruntur, sed terram significat subactam, qualis est in hortis, quadrata scilicet & coequalia spatia, in quæ semina iaciuntur, quod videtur significare Hieronymus: intelligat lector Christianus quid velit significare, ex his quæ diximus. Non igitur satis erat Sponsum humanas res cognoscere, disponere, gubernare, nisi singulis, iuxta opera quæ quisq; facit bona vel mala, præmium, vel penā statutis repēdat temporibus. Sunt autem hominis opera, non vi, neque temerario impetu facta, sed libera voluntate, consilio & electione. Ob eamq; rem postulat ipsa ratio, vt ea ipsa opera præmia atq; supplitia sequantur. Huius rei testimoniū & apertū argumentū, maturo satis consilio & prudenti Aristoteli, publicas & priuatas leges adducit: quæ supplitiū summūt ab hominibus perditis, & flagitiosis qui neq; vi, neq; imprudētia, aliquo scelere se contaminarunt: honores verò decernunt eis, qui præclarum aliquod & dignū laudi opus gesserunt. Nullus enim ad ea gerenda vel fugienda hortatur, quæ neque sunt in nostra potestate, neq; nostri libertatis vidētur esse. Cū ergo in nostra potestate sit situm, aut bene, aut male operari, prosequi vel quod turpe vel quod honestū est, postulat ipsa ratio, humana opera iudicē habeāt, & agonothetam. Hæc enim nostrorum operū ratio, si cum aliarum rerum operationibus conferatur, summa dignitas est: quòd ex deliberatione cōsilioque proficiantur. Ita

enim fit, vt hominis opera appellentur: cedunt enim in possessionem ipsius: id quod in cæteris rebus, quæ solo impetu feruntur, verū esse nequeat: aguntur enim & impelluntur, non agunt. Si igitur opera humana libera sunt (vt diximus) &, quia ex deliberatione nascuntur, laude, aut vituperio sunt digna, erit necessariū vt in iudicium aliquādo & examen descendant. Quo circa oportet, habeant homines supremum aliquem principem, cuius sit summa potētia, sapientia, iustitia; qui possit nostra opera aut punire, si recta ratione nō fuerint profecta, aut amplissimis donis & beneficijs cumulare, si ad præscripta diuinæ legis fuerint exacta. Constat, totum orbem hominis causa conditum esse: neque hoc tantum opus, tam admirabile, tam eximium ab ipso conditore Deo in illos alios fines fuisse conditū, aut creatū. Omnia enim hominis causa condita fuisse, illi etiam sunt assequuti, qui solo ducebantur rationis lumine. At verò, si humanis operibus nullum vnquam foret propositum supplitium aut præmium, inanis ergo fuisset & prorsum inutilis hominis creatio, ac proinde totius orbis molitio, & opus hoc admirabile & stupendum frustraneum fuisset. Videmus oculis res visibiles propositas ab ipso autore Deo: auribus vero, quæ sonum edere possunt: tactui, quæ possunt contingi, quæ sunt aspera, mollia, &c. Rationi autem, & intellectui, quæ sunt inuisibilia, intelligi tamen possant, & mente comprehendi. Multò ergo magis, si res expēdatur vt oportet, rebus suapte natura aut pœna aut præmio dignis, a superiori aliquo iudice proposita sunt oportet præmia & supplitia. Deinde cū quispiā nostrum faci-

facinus aliquod ratione dissentaneum admittit, nemo ambigat, quin pœnæ & culpæ obnoxius sit: obnoxius autem non erit, si non sit superior aliquis iudex, qui admirabili equitate factis hominum iuxta merita rependat, aut premium, aut supplicium. Ea quæ diximus, præstantissimos quosque philosophos ad credendum impulerunt pœnas & præmia humanis operibus post præsentem vitam proposita. Hoc Plato in Phedone constanter affirmat: & 10 de rep. lib. Id etiam Tartarus, & flumina illa à philosophis & poëtis celebrata, Cocytus, Periphlegeton, Palus, Stygia, Rhadamantus: præterea inferiorum iudex incorruptus, insuleque fortunatorum: hoc Ezechiel propheta, ut fabulas gētilitatis plusquam aniles prætermittamus, cum librum vidit intus & foris scriptum, in quo esset conscriptum, lamentatio, & carmen, & vā: lamentatio pœnam illam præferebat, quā quisque nostrum suis sceleribus inflixit neque enim sine lamentis & dolore aliquo in hac vita peccata remittuntur. Carmen autem bonorum operum præmia significat. Carmen enim illorum proprium est, qui ob partam victoriam, reportatosque ab hostibus triumphos, iure debeant nouo carmine celebrari. Væ autem supremum luctum, postremamque damnatorum hominum perditionem. De qua Christus. Ibi erit fletus, & stridor dentium. Itaque si opera humana laudes & ignominia, pœna premioque sunt afficienda, idque postulat ipsa natura rerum, fuerit iam necessarium, iudex ipse, non solum nostra opera, & cogitatus contempletur, & videat, verum etiam tanta sit animi rectitudine, ut nusquam ab æquitate,

nusquam à iusto & iure declinet. Sponsa proinde postquam in superioribus satis ostēdit Spōsum esse inspectorem nostrum operum, præsentem carmine cum esse equissimum iudicem declarat. Principio, cum genas nominat, affectus illos intelligito, quos nomine seueritatis & indignationis, rùm mansuetudinis & benignitatis exprimimus. Huiusmodi enim affectus in genis potissimum solent elucere. Nam cum quispiam nostrum aut concutitur ira, aut afficitur gaudio, cum rebus aduersis contrahitur animus, aut dilatatur prosperis, totus animus in vultu ipso ostenditur. Habes proinde in genis Spōsi duos illos affectus, qui vel ad puniendum, vel ad præmiandum sunt necessarii. Genas autem similis fecit areolis, propter loci æquabilitatem, ut diximus. Sponsus igitur ipsa distributione præmiorum tanta equitate uteretur, ut de nullo supplicium summat, neque præmia rependat, nisi cuiusque conscientia ad tantum opus in testem adducta. Cum verò iuxta quorundam sententiam Areolam legimus, veniat nobis in mentē, quanto cum delectu qui aromata perpurgant, vera & synceriora quæque ab ipsis segregant purgamentis, ut in oculis optima quæque reponantur. Sponsus igitur tāta discretionē præditus est, ut nihil moretur externam sanctimoniam: cognitos habet nostrarum animarum recessus, latere non possumus: si purgamenta sumus rejiciemur ab equissimo iudice, neque patietur, inter grauissima odorata seruari. Ioannes ille Christi præcursor, cū iam Christi doctrina albescere inciperet (quæadmodū celū solet) nobile illud ac præclarū edidit præconiū de Christo: cuius (inquit) veritatem

brum

brum in manu eius, & purgabit aream suam & congregabit triticum in horrea, paleas autem, &c. Audis Iohannem Baptistam, idem de Christo occidere presenti carmine, nomine ventilabri, quod Sponsa appellatione Areole Aromataria? Nam ventilabrum in manu Christi, exactissimum est de rebus iudicium, summa aequitas, & rectitudo, ut cuiusque factis digna rependat. Nam ventilabro paleae a granis secernuntur. Purgabit itaque aream suam & ut triticum segregabit a paleis: ita etiam & aromata in loculos congeret, reiectamenta ipsa in ignem conijcet. Oportet ergo, ut vel per bona opera odoramenta simus in optimos usus reposita: aut per nefaria & impia, vitamque perditam ignibus deputemur sempiternis.

Labia eius lillia distillantia myrrham primam.

AD eandem rem (ut mihi videtur) pertinet hic versiculus. Nam post exactum de rebus iudicium Sponsi, post summam animi aequitatem & rectitudinem, quoniam iudicis decretum & sententia ipsa externis debeat verbis declarari, ostendit summam iudicis aequitatem ab ipsis verbis, & sententia in sceleratos, impios, iustos, & optimos viros ferenda. Primum, verbum Sponsi nobis reuelat, non solum illius gratiam, verum etiam & iram, & indignationem. Rom. 1. Nam quod Paulus inquit, Reuelatur ira Dei de caelo super omnem impietatem, & iniustitiam hominum: de caelo dixit, iuxta proprietatem Hebraeae linguae, quasi dicas: maxime reuelatur. Is enim est prophetarum mos. Reuelatur autem ira Sponsi, ipso diuino verbo (ut diximus)

tum vero maxime, illius gratia, beneuolentia, & mansuetudo. Sic Paulus, Apostolus, Euangelium appellat virtutem Dei in salutem omni credenti. Rom. Et ad Ephes. verbum Sponsi appellat verbum veritatis & Euangelium salutis. Eph. 3. Nomine autem labiorum, & verba & eloquia significari, superius est a nobis annotatum. Duo itaque habes in labijs Sponsi: alterum est, candor lili, odorque gratissimus: alterum autem, myrrhae amaritudinem & acerbiteriam. Sentient improbi amaritudinem myrrhae: iusti, & lili, candorem, & odorem gratissimum. Audi et impij, Ite maledicti in igne aeternum, &c. verba amaritudinis & acerbiteriam plena: audient boni & optimi viri, Venite benedicti patris mei, &c. Haec duo, ab orbe condito, Sponsi labijs semper licuit conspiciere, quemadmodum sacris est literis consignatum, eandem lili, & amaritudinem myrrhae. Haec duo Gen. 2. persensit primus ille homo, cum Sponsi benignitatem, nullis suis meritis, & iram propter peccatum expertus est. Haec duo Cain, qui ante fratricidium blandus & amicus a Deo tractabatur, ab ipso vero scelere myrrhae degustauit amaritudinem. Sic de benignitate cum hominibus ante diluuium: cum viris Sodomitis, de subuersione: cum Saule, cum Iuda, de mansuetudine, iustitia & seueritate dicendum est. Gen. 13. Gen. 19.

Manus eius torquales aureae plene hyacinthis.

□ יהיך Hebraeis sunt sphaerae, ut sit sensus. Manus eius sphaerice. Psal. 77. caeli vocantur Galgalim, ubi nota habet aeditio, vox tonitruum tui in rota: quidam vertunt, in sphaera: hoc est in caelo. Dicuntur autem Galgalim, ab eo quod iugiter in circulos

Ios torqueantur. Vnde & Kabalæi, qui more Pythagoræorū, disputant de perenni animarum reuolutione, quā Pythagorici *πάλιν γενεαίαν* appellant, Kabalæi *חַי חַי* dicunt. Longū esset Kabalæorū sententias de re ista perssequi: fuerit satis subindicasse eos, Pythagoræū more, per diuersa corpora animarū reuolutionem statuere, vt ostendit inter cæteros, Rabbi Dauid, Thesbites. Celebrat proinde Sponsa, præsentī carmine Spōsi manus, quod sint rotundæ, aut sphericæ. Quod de rabulis testamenti, vt quidē putarunt, cum inter Hebræos tum inter Orthodoxos, non satis vi deo quo pacto possit accommodari. Quod verò hyacinthorū meminit, ad anulos quidam referendum putant: vt Sponsi manus essent hyacinthis, pretiosissimis gemmis distinctæ. Pro *וַיִּתֵּן* nostra æditio aliquādo vertit Chrysolitum, Ezechiel. 28. & mare nonnūquā sic appellant Hebræi à colore, Esai. 25. Vllulate naues maris. Ergo quantum attinet ad literā, Sponsa celebrat manus Spōsi. Primò, quod sint sphericæ, siue tornatiles, hoc est, bene plenæ & succulentæ, neq; carnibus reuudatæ, quod manuū pulchritudini obest mirum in modum: tum, quod sint multis veluti hyacinthis inclusæ, quæ duo magnum continere mysterium nō dubito. Voluit enim Spōsa (vt arbitror) demonstrare, Spōsi opera perfectissima quidem esse & absoluta, & intra hyacinthos, quasi dicas, intra maris aquas inclusa. Et vt ad priorem partem accedamus, video ab hominibus & ingenio & eruditione præstantibus Deum cœlum appellari, & figuram istam sphericam Deo maxime tribuendam: id verò quomodo intelligendum sit, non satis ab omnibus ex-

plicatur. Cœlum quidem possit appellari Deus, quod intra se cōpletatur omnia: quemadmodū supremi cœlorum fornices. Atque adhuc modum dicet quispiam, Spōsum habere manus sphericas, nihil aliud esse, quā, quæ ipse omnium rerū autor molitus est spherica ratione continere. Kabalæi asseriebant humanum animum non esse in corpore veluti in loco, vt vulgus existimat: quin potius corpus ipsum in anima locari, animam verò ipsam in Deo, tanquā in omnium rerum loco supremo & excellentissimo: obeamque rem nomē loci illi tribuunt, dicentes, Sponsum esse *דַּיָּוָד* id quod in Ismaëlitaram Theologia obseruatum est. A Kabalæis præterea appellatur, Omne, quod omnia circuat, & ambiat, & in se cōtineat. Quod igitur externa philosophia Deo tribuebat, vt sphericus appellaretur, id Spōsa manibus tribuit, dicēs, [Manus illius tornatiles auræ.] Inuenio & apud præstantis omni genere doctrinæ viros Sponsum appellari centrū. Nā cum sit centrū punctū indiuisibile vnde lineæ multæ indiuisibiles ducantur ad circumferentiā, quæ omnes circa centrū, quasi circa cardinē voluantur: ita Sponsus vnus est, simplex, & immobilis: quæcunq; verò cōdita sunt ab ipso, composita, mobilia sunt, atq; ab eo dimanauerunt, ita & linearū instar, & circumferentiæ in eundem refluunt. Quocirca, non solum res omnes, quæ ratione ducuntur, sed & ille, quæ solo appetitu, magno impetu in Sponsum feruntur. Sed vt hæc omnia vera sint, aliud tamen (vt arbitror) longè diuersum Sponsa significare voluit. Illud est à nobis superius obseruatum, manus, operationes ipsas significare. Et vt alia prætermittamus re-

P sitionia,

Pal. 14

Alimenta, quæ multa & aperta ad re-
firmandam sunt à nobis adducta: re-
gius Vates inquit proposita quæstio
ne illa pietatis & consolationis ple-
na, Domine, quis habitabit in taber-
naculo tuo, aut quis requiescet in
monte sancto tuo? Et quasi respen-
deat Deus Opr. Max. subiecit Vates,
Innocens manibus & mundo corde:
vt omnes complecteretur pietatis
partes, quæ nobis diuinis eloquijs
declarantur. Altera est certa & soli-
da pietas animi, quam cordis mun-
ditiam appellat ille: altera verò, pie-
tatis opera, quibus interna pietas,
Fides, Spes, Charitasque declaran-
tur. Et quamuis interior animi pie-
tas, & interior cultus naturam præce-
dat, priori tamen loco externæ ope-
rationis meminit. Quæ quamuis ab
interna pietate profiscatur, prius
tamen ab homine agnoscitur. Man^o
proinde, aperto isto testimonio ope-
ra ipsa significabunt: ita vt man^o Sp^o
si sint quæcūq; ab orbe condito ædi-
dit opera. Vnde & illud, Leuavi ma-
nus meas ad madata tua, quæ dilexi,
Hispanè dicimus, (Poudre las ma-
nos en ello,) magna cum proprietate.
Nam cum tanta sit artium & di-
sciplinarum varietas huius membri
obsequio eas condiscimus, & exer-
cemus. Nam fingendi, pingendi que
nobile artificium, solis manibus ab-
soluitur: organorum contrectatio,
& instrumentorum musicorum, vr-
bium & ædium structura, agrorum
cultus (qui tanta ad vitam necessa-
ria commoda suppeditat) indumen-
torum varietas, manibus cõficiun-
tur omnia. Sapienter itaque mihi di-
xisse videtur, qui manus, sapietie &
rationis ministras appellarunt. Ana-
xagoras ille antiquior, quem admo-
dum est ab Aristotele proditum, &
in moralibus à Plutarcho repetitum,

Psa. 168

sapientissimum videri hominem di-
xit, quod manibus foret instructus.
Itaque cum artes omnes, manuarios,
omnesque ad vitam necessarios vsus ma-
nibus absoluamus, ierè Sp^osa man^o
Sp^osi laudibus est prosequuta. Mihi
proinde videtur Sponsam præsentem
carmine illud celebrare, quod Moses
Gen. 2. Absoluta enim totius vniuer-
si fabrica & structura, dixit: Vidit
Deus cuncta quæ fecerat & erant val-
de bona. Tū de operibus tertie diei
inquit, Et vidit Deus quod esset bo-
num: sic de aliorum dierum operi-
bus. Bona autem sunt opera diuina,
quia perfecta & absoluta: ita vt nulli
quidpiam desit ad summam in suo
genere perfectionem. Sponsa sciens
in sacris literis reuelatum, Sponsi o-
pera, perfectissima esse & absoluta,
inquit: [Manus eius tornatiles, siue
sphericæ:] hoc est, opera illius val-
de bona, vt Moses loco iam citato.
Nec sine magno consilio, & Sponsa
præsentem carmine, & Moses, his lau-
dibus diuina opera prosequuntur:
vt nemo sit tam insanus, qui creatu-
ras à Deo cõditas, audeat dedecore
aliquo afficere. Nam fuerunt qui-
dam, qui inter res conditas, plerasque
damnant: has quasi inutiles, illas
quasi pestilentes, & perniciosas: quæ
admodum tenebras, quæ luci aduer-
santur, & noctem quæ diei contra-
ria est: ex his quæ ex terra nascun-
tur, herbas inutiles & perniciosas: in-
ter animantia, ea quæ sunt truculē-
ta & venenosa. Quoniã igitur mul-
ta in vnoquoque genere creatura-
rum videri poterant & inutilia &
nocua, ne quispiam propter res
ipsas conditas damnaret creatorē,
vt horum voces compescerēt, & Mo-
ses, & Sponsa, manus Sponsi lauda-
uerunt. Sed & manus Sponsi torna-
tiles esse, si rem expendas (vt oportet)

Gen. 2.

Gen. 2.

Nota:

Gen. 2.

Gen. 2.

ter, dubitare non possit. Nam quæcunque ab Sponso condita sunt, non solum sphaericam imitantur rationem, propter absolutas in omni genere sibi inditas perfectiones: sed quod res ab eo conditæ proprijs motibus circulem & sphaericam imitentur rationem. Nulla earum rerû, quæ ab Spôso cõditæ sunt, tãtoperetorpescit, vt non magno impetu feratur, circulari quodam motu, in ipsum autorem, vnde omnes fluxere. Quemadmodum enim circulus figura est, quæ ab vno puncto indivisibili progreditur, in idemque regreditur punctum: vix intelligere queas, qua alia appellatione manus Sponsi dignæ sint, quam sphaerica, aut circulari. Duplex enim est rerû perfectio: altera si à causis perfectissimis proficiscatur, altera si in eisdem causis feratur magno impetu, & illis proviribus vniatur. Est enim hoc perfectissima sphaera, siue circulus, vt res in eandem regrediantur causam vnde principium & originem accepere. Nam quæcunq; res à Deo condita, degenerat quodammodo à sua causa, quia totam causæ perfectionem percipere non potest. Ob eamque re ingenti cupiditate à natura insita, excitantur omnia, vt ad eundem Sponsum regrediantur: vt summam assequantur perfectionem. Atque ita non solum angelus, nõ solum homo, verum & ceteræ res omnes in suum conditorem irrequieto cursu feruntur, vt motum sphaericum & circulem absoluant. Causas itaque habes, propter quas Sponsi manus tornatiles, & sphaericæ appellentur. Manus appellat aureas, plenasque hyacinthis. Aureas appellat, vel propter plurimam Sponsi liberalitatẽ, vt in superioribus de capite Sponsi diximus: vel

(quod ego magis putarim) aureas appellat, quod multis essent anulis aureis distinctæ, quibus essent inclusi hyacinthi. Quamuis enim omnia opera Sponsi absoluta sint & perfecta, ita vt rationem circuli & sphaeræ imitentur: vnũ tamen opus est, quod omnes gentes, quãtumuis barbaras & esferatas attonitas tenuit, atque suspensas: Cœlorum scilicet machina: magnum & apertum testimonium diuinæ potentiae, atque sapientiae. Vbiq; enim vox ista celestis reboat, omnibusque claret in locis incorruptus ordo, & acies pulcherrima syderum. Est autem illud intentis animis considerandũ, quid habeat verba Sponsi commune cũ ipsa cœlorum machina, cùm Sponsi manus aureas appellat, distinctasque hyacinthis. Aureas quidem, propter anulos ipsos, qui cùm circularis sint figure, cùm ipsis cœlorum circulis, figura saltem, magnam videntur habere similitudinem: hyacinthis autem sũt distinctæ, quoniã lapides isti pretiosissimi anulis sũt inclusi. Hyacinthorũ autem nomine, nõ solũ micãtia sydera, sed & cœlorũ materias voluisse significare, crediderim. Habet enim textus Hebræus pro hyacinthis, Tharsis. Sic enim mare nonnumquam appellamus. *Vllulate naues maris, siue Tharsis.* Sic autem mare appellatur à colore. Admirabili itaque artificio Sponsa, vt cœlorum materiam significaret, Tharsis dixit, pro lapide pretioso, siue Chrysolito, siue hyacintho, vt ipsa nominis significatione reuocaret in mentem, cœlorum fabricam admirabilem: quorum materiam ex aquis cõstitutam, & affirmant sacre literæ, & sacri doctores testantur. Quærentes enim huius vocis ethymologiam, Firmamentum scilicet, inquirunt. cœ-
lum

Esa. 23.

lum firmamentum appellari, propter duritiem & solitudinem. Ob eam rem Homerus, vetustissimus poeta cælum appellat *χάλκεον ὕρανον*, & *χαλκοβατῆ δώματα*. Vnde diuus Theodoritus cælum ex aquis conflatum voluit. Inquit enim, Cælum fluxa aquarum naturam constitit: & quæ prius liquabilis esset, solidissima est effecta, atque ea de causa firmamentum appellatur. Diuus etiã Gennadius. Firmamentum appellatur cælum, ex ipsius rei opifitio: nam cum prius lenta, fluxa, solubilisque esset natura, solidam & minime mobilem conspationem accepit. Idẽ & diuus Basilus. Plato quoque in le gibus, astrologiam dicit versari circa *σερεσφοραν*, idest motum solidum, per solidum cælum intelligens. Attende proinde quanta cum proprietate Sponsa hyacinthorum meminerit, siue potius Tharsis, vt cælorum naturam & materias significaret, vt ab ipso admirabili opifitio, Si òsi sapientiam & potentiam admiremur. Nec dubito quin hyacinthorum nomine peculiari ratione significare voluit sydera ipsa quæ luce & calore omnia collustrant & viuificant, ne perpetuo gelu torpeat. Micat enim stellæ in cælo quemadmodum gemæ solent in anulis. Ita quæ circulo rû nomine, celos ipsos: hyacinthorû autem, sydera ipsa innumerabilia, quoniam semper micare aut radicare videntur, sic appellauit.

Venter eius eburneus, distinctus saphiris.

HEbræa videtur habere, Viscera illius, vt alabastrum eburneum Saphiris contactum. Est enim *הַיָּד* viscera siue præcordia: *יָד* autem candidum & mundum & purgatum significat, vt candorem eboris intel

ligas. Est autem genus quodam eboris fossile, vt Theophrastus & Plinius ^{Theophr.} grauiissimi autores affirmant: inuenitur candido colore & nigro: cõper taque; aliquando ossa ex terra genita & lapides osseos, inquit Plinius ^{Plinius.} lib. 8. Præsenti autem loco, eboris appellatione, selectissimu significasse Spõsam crediderim: vt est illud, quod elephantorum dentibus fit. Hoc verò genº eboris fuisse semper magna æstimatione, vel illud argumento esse possit, quod ab autoribus tanquam magnus luxus notatur, quod elephatorum dentes se carentur, vt lignua ebore incrustarentur. Fuit autem hæc materia laudatissima, quod esset apta deorum simulacris. Inter ceteros principes & reges Salomon, eboris materia vsque ad admirationem abundauit: a deo vt thronum fecerit ^{1. Para 9} eburneum. Vide de eburnea domo. ^{Eze 27} ab Ezechiele propheta, & ab Amos ^{Amos. 4} eboris luxuries acerrime taxatur. ^{et. 6.} At verò Saphiros tanta olim fuisse æstimatione legimus, vt magno Deo haberetur cõsecrati. Et cæli colorem inter ceteros lapillos & gemas maxime refert. Hæc a nobis eo dicta sunt, vt lector Christianus intelligat, quid Spõsa præsenti earmine eboris & Saphiri nomine voluerit nobis indicare. Nam veter Spõsi siue illius viscera, quæcũque; abscondita in illo sunt, sanctisque; reposita veluti præmiũ significat: quæ quoniã pretiosissima sunt, veter eburneus appellatur, propter eboris dignitatẽ & æstimationẽ. Et quod magis abscondita videatur sanctorum felicitas, quæ illos expectat, venter Sponsi, suæ illius viscera Saphiris dicuntur contacta. Sunt enim bona nobis reposita, non in terris, sed potius in celo: quoniam hi lapides, Saphiri scilicet, cælorum referunt naturam, & imitantur

colorem: tūm & sydera ipsa imitā-
tur. In lapide isto aurea quædā pun-
cta pellucēt, quæ collucentia syde-
ra iurē possis appellare. Sancto-
rū ergō fœlicitas, intra viscera Spō-
si latet: & quoniam fœlicitas ista nō
est terrena, sed cœlestis, Saphiris est
contecta: hoc est, pulcherrimis illis
spheris. Huc pertinent verba illa
regij vatis Dauid, de thesauris, de
opibus, & diuitijs sanctis in cœlo re-
positis. Quām magna (inquit) multi-
tudo dulcedinis tuæ, quam abscon-
disti timētibus re! Hæ opes atq; diui-
tiæ adeò sunt absconditæ ab oculis
omnium mortalium, vt lateant in-
tra viscera eburnea: vt intelligas ef-
se pretiosissima, contacta que Saphi-
ris. Continet hoc carmen totā Chri-
stianæ vitæ rationem, finem, & sco-
pum. Nam quāuis tota nostra spes
& desiderium, necessarium est fera-
tur circa res illas, quæ vidētur, aut
circa eas maximè quæ humanis o-
culis non sunt expositæ: sed finis diui-
nioris vitæ non est in oculis morta-
lium constitutus. Paul. inquit, Non
expectantibus nobis quæ videntur,
sed quæ non videntur potius. Quo-
niam igitur tota Fidei ratio pen-
det ab istarum rerum occultatione,
vt ipsa meriti ratio magna accipe-
ret incrementa: bona illa intravisce-
ra eburnea sunt reposita, contacta q;
Saphiris. Neque sic res est intelligen-
da, quasi bona illa quæ latent intra
viscera Sponsi, quæ oculis mortaliū
non sunt exposita, ratio ipsa & hu-
mana mens, propter ingenitam sibi
agilitatem & cupiditatē inuestigan-
di diuina, possit bona illa, si non sen-
sibus, saltem cognitione cōprehēde-
re: adeò enim occulta sunt, & abstru-
sa intra ipsa Sponsi viscera, vt pri-
mo occultētur ebore, deinde occul-
tentur hyacinthis: adeò sunt pretio-

sa, vt eboris, & Saphiri pretiū & esti-
mationē excedāt. Hinc illud Pauli
Apost. Neq; oculus vidit, neque au-
res audiuit, neq; in cor hominis ascē-
dit, quæ Deus preparauit diligentibus
se. Ergò quemadmodum ebore
& Saphiris sunt contacta bona illa,
ita, & ipso valore & pretio Saphi-
ros omnes, & pretiosissima excedūt
ebora. Verum quidem est, bona ista
non omnibus sanctis ex æquo occul-
tata & contacta: alij enim fide tantū
agnoscunt bona illa sibi reposita: alij,
quibus Sponsus dignatus est am-
pliore cognitionem & gustum il-
lorum bonorum præbere, possunt
cum Pau. dicere, Nobis autem reue-
labit Deus per spiritum suum. Neq;
enim dubitandum est, quin pleriq;
sanctorum Sponsus contulerit, inte-
rim etiam quòd versantur in terris,
exactiorem quādam istarū rerū co-
gnitionem, quemadmodum Paulo,
quemadmodum Moisi cum versare-
tur in monte.

*Crura illius columnæ marmoreæ, quæ
fundata sunt super bases aureas.*

GRossiores tibix, maximè si sint
neruosæ, hominē fortem signifi-
cant, & audacem: quemadmodū de-
biles, debilem & ignorantem. Fue-
rant hæc à conditore Deo (vt Arist.
placuit) carnosæ, & neruis suffulta,
quòd solus homo inter cæteras ani-
mantes erectus incedat: ita que vt su-
periora faciliè possit sustinere, su-
pernis partib⁹ carnes detrahit, infer-
nis addidit. Quo circa, eos quos na-
tura robustiores gignit, hac potissi-
mum parte subinducat: quæ toto cor-
pore fulciendo, & sustentando ab
eadem fuerunt natura tributa, tan-
quam columnæ: quas marmoreas

P 3 appel-

appellat Spōsa, & Spōsi robur & fortitudo sit prorsum insuperabilis, vt marmoris duricies. Obeamque rem apud veteres, quemadmodum refert Plinius ex marmore columnæ **Pli. li. 36** fiebant in templis, non tam lautitiae causa, quam quod firmiores alia ratione statui non poterant. Et quamuis marmora multis alijs essent vsibus deputata à veteribus, cōficiendis tamen columnis aptissima iudicabantur. Neq; verò sine magna consideratione, omnium artium peritissimus Salomon, Sponsi crura columnas appellat. Sūt enim in humana structura, crura ipsa columnæ in quas totius corporis pondus incumbit. Nam cū symmetriæ omnes, & ædificiorum proportionēs, ab humano fuerint corpore profectæ: tum verò columnas ipsas, humani corporis crura imitari, nemo est qui ambigat. Summam ergo Sponsi fortitudinem & robur eximium paucis verbis expressit Sponsa, cū inquit: [Columnæ marmoreæ super bases fundatæ.] Quemadmodum enim hominis crura, columnæ imitantur, ita etiam & bases referunt pedum rationem. Bases autem aureas appellat, quibus innititur marmoreæ columnæ, quod antiquitus bases siue spyræ fiebant ex metallo durissimo (quæadmodū legis in libris Regum & Exodi) quod totū **Re 3. c. 7 et li. 4. c. 25.** pondus structuræ super bases ipsas & spyras incubat. Auri autem materia diuturnior est, & ferēdo pondere est aptissima. Hoc igitur schemate Sponsa robur & fortitudinē Sponsi declarat. Hæc Spōsi fortitudo & robur, quamuis multis locis Scripturarum abunde referantur: **Heb. 1.** Paul. tamen ad Hebræos paucis verbis expressit, dicens: Portansque omnia verbo virtutis suæ. Tanta est

enim virtus Sponsi, vt solo verbo vniuersa sustentet, & moderetur. Duo enim sunt (vt arbitror) quæ nobis istam Sponsi fortitudinem magnoperè declarent: alterum est, quod omnia ex nihilo cōdidit, quæadmodum Moses prodidit: alterum **Gen. 11** verò, quod cadentia omnia, & ad nihilum tendentia, solo verbo continet. Siquidem non minoris virtutis est continere mundum, vniuersaq; intra leges continere suas, quam ex nihilo illum fecisse. Siquidem cū mundus fabricatus est, Sponsus ex non stantibus illum condidit: quod verò sustentat, verbo virtutes suæ retinet illum, nè forsā in nihilum recidat. Sed vide quā eleganter **Apost.** eximiam Sponsi fortitudinem & robur incredibile expressit, dicens: Fert omnia siue suffert verbo virtutis suæ. Ea enim metaphora vsus est, quasi quispiam sine vlllo labore, solo digito vel mouere aliquid, vel efficere potest. Quæ igitur virtutis erit, cuncta retinere, nè dilabantur in nihilum, solo verbo: Cū verbum dixit, nullo se labore id facere significauit. Sed nè singula persequamur huius eximie fortitudinis inditia & argumenta, fuerit satis celebratissimū illud regij vatis David carmen, quo admirabilem istam potentiam & robur Sponsi celebrat. Domini est terra & plenitudo eius, orbis terrarum, &c. **Psa. 24.** Nam ipse super maria fundauit eū, & super flumina præparauit eum. Obseruandum sanè paradoxon diuinæ potentie atq; virtutis: ædificaturi homines, dant opera fundamenta constituent, loco solido & immoto: contra verò (inquit) Dominus tā tā orbis machinam, superstruxit & mari & fluminibus. Hoc miraculū celebrat alio in loco. Et Iob ele- **Psa. 104. Iob. 38.** gantē

gantèr satis Deum inducit sibi alio
 quatum: Vbi eras cū funderem ter-
 ram? Eloquere si nosti quis posuit
 mensuras eius, aut quis extendit su-
 per eam regulam. In quo sunt fixæ
 bases eius? Aut quis vidit lapidem
 anguli eius? Huiusmodi miracula,
 quæ Sponsi fortitudinem & robur
 declarant, frequenter celebrat diui-
 na Scriptura, vt miser homo & infe-
 lix summopere collat, suspiciat que-
 cum, in cuius planè manu sese conti-
 neri certo sciat. Quod igitur non om-
 nia defluant in pugnâtissima ele-
 menta, quibus compacta sunt: quod
 non momento euanescant omnia, &
 spiritus etiam ipse quo viuimus: quod
 non incidant supernæ imminentes
 aquæ, Sponsi fortitudi debetur &
 robori. Attende, Chrysostomus huius fuisse
 sententiæ, vt crederet aquam ter-
 ræ subiaccere: & quamuis videatur
πρόδοξον, ipsa tamen ratio id vide-
 tur conuincere. Neque enim aqua
 super terram influit: influeret ta-
 men si terra illi esset subiecta, eum
 loca semper petat decliua. Solenne
 erat apud Priscos theologos, Spon-
 sum appellare fundamentum, quod
 magno miraculo super aquas leue
 & mobile fundamentum crexerit:
 quod tamen ad eum permanet immo-
 bile, ac si colūnis marmoreis super
 aureas bases esset suffultū. Possis &
 aliaratione locum istum interpreta-
 ri. Inter ædificia & structuras, ea po-
 tissimum à nobis celebrantur, quæ
 nullo pacto possint suo loco dimo-
 ueri: cum etiam hominem iudica-
 mus fortissimum, qui nullo impul-
 su, nullaque humana vi deiecitur, ne-
 que cruribus, quasi dicas columnis,
 dimouetur. Eleganter dixit Erodorus
 de homine in bello profligato &
 deiecto, In genu deiecit. Sponsus igi-
 tur satis aperte, quæadmodū diuinis
 oraculis consignatū videmus, nobis
 declarauit, quāta esset illius virtus,
 quod & ab orbe condito, & ante condi-
 tū etiā orbem, multis rationibus fue-
 rit Sponsus debelatus. Ioannes in A-
 poc. cruentissimum bellum in cælo
 factū declarat, nulli dubiū quin ad-
 uersus Sponsum, cū Sathanas ad-
 uersus illū de diuinitate contende-
 ret: quo bello Lucifer profligatus
 est, cæloque deiectus: fuitque victoria
 penes Sponsum. Neque enim vlla ra-
 tione fortissimus hostis potuit Spō-
 sum suo loco dimouere, non magis
 quā colūnas fortissimas super bases
 aureas fūdatas. Aggreditur idē hostis
 Spōtū, si forsā potuisset alia via il-
 lū deiecere. Hominē em̄, nobilē crea-
 turā falsis pollicitationibus à felicis-
 simo statu deiecit: eiusque animū ad-
 uersus Spōsum sūma arrogantia &
 superbia armauit. Vehementè enim
 cupiebat (vt quidam arbitratur) di-
 uinam vsurparet sapientiam. Quo
 bello, adeo Spōsus deiectus nō fuit,
 neque columnæ istæ suis locis dimo-
 tæ, vt inde potius sumeret occasio-
 nem insectandi inimicum & hostem.
 Eādē etiam ratione & quoniam
 Deus O.M. fuerat pollicitus deiectū
 hominem & seueritate peccati pres-
 sum, in suam gratiam & beneuolen-
 tiam recepturum, assumpta nostra
 mortalitate: cœpit ante diluuiū, iu-
 storum semen per impudicas & pe-
 tulantes fœminas corrumpere, quod
 pauciores essent, qui Sponsi cultum
 & veram religionem sectarentur, &
 qui promissiones diuinas aduersus
 fraudem Serpentis exciperent. Cœ-
 pit expugnare deinde Pharaonis ty-
 rannide: vt Babylonicæ structure
 turrim prætermittam. Tum in de-
 serto, cū per Aaronem sacerdotē
 populus ille in scelus idolatrie pro-
 lapsus est, creuit malū hoc magnis

auctibus, & Iensim cepit in populū
 Israëliticū grassari: & quamuis
 per iudices & viros illius populi fre-
 quenter hoc facinus reprefferit, eri-
 gebat tamen caput ad tempus ser-
 pens ille antiquus, nunc vitulos au-
 reos, Aegyptiorum more adoran-
 dos Hebræonū animis instilās, nūc
 vero Assyriorū ritū, Bahal esse colē-
 dū. Neq; tamē Spōsus his omnibus,
 q̄ illius cruxē essent colūnx super-
 bases aureas, suo fuit loco aut digni-
 tate pulsus: quin potius per homi-
 nes vitæ integritate suspiciēdos ho-
 stis & inimici impudentiam cohi-
 bebat. In nouo testamento verō, qui
 bus artibus concutiebat columnas
 istas marmoreas? In deserto iniit cū
 Sponso singulare certamen, illum-
 que nunc occulto, nunc aperto Mar-
 te adoriebatur: concitat aduersus
 eum in populo Phariseos, viros pri-
 marios, & literis & vitæ externa
 sanctimonia admirabiles: concitat
 Romanos, penes quos totius esset
 orbis imperium, tanquā qui ambi-
 ret & affectaret tyrannidem: erigi-
 tur tandem grande patibulum, &
 angelis & hominibus spectandum
 in cruce erigitur, quali esset mul-
 torum scelerū conuictus, & manife-
 stus in cruce pendebat, & homines
 viles & mercenarij sannis & scoma-
 tis illum prosequēbantur. Itaque cū
 Spōsus fuerit his omnibus arietibus
 pulsatus, quōd concussus & immo-
 bilis semper steterit, & ad summam
 fuerit gloriam euectus, quis non vi-
 deat quā aptē pronuntiauerit Spō-
 sa, [Crura illius columnæ marmo-
 reæ, quæ fundatæ sunt super bases
 aureas?]

Iudic. 2

Iudic. 3

Marc. 1

Math. 4

Ioan. 11

Mat. 27

Ioan. 19

Mat. 27

Species eius vt Libani, electus vt
cedri.

Liban^o mōs est inter Arabes, & Phe-
 nices: arbores gignit excellas: ab
 eo Orōtes flui^o oritur. Esai. cū eos
 cōsolaretur, qui vastati essēt à tyrā-
 nis, cū florēte Synagoga, tum maxi-
 mē post aduentū Chri, inquit: Gloria Esai. 37
 Libani dabitur illi, splēdor Carmel-
 li & Haron. Erat enim inter mōtes
 oēs celeberrim^o, multis ac varijs ar-
 borū generib^o cōstitus, vt prætermi-
 tā, q̄ nō solū amenitate, verū etiā
 & altitudine cæteris montibus emi-
 neret. Voluit igitur Spōsa ostēdere
 præsentī carmine, bonas & pias mē-
 tes magnopere delectari contēpla-
 tione Spōsi. Primō longo rerū expe-
 rimento & vsu firmatū esse videm^o,
 eos, qui frequenter Sponsi pulchritu-
 dinem contēplantur, & orationibus
 incumbunt, non solū in supremum
 sanctimonix & pietatis gradū eua-
 dere, verū etiam & ipsa contēpla-
 tione, summas consequi voluptates,
 summaq; oblectamenta: adeo vt &
 omnia, quæ ab humano animo expe-
 ti possunt, contemnāt tanquā vilia
 & inania. Id verō certō contingere
 scimus sapientibus, rudibus, ac sim-
 plicibus, maribus, sceminis, iuuen-
 lis, atq; iuuenibus. Quemadmodū
 ergo Libani montis cōspectus intue-
 tes oblectabat eximie (nā solet ame-
 nitas cuiusq; loci animos intuentiū
 incredibiliter recreare: non secus
 mons ille Libanis) ita & Spōsus eos
 qui contēplantur, mira solet & sum-
 ma afficere voluptate. Neq; abs re
 Sponsa huiusmodi oblectamēta &
 voluptates, quæ ex contemplatio-
 ne Sponsi nascuntur, celebrat præ-
 senti carmine, nomine Libani mon-
 tis. Nam cū humanus animus sit
 suapte natura avidus agnoscēde ve-
 ritatis, & puritatis, ac lucis: necessū
 est, vt quō magis ad ipsam veritatē
 & lucē accedit, maiora etiā sentiat
 oblectamēta.

oblectamenta. Sponsus autem veritas ipsa est: quid ergo mirum si humanus animus ex veritate cognita oblectetur? Est lux infinita: quod ergo quispiam elevatione mentis magis sit vicinus, eo magis oblectetur necessarium est. Humanus autem animus, iuxta veterum philosophorum sententias, usque adeo lucis est percipidus, ut ipse etiam naturam lucis participet. Ob eam enim rem Graeci hominem *φωτῆρα* appellarunt: quasi dicas lucem. Hinc (ut arbitror) nascitur, quod humanus animus tanto per se tenebras ipsas & caliginem perhorrescat. Summam autem perfectionem nostrae mentis, & intellectus, veritatem esse nemo dubitat. Quo fit ut necessitate quadam, & naturae arcano, ipsa inuestigatione sincera veritatis magnopere oblectetur. Veritas autem pura, sincera, lucida, ipsa Sponsi contemplatione consistit. Quando unquam causa aliqua suo genere praestantissima, effectus a se productos mouet, & impellit, nisi motus ille & impellus in fines aliquos destinatur, effectibus ipsis maxime consentaneos? Sed cum Libani motus, Sponsi scilicet quispiam contemplatur pulchritudinem & amoenitatem animo persentit, quis dubitet quin id faciat ab Sponso tractus & impulsus? Impelleret autem minime Sponsus nisi humanum animum vellet ad summam sibi debitas perfectiones perducere. Summa autem animi perfectio, interim quod in corpore mortali versatur, voluptas est & oblectamentum quod nascitur ab ipsa veritatis cognitione, & profusiore luce, ampliori quoque lumine diuino. Postremo, cum effectus aliquis in suas causas dirigitur & conuertitur, conuersio ista, postulatio quaedam est propria perfectionis a natura sibi destinatae. Nec fieri potest, nisi aliquid impediatur causae proprios influxus, non

infundat in effectus ipsos quidquid illorum naturae maxime est consentaneum. Deus autem praestantissima est causa: humanus animus ad illum conuertitur per orationem. Quid ergo mirum, si hac ipsa contemplationis oblectatione perficiatur? Quod autem inquit (ut quidam vertunt) statura eius eminet ut cedri: per statura Hieronymus vertit: electus: nec abs re. Nam *צדק* a verbo *צדק* electum significat. ps. 135. Quonia *צדק* iacob elegit sibi Dominus. Significat aliquando iuuenem bellicosum, validum, robustum. 2. Reg. 6. congregauit Dauid omnes electos Israel. Ergo Sponsus electus ut cedrus appellatur, quonia arbor haec ipsa est proceritate insignis inter ceteras arbores, & Sponsa iuuenem pulcherrimum describit, omnibus numeris absolutum. Bene quidam interpretantur hunc locum, [Statura similis cedro.] Et Hebraei quamcumque rem suo genere praestantem, electam significant. Sed qua re praestet Sponsus, ex adiunctis agnoscimus. Ea omnia quae ab homine tanquam summum bonum expetuntur, si probe expendantur, & in corrupto pensentur iudicio, nunquam poterunt de proceritate & magnitudine cum Sponso certare. Nam ut magna videantur & sint quaecumque; vehementer cupit humanus animus, siue re ipsa magna sint & excelsa, siue humana tantum opinio ne: aliud est excelsius, quod magnitudine & excellencia supereminet, quoadmodum cedrus inter ceteras arbores. Nam si virtutem summum bonum iudicemus, & de illa ita statuamus quae admodum Stoici: adhuc est aliquid quod tanquam cedrus emineat. Virtus humanis operationibus comparatur, nec sine nostris operationibus virtus ipsa constare possit: at verò summum bonum, ad quod omnia referuntur, per se ipsum bonum est,

P 5 in

in tantaq; magnitudine erectus, instar arboris cedri, vt ab eo totius integritatis ratio, felicitatisq; petatur, neque extrinsecus querendum sit aliquid, vt summi boni rationes in illo comperiamus. Si ergo vltra virtutem ipsam oculos crexeris, visumq; protendas, aliquid liceat inuenire, quod virtuti superemineat, quemadmodum cedrus. Iam si de diuitijs, gloria, potentia, robore, agilitate, sanitate integra, ista statuamus (quæ admodum præstantes quidam philosophi de rebus istis iudicarunt) Cedrum videbis eminentissimam inter arbores istas. Ea enim debeat esse summi boni natura, vt sui consecutione, ac si in portu essemus, nulla amplius iactemur cupiditate. Sed nulla est in his rebus satietas, quamuis frequenter sui generet fastidium: aliud igitur inuestigandum est, quod inter omnia emineat, instar altissimæ cedri, quod quidē suapte sit natura expetendum, & propter se. Ea autem omnia, de quibus diximus, diuitias præsertim cordati homines in alios fines destinare solent: vt, ad magnificentiam, ad liberalitatem, vt multis gratificentur: potentia vero, vt rebus publicis cum imperio & potestate præsent: dignitate, vt homines apud ciues suos faciant gloriosos & charissimos. Quod igitur in alios fines ordinatur, summi boni rationem continere non possit. Illud igitur inter hæc omnia vt cedrus arbor emineat, quod propter se suapte que natura sit expetendum. Sed si oculos attollamus. Sponsum videbimus à longe his rebus omnibus eminentem. Sed ad rerum diuinarum contemplationem accedamus: de qua summi philosophi ita statuebant, quasi inter ceteras omnes res, vt cedrus altissima arbor, emineret. Cōtēplatio diuinarum

rerum eget primò optimo corporis habitu. Nā cum animus simulacrorum vtatur adminiculo, & corporeis etiā instrumentis ad res contēplandas & intelligendas: qui pessima fuerit cōplexione affectus, aut ingenio crassiori & tardiori, egrè poterit finem istum, quæ admodum opus est, assequi. Tū rei familiaris angustia plurimos auocauit à rerum celestium cōtēplatione. Nā frequenter, vt videmus, rei familiaris necessitas totum sibi deposcit hominem. Cū igitur is finis humanæ mentis (vt præstanteis etiā philosophi sunt opinati) tot rebus externis indigeat, tot adminiculis: illud sanè quod nullo externo eget adiuuato, vt nos possit beare, finem humanæ vitæ statuemus. Postremò, nemo ad celestium rerum cōtēplationem sinceram nisi longo tempore perueniat. Nā quæ spiritalia sunt, ipsis sensibilibus tanquam instrumentis cognoscimus. Ob eamq; rem innumera & penè infinita sunt à nobis cognoscenda, antequam ad præstantissimam cognitionem istarum rerum accedamus. Quo circa philosophi Metaphysicā, quoniam circa diuina versatur, postremo loco perdiscendam astruebant. Quoniam ad eam artem esset necessaria & puritas eordis, & perturbationum animi & facultatis sensibilis sedatio, & tranquillitas. Animus enim cum à passionibus quiescit & à corporis motibus, tunc tandem fit prudens. Quæ omnia vix alicui contingant, longa etiā senectutē defesso. Quid ergo, iuuenibus, qui ex hac vita immaturè discedunt, & inuida morte, tanquam tenerrimi flores carpuntur, nullus alius erit finis propositus? illud igitur quod omnibus ex æquo, sapientibus, insipientibus, egenis, diuitibus, adolescentibus, grauiam senio confectis propositum est, necessarium

necessum est emineat omnibus, tanquam cedrus arbor, de qua disputamus. Tandem curiosius inuestiganti & perquirenti veritatem huius rei, illud statim occurrit: paucissimos quidem esse, qui ad istarum rerum contemplationem perueniant. Impedit enim ex altera parte nostri intellectus debilitas: sensus præterea, à quo omnis nostra cognitio sumit exordium, nos plerumque decipit: ipsaque facultas imaginandi, frequenter intellectui & menti offundit tenebras: & ipse intellectus & mentis discursus non raro nos fallit, ita ut interdum sophisticam rationem pro demonstratione accipiamus: quod excellentissimorum virorum dissidium inter se opiniones satis restantur.

Guttur illius suauissimum, & totus desiderabilis.

Guttur Sponsi suaue est, totusque desiderabilis. Nam illius bonitas & benignitas, illius verbo declaratur, quoniam in eo residet omnis boni ratio, quidquid expeti potest ab humano animo, siue iucundum sit, siue utile, siue honestum, liceat in Sponso inuenire. Et quia hæc omnia Sponsi verbo reuelantur nobis: Sponsa guttur illius appellat suauissimum. Quis non videat, & Sponsum suauem esse, quod humani animi palato optime sapiat? Regius vates David: Gustate & videre, quoniam suavis est Dominus. Omnium autem eorum quæ à magnis viris dicuntur, grauissimas & firmissimas oportet esse causas: magnum ergo aliquid regius vates David, eiusque filius Salomon persensisse necessum est, cum Sponsi guttur dulcissimum appellat, aut totum ipsum Sponsum. Non enim audienda est vox vulga-

rium hominum humique; repentium. Omnes itaque cupimus suauitatem illam, qua possumus esse felices, maximis autem in hoc negotio implicamur erroribus, dum ea suauia exultamus, è quibus suauitas nulla, sed amaritudo potius & maximus angor animi proficiscitur. Tunc tandem detegitur humanus error, & antiqua fraus venit in lucem, cum incipit animus ipse degustare dulcedinem istam & suauitatem Sponsi. Quam philosophi appellauerunt voluptatem, eam honestiori vocabulo Scriptura sacra suauitatem appellat. Fuerunt inter Philosophos qui dicerent, omnes propter voluptatem operari, & finem humanarum actionum voluptatem esse. Quorum sententia, si ad voluptatem spiritalem, non ad corporeas voluptates crassiores & ignobiles referatur, satis (ut mihi videtur) rationi est consona. Vltimum enim, quod in omni operatione expeditur, voluptas est: adeo ut suprema sanctorum felicitas non solum in ipsa fruitione Sponsi, verum & in voluptate illa, quæ ex fruitione nascitur, constet. Quis enim dubitet, oblectamenta illa summasque voluptates, quas sancti carnea mole exuti Deum videntes persentiunt, ab illis haberi inter precipuas felicitatis partes? Igitur finis humanarum actionum in vno Sponso admirabili quadam ratione inuenitur. Plato in Philebo, summum bonum assererat sapientiam esse, sed voluptatis quadam mixtione contemperatam: adeo sine voluptate summum bonum constare non posse. Sed & Sponsi guttur suauissimum esse docebat regius Vates, cum diceret. Quam dulcia faucibus meis eloqui tua, &c. Est alterum quod homines solet impellere, scilicet ipsa ratio boni in rebus cognitione deprehensis. Hæc verò in Sponso non

Pla. 33.

Plato.

Pla. 112

Plato.

non per partes inueniuntur, sed con-
iunctæ potius, & ad vnitatem quan-
dâ redactæ. Est bonû aliquid quod
vtilè videatur: in quo forsan nō de-
prehendas vllam rationem honesti:
& honestum, in quo nō appareat ra-
tio vtilis. Summæ itaq̃ue dementiæ
sit, illud summum existimare bonû,
in quo, quamuis aliqua boni ratio
se insinuet, varios tamen euestigiò
ostendit defectus. Plato in Thimæo
multitudinē omnem ad vnitatē re-
ducere, & vnitatem in multitudinē
distribuere, summam iudicabat sa-
pientiam. Nam omnes boni ratio-
nes, quæ separatim singulis in rebus
comperiuntur, ad vnum Deum re-
ferre, & vnum Sponsum, tanquã vni-
tatem istam colere & adorare, tum
& bona illa prout ab Sponso profi-
ciscuntur in rebus ipsis agnoscere,
summa est veræ sapientiæ ratio.
Sponsa igitur nobis ostendit presen-
ti carmine, quod sit bonum illud ad
quod rediguntur omnes rationes
expetibilitatis, cum inquit, [Torus
est desyderabilis.]

*Talis est dilectus meus, & ipse est a-
micus meus, filia Ierusalem.*

E Pilogus est eorum omniū, quæ
hactenus dixerat Sponsa in su-
perioribus.

*Quò abiit dilectus tuus, ô pulcherri-
ma mulierum? Quò declinauit dile-
ctus tuus, & quæremus eū tecum?*

E Doctę iuueniculę sermone Spōsæ
qualis, quantusque sit dilectus,
vehementer cupiunt illum agnosce-
re, & deprehendere, vt eo tandē in-
uento liberè fruantur. Attende quã
ra sit efficacia orationis Spōsæ, imò
potius verbi Dei. Nam iuueniculæ,

quæ paulò antea libenter fateban-
tur suam ignorantiam, & se nescire
dicerent quibus notis distinguerent
pulcherrimum Sponsum ab alijs a-
dolescentibus, hoc est, summum bo-
num ab alijs rebus, in quibus illæ si-
tam existimarent rationem summi
boni: cratio Spōsæ potentèr adeò
in illarum animos influxit, vt vehe-
mentior cupiditas, & feruor quidã
dilectionis illarum animos occupa-
uerit. Optât, sibi tradatur ratio asse-
quendi Sponsum, & si fieri possit,
fruendi. Sponsum itaq̃ue intueri de-
syderant. Quæris vndè nascatur de-
syderium hoc? Nempe ex similitu-
dine nostrorum animorum cū Spō-
so. Nam inter ea quæ nullam viden-
tur habere similitudinem, quemad-
modum amor versari nō potest, ita
etiã nec desyderium. Singulæ enim
res suis similibus lætantur & gau-
dent. Nostros autem animos Spōso
similes esse nullus dubitare potest.

CAPVT SEXTVM.

Dilectus meus descendit in hortum
suum ad areolam aromatum, vt
pascatur in hortis, & lilia colligat.
Ego dilecto meo, & dilectus meus
mibi, qui pascitur inter lilia.

PONSVS
non nihil irritatus,
& quasi indignabū-
dus secesserat ab
Sponsa: obcamque
rem adolescentulæ
diuinarum rerū, &
naturæ & ingenij Spōsæ ignare,
existimantes Sponsum aliquò seces-
sisse, aut in aliquem se contulisse
locum vt Sponsam fugeret, quærūt
ab

ab Sponſa, [Quò abijt Spòſus tuus, & quere^m eū tecū.] Arbitrabant enim, Spòſum in locū abſtruſiore diuertille: obeāq; rē externis ſenſib⁹ eſſe quærendū. Nā qui de Spòſi natura corruptè iudicāt (quē admodū Manicheus iudicabat, & Septimius ſtatuebar) in loco corporeo quē admodū cæteras res Sponſum recludunt. Adoleſcentulæ itaq; adhuc hebetiores & rudiores, arbitrat^{ur}, Spòſum ſolicite quærendū, ſed & quæredū in loco, & ſenſibus exterioribus, & foris tandē eſſe videndū. Quo circa Spòſa, vt illarū mētes ab errorib⁹ pernitiſis reuocaret, inquit: [Sponſus meus deſcendit in hortū ſuum, &c.] Principio itaq; Sponſa declarat, quærendū non eſſe foris, neque externis & corporeis ſenſibus, imò neq; internis. Oſtenditque illis, quibus in locis habitet Spòſus, quib⁹ in locis quærendus ſit, & inueſtigandus. Nam Sponſus oculis externis quærendus non eſt: nullis eſt enim coloribus affectus, aures illum excipere non poſſunt: non enim ſonitū ædit, quē admodū corpora dura mutua collifione: odoratus, guſtus, tactus minime poſſunt illū inueſtigare, quia neq; odorē emittit, neq; ſaporē habet, neq; corpulētus eſt, aut mole aliqua afficitur. Quāuis enim Spòſus lux appellatur in literis ſacris, & vox interdū, odor; & dulcor: ſed lux illa ſuper omnem lucē eſt: quā non capit oculus: vox ſuper omnē vocē, quā non capit auris: idē de odore: idē de dulcore. Nā lux iſta fulget, vbi nulla eſt ratio loci: vox iſta ſonat, vbi flatus illā nō rapit: redolet odor, vbi ſpiritus non ſpargit: & ſapor iſte ſapit, vbi nō eſt edacitas. Senſibus ergò exterioribus Spòſus non eſt quærendus, neq; inueſtigandus. *Eſai. 45.* Sponſum appellat Deū abſconditū, quòd ſenſib⁹ omni

b⁹ exteriorib⁹ imperueſtigabilis ſit. Neq; eſt quærendus in loco, quē admodū adoleſcentulæ exiſtimabāt, & pleriq; etiā de natura Sponſi arbitrabantur. Cū enim Sponſus dicitur vbiq; per oīa diffuſum, carnis cogitatis occurrēdū eſt, & mēs à corporeis ſenſibus auocanda: ne quaſi ſpatioſa magnitudine quiſpiā opinetur Deū per cuncta diffundi, quē admodū humor, aēr, & lux etiā iſta diffunditur. Nā res quæ ita verſantur in loco, maiores ſint oportet in toto quā in partibus. Sed potiùs quē admodū iudicamus de ſapientia, quæ ſi in duobus hominibus æquē ſapientibus ſit, quorū alter procera ſit ſtatura, alter verò exigua, non eſt maior in vno ſapientia quā in altero, nec maior in duobus quā in vno: neque immortalitas iſta maior eſt in trib⁹ aut quatuor quā in vno homine: quā (inquā) humana mēs de corporeis qualitatibus intelligit, tū de habitibus animi interioribus, multo magis de creatore id exiſtmet, ipſa ratio poſtulat. *Hiere. 23.* Cœlū & terrā ego impleo. *Sapient. 1.* Spiritus Dñi repleuit orbē, &c. *David.* Quo: ibo à ſpiritu tuo, &c. Omnia quidē implet Sponſus, & vbiq; eſt per omnia diffuſus, non tamen per ſpatia locorum, quaſi mole ſit corporea affectus. Illud ergò magnopere mirandum, quòd Sponſa docet præſenti carmine, quòd cum Sponſus per omnia penetret, vbiq; ſit, omnia ampleat: interdū tamē eſcēdit in hortū ſuū ad areolas aromatū, vt colligat lilia. In Sponſo quidē viuimus, mouetur, & ſumus: ipſe tamē non oēs inhabitat, ſed illos tantum, de quibus *Apoſt.* Nescitis quoniam corpora veſtra templū ſunt Spiritus ſancti. Vbiq; itaq; eſt Spòſus per diuinitatis præſentiam, ſed in hortu ſuo, vel in areolis aromatatum

Hier. 23.
Sapient. 1.

Pſa. 138

Ioan. 1

Eſai. 45.

1. Cor. 6.

matū vbi colligit lilia, hoc est, pijs & sanctis animis, qui optimis cogitatis, animiq̄ue recessibus hortum amoenissimum Sponso conferunt, & areolas efficiūt boni odoris per virtutum opera, quæ etiā lilia fragrantissima appellātur. Quo fit, vt quoniam is propriè sit Sponsi locus, quem ille libentèr inhabitat, in oratione Dominica à Christo instructi & docti dicamus. Pater noster qui est in ecclis. Nam tametsi vbiq̄ue sit, sed quòd eius inhabitatio per gratiam iustificantem & charitatem fiat, oramus: Pater noster qui es in ecclis: hoc est, in mentibus iustorum. Nam si sanctorum animi templum sunt Sponsi, & quasi ortus amoenissimus lilijs fragrans, & tanquam areola selectorū odoratorum: quid verò censendum de coelitis illis foelicissimis? Quid de Spiritibus, molea carne exutis? Itaque Sponsi locus pius animus est, & intra pectus fidele semper ille est quærendus, & inuestigādus. Intra nos ipsos quærendus est ille. Nam nisi in nobis sit, nisi in nostros animos, quasi in hortū descendet, extra nos ipsos quærendus non est, neq; alibi inueniri possit. Quo fit, vt quoniā Spōsa quodammodo sentiret iam redintegratū amorem inter illā & Spōsum, probabiliq̄ue coniectura arbitraretur, Sponsum se habere intra pectus, aut de seipsa, aut de quocūq; pio animo iusto & scto inquit: [Dilect⁹ me⁹ descendit ī hortū suū, &c.] Quasi is verè sit locus Spōsi: hoc sit propriū illi⁹ domiciliū, quod ille libentèr inhabitat. Olim enim florēte Synagoga, regius propheta David arcā fēderis reduxit ī Ierusalē, instituitq; sacerdotes leuitas ad laudandū Sponsū. Tabernaculū illud qđ

Mat. 6.

1. Par. 16.

2. Re. 16.

David tetendit, hortus quodāmo-

do appellari poterat: sacrificia & oblationes, quæ ex fide & charitate offerrebantur, areolæ aromatum; ministeria oīa & obsequia leuitarū & sacerdotū, lilia iure appellari potuissent, erant quidē omnia illa effigies quædā & imago corū, quæ modò diximus. Voluit enim Spōsus antiquit⁹, Exo: 23, tēplū aut tabernaculū habere tāta diligentia & sedulitate constructū, vt externa illa corporea imagine, mortalis homo intelligeret, quale esse futurū Spōsi domiciliū & habitaculū. Et quoniā locū ille haberet in terris non tamē corporeū, in quē libentèr descenderet, vt pasceret, tanquā in hortis, vt lilia etiā colligeret. Fidelium autē pectora & sanctorū animos, hortos appellat, & areolas aromatum. Primò, vt intelligas quanto perè oblectetur Sponsus locis istis, & isto domicilio, in quō semper quærendus est ille & inuestigādus. Nemo enim ignorat, quā libentèr homines causā animi relaxandi, in huiusmodi loca descendant, vt oculos pascant & oblectent, & reficiāt animos: quā libentèr istis in locis cōmorentur. Nō secus Sponsus, fidelium virtutibus, pijs studijs, pietatis operibus oblectatur, & quasi animū pascit, & recreat. Descendit autem, vt lilia colligat. Nam quæ admodum hi qui locis amoenissimis, & hortis varijs arborū generibus cōstitis, lilijs, alijsq; odoratis, rosas decerpūt, & collegūt illarū odore delectati, eadem opera Spōsus istis in locis, vbi ille quærendus est, lilia colligit, & odoratorū fragrantia delectatur. Colligit enim lilia: quia singula piorū animorū cogitata, sanctos affectus, opera pietatis, tanquam lilia pretiosissima decerpit, vt naribus admoueat. Nullū est enim pietatis opus, nullus cogitatus nostrē mētis tam abstrusus, & recon-

reconditus, nullum est liliū, nullus est flos tam exiguus, quem ille manibus non attrectet, quem oculis non conspiciat, quem naribus nō admoueat. Nam cum sit ille futurus seuerus iudex nostrorum operum, fit necessariō, odorem cuiusque floris & lilij diligenter consideret, expendatque, & probe teneat nostrarum mentium occultissimos cogitatus, & quæcunque opera ab hominibus fiunt, siue publica siue priuata. Christus magister vitæ, quoniā Spōsus Deus magnopere delectatur in his locis, & singulos flores & lilia pertentat, consuluit aliquando, cum aliquis nostrum optimis operibus vacaret, orationi, eleemosynæ, ieiunio, hæc fierent in abdito & in secessu: nā Pater (inquit) tuus cum viderit in abscondito, reddet tibi. Ita que singulos flores, singulaque lilia huius horti habet Sponsus in numero. Quis (si humano iudicio rem expenderet) arbitraretur potū aquæ opportunè sitienti proximo impensum, florem esse, siue liliū dignū quod ab Sponso colligeretur, quod admoueretur naribus? Et tamē Spōsus huic operi, exiguoq; flori, minutissimo lilio, amplissimum pollicetur præmium, nempe fœlicitatem æternam, quæ nūquam sit interitura. Concludimus ergo, Sponsum extra hortos istos querendum non esse. Nā ille: ultra hoc quod nō diuagatur per sylvas, & saxosa loca, & senticosa, corporeus non est, nec sensibus exterioribus querendus, nullis circumscribitur locis. Si intra nos ipsos non inueniatur frustra extra nos illū queram. ¶ Quæ sequitur.

Ego dilecto meo, & dilecti meo mihi.

Explicuimus diffuse, commentarijs in secundum caput.

Pulchra es amica mea, suavis & decora sicut Ierusalem: terribilis ut castrorum acies ordinata.

ECCE qui videbatur secessisse Sponsus iam Sponsam alloquitur. Quæ locutio, nō tam externas ipsas aures, quàm interiorē cōscientiæ auditum pulsat. Nā verba ista [Pulchra es, &c.] Ita sūt à nobis intelligenda, quasi Sponsus testimonium redat Spiritui Sponsæ, quod pulchra sit, quod venusta, quod terribilis, &c. Hoc est testimoniū illud Paulinum de Spiritu Dei cū inquit, Spiritus ipse testimonium reddit Spiritui nostro, quod sumus filij Dei; Hoc enim quod inquit: [Pulchra es, &c.] Quæ admodum Spiritus Sponsi præsentis carmine testatur, apud conscientiam Sponsæ quod pulchra est, quod venusta, &c. erit quidem testimonium hoc certissimum: Non tamen inde sequitur id quod Bucerus euincere nitebatur illo paralogismo, testimonium Spiritus sancti certissimum sit oportet & firmissimum: sed nulla est certitudo maior quàm Fidei: eadem igitur certitudine, qua cetera reuelata credimus, & Sponsa credit se esse pulchrā & venustam: & quicumque accipit testimoniū Spiritus Sponsi, æqua certitudine credere possit se esse filium Dei. Quis enim non intelligat, quamuis testimonium Spiritus Spōsi certissimum sit, & apud nostros animos testetur de benevolentia illius erga nos, nūquàm tamen nobis adeo certum esse, an testimoniū hoc ab Spiritu sancto profisciscatur, an potius à nostra ipsorum opinione & sententia? Nūquàm enim Spiritus sanctus ita de nostris rebus testatur palam, & aperte & euidenter, quemadmodum de Christo R. N. testabatur, assumpta

colu-

columbæ effigie cum baptizaretur Christus in Iordane. Non itaq; adeo certi sumus testimonio isto, atq; de certitudine Scripturæ: aut sicut Virgo beata, & pauci alij (quos semper excipio) apud quos aperte testabatur spiritus Sponsi, quod essent filij Dei. Non tamen negandum censeo, quin in plerisque hominibus testimonium hoc spiritus Sponsi, ita possit in dies crebescere, & augmenta quædam suscipere ut sensim humanus animus in summam prouehatur fidutiã cum quadam, certitudine coniunctam, quæ more humano excludere videatur timorem, ita ut sit certitudo quædam moralis: non quod autor huius certitudinis non sit Sponsus, sed quod ad tantam certitudinẽ quanta est oraculum Dei, & reuelatæ fidei nusquam perueniat. Est hæc certitudo (quantum ego possum ingenio consequi) ei certitudini per similis, qua citra metum iudico Cæsarẽ adhuc viuere, aut integrã salutẽ esse, aut inter germanos commorari: quæ omnia quamuis breui tẽporis momento falsa possint esse, more tamẽ humano depulso omni timore & formidine contrarij, iudico ita esse: nam falsum quidem possit subesse nostrę existimationi. Alioquin quomodo hereticus certò iudicat sibi adesse spiritum Dei? Et Bernardus super cant. Orandus est Deus nostra corda intelligentiasq; custodiat: ne forsã cum nõ adest nobis, illũ adesse putemus, nostrosq; sensus errantes, & deuiantes à verò pro ipso sectemur Sponso. Diuus Chrysostomus magnam huic negotio ingressus difficultatem, cum inquit: Post testimonium spiritus nulla relinquitur ambiguitas, quemadmodum si angelus, aut homo de re aliqua testaretur. Verba autẽ Chrysost.

nulla in re suffragantur assertoribus huius certitudinis. Nam quauis certissimum sit testimonium spiritus. Semper tamen relinquitur in ambiguo, an Spiritus ipse, an potius meus apud me sensus testetur? Est ergo Sponsi testimonium, quod apud conscientiam Sponsæ testatur: [Pulchra es amica mea & decora, &c.] Hebræa videntur sonare. [Formosa es amica mea ut Thirza, amabilis ut Ierusalem, terribilis & formidabilis, ut castrorũ acies ordinata.] Quibus appellationibus Thirza & Ierusalem multa præclaraq; de Sponsæ præstantia Sponsus complexus est: quæ omnia ab ipsa vocum etymologia sunt eruenda. Nam nominum scientia, apud Hebræorum sapientes, tanti fuit habita, ut eam nõ modo sciētis omnibus, verũ etiã & legibus prætulerint: arbitrati hoc genus doctrinæ a Deo Patriarchis, & Moysi fuisse tributũ. Moysi in quã nõ literis, sed sanctorũ mentibus inscripturo. Hinc in literis sacris (videt, & ego existimo, Hebræi sapientes hoc genus philosophiæ expressere) nominum & appellationũ ratio tanti habetur, ut ab ipsa prima hominis conditione, vsque ad aduentũ Christi Iesu, in tam longa temporum serie, nominum & appellationũ etymologias & proprietates spiritus Dei perpetuò penẽ seruauerit. Adã primus homo appellatus est, quod ex rubenti fuerit argilla cõditus. Et Eua prima omnium parens, quod mater fuerit cunctorum viuentium. Idem de Seth, Noë, Abraham, Isaac, Iacob: & ex oriente iam luce Evangelica, de Ioãne baptista, & de nomine Christi Iesu seruatoris nostri. Kabalæ: qui inter Hebræos principes habentur Theologi, inter reliquas partes artis Kabalisticę, hanc vnã præci-

præcipuâ, magisq; illustré statuūt, quæ circa vocum etymologias versatur: quorum libris, & Platonici, & Pythagorici, quidquid de nominū etymologia literis cōmissere, accipere mutuo. Diu^o etiā Dionysius, totam rationem theologiæ ab ipsis nominibus diuinis conquisiuit, quasi arcana quædam eximia diuinis appellationibus lateant. Sed pro his omnibus vnum Christi redemptoris sufficiat testimonium de re ista: qui in nominibus Petri, Simonis, & Ioānis, & Bariona, mysteria quædam altissima nobis excogitanda, & exequenda tradidit. Sponsus ergo primò ista voce Thirza, tum & appellatione ciuitatis Ierusalem, eximia quædam beneficia Sponsæ collata declarare voluit, aut potius occultare: vt esset aliquid, quod legentis excitaret animum, & acueret ingenium. Dicitio Thirza dicitur à verbo תירא quod fauere, complacere, & beneuolle significat: ita vt Thirza dicatur à fauore, beneuolentia, aut complacentia: critque sensus. Formosa est amica mea vt Thirza ciuitas à fauore dicta, à beneuolentia, siue beneplacito. Et quam ob causam Spōsus charissimā Sponsam formosam appellauerit vt Thirza, in sequētibus dicemus. Nunc ad ea mysteria, quæ appellatione Ierusalem Sponsus cōplectebatur accedimus. Spōsa proinde pulchra vt Ierusalē appellatur, tum propter vocis etymologiam, quæ sonat visionem pacis, seu videntes pacem: tum propter alia multa, quæ sunt à nobis fusius pertractanda. Paul^o Apōst. ad Galatas scribēs, supernam illam ciuitatem, in qua tota versatur fœlicitas sanctorum, Ierusalem appellabat. Et Ioannes Euangelista vtranque ciuitatem & militantem, & triumphos agentem,

Ierusalem appellabat, propter causas à nobis iam adductas. Est itaque Sponsa Christi, Ierusalem per similes: primò, si consideres ipsam nominis ethymologiam. Vnde regius ppheta Dauid ps. 122. celebrat felicitatē Sponsæ sub typo Ierusalē, quo loco frequenter repetit nomen pacis, vt versu sexto, Rogate quæ ad pacem sunt Ierusalem. Et septimo versu, Fiat pax ī virtute tua. Et octauo versu, Propter fratres meos, & proximos meos loquebar pacem de te. Quibus omnibus carminibus, cum frequenter propheta repetit nomē pacis, vt ab ipsa vocis etymologia, Ierusalem scilicet, intelligas, quid velit significare propheta. Nomen enim pacis his omnibus carminibus summam rerum tranquillitatem, optimumque rerum successum significat. Quæ omnia quamuis corporeis oculis & sensibus tempore Salomonis maximè (cuius appellatio vehementer congruit cum appellatione Ierusalē: est enim pacificus, quæ admodum Ierusalē visio pacis) quāuis inquā pacem istam & optimum fœlicem rerum successum homines deprehenderint: huius tamen figurę veritas in Ecclesia Christi & Sponsa illius, & singulis piorum hominū animis sit inuenienda. Nā Christus R. N. qui præfenti carmine Sponsam vnicam assimilat ciuitati Ierusalē, cuius amplissimę pacis ille fuit autor: vt quemadmodum illa vera Ierusalem, ita etiam & ille verus Salomon & pacificus fuerit. Nā sublati intestinis bellis, & odijs inter Deū & hominē, inter cælū & terrā, inter homines & angelos, perpetuam cōposuit pacem, & nusquam soluendas aut dirimendas amicitias. Tū & singulis animis piorum autor fuit etiam pacis: vt quæcūq; anima san-

Q. Et

Etā verē sit Ierusalem perfimilis: nā
 sublato imperio mortis; & bello &
 dimicatione peccati, magnā nostris
 animis quietudinem & pacem attu-
 lit; de qua vaticinatus est regius pro-
 pheta adductis versibus. Tum & si-
 millis appellatur Sponsa ciuitati Ie-
 rusalem, propterea quod quemad-
 modum certis quibusdam solennita-
 tibus, ex omnibus tribubus à vigin-
 ti annis omnes virilis sexus in locū
 conueniebant, in quo erat taberna-
 culum fœderis: ita etiam in Eccle-
 siam Ch̄i verā Spōsam ex omnib⁹
 tribubus, gentibus, populis cōfluen-
 dum esset ad fidem, & ad gratiam il-
 lam, quam pollicetur Euangelium.
 Id cecinit Propheta quarto versu ei-
 usdē carminis. Erat Ierosolimis so-
 lium regni templum, sacerdotiū, to-
 tumq; religionis pondus intra illi⁹
 ciuitatis mœnia erat reclusum: illic
 prædicatio verbi, externa cœremo-
 niarum pompa, ritus & oblationes,
 sacrificia, ceteraq; id gen⁹ alia. Que
 omnia, quoniam eminentius multo
 in Ecclesia Christi, illius Spōsa erat
 futura, Euangelij prædicatio, vnicū
 illud sacrificium Christi Iesu, pecca-
 ti remissio, pietatis opera, ceteraque
 id genus alia: iure Sponsa Christi si-
 milis appellatur Ierusalem. Aper-
 tius (vt arbitror) similitudinem istā
 inter Spōsam Christi & ciuitatē Ieru-
 salē idē Propheta explicat ps. 86.
 Fundamenta eius, in montibus san-
 ctis, &c. Secūdo versu: Diligit Do-
 minum portas Sion, super omnia ta-
 bernacula Iacob. In portis enim il-
 lius ciuitatis, non solum iudicia tra-
 ctabantur forensia, verum etiam &
 cœlestis ipsa doctrina: quamuis in
 tabernaculo, & certis quibusdam
 Synagogis diuina philosophia etiā
 tractaretur. Quemadmodum itaq;
 portas illius Ierusalē diligebat Do-

minus, propter cœlestem doctrinā:
 multo magis & Spōsam diligit, pro-
 pter Euangelium quod in ea prædi-
 catur: cuius letissimum nuntiū est
 remissio peccati, & diuina benedi-
 ctio. Tertio versu Gloriosa dicta
 sunt de te ciuitas Dei. Nam vt mul-
 tis sit ciuitas illa instructa vaticinijs
 prophetarum: omnes tamen in Spō-
 sam Christi rectius conferantur.
 Sunt autem hæc Gloriosa, quæcun-
 quæ iuxta literam continebat ciui-
 tas illa: quæ in Spiritu multo præ-
 stantiora liceat inuenire in Ecclesia
 Christi. Legimus dictum de ciuita-
 te illa, sequenti carmine quarto. Me-
 mor ero Raab, & Babylonis, &c.
 Salomonis tempore omnes istæ na-
 tiones Ierosolimam confluebant,
 coniuncta cum Iudæis amicitia, &
 fœdere pacis celebrato, vt admi-
 rabilem sapientiam Salomonis contē-
 plarentur: omnesq; circumiacentes
 regiones illi tributum pendebant.
 At verò Sponsa Christi, non solum
 gentes istas accepit, verum etiam &
 gentes omnes ad Euangelicam gra-
 tiam admisit, festinantes, vt sa-
 pientiam Salomonis contēplarentur,
 quæ literis Euangelicis cōstat: adeo
 vt Euangelium fuerit enuntiatum
 omni creaturæ. Itaque glorificato
 Christo, in veram ciuitatem Ierusa-
 lem gentes omnes confluxere, cuius
 tenuis vmbra regnante Salomone
 præcesserat. Causa frequentis huius
 cōcurus, hæc est, quod homo natus
 est in ea: vt natiuitas ista sit poti⁹ re-
 uelatio Christi. Hæc vna causa fuit
 vt quamplurimi ibi renascerentur:
 vno siquidem die, ad prædicationē
 Petri, Christo dederunt in omē tria
 millia. Id canit versus quintus ei-
 usdem psalmi, qui iuxta veritatem He-
 braicam habet: de Sion dicetur, Ille,
 & ille nat⁹ est in ea: & ipse excelsus
 con-

3, Reg 6.

Psal. 86

Mar. 16.

Act. 12.

confirmavit ea. Notum est renascen-
tię nomen per baptismum. Cũ er-
gò vates spiritu sancto afflatus præ-
videret fore, vt quotidie Christus
plurimos traheret suo merito, di-
xit, Ille, & ille natus est in ea. Si ergò
singula oracula colligas, quę de ci-
uitate illa sacri ædidere vates, com-
peries, cuius causa Sponsam charis-
simam assimilauerit ciuitati Ierusa-
lem. Quę sequuntur maiorem vi-
dentur obtinere difficultatem: quę
tamen si attentius rem expẽdamus,
facilia videbuntur. [Terribilis (in-
quit) aut formidabilis, vt castro-
rũ acies ordinata.] Quę verba nõ
ad exercitus referenda sunt, cũ in
procinctu extant, vt cũ hoste con-
ferant manus, vt quidam ineptẽ pu-
tarũt, sed iuxta verborũ proprie-
tatem ad castra sint referẽda, in qui-
bus milites versantur, cũ statiuam
faciunt. Quę loca tutissima eligũ-
tur, atque aggeribus muniuntur &
fossis, nõ exercitus ipse sine aliqua
munitione cõsideat: ita vt militibus
vel in parandis cibis occupatis, aut
alia munera subeunda dispersis, faci-
le illis nestantur insidię. Obeamq;
rem iubent periti rei bellicę, in me-
randis castris locus eligatur bonus,
cui neque per æstatem, aut aqua
morboſa in proximo, aut salubris
aqua sit longiũs hyeme, ne pabu-
latio desit, aut lignorum copia:
nõ subitis tempeſtatibus campus
in quo manendum est aquis intun-
det: ne sit in abruptis ac deujs,
& circumsedentibus aduersarijs dif-
ficilis præſtetur egressus: nõ ex su-
perioribus locis missa ab hostibus
in eum tela perueniãt. Tum de pul-
chritudine caſtorum, multa ab il-
lis obseruantur. An scilicet castra
quadrata, vel rotunda, vel trigona,
vel oblonga constituenda sint, vt

forma & decõre præſtent, & hosti-
bus appareant formidabiliora. Mu-
niuntur autem castra multis modis.
In vnus noctis tráſitũ sublato cespiti
circundantur, & aggerem faciũt
militēs, supra quem valli, hoc est, su-
des, vel tribuli lignei per ordinem
digerũtur. Statiuam castra, hoste vici-
no, maiori labore ac cura firman-
tur. Nam scutis vel ſarcinis in orbẽ
depositis, cincti gladio fossam ape-
riunt, interpositis stipibus ramisq;
arborum, nõ facile terra dilabatur.
Eriguntur ad similitudinem maris
pinnae, & propugnacula: tribuni cir-
cũeunt, neq; antea discedũt, qui stre-
nui sũt, quã fuerint omnia perfectæ:
vigilię cõstituuntur in quatuor par-
tes ad Clepsydram distributę: e-
quites extra vallum nocturnas a-
gunt excubias. Quę omnia istuc tẽ-
dunt, & vt castra hostibus appa-
reant formidabiliora, tum vt mili-
tes secure agant. Voluit itaq; Spon-
sus ostendere his verbis, quanta sit
potentia spiritus, qui Sponsam du-
cit & moderatur: quanta sit securi-
tas eorum, qui eodem ducuntur spi-
ritu, & intra castra ista & munitio-
nes agunt. Quę vt apertius intelli-
gas, Christiane lector, attende quę
dicta sunt ab Sponso de castris, sum-
pta ab ipso firu, & dispositione ciui-
tatis Ierusalem. Quę, quemadmo-
dum castra cespite, trabibus, fos-
sa, lignis muniuntur: ita etiam & ci-
uitas illa, instar caſtorum, vndiq;
erat munita: obeamq; rem magna
erat ciuium securitas, hostibusq; &
aduersarijs nimium formidabilis ci-
uitas ipsa. Hoc celebrat regius Va-
tes, scilicet & ciuitatis Ierusalẽ ma-
terialis securitatem, robur & poten-
tiam: tum & Sponsę, quę vera est
Ierusalem, certam confidentiam
& robur spiritus. Qui confidunt in

Domino sicut mons Sion, non commouebitur in æternum qui habitat in Ierusalem. Montes in circuitu eius, & Dominus in circuitu populi sui. Magna debeat esse fiducia civium huius civitatis, magnū est robur, & potentia. Non secus atq; rupes Sion, quæ hostibus est inaccessibilis, instar castrorum optimè dispositorum. Quemadmodum autem urbem Ierusalem montes cingunt, & muniunt, sic Deus etiam cingit, & munit populū suū, & ciues huius civitatis, qui Fide, & Charitate nutriuntur. Formidabilis est civitas illa instar castrorum (vt diximus) ita etiam & civitas ista & Sponsa. Non magis securā, nec magis terribilis hostibus Ierusalem civitas montibus cincta, nec magis defensa, quā sit popul⁹ Dei, cæterisque iustorum, vera summi Dei Spōsa. Montes illi, qui civitati Solimorum sunt pro muro, quamvis concutiantur, nullis tamen quatiantur casibus: neque Spōsam Christi & iustos homines vlla calamitas præmere possit. Quemadmodum enim cingitur illa instar castrorum suis montibus, sic & Deus cinxit populū istū, & virtus & robur spiritus. Quare, non relinquet Dominus virgam peccatorum, hoc est, sceptrum & imperium illorum in homines iustos & pios seuire: quin potius tanta erunt securitate, vt impijs etiā appareāt formidabiles. Iā verò, ps. 48. commendat civitatem illam materialē à loco, situ, vt castra solent commendari, & à religione, propter quam Sponsa Christi formidabilis redditur: & à rege magno siue Monarcha Deo, qui propter res gestas magnus Monarcha possit appellari. Hunc semper propriū defensorem experta fuit civitas illa: multo magis vera Sponsa aduersus omnes hostes &

Psal. 48

impugnatores impios. Nam vt olim Ammonitē regnate David, & Ethiopie regnante Asa, & regnante Iosaphat, collectis copijs oblederunt, & oppugnauerunt eam, egregieq; fuerunt experti potentem manū Dei, qui eos conterrit, & prostravit, & tempestuosus ventus naues dispersit, & confregit: ita etiam & Ecclesia hostes perpetuò superabit, formidabilisq; semper erit, propter potentiam spiritus Sponsi. Nā vt olim reges illi obstupuerunt & conterriti sunt, & metu præcipitati: sic etiā Ecclesie hostes & inimici siue visibiles sint, siue invisibiles, illam vehementer reformidant. Quæris vnde nascatur tanta potentia? nēpe ab eo quod Sponsa similis est Tirza, hoc est, à favore Numinis.

Averte oculos tuos à me, quia ipsi me auolare fecerunt. Capilli tui sicut grex caprarum, quæ aparuerunt de Galaad. Dentes tui sicut grex ovium, quæ ascenderunt de lauro, omnes gemellis scætibus, & sterilis non est in eis. Sicut cortex mali punici, sic genæ tuæ absque oculis tuis.

REferunt præstantes philosophi, Platonici maxime, & Pythagorici, qui amoris naturā & proprietates inter ceteros exactius inuestigarunt, nullā esse inter ceteros sensus, aut inter reliquas corporis partes, siue ad excipiendā amoris vim, siue ad infundendā, quæ cū oculorū acie possit conferri. Oculis enim homines, quemadmodū aliorum animos & corpora consulant, ita etiam, & grauissima & periculosa amoris excipiant vulnera. Ob eamque rem oculorum custodiam vehementer necessariam affirmant, ei, qui velit
amoris

amoris ægritudines nunquam incurere, & terribilissimum morbum, & pestilentem effugere rabiem, Sponsus proinde, si naturam rerum obserues, nihil ad res amatorias explicandas potuit dicere, vel elegantius, vel accommodatius, quam: [Auertere oculos tuos à me, ô charissima Spôsa.] Nam pertinent hæc verba ad amoris magnitudinē & excessum, & mirro explicant artificio, quæ sit amoris natura, & proprietas, & quibus corporis partibus ægritudinē istā hauriamus, & accipiam⁹ vulnera, & ceteris infligam⁹. [Auertere (inquit) oculos tuos à me, ipsi enim me auolare fecerūt.] Ita enim natura cōparatum est, ut qui verè amant, amati aspectus & oculorum acies pertimescant, magnopereque venerentur: quod & fortibus hominibus & sapientibus accidit, ut timores, & terrores, coram inferioribus quos vehementer amant, patiantur. Nō enim humanum est quod eos frangit, & occupat (nā humana vis in fortioribus sapientioribusque semper est excellentior) sed effigies illa diuinæ venustatis, cuius scintilla emicat in formosis, quasi Dei simulacrū: quo fit, ut amātes obstupescāt, cōtremiscāt & res amatas venerent, & timeāt, tametsi inferiores. Sponsus itaque quasi homo aliquis esset, qui Sponsam charissimam deperiret, rogat quasi graui timore compulsus, auertat ab eo oculos, quoniam: [Ipsi (inquit) me fecerūt auolare.] Quo verbo expressit vim istā & efficaciam amoris. Ut sit sensus. Eadem ipse patior, quæ solent amantes, non sum mei compos, totus sum extra me ipsum, tuis oculis me mihi subripis perpetuo: suspiro, gaudeo: sic enim solent amantes, calent enim aliquando, & vicissim frigent, instar

eorum, quos tertiana febris inuadit: timidi sunt, audaces: nam frigiditatem timor, caliditatem audacia sequitur. Quod igitur inquit: [Ipsi me fecerunt auolare:] pertinet maxime ad exprimendas perturbationes amantiū, cū verò dixit: [Auertere oculos tuos à me] satis ostendit, quæ sit origo, primusque amoris fons. Quanta ergo sit vis amoris, satis ostenditur, quādo Spôsus Deus O. M. præ magnitudine amoris, inquit: [Auertere oculos, &c.] Amor enim adeo potens est, ut nō solū de homine, verū etiā, & quod amplius est, de Deo triumphet. Nā ad amoris magnitudinem & excessum pertinet, quod oculi Sponsæ Sponsum extra se rapiant, & afficiant: ita, ut humano more loquendo, sui sit impos. Quales sint Sponsæ oculi, satis superque à nobis in superioribus fuit declaratum. Nam siue sit ipsa spiritalis hominis prudentia, quæ inter ceteras virtutes principem agit, siue sit ipsa operis intentio, qua vna in fines aliquos res omnes diriguntur, omnesque actiones in finem aliquem destinantur, parum refert. Sed & de oculis fidei locus possit intelligi. Nam quemadmodum prudentia cæteris virtutibus moralibus, ita etiam & fides omnibus virtutibus inspiratis lucem infundit, & claritatem, & se ducem præbet, & viā munit & aperit. Quod igitur inquit Sponsus: [Auertere oculos tuos à me,] non ita est intelligendum quasi prudentia spiritalis hominis, aut fides ipsa, qua vna diuina inuenimur & contemplamur, sint penitus e nostris pectoribus diuellendæ, aut penitus profligandæ, quasi virtutes istas prudentiæ siue fidei, Spôsus aut fastidiat, aut odio prosequatur: quin potius ad exprimendam

amoris magnitudinem dictum extimemus, Sponsa auertat oculos ab Sponso, quod illum vehementer contauciant. Nec mirum est, si his oculis, nempe fidei & Christianæ prudentiæ, Sponsa Sponsum vulneret, ita vt Sponsus extra se euolet. Nam vna fuit semper virtus Fidei à condito orbe, quæ Sponsum Deum gratissimo amoris morbo veluti vulnerabat, & extra se ipsum rapiebat. Vide quæ concesserit beneficia fidei sanctissimi Enoch, Noë, quid verò sanctissimo patriarche Abraham? Gen. 13
Gen. 13.
14. Filium concessit in senectute grandæuo iam ac penè exhausto: hostibus illum fecit formidabilem: diuitem fecit & opulētum: & illius semen & posteritatem multiplicauit super arena quæ est in littore maris. Sed & illud pertinet ad amoris vulnus, quod cum ciuitatem amplissimam Sodomum funditus subuertendam apud se statuisset, dixit. Gen. 18. Nunquid celare potero Abraham quæ facturus sum? Et tandem abstrusiora mentis consilia illi aperuit. Facile enim solent amantes in amati sinus refundere quæcunq; cogitarint. Perpende quanta donauerit Isaac, Iacob, cæterisque patriarchis: inuenies Sponsum, amantium more, quasi amoris morbo correptum illorum oculis siue fide multa fecisse, quæ solent vulgares amantes. Heb. 11. Dignè considera, quæ Paul. ad Hebræos. 11. scripsit: quo loco fidem multis præconijs celebrat. Sancti per fidem vicerunt regna, operati sunt in stitiam, adepti sunt repromissiones &c. Inuenies, neminem potuisse, tam ampla, tamq; magnifica beneficia Sponsæ contulisse, nisi qui morbo & agridine amoris, & graui morbo corripere. Sed sunt hæc quæ diximus veluti imago quædam, ac

tenuis vmbra earum rerum, quas & magnificè & liberaliter fecit Sponsus, postremis temporibus Sponsæ oculis contauciat. Nullum sane potuit esse meritum incarnationis diuini Verbi, quemadmodum sacri prodidit auctores. Nam stultum esset credere opus aliquod humanum egregium fuisse ad eum, atque diuinum, vt ad magnitudinem & amplitudinem tanti beneficii potuerit pertinere. Vincuntur enim omnia humana opera, iacent humana merita, si cum stupido illo opere incarnationis Verbi conferantur. Itaq; cum alia sit meritorum series, alia verò diuinæ bonitatis & indulgentiæ: opus illud munificum, ea serie constituendum est, quæ ad bonitatem Sponsi & liberalitatem pertinet. Est itaq; opus illud extra meritum omne: & tamè si quispiam à me postulet aut exigat: quid potuit esse causæ, quod Sponsus extra se euolans, in nostram descenderet infirmitatem? Aut quoniam morbo laborabat, cum à tanta maiestate, non detractauerit, in nostram vtilitatem descendere? Laborabat quidem amore, & veluti dilectione egrotabat, nam opus illud esse dilectionis ingentis, docet inter cæteros Ioan. Euag. cum inquit? Sic Ioan. 13 Deus dilexit mundum; &c. Quibus autem oculis Sponsa ab orbe condito Sponsum vulnerauerit, ita vt ea quodammodo pateretur, quæ solent amantes: crediderim sanè, oculis fidei potissimum illum vulnerasse. Non quod meritum fidei ad magnitudinem beneficii potuisset accedere, sed quod tanti semper fecerit Sponsus oculos istos Sponsæ, vt inter cæteras virtutes, fidei Sponsæ potissimum seipsum donauerit: fidei nobiles illas pollicitationes & promissiones fecit de venuro isto benefi-

cio:

cio Fidei donauit oracula & uaticinia de futura ista felicitate. Sed Spō sū oculis istis Spōse & fascinatū fuisse, & extra se quodammodo constitutum, aut auolasse (vt ipse inquit) satis intelliget qui uerba illa Paulina altiori mente pertractauerit. Nō rapinam arbitratus est, esse se equalem Deo, sed semetipsum exinanuit, formam serui accipiens, &c. Is exinanitus censendus est, qui eo uideretur carere, quod sibi natura cōperat: quemadmodum nucem dicimus exinanitam, quæ careat nucleo. Eadem opera, & tituli illustres diuinitatis, Christo, propter diuinitatis naturam congruebant, & tamē ipso incarnationis opere adeo extra se ipsum auolauit, ut fuerit quodammodo exinanitus. Titulos enim diuinitatis natura sibi debitos, tamen si non amisit, occultauit: ut iam homo appellaretur mortalis, passibilis: quibus omnibus, nullus sit adeo stupidus, qui non intelligat, Sponsum extra se auolauisse, oculis Spōsæ & aciebus fidei quodammodo cōsautiatū. Sunt qui uelint locum ita uertendum iuxta ueritatem Hebraicam, Auerte oculos tuos, ne recte intueantur, quia me superbiorem faciunt. Habēt Hebræa הַכְּבִי עֵינֶיךָ מִכְּנֹדֵי שְׂהֵם הַרְהוּרֵי Quorū interpretatio, si nobis probetur, possumus & sensum eruere huius loci & gratissimum, & literæ etiam accomodatissimum. Docet itaque diuina Scriptura, Paulus præsertim, diuina omnia adoranda quidem esse, neque à nobis curiosius perscrutanda. Nam, cum propter imbecillitatem nostræ rationis & mētis, tum propter rerum magnitudinem & sublimitatem, facile in contemplatione illarum rerum nostri ingenij acies retundatur. Obeamque

rem hortatur interdum diuina Scriptura cohibendam esse mentem & auocandam à curiosa diuinarū rerū contemplatione. Duplici ergo ratione humanus animus Sponsum possit intueri, quasi dicas, illius magnitudinem & sublimitatem contemplari. Nunc quidem directe aciem mentis in naturam Sponsi intendendo, nunc trāsuerse & ueluti per cœnigmata, & mediam calliginē illius maiestatem considerando. Ergo cum quispiam Sponsi res contemplatur curiosius quàm par sit, & rerum sublimitas postulet: directe intuetur Sponsum: cum autem considerat aliquis, & contemplatur ipsas Sponsi res (prout nobis est in literis sacris reuelatum) fidei cognitione contentus, diuina tantum oracula adorans, atque suspiciens, is, inquam & Sponsum intuetur quæ admodum oportet, & magna quadam, & incredibilia ipsa contemplatione assequetur. Iubet proinde Sponsus, ne charissima Sponsa illum directis oculis intueatur. Nam qui uelit ista ratione Sponsum intueri: & oleum (quod aiunt) & operam perdet, & vano & stulto labore consumetur. Nam hæc inuercundæ frontis audacia & humanæ mentis impudentia Sponsum efficiunt superbiorem. Nam qui scrutator est illius maiestatis non solum Prou. 25 opprimetur à gloria: uerumetiam inanes humanæ mentis conatus ab Sponso reprimentur. Nam solet ille superbas mentes & arrogantes à suis cogitationibus depellere. Ne itaque Sponsa contentionem istam rerum diuinarum studio susceperet, uehementer illam dehortatur, dicens: Nè directe illum contueatur, &c. Duplex enim cum sit diuinarum rerum cognitio, quarum

Q 4 altera

altera fiat per speculum & in cœnigmate, altera verò facie ad faciem, habet vtraque cognitio opportunum tēpus : quas si in idem tempus vellis detrudere, ipsarum rerum naturā perturbabis. Paulus Apolto. ^{1. Co. 13} vitrunque cognitionis genus nobis proponit. Ex parte (inquit) cognoscimus, & ex parte prophetamus, cum essem paruulus, loquebar vt paruulus, sapiebam vt paruulus, cogitabam vt paruulus : quando autem factus sum vir, euacuavi quæ erant paruuli. Videmus nūc per speculum in cœnigmate, tunc autem facie ad faciem. Ecce duplicem cognitionem, quarum altera, diuinis oraculis nobis proponitur mortali ista vita amplectenda : altera verò in id tempus est releganda, quando Sponsum cognoscemus sicuti est. Velle itaque Sponsum, dum in carne versamur, intueri facie ad faciem, siue directè, summæ sit impudentiæ, postremæque vesaniæ: quæ admodum si suprema illa felicitate, hoc secum statueret quispiam, Sponsum videre per cœnigmata, cum nullus iam erit fidei locus. Sunt ergò singulæ visiones suis coaptandæ temporibus, alioquin omnia perturbabimus. Vnde, & Paulus Apolto. eos omnes, qui in carne versantur, paruulos appellat : eos autem qui exuta iam mole corporea rectâ ad Sponsum contenderunt, appellat viros. Stultum autem esset, & dedecoris plenum, si qui vir est, matura iam ætate constitutus, lusus & ineptias & nugamenta puerorum amplecteretur : neque minus aduersaretur naturæ, si puer aliquis, aut qui infantiam nondum excessit, virorum functiones & munia subire contenderet. Habēt enim singulæ ætates sin-

gula, officia, actionesque sibi à natura destinatas, quas si prætergredi velis, totam concusseris naturam. Cum essem paruulus, inquit Apolto. &c. Paruula ergò est Sponsa interim, quòd in carne versatur : pueritiam autem & infantiam excedet, cum ad maturam accesserit ætatem, hoc est, cum exuta mole corporea Sponsum videbit sicuti est. Cum paruula est Sponsa, per fidem & in cœnigmate Sponsum intueatur (est enim isthæc cognitio pueritiæ ac infantia propria & peculiaris) cum ad virilem accesserit ætatem, Sponsum directè intueatur, & facie ad faciem. Sēriet alioquin suo malo Spōsum superbum: quasi dicas, indignandum & irritatum, & animo commotum, Quo circa inquit: [Auerte oculos tuos à me, ne directè me intueatur, &c.] Quò autem facilius intelligantur quæ diximus, exemplo ex sacris literis, deprompto rem aperiamus. Diuinis oraculis nobis proponitur credendum, Sponsum omnia ex nihilo condidisse: id quidem per speculum & in cœnigmate credere, & iubet Sponsus, & ratio ipsa postulat: Directis autem oculis velle intueri mysterium hoc, curiosiusque inuestigare quomodo id fecerit Sponsus, qua ratione, qua via, hoc sanè est Sponsum ipsum directè intueri. Proponitur nobis credendum & adorandum Trinitatis mysterium, prædestinationis, & electionis diuinæ, incarnationis Verbi, natiuitatis ineffabilis: iubet Sponsus, Sponsa hæc omnia adoret, veneretur, fide cognoscat, contempletur in cœnigmate, & per speculum. Nam in his rebus, quæ prorsum excedunt captum nostræ mentis, modos excogitare, vbi nullus est modus, & rationes

rationes metiri, vbi nulla est mensura, demens prorsum sit, atque stultum. Proponit nobis ^{Ioan. 1} Euangelista Ioann. quoniam in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & quoniam verbum caro factum est, qui directe intuetur Sponsum, statim incipit inuestigare, quæ sit ratio incarnationis, quomodo potuerit humana natura diuine coniungi. Contemplatur autem res istas vt oportet, qui cogitat, quoniam oportuit eum, qui remissionem peccatorum debuisset facere, Deum esse. Non vt pontifex in lege, qui laminam auream ferebat fronti affixam, cui ^{Ex 6. 28.} erat scriptum nomen Dei: vt sit (inquit) placatus ei Dominus: quo significabatur, in Pontifice Christo fore diuinitatem, propter quam Christo homini hoc est vniuerso illius corpori mystico placaretur Deus. Hæc igitur omnia, & alia id genus multa, qui considerat diuinas res, intuetur vt cupit Sponsus. Nam si facie ad faciem intueri velit Sponsum, sentiet commotum & indignabundum. Nam ab ista curiosa inuestigatione plerumque innumeri nascuntur errores. Contenta itaque sit Sponsa, interim quod in terris versatur, illo cognitionis genere, quod per ænigma & per speculum est. Hæc enim cognitio diuinis oraculis nobis proponitur amplectenda. Triplici enim ratione rem aliquam cognoscere contingat. Aut sui præsentia, quemadmodum lucem gratissimam intuemur, nullo inde simulacro deriuato. Possumus & speciebus ab ipsis rebus acceptis, & per aërem diffusis, nostris se oculis ingerentibus & insinuantibus. Atque hic est cõmunis vulgaris

quæ modus agnoscendi interim, quod in carne versantur. Aut similitudine quadam non immediatius à rebus ipsis accepta, sed ab alia re longe diuersa, cui inhæsit ipsa rei similitudo siue simulacrum: quemadmodum cum quidpiam in speculo intuemur. Priori ergo illo modo, exacta scilicet cognitione & naturali, solus Sponsus seipsum intuetur directe: quod in eo & intellectus & essentia idem prorsus sint. Secundo autem modo, angeli spiritusque beati Sponsum intuentur, in quantum ipsa diuinæ essentia similitudo, expressa in eis emicat, & refulget. Nos verò diuina cognoscimus, & per speculum & in ænigmate. Per speculum quidem, quoniam inuisibilia Sponsi per ea ^{Rom. 12} quæ facta sunt intelligimus. Nam & creaturarum venustas & ordo, & concentus & magnitudo, quodammodo nostris oculis obijciunt diuinarum rerum species quasdam, quemadmodum fit in speculo. Cæterum præstantia illa exactiorque cognitio diuinarum rerum in vita ista mortali, per ænigma est: obscura inquam & caliginosa. Nam fides ipsa diuinas res nondum aperte proponit contemplandas. Quæ visio magna cum proprietate à Paulo ænigmatica appellatur. Est enim ænigma perobscura quædam sententia, cuius germanum sensum vix possis eruere: quemadmodum ænigma illud de glatie: me mater genuit, quæ quidem gignitur ex me. Et Samsonis illud, De comedente ^{Iudi. 14.} xiuitibus, &c. His ergo duabus cognitionibus contenta debeat esse Sponsa: reliquum omne studium collocandum est in componendis moribus & reformatis affe-

Q 5. tibus

atibus. Cæteri versus superius sunt à nobis expositi cap. 4.

Sexaginta sunt reginae, & octoginta concubinae, & adolescentularum nō est numerus. Vna est columba mea, perfecta mea, vna est matris suae, electa genitrici suae.

RABBI Salomon, magnæ inter Hebræos auctoritatis, sic locum interpretatur, vt per sexaginta reginas, posteros Abrahæ intelligat, Isaac & duos eius filios, Ismael & duodecim liberos, filios etiam quos de Cethura suscepit, & filij Iacob duodecim, & filij Esau decem & sex: octoginta concubinæ, octoginta illi qui numerantur à Noë, vsque ad Abrahâ exclusiue: quemadmodū ex priori libro Paral. cōstat Reginas itaque appellat, eos qui ab Abraham descendebant, propter fidei magnitudinem: & ideò exprimuntur nobiliori nomine, quam qui à Noë originem traxerunt. Adolescentulas autem appellat cognationes omnes & gentes, quæ ab his, quos superius cōmemorauimus, descenderunt. De quibus inquit: [Non est numerus,] Quod gentes illæ cū à Noë, tum ab Abrahamo descendentes innumeræ essent & infinitæ. Ex his itaque omnibus vnā elegit Sponsam, populum scilicet Israeliticum: quem sibi per circumcisionem, leges, & sacrificia desponsauit. Quemadmodum autem iam inde à prisca illis temporibus, vnā elegit Sponsam ex multis gentibus, ita etiam & ex multis ciuitatibus populi Israelitici, vnā ciuitatem sibi elegit Ierusalem, totius regni

metropolim, vbi esset totius religionis pondus, vbi sacrificia, oblationes, ea denique omnia, quæ ad externum cultum pertinerent. Quemadmodum ergo sacri vates frequenter solent oppida, ciuitates, & municipia totius Israelitici regni filias Ierusalem appellare: ita etiam arbitrantur quidam, ciuitates præcipuas, reginas appellari: concubinas & adolescentulas, oppida non adeò illustria aut nobilia: inter quas eminebat ciuitas Ierusalem, non secus atque filia Pharaonis olim inter cæteras vxores & adolescentulas, quas habuit Salomon innumeras. Perpetuò Sponsus vnā selegit Sponsam, vnā columbam tum ex gentibus, tum ex ciuitatibus: & ex ciuitate ipsa templum celeberrimum, vbi externa fidei professio, & externus etiam adhiberetur cultus. Sunt qui velint locum interpretandum, de reginis, de cōcubinis Salomonis, & de vxore, filia scilicet Pharaonis: quod mihi non adeò improbatur, quamuis nonnulli tanquam falsum, & literis sacris indignum rationique dissentaneum reijciant. Quorum ratio est. Quid possit (inquiunt) habere commertij, Salomonis profusissima libido, viles mulierculæ, & petulantes, cum ea animi pietate, quam à nobis postulat spiritus Dei in literis sacris? Cū innocentia & integritate vitæ? Salomon autem, præfenti epithalamio, de rebus celestibus ac planè diuinis disputat: impudenter ergo hic commemorasset antiqua scelera, & libidinem perditam, & ignobiles & viles mulierculas, quod erat fugiendum. Sed decipiuntur isti meo iudicio. Nā tamen si graui flagitio & scelere se cōaminarit

1. Par. 6.

3. Re. 11.

3. Reg. 3.

3. Re. 11.

3. Reg. 3.

minaric Salomon; eum mulieru-
 las illas deperire: nullus tamen am-
 bigere possit, frequenter in lite-
 ris sacris grauissima quæque flagi-
 tia & atrociora scelera arcanū con-
 tinere: tū & impudicas feminas pe-
 tulantes nō sine magno mysterio a
 sacris & canonicis autoribus diui-
 nis literis cōprehensas. Multa men-
 tio est de Thamar muliere pecca-
 trice, & alienigena, cuius flagitiū &
 dibidinē sacra Scriptura retinere vo-
 luit. Cōmemorat Raab meretricem
 Ruth, Bersabeg, scelere illustres scē-
 minas. Quæadmodū igitur historia
 facta non dedignatur illarum faci-
 nora & peccata commemorare, &
 sacris literis inferere: nihil etiam mi-
 randum erit, si Salomon vnica vxō
 re summē dilectam, tū & cōcubinas
 cōmemoret præsentī carmine. Illud
 enim obseruatū inuenio a viris do-
 ctissimis, sacrarū literarum interpre-
 tibus, Deū O. M. res ipsas & quæcū-
 q; humanas actiones, siue honestas,
 siue cum dedecore & flagitio con-
 iunctas ita posse instituire ad quid-
 piam significandū & exprimendū,
 quemadmodum homines publico
 consensu solent voces instituire.
 Homines enim non ita possunt res
 ipsas instituire, vt aliquid significēt
 quemadmodum voces. Hæc facul-
 tas solius Dei est, qui res ipsas con-
 didit, qui gubernat, ducit & mode-
 ratur. Quo circa res omnes, opera-
 tiones quæcunq; præclare gesta, in
 veteri testamento, sacrificia, oblatio-
 nes, & res futuras significabant, non
 quidem suapte natura, sed sola diui-
 na institutione. Vnde & congressus
 ille impudicus inter Iudam, & Tha-
 mar, tū & libido & vita contami-
 nata Raab meretricis, cæteraq; id
 genus alia, sua referebant arcana, &
 mysteria ventura de coniunctione

Christi cū Ecclesia, quæ ex gentibus
 potissimū debuisset cōstare. Qui igi-
 tur potuit impudicis mulierculis, &
 illarū etiā sceleribus res futuras ex-
 primere, & significare, nōne potuit
 reginis, concubinis, adolescentulis
 (quas ad explēdas suas libidines Sa-
 lomōn habuit) tū & vxore vnica
 filia Pharaonis, futuras res significa-
 re? Nā si quidpiā impediret, maxi-
 mē, aut Salomonis scelus, aut illarū
 petulātia, aut libido, aut falsæ & pro-
 phanæ religiones quibus tenerētur,
 nam ex omnibus penē regionibus
 circumiacentibus Salomon sibi pul-
 cherrimas, ac venustissimas femi-
 nas selegerat, referēte sacra historia.
 Sed peccatū & scelus non impedit,
 quomin⁹ res sacras præfigurēt. Illas
 verò omnes ex gentibus idolatris
 ascitas in regis consortiū, ad eō nihil
 impedit, vt potius videatur contine-
 re arcanum. Nam quemadmodum
 innumeras penē vxores ex alienige-
 nis gentibus, & feminas dignitate
 formæ præstantes ex Amonitis, &
 Moabitis delegit Salomō: ita etiam
 & verus Sponsus ab ipsis gentibus
 innumera penē multitudine in suā
 gratiam & amicitiam accepit. Et
 quemadmodū filia illa Pharaonis,
 vt matrimonio regis copularetur,
 & regis Salomonis frueretur ample-
 xibus, Ægyptum reliquit, imò & fal-
 sas & perniciosas religiones reiecit,
 vt quidam arbitrantur: ita etiam &
 vnica Sponsa Christi, Ecclesia scilicet,
 vt Christū sectaretur verū Spon-
 sum, Ægyptum reliquit, antiquā
 scilicet peccandi consuetudinem: &
 mores perniciosos & impias reli-
 giones, & peregrinos deos pror-
 sum contempsit. Vnde & vndeci-
 mus ille versiculus psalm. 45. iux-
 ta supputationem Hebræorum, de
 filia Pharaonis quidam interpre-

tantur,

1. Reg. 3
 2. Reg. 11
 3. Reg. 11
 4. Reg. 11
 5. Reg. 11
 6. Reg. 11
 7. Reg. 11
 8. Reg. 11
 9. Reg. 11
 10. Reg. 11
 11. Reg. 11
 12. Reg. 11
 13. Reg. 11
 14. Reg. 11
 15. Reg. 11
 16. Reg. 11
 17. Reg. 11
 18. Reg. 11
 19. Reg. 11
 20. Reg. 11
 21. Reg. 11
 22. Reg. 11
 23. Reg. 11
 24. Reg. 11
 25. Reg. 11
 26. Reg. 11
 27. Reg. 11
 28. Reg. 11
 29. Reg. 11
 30. Reg. 11
 31. Reg. 11
 32. Reg. 11
 33. Reg. 11
 34. Reg. 11
 35. Reg. 11
 36. Reg. 11
 37. Reg. 11
 38. Reg. 11
 39. Reg. 11
 40. Reg. 11
 41. Reg. 11
 42. Reg. 11
 43. Reg. 11
 44. Reg. 11
 45. Reg. 11
 46. Reg. 11
 47. Reg. 11
 48. Reg. 11
 49. Reg. 11
 50. Reg. 11
 51. Reg. 11
 52. Reg. 11
 53. Reg. 11
 54. Reg. 11
 55. Reg. 11
 56. Reg. 11
 57. Reg. 11
 58. Reg. 11
 59. Reg. 11
 60. Reg. 11
 61. Reg. 11
 62. Reg. 11
 63. Reg. 11
 64. Reg. 11
 65. Reg. 11
 66. Reg. 11
 67. Reg. 11
 68. Reg. 11
 69. Reg. 11
 70. Reg. 11
 71. Reg. 11
 72. Reg. 11
 73. Reg. 11
 74. Reg. 11
 75. Reg. 11
 76. Reg. 11
 77. Reg. 11
 78. Reg. 11
 79. Reg. 11
 80. Reg. 11
 81. Reg. 11
 82. Reg. 11
 83. Reg. 11
 84. Reg. 11
 85. Reg. 11
 86. Reg. 11
 87. Reg. 11
 88. Reg. 11
 89. Reg. 11
 90. Reg. 11
 91. Reg. 11
 92. Reg. 11
 93. Reg. 11
 94. Reg. 11
 95. Reg. 11
 96. Reg. 11
 97. Reg. 11
 98. Reg. 11
 99. Reg. 11
 100. Reg. 11

tantur, Audi filia & vide, & inclina aurem tuam, & obliuiscere populū tuum, & domum patris tui. Hortatur enim vxorem ipsam, quæ typū gereret futuræ Ecclesiæ, vt probe intelligat, & aure excipiat prona, quæ de Dei bonitate & cultu illi tradebat, & vt impię gentis atq; originis obliuiscatur: vt his omnibus rite perceptis, meritò se totā Deo dicaret, populo Dei penitissime iūcta. Nam vt a nobis est annotatum breui illo proëmio in canticū canticorū, *Psalm. 44.* illo, schemate amatorij carminis, sumpta figura, loquendi à Salomonis aula, & administratione domus regię, celebrantur futuræ nuptiæ, & amores inter Christū & Ecclesiā, sub typo filię Pharaonis, & Salomonis regis Israël. Tū multa mētio de cōcubinis istis, & reginis, & adolescentulis: Filię (inquit) Tyri in munerib⁹ vultū tuū deprecabuntur, &c. Omnis gloria eius ab intus in fimbrijs aureis. Et adducentur regi virgines post eā: vt intelligas, quæ admodum filia Pharaonis, & vnicā illā reginā in interiori sēper regia, regi semper proximā sedisse aureis vestib⁹ ornatā: reliquas verò omnes fœminas & puellas, illius fuisse sodales & pedissequas. Christus ergò verus Sponsus vnam habet vxorem primam atque præcipuam, magnificè decoratā, & ab aliena gente & peregrina sibi aseitā. Vxores quidē habet, & adolescentulas: eas animas scilicet quæ non oīa mūdi oblectamēta planè respuerunt, seseq; totas addixerūt Christo: quæ tamē & ipse Christi complexibus fruuntur, & cognitione & amore: veram tamen reginam semper sectantur, donec & ipse ad illius sortem grandescāt. *Paulus:* Donec occurramus omnes in virum perfectum, in mensuram

ætatis plenitudinis Christi. Nec me mouet, quòd quidam putant inuincibile argumentum, quòd hic numerus reginarum, concubinarum, non satis videatur consentire, cū eo numero, qui habetur. *3. Reg. 11. 3. Re. 11* lumine, de vxoribus & concubinis Salomonis. Nam familiare est Hebræis, hos numeros pro alijs vsurpare, quemadmodū & Christus R. N. *Matt. 18. 3. Re. 3* septuagies septies dixit, pro innumeris vicibus: & Salomon, septies in die cadit iustus. Et Ioān. in *Apoc. 7. Pro. 24.* Duodecim millia signati. Vnam autem appellat columbam, vt intelligat, Sponsam zelotypum esse. *Pau. Eph. 1.* ad Ephe. Elegit nos, vt essemus sancti & immaculati in conspectu Dei. Perfectam autem appellat & electā: Nam vt *Pau. ad Rom. 8. Rom. 8* prædestinauit & vocauit, hos iustificauit. Obeamque rem, illos perfectos fecit, & consumatos, & magnificabit eos aliquando & glorificabit. Quòd autem eam appellat vnicam matris, & electam genitricis, verba sunt amatoria, blanda & dilectionis plena, Hispanè, (La querida de su madre y regalada.) Matrem autem appellat, vel diuinitatē ipsam, vel potius Dei gratiam & benevolentiam.

Viderunt eam filia, & beatissimam predicauerunt: Regina & concubina, & laudauerunt eam. Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens, pulchra vt luna, electa vt sol, terribilis vt castrorum acies ordinata?

Solet Scriptura sacra à rebus tota natura præstantissimis declarare amplitudinem & scelicitatem pulcherrimæ Sponsæ. Et quoniam inter res conditas astra cœlis micantia mortalium animos suspensos tenent,

tenent, & in sui rapiunt admirationem, interdū Sponsę feclicitatem a-
 ltris assimilat & lumini: q̄ inter cæ-
 teras res pulcherrimæ & venustissi-
 me iudicetur. Tūc (inquit scriptu-
 ra) fulgebūt iusti sicut sol. Et apud
 Prophetā Danielem, cū agitur de fe-
 licitate piorū hominū: Qui ad iustitiā
 erudiūt multos, fulgebunt sicut sol
 in ppetuas eternitates. Et Pau. Apo.
 de varijs piorū animorū feclicitatis
 gradibus disputans, aiebat: Alia est
 claritas stellarū alia claritas solis, &
 alia claritas lunæ. Venustissima pin-
 de similitudine fingit Salomon cæ-
 teras fecminas, adolescentulas, regi-
 nas, concubinas, Sponsæ amplitudi-
 nem & feclicitatē conspicatas, stu-
 pore veluti correptas, & in admira-
 tionem raptas, dixisse: [Quę est ista
 quę progreditur quasi aurora con-
 surgēs, pulchra vt luna, electa vt sol,
 &c.] Quę autē sint reginæ, cōcubi-
 næ, superius fuit à nobis annotatū,
 vbi de vnica vxore selecta alijsq̄; se-
 minis disputatū est. Quod ad intelli-
 gētiā exactā hui⁹ carminis attinet,
 reginas, & cōcubinas cæteras oēs gē-
 tes appellat, quę à piorū hominū stir-
 pe prodeutes, ad alienas & falsas
 religiones proprio scelere & flagi-
 tio declinarunt, & multis se cōtami-
 narunt sceleribus: quę vidētes Spō-
 sę venustatē & pulchritudinem, vt
 gentes olim perditæ & idolatræ, ve-
 terē Sponsam per deserta loca pro-
 cedentē, inquiūt: [Quę est ista, quę
 ascendit, &c.] Principio, Spōsam assi-
 milat aurore, secūdo loco, lunæ, ter-
 tio, soli: quarto, castrorū aciei admi-
 rabili ratione ordinatæ. Et vt omit-
 tamus priorē istā similitudinē auro-
 re venustissimā quidē esse, q̄ carnē
 pastoriciū sit, & pastores solent dile-
 ctas & amicas & auroræ & cæteris
 altris assimilare: quod ad sensus ar-

canos attinet, hac sit à nobis ratione
 explicandum. Ecclesia vera Christi
 Sponsa, ab orbe condito, non sem-
 per eundē habuit statū, neque ean-
 dem retinuit lucis copiam: nūc au-
 roræ persimilis erat: nūc lucēti &
 splendenti lunæ: nūc verò soli astro-
 rum fulgentissimo. Aurora quidem
 erat, cū tantū naturæ legib⁹ du-
 ceretur, & paucis quibusdā reuelā-
 tionibus & oraculis cœlitus demis-
 sis. De⁹ O. M. ante cōditas leges, quę
 cunquę essent necessaria ad bene-
 beateq̄; viuendum, charissimæ reue-
 labat Spōsæ: & quoniam fides in
 vnum Christum Iesum erat hecessa-
 ria, huic negotio semper nauabat
 operā, vt Spōsa non ignoraret rem
 istam. Verūtamen quamuis veritas
 ipsā, ante conditas leges, tanquā
 aurora gratissima, & exoriens lux
 in animos mortalium se insinuauē-
 rit: multo tāmen maiora & expres-
 siora signa & inditia huius veritatis,
 conditis legibus complexus
 est. Vndē ad Mosē dicebat aliquā
 do. Ego sum Deus Abraham, Deus
 Isaac, & Deus Iacob. Et nomē meū
 non manifestaui eis. Nomē suū ap-
 pellant (vt arbitror) ea omnia, quę ad
 exactiorē cognitionē diuinarū re-
 rū pertinerent: vndē nascitur in ho-
 minū animis amplissima quædam
 æstimatio & veluti cognitio diuini
 nominis. Erat apud veteres illos ex-
 terior cultus ad fidei professionem
 necessarius, vt superius obseruaui-
 mus: sed & cultus ipse nō adeo fre-
 quēs, neq̄; ad eā accedebat amplitu-
 dinē, vt eū cultu legis Mosaicę de pa-
 titatē & amplitudine potuisset cer-
 tare. Erant sacrificia, & oblationes,
 erant altaria, preces, vota, cæteraq̄;
 id genus alia; erant & vaticinia, &
 prophetiæ, sed non adeo frequen-
 tes, neque adeo aperte, atque post
 con-

Exod. 3.

conditas leges: cū toto penē regno Iudeę nulla penē ciuitas esset aliqua memoriā digna, quæ non suos haberet vates. Igitur quoniam Scriptura sacra solet, veritatem ipsam lumen seu lucem appellare, & ante conditas leges tenuis quædam imago lucis huius in hominum animos se insinuabat, quantum scilicet necessarium esset, ad tuendam vitam animi spiritalem, vt Fides, Spes, Charitas, mortalium mētibus excitarentur: primum pulcherrimæ Sponsæ statum assimilat auroræ, cū scilicet sol, veraque lucis ratio iam in vicino prospectat, nondum tamen gratissima lux hominum oculos protium oblectat. Forsan & auroram etiam appellat veteris Synagoge statum, cū ab Ægypto egressa per deserti loca & squalida procedebat, nō dum instructa diuinis legibus: cū scilicet nondum accepisset diuina mā data, neque ipsa diuinæ mentis lux, illius oculis affulsisset: cū scilicet tantum duceretur quibusdam veluti introductionibus à Mose, imo ab Spiritu sancto excogitatis & inuentis, ad erudiendum populum illum rudi (vt aiunt) Minerua. Humanus enim animus tantū videtur habere lucis, quantum à Deo optimo maximo infunditur. Ob eamque rem nūc quidem luna, nunc aurora, nunc vero sol appellabitur, iuxta maiorem vel minorem huius lucis infusionē. Quoniam ergo per id tempus veteris Synagoge, quamuis ipsa lucis ratio esset in vicino, exiguus tamē & tenuis lucis radius illius feriret oculos: iurē aurorę assimilatur, qua prospectante gratissima lux mortalium oculis se incipit insinuare. Nō tamen semper aurorę fuit similis pulcherrima Christi Sponsa: nam cū amplioem accepisset lucem,

Exo. 12

lunæ assimilatur. [Pulchra (inquit) vt luna.] Nam est luna inter cetera astra, vt nobis salte videtur, luce & lumine multo ditior & opulentior. Nam (vt diximus) veritatis amplioem cognitionem, appellant literæ arcanae lucem, quemadmodum tenebras & caliginem, veritatis ignoratiam. Paul. enim Apost. eadem metaphora vsus inquit. Deus, qui dixit de tenebris lucem splendescere, illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei in facie Christi Iesu. Quo loco Paul. veritatis Christi Iesu ignoratias, tenebras appellat: eiusdē autē veritatis cognitionē appellat lucē. De qua re inferi⁹ est à nobis differendum. Sponsa igitur Christi Iesu cū maiorem & apertioem aliquantulum veritatis notitiam accepit, luna appellatur: quæ quamuis mendicatō luceat, & à sole multis varijsque mutationibus lumen mutetur, inter cetera tamen astra & sydera (vt diximus) humani sensus iudicio, secundum obtinet locum inter ipsa lucis domicilia. Veterem itaque Sponsam lunam appellat: vt intelligas, Spōsam secundo illo statu maiorem & amplioem lucis rationē accepisse. Nā in signū & veluti in argumētū huius rei (quod scilicet Synagoga diuinis legibus instructa luna esset) splendida apparuit facies Moisi, & tenuis quædam lux illius vultu emicabat: adeo vt nō possent filij Israël intendere in vultum eius. Lux illa quam facies Moisi recepit propter arctioem cū Deo in monte familiaritatem, quasi dicas, propter coniunctionem lunæ cū sole, admirabili quadam ratione statum veteris Synagoge exprimebat. Quocirca Paulus posteriori ad Corinth. epistola, eandem ipsam

2. Cor. 6

2. Cor. 6

1. Cor. 13

Exod. 36

2. Cor. 3

ipsam rem explicans dicebat. Quod si ministratio mortis lapidibus deformata, fuit in gloria, ita ut non possent intendere filij Israël in faciem Moisi, propter gloriam vultus eius, quæ euacuatur: quomodo non magis ministratio spiritus erit in gloria? Legem veterem appellat mortis ministratiōe, quod oblata occasione, homines suo vitio in scelus & in peccatum adigerentur. Quæ lex fuit literis deformata in lapidibus, hoc est, descripta. Si ergo tantam gloriam habuit (inquit Paul.) verus illa lex, ut facies Moisi astrorum lucem imitaretur, cuius (inquit) lux euacuatur: multo magis abundabit ministerium iustitiæ in gloria. Itaque veteris Synagogæ personam in Moise conspicis. quæ quoniam lunam imitabatur lucentem, lucem ipsam primò à sole fenerabat, hauriebat, & exprimebat quodammodo. Sed in eo maximè imitabatur lucentis lunæ rationem, quod aliquando lux illa esset euacuanda (ut inquit Paul.) ita ut prorsum destitueretur luce, quemadmodum solet si-lès luna cum ad coitum accedit, & in aduerso nobis disco nihil habet lucis. Quemadmodum ergò luna non perpetes profundit lucis radios, sed nunc quidè vberius, nunc vero parcius, iuxta varietatè accessus & recessus à sole: ita etiam & vetus illa Synagoga, cuius statum referebat Moses, futurum erat, ut aliquando prorsum esset luce destituta, exoriente scilicet luce Euangelica, temporibus Christus Redemp. Nost. Si ergò lux illa, propter tenuitatè illius erat aliquando extinguenda & euacuanda (ut Paul. inquit) iure status veteris illius Synagogæ lunæ assimilatur. Quemadmodum autè Paul. Apосто. statum nouæ Spon-

sæ post aduentum Christi redemptoris nostri, illiusque gloriam, nonquam fore euacuandam dicit: multo magis quod manet, in gloria est: & ab illo tanquam à primo fonte lucis luna feneratur quidquid lucis habet. Ita etiam & status nouæ Sponsæ, Ecclesiæ scilicet Christi, post aduentum eius assimilatur soli, quod nulla iam sit futura legum mutatio, sacerdotium Christi erit æternum. Tu es sacerdos in æternum, &c. Statuta omnia erunt æterna: ipsa administrationis, & gubernationis ratio nullum unquam accipiet finem, usque ad ipsam sæculi consummationem: iure sol appellatur. Principio ut luna, & ceteri etiam planetæ, iuxta quorundam sententiā, lumen fenerantur: omnes enim fatentur solem esse regem planetarum, à quo superiora inferioraque sydera collustrentur. Ob eamque rem regius Vates diuinam potentiam, sapientiamque prædicans, quæ opificio cælorum potissimum se declarat, solem inter cetera astra celebrat, dicens: In sole posuit tabernaculum suum: sive, soli posuit tabernaculum in ipsis, ut Habent Hebræi: quasi dicas Soli veluti principe sedem ac firmam stationem, tanquam præsidii aliorum planetarum, in cælis dedit. Igitur quoniam solis claritas eximia est, oculus mundi à quibusdam appellatur, & gloria corporum cælestium. Quem Homerus quasi admiratus Διὸς τέκος Iouis filium dixit: quem Plato, & Iulianus sunt sequuti. Iure igitur præfens Ecclesiæ status, exoriente scilicet luce Euangelica, Soli assimilatur. Quemadmodum enim luna ceteraque astra, quidquid habet lucis à sole mutuatur: ad eundem modum quidquid veritatis, gloriæ, & splendoris

Psa. 109.

Psal. 18.

Homer.

Plato.

doris habuit vetus illa Synagoga, id omne ab isto sole tanquam à fonte plenissimo lucis foenerabatur. Habuit vetus lex figuras quasdam, & umbras, sacrificia, oblationes, regnum, sacerdotium, habuit leges & statuta ad erudiendos & formandos animos hominũ: sed hæc omnia in vnicam euangelicam legem spectabant, & in vnum statutũ felicissimum Ecclesiæ post aduentum Christi nitentur. Vt enim Christus finis legis erat, ita etiam & Ecclesiæ status post illius aduentum erat veluti sol: in quam, quemadmodum luna in solem, respiciebat status veteris Synagogæ. Prodidit fabulosa gentilitas, lunã, solem deperire; ob eãq; rem flagranti desiderio semper illum sectari, respicere, colere, venerari, quod ab illo cupiat vehementer concipere, & effici veluti grauida, & vt ab illo mutuetur omnem rationem venustatis & pulchritudinis. Quæ vna causa fuit, vt inter Ethnicos amantes rebus amatorijs crederent præesse lunam. Si ergo fingamus veterem statum Sponsæ lunæ fuisse persimilem, nouam Ecclesiæ statum solem esse nõ absre possis dicere: lunam istam solare sydus vehementer ex petere, & amare: adeo vt nusquam ab illo oculos deflectat suos, vt ab illo lumẽ accipiat: & omnẽ rationẽ venustatis, & pulchritudinis, veteris legis sacrificia, oblationes, leges & sacerdotiũ ab illo mutuẽtur. Si quidquid habuere veritatis, quidquid lucis, glorię, maiestatis, id omne à veritate legis Euãgelicæ, & ab splẽdente sole isto mutuo accipit. Semper luna illa solem istum spectabatur eximio quodam amore, neque ab illo oculos deflectebat. Respiciebant sacrificia vnicum & singulare Christi Iesu pendentis in cru-

cis sacrificiũ: oblationes, & oblationem illam sanctissimi corporis factam in cruce: tum & oblationem corporis & sanguinis, in sacramento: sacerdotium, & æternum sacerdotium Christi intuebatur. Vt ergo veteris Synagogæ status lunare sydus referebat, ita etiam & status Ecclesiæ, solare corpus, propter rationes adductas. Et quemadmodũ Moses, qui personam illius veteris Synagogæ referebat, lumen seu lucẽ habuit in facie emicantem, sed quæ statim esset euacuanda & extinguenda: ita etiam & Christus R. N. qui supremi huius status Ecclesiæ referebat imaginem, imò & veritatem, cum in monte transfiguratus est inter Moysen & Heliam, illius facies resplenduit vt sol, vestimenta facta sunt alba sicut nix. Ita quæ sol & luna Christus & Moses: Christus & lex & prophetia coiere in monte Thabor, & inter se fuerunt coniuncta. Sed facies Christi resplenduit vt sol, non vt luna, quemadmodum facies Mosaica: vt intelligas, gloriã & amplitudinem status huius Ecclesiæ, nusquam fore euacuandam, quãuis semper proficiat in melius: maiores enim post sæculi consumationem faciet progressus. At verò sicut veteris Synagogæ status lunæ erat persimilis, & tenuem quandã & exiguam habebat lucis rationem, ita etiam & facies spiritalis oculi illius populi debilis erat & infirma. Non enim audebant intendere filij Israëli in faciem Moysi, propter gloriam & splendorem vultus eius. At verò de noua Spõsa extat apud Paul. nobile illud præconium. Nos autem gloriam Dñi specularantes, veluti apertis oculis, & recta facie in eandem imaginem trãformamur: hoc est solem conspicientes Christũ Iesum

Mat. 17

Mat. 9

Exo. 34

2. Cor. 3

Iesum illius gloriam, splendorem, lucemque excipientes, in eandem transformamur solis imaginem. Quemadmodum enim speculum e contrario solis positum, radios ipsum remittit instar solis: & nos (inquit) lucem & splendorem Christi Iesu intuentes, non claudimus oculos, ut olim filij Israel, sed intenta oculorum acie lucem illam intuentes, iubar quodam spirituale, quod sola mente comprehenditur, remittimus, ac transformamur in eandem imaginem, a claritate in claritatem: hoc est, ut iam ipsi instar solis luceamus & splendeamus: ut tota Christi Ecclesia sol appelletur & sit. Attende tamen quoniam si Ecclesia Christi ab orbe condito auroram imittatur gratissimam, & emicantem lunæ faciem, & splendentem solem, id quidem non habet a se, neque propria virtute lucis & splendoris partem aliquam habet, sed sola virtute solis, hoc est, sola virtute, & munificencia, & liberalitate Sponsi. Voluit enim Sponsa, interim quod versatur in terris, vas esse quodammodo testaceum, ut illius virtus & amplitudo multo magis innotesceret. Habemus (inquit Pau.) thesaurum istum in vas testaceis, ut potentia Dei sit, & virtus eius, non ex nobis. Thesauros appellat Paul. quæ nos lumen, lucem, gloriam & splendorem. Quidquid tandem ab Sponso, tanquam a verò sole, in Sponsam transfusum est, donorum atque gratiarum thesauros appellat: non solum veritatis cognitionem, sed & dilectionem ipsam, & fidem, & fidei robur inuincibile, & fortitudinem admirabile, quæ nullis fragatur, aut debilitetur laboribus. Queris quomodo tantum lucis, & claritatis, & gloriæ, & splendoris possit accipere Sponsa,

cum sit vas testaceum: quomodo in dies maiores faciat auctus, & progressus, quomodo maiora suscipiat incrementa? Hæc virtus, non tam Sponsæ est, quam Sponsi: qui Sponsam vnicam, propria virtute & robore, potuit perducere a priori illo, statu auroræ, in foelicem istum statum, qui assimiletur soli. Et quamuis totius Ecclesiæ status subiectus sit mutationi, ita ut nunc soli, nunc verò lunæ, nunc aurore assimiletur, quamuis enim omnia illi bona externa & interna, obnoxia fuerint semper mutationibus, infestata a caræ, a mundo, a Sathana: ita tamē semper ab Sponso sunt temperata, ut incrementis quibusdam ad solidam perfectionem contenderet Ecclesia. Obeamque rem, postquam illam assimilabat auroræ, lunæ, & soli: tandem adiecit, illam esse terribilem, & formidabilem, ut castrorū acies ordinata. Fuit enim Sponsa ab ipso primo parente expugnata, ut omnem scilicet lucem, omnemque amitteret splendorem. Direpta illi fuerunt frequenter externa bona, tum etiam interna, ut in Ægypto: totam tamen lucem nunquam amisit. Nam inter flagitiosos & impios homines, aliquos semper sibi seruabat Sponsus, in quos non magis potuisset iniqua dæmonis machinatio, & astus irrumperere, quam impetus hostium castra militum fortissimorum, eum sunt probe munita & vallata. Hæc bonorū Ecclesiæ vicissitudo, per lunam venustissime exprimitur: nam Symbolum inconstantia lunam fuisse apud veteres, autor est Plutarchus. Omnes qui nobilitate præstarent antiquitus lunulas in calceis gestabant: unde lunata pellis apud Martiale. Hoc Symbolo utebatur, ne in-

R solecerent

Gene. 3.

1. Co. 4.

Plutarch

folescerent felici rerum successu, inconstantiae rerum semper memores. Qui argumentum præbeat luna, quæ primo quidem ex obscuro procedat, mox splendido refulgens nitore, visenda consurgat facie: sed cum iam clarissimam præferat candoris speciem, rursus consenscens deflorescit, donec ratione quadam reciproca in nihilum denuò redeat.

*Descendi in hortum nucum, ut viderent si floruisent vineæ, & germi-
nassent mala punica.*

Vox est Sponsi, qua exprimit frequentes visitationes, quas efficere solet, ut exploratam habeat cuiusque conscientiam, mores & vitam. Poterat Sponsa, propter superiores laudes, & eximia præconia in tumorem erigi, aut erigi in superbiam: præsertim cum audiret se auroræ & lunæ & soli fulgentissimis astris assimilari. Obcamque rem, ut Sponsa sibi ipsi attendat, intra se habitet, nusquam pendeat ex alterius iudicio, inquit Sponsus: [Descendi in hortum nucum, ut viderem si floruisent vineæ, & germinassent mala punica.] Harum visitationum inditia quædam & veluti argumenta præbuit in veteri testamento, veluti cum descendebat in montem Syna, & cum ædificato templo Salomonis, descendebat diuinitas ipsa signo quodam visibili. Vnde & Salomon dixit: Dominus dixit, ut habitaret in nebula, Quoniam ergo perpetuò ille intuetur cuiusque nostrum opera, mentisque cogitatus, & recessus ipsos, ut intra nos ipsos descendamus, ut nobiscum habitemus, huius visitationis nos commonescit, cum Sponsam alloquitur, dicens: [Descendi in hortum nucum.] Illud verò considerandum magnopere Sponsum nun-

quam in frugiferas arbores & inutiles suis hortis plantare, sed illas potius quæ aliorum visibus possint inferuire. Quocirca nuce nominat, vineas, & malo granata. Nā tametsi summā adhibeat diligentiam Deus O. M. ad excolendum hortum istum, & arbores hic plantatas: cupit tamē vehementer, non perdere operā, nec perdere laborē. Quo fit, ut oēs arbores inutiles resecet, & extirpet ab imis radicibus: quæadmodum ille preco Christi nobilis dicebat: Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur. Et sic præterea non facientem fructus Christus Iesus execratus est, & maledictione veluti percussit: ita ut discipuli mirarentur, subito exaruisse ficulneam. Nō oblectatur ille eis arboribus, quæ luxuriatibus ramis, & externa pōpa, & apparatus, se præbent visendas: sed illis potius, quæ fructibus respondent, industriz & laboribus coloni. Expetit semper exigentibus a nobis, fructus fidei faciamus, & in nobis per dilectionem operetur, ut simus flores vineæ, & mala punica germinantia & erupentia. Nā flores nostrorum operum, cogitationum, consiliorum, ille ad maturitatem possit perducere. Spōsā autē vineam appellat. Familiaris sacris literis metaphora, ut a nobis fuit in superioribus annotatum. Quoniam vinea aut vitis inter ceteras arbores maiori eget industria & labore. Totā ergo Ecclesiam, siue veterem Synagogā, siue nouā Spōsam vineam appellat, & poma cōuallis, quod inter currentibus aquis, & per valles difluentibus succum & nutrimentum abundantius trahant. Nominat deinde mala punica, qua vna voce sacerdotes & leuitas veteris testamenti, intelligit, eoque quod malogranata in margine tunice sacerdotalis præcepto Spōsi fuissent

Matth. 3

Mat. 23

Marc. 13

Exod. 24

1. Reg. 3

sent inserta. Ergò per vineâ, totius Ecclesiæ status: per mala verò conuallium: plebem ipsam, per malogranata, sacerdotes (vt diximus) & leuitas intelligit. Neque enim vllus est tota Ecclesiâ status, quem Sponsus non intueatur, consideret & admirabili quadam prouidentia gubernet: ab omnibus tamen ex equo petit fructus: quamuis ardentioré & flagrantiorém charitaté exigat à sacerdotibus, & eis hominibus, penes quos est summa totius religionis. Torum autem hortum, non sine magno consilio, hortum appellat nucum, propter multa. Primo quòd hæc arbor multorum sit iniurijs exposita: vnde & apud Ouidium, elegia de nuce, nux ipsa cõqueritur dicens,

Nux ego iuncta via cum sim sine crimine vite,

A populo saxi prætereunte petor.

¶ Duo itaque in nuce considerabis: alterum est, quòd nullo crimine cum sit polluta, taxis petitur, multisque est iniurijs obnoxia: id quòd satis indicat indolem Sponsæ Christi Iesu. Nam ab orbe condito sancti pijque homines, totaque Sponsa Christi hortus fuit nucum. Nam cum fuerit innocens, atroci quodam supplitio frequenter in eam fuit seuitum, quemadmodum multis in locis refert historia sacra. Paulus Apost. ad Hebr. scribens, satis nobis ostendit, Sponsam Christi ab exordio mundi nucem fuisse. Sancti per fidem viscerunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obtulerunt ora leonum, effugarunt acie gladij, extinxerunt impetum ignis, conualuerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, ægentes, angustia ti, afflicti, quibus dignus non erat mû

Heb. 11.

us, Christus R. N. quoniam Sponsa illius charissima, nux erat, siue hortus nucum: persecutiones illi proposuit, ærumnas, labores, maledictionem etiam petulantium hominum, & improborum odium intestinum, & incredibiles inimicitias. Beati eritis (inquit) cum vos oderint homines, &c. Itaque quoniam Ecclesiâ, Christi Sponsa, futura erat veluti nux arbor, quæ cum annuis fructibus semper respondeat colono, sitque inter cæteras arbores utilissima, multis tamen afficitur iniurijs: Ideò Sponsus: [Descendi in hortum meum, &c.] Sed vt Ecclesiâ nucem arborem imitatur propter eam quæ adduximus causam: ita etiã & ipsa fecunditate siue fertilitate illâ admirabili exprimit ratione. Iniuria enim nuci iuglandi miro modo prodest ad fertilitatem. Etenim si nuces perticis decutiantur, copiosius proueniunt in proximum annum, quam si decerperentur: quemadmodum & crocum, & linum, & scenum Grecum, & quædam alia feliciter proueniunt multo ob illatam iniuriam vt prodit Plinius. Quin & hodie mos est apud rusticos quosdam, nucem hanc obuinctâ glumeis vinculis, fustibus tundere, ita enim putant reddi fecundiorém. Ad eundem modum, & Christi Sponsa quæ bona semper fide & cultori & cæteris omnibus hominibus refer fructus bonorum operum (nam irrequieto perenni que motu fides viva in Sponsa per dilectionem operatur) propter beneficia ingentia, & eximia opera & admirabilia lapidatur, & tuditur ab improbis hominibus. Sed iniuriæ, labores, ærumnæ, calamitatesque ingentes semper illi ad summam felicitatem profunt, & ad fertilitatem. Nam quò magis petitur, lapida-

Matth. 51

Plinius

Gala. 5

R 2 tur,

tur, eò ampliores magisque copiosos fructus producit. Vnde Christus
 Mach. 5. R. N. eos felices appellat & beatos, qui persecutionem patiuntur propter iustitiam. Quos fecit progressus Ecclesia & nux ista ab oibe condito, cum ab improbis hominibus tot modis fuerit diuexata frequenter? Felix Ecclesie progressus ab ipsis primordijs, & Apostolorum tempore satis indicat, quid velit significare Sponsus. A iusto Abel, vsque ad tempora Christi Re. nux ista semper fuit multis iniurijs exposita, semper tamē iniuriæ illatæ illi profuerunt ad ampliores & vberiores fructus. Paul^o ad Corinth. scribens posteriori epistola satis indicat, qualis sit indoles Sponsæ, & quomodo nucis referat naturam & ingenium. In omnib^{us} (inquit Pau.) affligimur, non tamen angustiamur. Nam varijs tentationibus impulsus, neque frangimur, neque debilitamur. Affligimur (inquit) in omni loco & tempore, inter hostes, inter amicos, sed nunquam angustia concludimur, Deo in nostris cordibus latum consolationis campum patefaciente: In digemus, sed non destituimur. Hæc nux quamuis percutiatur penuria & ægestate, recta tamen semper consistit, non vincitur, nusquam in desperatione deuoluitur, atque adeo egestatis iniuria illi non obest, vt ampliores multo fructus efficiat. Persecutionem (inquit) patimur, sed non derelinquimur: deijcitur, sed non perimus. Corpore (inquit) externisque rebus & petimur, & graues patimur molestias, aduersantibus nobis hominibus, semper tamen nobis adest alacritas quædam animæ, & gaudium singulare, eximiaque lætitia. Semper mortificationem Iesu in corpore nostro cir-

cunferentes (inquit Paul.) vt vita Iesu manifestetur in nobis. Duplex enim status corporis Christi fuit, mortis scilicet atque vitæ. Nam ante resurrectionis tempus, corpus illud sanctissimū, tametsi diuinitati annexū, morti erat obnoxium. Obnoxium tamen totū tempus ab ipsa coagmatione, vsque ad resurrectionem mortificatione Iesu appellatur ab Apost. Reliquum verò, quod à resurrectione sumpsit initium, tempus vitæ, siue vita Iesu ab Apost. appellatur, quoniam mors iam non illi ultra dominabitur. Hoc itaque est, quod inquit Apost. mirum videri, & stupore dignum, quod scilicet Ecclesia Sponsa Christi, pijsque homines perpetuò moriantur, vt Christus mortuus, multisque sint iniurijs obnoxii, quemadmodū nux. Sed cum maximè moriuntur, tum maximè viuunt: ita vt sit ipsa mortis iniuria siue mortificationis, vitæ causa: vt verè, Spōsa & pius animus nux sit, quemadmodum inquit Sponsus. Quæ itaque iniuria huic nuci possit obesse, quando iniuria mortis, quæ omnium est grauissima & atrocissima, illi etiam prodest ad vitam? Sed nuci arbori natura præstitit, vt iniurijs fiat multò fecundior: Sponsæ autem non natura ipsa, sed potius Sponsi gratia & beneficiū. Nam vt superiori carmine diximus, voluit Sponsus, in nuce ista suam potentiam exercere & declarare miro modo, vt sublimitas virtutis Dei appareat, & aperto se declaret argumento: quod scilicet nihil ex se habeat Sponsa, sed omnia potius sibi consent diuino beneficio.

*Nesciui: anima mea conturbauit me,
 propter quadrigas Aminadab.*

Multa

Mltra hic dicuntur à multis de
 quadrigis Aminadab, vt Ami-
 nadab princeps sit populi Israëliti-
 ci, ortus de tribu Iuda: quadrigę verò
 sint exercit⁹ ille copiosus, qui ex Æ-
 gypto egressus est: sexcenta scilicet
 millia virorū fortium expeditorū e-
 grediētū ad præliū. Ita q̄; quadrigę
 Aminadab per synedochem dictū
 volunt: siue id factum sit, propter re-
 giam dignitatem, nobili vaticinio
 promissam illi tribui, siue præterea
 quòd tribus illa prima omnium va-
 tia ingressa fuit. (Atque in hūc mo-
 dum quidam interpretatur locum
 illum, Facta est Iudea sanctificatio
 eius.) Siue quod ex tribu ista virorū
 fortium tanta prodierit multitudo,
 vt, quę admodū habetur Num. 1. vlt-
 tra septuaginta quatuor millia viro-
 rum fortium à vigesimo anno &
 supra, hac vna tribu reperirentur.
 Huius tribus, vel Aminadab, vel fi-
 lius eius Naason dux erat, cum egre-
 deretur ex Ægypto. An pater Na-
 son Aminadab fuerit superstes, tem-
 pore egressus, non satis constat. Ve-
 tus ergo Sponsa cum antiqua mira-
 cula, quę olim fecisset Sponsus in
 Ægypto, contemplaretur, benefi-
 cijs in arrogantiam & superbiam
 erecta, credere non poterat, veterē
 illam legem tanto apparatu & pō-
 pa suis patribus collatam abro-
 gandam per humilitatem Crucis:
 tum & gentes olim ab Sponso pro-
 fligatas propter amorem Synago-
 gę, ad parem Euangelij gratiam
 fore admittendas. Non poterat ani-
 mum inducere, vt lex foret abrogā-
 da, & Synagoga repudianda, & gen-
 tes admittendę essent in Euangelij
 consortium. Atque hoc est quod di-
 cit: [Anima mea conturbauit me
 propter quadrigas Aminadab.]
 Sunt ergo quadrigę Aminadab per

synedochem tota illius populi glo-
 ria, propter quam vetus Synagoga
 grauisimum passa esset scādalum,
 neq; humilitatem Crucis potuit de-
 uorare. Mihi verò rem consideran-
 ti & expendenti, aliud videtur Salo-
 mō velle significare. Superiori car-
 mine Sponsus referebat, quę cōtulif-
 set beneficia in Sponsam, illam inui-
 sendo, ab illa exigendo fructus: id
 quod à condito homine frequenter
 Sponsus charissimę Sponsę presti-
 tit. Nunquā defuit visitatio illa su-
 perior, nunquā auxilium Sponsi.
 Nam instinctu, afflatu, reuelatione,
 semper excitabat in studium pietatis,
 & ante conditam legem, & post
 leges conditas: Vide quā solcite
 rebus varijs instruxerit Spōsam sæ-
 culo Noë. Sponsa proinde fatetur
 presenti carmine quid habeat ex se,
 quid etiam beneficii Sponsi. Spon-
 si beneficio fructus habet bonorum
 operum, scientiam diuinarum rerū:
 quę omnia reuelatione constant, &
 descensu Sponsi in hortum nucum.
 Tanta verò est humani animi cæci-
 tas, vt frequenter ignoret, nec satis
 attendat visitationes istas, & auxi-
 lia Sponsi & beneficia. Nam à pri-
 mo scelere (vt alia vulnera omitta-
 mus quę accepit Sponsa) ignorantia
 ista dimanauit, quam Sponsa fa-
 tetur, cum inquit: [Nesciui: anima
 mea conturbauit me, &c.] Nullus
 tanta fuit vitę innocentia & inte-
 gritate à condito homine, qui non
 persenserit defectus istos cæcitatıs,
 & ignorantię. Frequenter Sponsa
 ab Sponso instructa & erudita, his
 omnibus beneficijs abutebatur in
 suam perniciem, quemadmodum re-
 fert historia sacra. Sic temporibus
 Noë tota ratio verę religionis ve-
 nit in contemptum. Temporibus
 Abraham, sic in ingressu in terram

Ægypti nobilem fecit Sponsam, & speculum apud Pharaonem Ægypti, quod in grauissima scelera prolapsa fuit. Sic cum versaretur in deserto, & alijs locis, post ingentia beneficia, & Sponsi frequentes visitationes, falsos deos sectatur. & tribus ipsa Iudæ, temporibus Achaz et Manasse regum Iuda. Itaque prauitatem istam & cæcitatem humani arbitrij Sponsa fatetur, dicens: [Nesciui, &c. Obeamq; rem Augusti. lib. 3. Hyponosticon, arbitrium hominis etiam sanctissimi iumento, seu equo subsilienti, vago & exultanti assimilat, diuinam autem gratiam assimilat fessorii: ita Sponsus gratia ipsa tamquam freno leniter ac suauiter ducat. Ut iumentum factus sum apud terait sanctus propheta David. Hieronymus epistola quadam ad Saluiam: Nostrum (inquit) Christi amore lasciuens iumentum restringere, ut fessorem Spiritum sanctum moderato atque composito portet in cessu. Nisi ergo Sponsæ arbitrium ab spiritu Sponsi trahatur, sequitur perniciofa illa ignorantia, & cæcitas, ita ut nihil sibi possit suis consilijs parare, præter mortem & exitum. Sequitur ignorantiam istam non solum perturbatio illa, quam Græci appellant $\pi\epsilon\sigma\sigma\epsilon\upsilon\varsigma$ quæ non sinit nos recte de rebus iudicare, ut bene dixit ille. Impedit ira animum, ne possis cernere verum. Et Boetius. Tu quoq; si vis lumine claro cernere verum, gaudia pelle, pelle timorem, spemque fugato, nubila mens est, hæc ubi regnant. Quocirca præclare Aristot. dicebat. Obeam vnam rem iuuenes non esse idoneos, auditores disciplinæ moralis, quod perturbationibus his, perpetuo sint obnoxij, & perturbato iudicio perpetuo operantur. Itaque non solum corru-

ptionem nostri iudicij sequuta est perturbatio ista, quæ inter cæteras peccati plagas principem locum tenet, & de illa potuisset Sponsa dicere, anima mea turbata est: sed de illa perturbatione multo magis loquitur, quæ peccatum omne natura quadam insequitur. Nusquam enim a condito homine vllum fuit peccatum, quod non statim sequeretur incredibilis quædam perturbatio animi, quæ non patitur hominem vno loco consistere. Quo fit ut regius vates sceleratos homines, pulueri graui vento iactato, & Esai. fluctibus maris assimilet, propter timores istos & trepidationes ingentes, quæ causa sunt ne peccator pacem animi & tranquillitatem assequatur. Quemadmodum enim in primo parente, exemplar peccati nobis propositum fuit, ita etiam & timoris. Nam post peccatum istam animi perturbationem & trepidationem perferit: fugit à facie Dei, & abscondit se. Vocante Deo (inquit) vocem tuam audiui & timui. Quod sequitur: [Propter quadrigas Aminadab.] Hebræi autores sic legunt. Propter quadrigas populi principantis, vel principis populi, ut sint duæ dictiones רבי אמינאדב . Nā quæ dicitur de Aminadab duce exercitus populi Israëliti, mihi non satis probatur. Quadrigæ ergo in literis sacris & curius, frequenter humanam confidentiam, quæ semper vana est & stulta, significant. Quemadmodum Miche. 4. cap. vaticinatur de regno Christi, quo florente omnis humana confidentia debuisset concidere, inquit. Et erit in die illa dicit Dominus, perdam quadrigas aut equos e medio tui, vrbes, regiones, munitiones tuas. Inter reliquas ergo partes humanæ confidentiæ

Rz. 11.

Psal. 71

Psal. 5

Esa. 37

Gen. 30

Miche. 4

2. Cor. 2. 1. ad Corin. ostendit humanam sapiē
 2. 3. tiam esse stultitiā. Sic Micheas, Ex-
 Mich. 5. cidam maleficos è manu tua, neq;
 erunt in te Astrologi. Ita etiam &
 humanam potentiam, infirmam o-
 stendit & imbecillem. Obcām rem,
 quadrigas & munitiones dicit per-
 dendas. Refert interdum historia sa-
 cra, Sponsam conturbatam, trepidā
 tē, & pauidā fuisse, propter quadri-
 gas Aminadab, hoc est, siue princi-
 pis populi vel principantis. Nā cum
 frequenter totam suam collocaret
 confidentiam vel in Ægyptijs, Af-
 syrijs, Babylonijs, opulentia, diui-
 tijs: sensit suo incommodo & ingen-
 ti animi consternatione & perturba-
 tione, hæc omnia esse vanissima, &
 Nah. 1. vt Nahum propheta inquit, bruco
 & locustæ fuisse persimilia. Sed cō-
 modius, nomen quadrigarum refe-
 ratur ad pœnam peccati (vt supe-
 rius diximus.) Nam quemadmodū
 peccatum sequitur trepidatio: ita et-
 iam iustitia postulat, vt sequatur
 pœna & supplicium. Sunt enim in-
 diuidui comites, peccatum, timor, &
 pœna. Sponsus autem, vt suam mise-
 ricordiam, potentiam, sapientiam
 declarabat ab orbe condito, ita et-
 tiam & iustitiam. Cum autem diui-
 na iustitia exemplum aliquod sui
 profert in Sponsam, non potest Spō-
 sa non vehementer perturbari: Ita
 vt quemadmodum ad peccatum, ita
 etiam & ad pœnam, timor & animi
 consternatio subsequantur. Eas igitur
 pœnas quas Sponsa ab orbe con-
 dito pertulit propter ignorantias &
 peccata, quadrigas appellat, Scriptu-
 rarum more. Ezechie, cap. 1. visione
 Ezech. 1. illa aduersus ciuitatem Hierusalem,
 Currus vidi, quadrigas & rotas, &c.
 Quod sequitur, Populi principan-
 tis, siue principis populi, idē dictū

arbitror, quōd à priscis illis tempo-
 ribus Sponsus Sponsam vexauerit
 multis modis, vt à scelere & pecca-
 to reuocaretur: tum verò maxime im-
 piorum hominum tyrannide & ne-
 quitia, ambitione, auaritia: vexabat
 sub Nemrod, in Ægypto sub Pha-
 raone, in Babylone sub Nabucodo-
 nosor: vexabat Persarum, & Greco-
 rum imperio, tum etiam Romanito-
 rum. Quemadmodum ergo Sponsa
 ignorabat frequenter, contemnebat
 mandata Sponsi, ita etiam quadri-
 gas populi principantis, hoc est, po-
 puli potentia, tanquam freno & fu-
 ste, & retinebatur in officio, & eru-
 diebatur ad pietatem.

*Reuertere, reuertere Sunamitis, reuer-
 tere, reuertere, vt intueamur te.*

VT superiori carmine declara-
 tur Sponsi iustitia, qua vna qua-
 drigis principantis populi coerce-
 bat effrenatam libidinem peccan-
 dita etiam & presenti carmine il-
 lius benignitatem liceat perspicere.
 Alloquitur Sponsam, reuocat illā
 ab ignorantia, à timore: reuocat à
 supplicio & pœna: quibus in rebus
 potissimum elucet benignitas Spon-
 si. Sic apud sacros vates, frequenter
 aduersus populum electum intētat
 pœnas, minatur per externas gentes
 & alienos populos grauiā supplicia
 aduersus Sponsam: Et tamen post
 pœnas, post atrociam supplicia, sequū-
 tur illico consolationes. Hierem. 30 Hier. 30
 Quare ergo vidi omni viri manum
 super lumbum suum, quasi partu-
 rientis, & conuersæ sunt vniuersæ
 facies in auruginem? Et infra. Quid
 clamas super contritione tua? Insa-
 nabilis est dolor tuus: propter mul-
 titudinem iniquitatis tuæ, & pro-

R 4 pcc

pter dura peccata tua feci hæc tibi. Sequenti verò cap. eandem Sponsam reuocat & consolatur, & quasi cum Salomone inquit: [Reuertere, reuertere Sunamitis.] Longe (inquit) Dominus apparuit mihi, Et in charitate perpetua dilexi te, ideo atrox te miserans. Adhuc ædificabo tibi Virgo Israël: adhuc ornaberis tympanis tuis, & egredieris in choro iudeorum: adhuc plantabis vineas in montibus Samaria: plantabunt plantatores. Hanc igitur antiquam Sponsi consuetudinem, quæ per totam scripturam celebratur, exprimit Salomon. Permittit enim Sponsam frequenter multis malis & incommodis, permittit laboribus, vt agnoscat quid habeat ex se, quid habeat ab Sponso: sed tunc tandem & à peccato & à poena solet reuocare. Reuocabat olim ab Ægyptiorum seruitute, secundo, à seruitute Babylonica, Periarum, Græcorum, Romanorum. Quod autem quidam ex quatuor istis vocibus, [Reuertere, reuertere, &c.] hoc mysterij eruerent eorum, quod quia Spōsa primò rediit à captiuitate Babylonica cū Zorobabel: secundo aliqui cū Esdra, tertio aliqui cū Neemia, 4. tēpore Iudæ Machabei, cum temporibus Antiochi reportata ex hostibus victoria ad proprias sedes & lares regressa est Sponsa, dicatur, Reuertere, reuertere quater: non mihi probatur. Mihi vero videtur simili, vt frequens ista verbi repetitio, exprimat potius Sponsi summam charitatem & providentiam erga Sponsam. Sic enim solemus, cum quidpiam ex animo cupimus, eadem vocem geminare, & eam inculcare frequenter. Quod si ad captiuitates & exilia Sponsæ referenda sit ista repetitio, potius (vt mihi videtur) ad

Ægypti captiuitatem sit referenda. Illam autem appellat Sunamitem, vel Sulamithē. Nā incuria (vt arbitror) Calcographi hic error irrepsit in nostram ædificationem: facilis enim est lapsus, ab vna voce in aliam. Nā quod quidam in hūc locū congestere de Sunamithe Adisag quæ David senio confecto condormiebat, & de muliere illa hospita Helisei, cuius filium à mortuis suscitauit propheta, indigna sunt vt à nobis adducantur. Igitur legendum est Sulamith, quæ nostra lingua perfectam & pacificā sonat. Pertinet vox ista ad summā Sponsi benignitatem. Nam cū Sponsam reuocat à miseria siue peccati, siue supplicij, non vt cunq; illam reuocat, efficitque felicem: sed in tantam solet euehere dignitatē, vt eodem penē accipiat titulos, & easdē appellationes, quas Sponsus. Sulamith à Salomone, quasi dicas, à pacifico pacifica, vel à perfecto perfecta, vt à Ioanne Ioanna, & à Fracisco Francisca. Quibus appellationibus Salomō dat intelligere in quā tam fuerit Spōsa fœlicitatem euecta ab Sponso à condito orbe, post prefluras & ærumnas. Nam veterē Sponsam, ignorantem, peccatricem, seruā, cum ille dixit, [Reuertere,] diuitem efficit, sapientem, liberam: diuinis mandatis & legibus ad perfectionem vsque instruxit. Cum autem Spōsam vocauit per Euāgeliū, reuocauitque à peccatis, eò dignitatis euexit, vt filia Dei appellaretur, & sit, Dedit enim eis potestatem filios Dei fieri. Et iterum. Vt filij Dei nominemur & simus. Benē proinde post tantam miseriam Sponsæ, monet, vt reuertatur, vt in illa e luceat Sponsi potentia & bonitas. Deinde cæteris hominibus proponit eam contemplandam propius atque

Exod. 7.
8. 9. 10. 11.
12.

1. Etd. 7

Mach. 1.

Ioan. 1.

atque visendam, vt cum incredibilia egregiaque ornamenta virtutū in illa contpexerint, videntes homines glorificent Deum, qui in caelis est. Sed tunc tandem cum Christus regnum Deo & Patri tradiderit, offeret Spōsam sine macula, & sine ruga, vt sit vera Sulamith.

Mat. 5.

1. Co. 15

CAPVT SEPTI-
MVM.

QUID videbis in Sunamite, nisi choros castrorum?

SPONSA quāuis perfecta sit, & pacifica beneficio Sponsi, semper tamē debeat esse in prociectu, & stare

pro acie, vt sit quod refert Neemias de populo Dei, qui cum ruinas ciuitatis Ierusalem refecerent, altera manu faciebant opus, altera verò tenebant gladium: media populi pars præerat operi, media erat in armis ad arcēdos impetus hostium. Sponsa in terris, quamuis Sulamithis sit, semper tamen inter hostes cum spiritalis, tum temporales versatur. Verus Sponsa, olim egressa ex Ægypto, tripudiabat quodammodo, & exultabat: formidabat nihilominus propter finitimas gentes sibi infensas: itaque gladium semper habebat in manu.

Exod. 15

Duo proinde liceat prospicere in veteri illa Sponsa: si gaudium attendas propter adeptam libertatem, depulsam seruitutem & miseriam, choros videbis saltantium & tripudiantium. Si verò pericula inter

quæ versatur, arma & castra, & munitiones. Quamuis autem Sponsa inter labores, hostes & inimicos versetur, nunquam tamen destituitur ingenti gaudio & incredibili letitia, ita vt videatur choreas ducere. Sic Paul. gloriatur in tribulationibus & gloriosas ducit catenas. Inquit enim & ad Ephesios, & ad Corinthios. Et si exterior noster homo corrumpitur tamen is qui intus est renouatur de die in diem. Et illud, Maledicimur, & benedicimus: blasphemamur & obsecramus, &c.

2. Cor. 4

2. Co. 13

*Q*UAM pulchri sunt gressus tui in calciamentis filia principis.

QUæ admodum quarto cap. Sponsus charissimam Sponsam, à vertice ad inferiores vsque partes collaudabat, illiusque eximiam venustatem multis carminibus celebrabat, eadem opera exordio capitis huius ab imis partibus totius corporis, pedibus scilicet vsque ad suprema, illius laudes agreditur. Et quoniā in femina duplices sunt partes, quæ iure laudari possint: alix quæ ad venustatem dumtaxat, vt superiores, alix vero quæ ad fecunditatem pertinent: vt quisque nostrum agnoscat nihil esse in Sponsa, quod non sit summa cum venustate & decore coniunctum, à gressibus siue pedibus, illius venustatem commendat dicens: [Quæ pulchri sunt gressus tui, &c.] Sic solent vulgares amatores amicas suas cum ob alias causas, tum verò maximè propter decentiam incessus, mirifice laudare. Hæc iuxta literam. Nam quæ spiritus celestis nobis præsentis carmine proponit cōsideranda, abstrusiora habet

R 5

arcana

arcana & reconditiora mysteria. Pedes calciatos siue gressus, Scripturarum more, affectuum promptitudinē circa cęlestia & spiritalia significant, Pes enim pro delyderio & voluntate cordis vsurpatur. ps. 25. Pes meus stetit in directo. Id est, neminē vel affectu ipso concussi, vel lassi. Et de affectibus impiorū: Pedes eorum veloces & festini ad effundendum sanguinem. De affectibus impiorum dicitur, qui semper sunt expediti & agiles, vt quiduis facinoris & dedecoris aggrediantur, & proximum, nulla etiam oblata occasione, lædāt. Orabat regius vates, Non veniat mihi pes superbiæ: Id est, affectus arrogantia: ne de mea iustitia, sapientia, viribus, arbitrioque præsumam: ne existimem me aliquid esse cū nihil sim: ex quo non inuenio in carne mea bonum, vt Paul. inquit. Ergo quoniam Scripturarum more; pedes, affectus nostri animi significāt, Sponsus Sponsæ affectus significans, quoniam pedibus incedimus, inquit: [Quam pulchri sunt gressus tui.] Rapiatur autem noster animus his affectibus, perpetuoque agitur & impellitur, vt nusquam illum tō quietescere patiantur, neque sinant vno in loco consistere: quō fit, vt necessario humana mens, vel rerū visibilium cupiditate incensa, res perituras secleretur, vel diuinarum studio inflammata, ad spiritalia & cęlestia cōnitatur. Diuina philosophia solet incitare nostros omnium animos, excutere desidiam, vt nostri animi perennē motum expeditumq; cursum ad res cęlestes, eternas nunquā perituras, reuocemus. Et quādo natura ita conditus est humanus animus, vt perpetuō debeat incedere, virtutem istā & facultatē sibi ingentam, rebus externis nunquāq; pe-

rituris collocet. Solent autem diuinū verbū promptitudinem istā nostri animi & cursum expeditum & agilem, calcei nomine significare: ita vt calciatos habere pedes, sit idē quod promptum habere animum, & expeditum, ad aliquid operis agendum. Paul. Apost. ad Ephe. Christianum hominem in campum veluti producit, cū dæmone dimicaturū. Postquā autē hortatur, vt stet accintus lūbis, ne scilicet dissolutus disiliat concupiscentijs: postquā induit thoracem iustitiæ, vt sit pectore vndique munitus: tandem subiecit Calciati pedes in preparationem Euangelij pacis. Quo tropo siue figura loquendi, Pau. Christianum militē hortatur, vt prompto animo paratoque sit, ad exitum dimicaturus cū hoste: quia pedes affectus significant, solentq; iter arrepturi pedes calciare, quōd calciati pedes huius promptitudinis Symbolū sint. Esai. Esai. 27. eadem proprietate. Quam pulchri super montes pedes euangelizantium bona, &c. Ex his que diximus liceat colligere, quid Sponsus in Sponsa charissima collaudat, eū pulchros appellat pedes, scū gressus in calciamētis: quia promptissimos motus & expeditos ad sectandū cęlestia, & diuinā, ad explenda diuina mandata. Cōstat diuini verbi reuelatione, Sponsū istam animi promptitudinem ad bonum, & agilitatem & expeditionem vehementer amare, & gressus testudineos & lentum incelsū fastidire. Paulus Apost. spiritalis hominis vitā, cursum appellat diuersis in locis: vt intelligas, Christiano homini & ei qui vellit ab Spōso collaudari, currendū potius quam eundem. Verbo enim currendi, eandem ipsam promptitudinem & agiles motus significat. Ad Corinthi. 9. Sic

Eph. 6.

Esai. 27.

1. Co. 9. Sic currite vt comprehendatis. Ego enim sic curro, nō quasi in incertū. Quoniam inquit concito gradu ad diuina properādum est, currite quoniam nobis magna, incredibilia proposita sunt. Currite vt comprehendatis: hoc est, motus istos vestri animi agilitatem & velocitatem reuocate à rebus nihili, & ad apprehensionem æternæ fœlicitatis traducite. Multorum (inquit) est currere, hoc est, istam animi agilitatem & perennes motus exercere: paucorū tamen, sic dirigere gressus, vt ad fœlicitatem & beatitudinem omnī studio contendant. Ego (inquit) sic curro, non quasi in incertū. In Apoca. Ioannes Euangelista Sponsi vocē declarat, vehementer se fastidire nostri animi oscitantiam, socordiam, & cunctationem: ita vt inuiti quodammodo & reluctantes trahamur ad cultum pietatis, & honesti. Vtinam (inquit) calidus esses aut frigidus: sed quia tepidus es, incipiam te euomere. Cupit Sponsus Sponsam non isto tepore, & pigritia laboret, qua solent ceteri. Oportet seruido semper motu ad cœlestia contendat, calciatos habeat pedes, propterea & agili cursu festinet. Obcamque rem teporem & desidiam in rebus gerendis magnopere auersatur. Vtinam (inquit) calidus esses, aut frigidus. Facile enim quæ tepida sunt, nauseam prouocare solēt. Calidos appellat eos, qui perpetuō pedes habent calciatos: frigidos, eos qui nec gressum mouēt, vt sunt homines peccatores, & flagitiosi: quibus tamen inest ardentior quædam cupiditas properandi ad cœlestia. Tepidi sunt, qui paucis operibus virtutis contenti, videntur sibi fecisse satis beneficijs ab Sponsa acceptis, neque cogitant vnquam deme-

liori vita. Nascitur enim frequenter tepor iste, à confidentia quadam nostrorum operum. Pau, non laborabat tepore isto, cum diceret: quæ retrō sunt obliuiscens, ad anteriora semper me extendo.

Iunctura fœminum tuorum sicut monilia, quæ fabricata sunt manu arte iscis.

Hieronymus iuncturam legit. Significat autē *יְקוּמָה* iunctura, vt sunt quæ matrix concipit. Itaque iunctura fœminum, vel pro concepto ipso sumitur, vel pro ipsa concipiendi virtute & facultate. Laudat proinde Sponsus charissimam Sponsam, post decentes gressus, pedes & tibias calciatas, ab ipsa fœcunditate: ostenditque qualis sit virtus ista fœtifeandi, & concipiendi in Sponsa. Duplex ergo concipiendi ratio erit: altera quæ nascitur ex proprio arbitrio, tanquam ex viro gignente & fœcundante: altera quæ nascitur ex Dei verbo. Arque hæc sit, quæ maximè ab Sponso laudatur præsentī carmine. Nam humana mens suo arbitrio adiuta, propter scelus primæ parentis, nihil concipere possit, quod partus ædat in lucem æterna vita & fœlicitate dignos: imò frequenter non solum ab ipsa carne infecta & corrupta, sed & ab ipso arbitrio boni & mali iudice & inuestigatore, concipit ea, quibus sibi tantum possit parare mortem & exitium. Obcamque rem opus est, vt boni aliquid concipiat Spōsa, grauida fiat non solum virtutibus ab Spōso infusis, Fide, & Spe, & Charitate, verum etiam & verbo Sponsi. Nā quem-

admodum

ad modum Virgo sanctissima, diuino spiritu cooperante veluti artifice, filium Dei concepit, & deditque in lucem trabea carnis indutū: eadem opera, est & conceptio quædam spiritalis nostræ mentis, quæ diuino verbo tanquam viro perficitur: ita ut mens ipsa egregios partus possit in lucem ædere. Alioquin si à diuino verbo non fecunderetur Sponsa, iunctura feminum seu facultas ipsa concipiendi, nunquam laudabitur ab Sponso. Qualis autem sit conceptus ipse siue virtus concipiendi, satis ostenditur, cum Sponsus inquit: [Iuncturæ feminum tuorum sicut monilia, quæ sunt fabricata manu artificis.] Nam monilia, ut superius est à nobis annotatum, leges, mandata, & instituta significat. Fabricata sunt monilia, siue mandata, aut si mauelis verbum Sponsæ collatum, ab artifice Deo, & in igne fabricata, cum in monte Syna de medio ignis verbum & mandata sunt egressa. Igitur qualia sunt mandata ipsa, quale est Dei verbum, talis oportet necessario sit conceptus Sponsæ, ut parentem referat. Vnde quemadmodum mandata ipsa, & leges diuinas monilia & aurea ornamenta appellabimus, ita & conceptus Sponsæ qui à diuino verbo, monilia & ornamenta quæque pretiosissima, ut intelligas, conceptus Sponsæ, qui à diuino verbo proficiscuntur, thesauros omnes excedere, & ornamenta quæcunque tamet si aurea sint & pretiosissima. Quo circa regius propheta, verbum Sponsi multo desiderabilius conserbat auro & argento, & lapidibus etiam pretiosis, cum & dulcius multo & suuius super mel & fauum. Quemadmodum ergo, si diuino verbo grauida efficiatur Sponsa, feminum iunctura, siue locus ipse, qui matricis sit

domicilium, fetus concipit pretiosos & admirabiles, ut pote diuina manu fabricatus, ita ut monilia sint. Ita si arbitrio humano, & humano verbo fecunderetur, monstra quædam & portenta gignere solet, & thesauros mortis & peccati, & perditionis. Nequit enim iunctura feminum Sponsæ quidpiam concipere, quod mentem ipsam contractam & debilitatam per peccatū, aut arbitrium humanæ mentis excedat. Paul. Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, tanquam ex nobis. Nam sufficientia nostra, ut concipiamus aliquid, quod aurum referat, quod argentum, quod monilia, ex Deo est. Nihil aliud feminum iunctura concipere possit, quam vilia, terrena, lutea, peritura, interdum etiam peccatum concipit, parit iniquitatem. Regius propheta Dauid, tanti diuini verbi reuelatione faciebat, ut nec pedem quidem sine illius luce & splendore mouere se posse affirmaret. Lucerna pedibus meis, &c. Sed illud magis ad rem (ut mihi videtur) pertinet, quod eodem psal. inquit. A mandatis tuis intellexi, propterea odiui omnem viam iniquitatis. Illud præcipue quo homines à bestiis distamus, virtus est intelligendi, & cognoscendi facultas. Sed intelligere possis vel propria facultate & virtute, vel diuino verbo fecundante & illuminante. Audet propheta dicere, mentem humanam grauidam effectam, vel à proprio arbitrio, vel ab humano verbo, vix posse intelligere, & à cæteris animantibus vix posse distare. A mandatis (inquit) tuis intellexi. Quasi dicat: ut intelligerem causa fuit diuinum verbum. Qui igitur à diuino verbo concipit, hic verè intelligit. Ob eam enim rem intelligendi facultas beneficio

Exod 33

Psal. 118

1. Cor. 3

Psal. 118

ficio Sponsi nobis collata fuit, vt quod optimum est sectemur, quod verò iniquum & perniciosum, fugiamus. Talis verò conceptus gignitur non humano arbitrio, sed Dei verbo fœcundante & spirante. Sic inquit vates. Propterea odiui omnem viam iniquitatis.

Psal. 118

Vmbilicus tuus crater tornatilis, nunquam indigens poculis.

LAudat Sponsam ab vmbilico. Eam corporis partem, si ad spiritum referas, facile sit accōmodare. Primò, vmbilicus ad hoc naturę providētia factus est, vt per eum fœtus, dum est in vtero nutriatur. Quod Aristo. scribit lib. de historijs, & 2. de animalium generatione. Tum & appetentiam libidinis fœminis esse in vmbilico, Hieronymus testatur super locum illum Iob, Virtus eius in lumbis eius, & fortitudo illius in vmbilico ventris eius. Vmbilicus Symbolum est cupiditatis, appetentia, & delectationis. Iubet Salomon iuveni Deum timeat, illius mandata custodiat: hæc si feceris, sanitas erit (inquit) vmbilico tuo. Intelligit nempe per vmbilicum, appetentias, & delectationes, quas mandata Dei illiusq; timor in adolefcētibus regere debeat & moderari, modo velint pullulantes subindē & renascentes perturbationes cohibere. Illud inter cætera propheta Ezech. accerbet aduersus populum Israëliticum increpabat, tanquam fœmina esset petulans & impudica. Non est præcissus vmbilicus tuus: id est noxias cupiditates & perniciosas nondū recessuisti. Sponsus ergò charissimam collaudat Sponsam ab vmbilico, propter multa. Primò, quòd conceptus proprijs visceribus genitus, il-

Arist. 9
de hist.
ani.

Iob. 40

Prov. 3.

Eze. 16

lius vmbilico optimè nutriatur. Tū quoniam vmbilicus in literis sacris appetentias & cupiditates significat: tū & summas delectationes. Hęc omnia contorquendo ad spiritum, vmbilici nomine rerum cęlestiū cupiditatem & appetentiam, atque delectationē illam, quę indē proficiscitur significat: ita, vt in Sponsa, quę admodum egregij conceptus, fœcundante verbo Dei, nunquam deficiūt: ita neque æternorum desyderium, appetentia, & cupiditas vehementior, nunquam in Sponsa aut minuitur aut deficiat, neque oblectamenta illa, quę ab isto desyderio nascuntur. Est in literis sacris concupiscentia quędam carnis aduersus spiritum, & spiritus aduersus carnem. Est itaque concupiscentia ista Spōsæ, quę per vmbilicum significatur, appetentia illa, quę in homine spiritali propter desyderium cęlestium audaciter aduersus carnē depugnat, perpetuoq; dimicationē suscipit aduersus carnis cōcupiscentias, & noxia desyderia & perniciofa, quę in mortē & exitiū nos detrudūt. Sed & hoc desyderium cęlestium, quoniam ex verbo Dei animā fœcundante nascitur, elegantē expressit propheta psal. iam citato. Concupiuit anima mea desyderare iustificationes tuas in omni tempore. Venustus sanē & pulcherrimus vmbilicus, & ad egregias cupiditates & nobiles appetentias conditus, iustificationes desyderare: idē sanē est q̄ omne genus boni & felicitatis appetere. Sed vt ardentiorē sanctorū animorū exprimeret appetitum, artificiose dixit: Concupiuit anima mea desyderare iustificationes tuas in omni tempore. Vmbilicus totius corporis pars inuoluta magis, magisq; impedita, quę admodum rerum experimento di-

Rom. 7/

Psa. 118.

didicimus: & quæ cupiditas diuinarum rerum effigie vmbilici magis referat, quam ista, Concupiuit anima mea desiderare? Sufficeret dixisse, concupiuit anima mea iustificationes tuas. Sed hic verè sit vmbilicus spiritalis hominis, non solum diuina appetere, sed & ipsa desideria diuinarum rerum desiderare. Nam Sponsa eodem desiderio afficitur circa appetentiam diuinorum, quo circa diuina ipsa. Neque enim minus est appetenda æternorum dilectio, quam sint ipsa bona æterna. Nam vt dilectio & desiderium peccati fugiendum, non secus appetentia ista desideriumque æternorum bonorum prosequendum est. Sed & illud ad eundem pertinet vmbilicū, quod sequitur, In omni tempore. Cupit enim, si fieri possit, in æternum viuere, vt possit in æternū hæc diligere. Vide de desiderio isto, quo modo desideratur ab eo qui desiderat: an possit fieri, vt quispiam quod habet desideret. Et vide de languore isto multa apud August. super hunc locum. Sed & crateri a similitur tornatili vmbilicus Sponsæ, vt intelligas rotundo, & spherico, aut vt videntur habere Hebrææ, *רַתְּוּ*, hoc est, lunæ: vt sit crater instar lunæ: hoc est, rotundus & sphericus: quemadmodum luna se præbet in plenilunio visenda. Rotundus & sphericus vmbilicus appellatur, vt intelligas amplissimam esse vmbilici capacitatem, quemadmodum de vase spherico, aut spherica figura Mathematici statuūt. Est itaque vmbilicus Sponsæ capacissimus: neque enim minor possit esse cupiditas ipsa & appetentia, quæ per vmbilicum declaratur, quam sit obiectum, circa quod versatur: versatur enim perpetuò circa infinita bona.

Quemadmodū ergò superius sphericam figuram Sponso tribuendam diximus, propter operum perfectionem, ita & Sponsæ vmbilico siue cupiditati eadem figura accommodanda sit, utpote quæ æterna semper desideret, & illis semper oblectetur: neque huius vasis amplitudinem, aliud quam æternum implere possit. Cætera, etiam si instillentur, respuit crater hic tornatilis: nihil hinc terrenum, luteumvè capit. Bene proinde tornatilis crater, siue rotundus, & sphericus. Est autem plenus crater hic desiderio æternorum bonorum. Expectantibus nobis, non quæ videntur, sed quæ non videntur. Et crater appellatur vmbilicus Sponsæ, quoniam quæcunque concipit, cupit, desiderat, non tantum sibi, sed & alijs propinandum accipit. Obeam rem, non solum rotundus vmbilicus dicitur, sed & crater rotundus, vt nomine vasis propinationem intelligas. Nō enim aliud patiatur charitas ipsa Sponsæ erga charissimum Sponsum, quam vt cōceptus, celestes partus, desideria omnia, & appetentias animis sitientibus libenter porrigat. Pau. sapientibus & insipientibus debitorem se fatebatur. Euangelium prædicare cupiebat, & quam acceperat gratiā & functionem, Romanis, Barbaris, Scythis, tanquam vase quodam infusam propinari curabat: operabatur manibus, sollicitus erat: quidquid denique in Pau. erat, imò totus ipse Paulus, proximis ministrabat, adeo vt dixerit, Vt omnes lucrifacerem, me omnium feci seruum.

*Venter tuus sicut aceruus tritici val-
lat^o lilijs. Duo vbera tua, sicut duo
hinzuli gemelli caprea. Collū tuum
sicut turris eburnea.*

Aceruus

ACeruus hoc loco non est cumulus tritici paleis expurgati, sed tritici qui adhuc sit in arista. Vétris nomine non illam corporis partem intelligamus, in quam dilabuntur ciborum feces iam decoctæ, vt sit idē venter quod aluus: sed illam potius quæ fœtus seu conceptus retinet, quam etiam, matricem dicimus. Diximus superius de conceptibus his Sponsæ, & de desyderio, & appetentia æternorum: Spōsa proinde quāuis alimentum cœleste & grana cōcipiat, sed interim q̄ in carne versatur, repullulantibus subindē affectibus veteris hominis, nusquam decurrunt paleæ carnalium cogitationū. Quemadmodum enim area totius Ecclesiæ nōdum est expurgata, sed adhuc bonis mali sunt permixti, ita etiam & cuiusque sancti animi area expurgata nondum est: sed sunt grana ista paleis permixta: corp⁹ enim quod corrumpitur aggrauat animam. Christus Sponsam suam, Ecclesiam scilicet, sagenæ assimilabat, bonis malisque piscibus refertæ: Ecclesia eadem opera aceruo tritici siue areæ, quæ nondum sit paleis expurgata: sic etiam & venter Sponsæ tritici aceruo. Solet Scriptura sacra electos omnes tritico assimilare, perditos verò & profligatos, paleis, aliisque rebus inutilibus. Sic Ioann. Baptista apud Matth. Cuius ventilabrum in manu eius: triticum congregabit in horrea. Ad eundem modū & peculiaris cuiusque sancti hominis area in mortali vita paleas semper permixtas tritico habebit. Triticum appello electos cogitatus, qui in ventre Sponsæ versantur, tanquā fetus ab Spiritu sancto geniti. Quæ sint grana ista, Pau. aperte declarat, cum inquit. Velle mihi adiacet. Et iterum, Codelector legi Dei secūdu

interiorem hominem. Et granum etiam dixerim, legem illam spiritus, siue legem mentis, de qua multis in locis idem Pau. Palleas verò intelligam⁹, quod sequitur: Quod odi malum, illud facio. Et item. Perficere bonum non inuenio. Et lex illa carnis, quæ repugnabat legi spiritus, quam Paul⁹ legem membrorum dicit. Itaque nostri animi ventriculus, quamuis grana contineat selectissima, semper tamen paleas habet & aristas, quousque fiat id, quod Pau. ^{1. Co. 9} dixit: Quod mortale est absorbeatur à vita: cum scilicet quidquid in Sponsa mortale est, quidquid fragile atque terrenum, quidquid habuit ortum ex peccato, absorbeatur à vita. Quamuis autem Sponsæ venter paleas permixtas habeat tritico, est tamē hic aceruus lilijs vallatus. Nominē autem liliorum, vt superius diximus, bona quæcunque opera, quæ sui fragrantia possint optimam opinionem, aut celebre nomē gignere, intelligimus semper. Itaque venter Sponsæ lilijs erit vallatus, neq; hic tritici aceruus sine bonis operibus erit. Fides enim per dilectionē semper operabitur, quāuis lex illa membrorum paleas generet, & alias etiā herbas noxias. Sic legimus de Abrahamā, de Mose, deq; alijs permultis. Sequentem versiculū exposui cap. 4. De turre eburnea, dic vt superius de collo Sponsæ, quæ similis erat turri David, ædificata cum propugnaculis. ^{Gala. 3}

Oculi tui sicut piscine in Hesebon, quæ sunt in porta filie multitudinis.

OCulos Sponsæ, quos superius columbinos appellabat, similes facti piscine in Esebō. Esebō autē iuxta He-

Hebreorum sententiam, nomen est
 ciuitatis vltra Iordanem (de qua ha-
 betur, Ignis egressus est de Ebefon)
 qua ciuitate forsan piscinæ erant,
 aquæ clarissimæ, pellucetes & chry-
 stalinæ. Et iuxta portam, quæ Bath
 Rabbin appellaretur, piscina sita e-
 rat. Porta autem illa filia multitu-
 dinis appellatur: quod frequentes
 hominum concursus & multitudo
 ingens ad eam portam conueniret,
 causa oblectandi oculos, & relaxan-
 di animum, vt fieri solet. Sūt qui ve-
 lint dictionē Hebraicam בְּרַבְרָא nu-
 merum potius scū computatione si-
 gnificare, vt sit numerus, 101. Eritq;
 sensus: piscinæ in Ebefon, quasi di-
 cas piscinæ quæ habentur magna re-
 putatione. Fuit à nobis superius an-
 notatum, Scripturam sacram inter-
 dum voces quasdam fingere, ad ex-
 primenda arcana, mysteriaque diui-
 na: veluti cūm ciuitas Ierusalem a-
 pud Prophetam appellatur volun-
 tas mea in ea. Appellaberis (inquit)
 voluntas mea in ea: & terra tua in-
 habitabitur. Et aliquando, Appella-
 beris ciuitas sancta. Et apud prophe-
 tam Oseam, Vocabo non populum
 meum, populum meum: & non mi-
 sericordiam consequutam, miseri-
 cordiam consequutam. De Christo
 R. N. multa exprimuntur in literis
 sacris, quæ pertinent ad illius ma-
 gnitudinem & excellentiam, per vo-
 ces fictas, & ab Spiritu sancto exco-
 gitatas: veluti cūm appellatur He-
 manuel: cum iterum, Vir prælii: &
 Festina præclare: & apud Zachari,
 appellatur Germé. De quibus omni-
 bus fufius super Esaiam disputau-
 mus. Hęc eò à nobis dicta sunt, vt in-
 telligamus, Salomonem plenum spi-
 ritu Dei (quoniam de rebus futuris,
 & exactis iam temporibus vaticina-
 retur: quemadmodum Prophetę so-

lent) toto hoc versiculo voces quas-
 dam finxisse, & excogitasse, ad expri-
 menda mysteria quædam, & arca-
 na abstrusiora: ita vt tota huius car-
 minis intelligentia pendeat ab ista-
 rum voeum etymologia. Plato, Phi-
 losophorum princeps, fictam & ad-
 umbratam ciuitatem excogitauit,
 qualē remp. esse oporteret. Atque
 ita quam neque vnquam audierat,
 neque vnquam viderat, mentis ta-
 men oculis complecteretur, descri-
 bendam putauit: vt ficta illa & vm-
 bratili ciuitate, hi, quib⁹ munus hoc
 delegatum est rem pub. administrā-
 di, instrui possent. Xenophon ille So-
 craticus, & ipse rebus fictis voluit
 sapientis personam informare, in
 eo lib. quem *κρηταικός* appella-
 uit: vt ex intimo philosophiæ sinu, re-
 gis iusti & sapientis disciplina pro-
 cederet. Ad eundem modum præ-
 stantissimus philosophorum Salo-
 mon, illustrisque vates, ad exprimē-
 da obscurius aliquantulū arcana di-
 uina, de quibus est statim dicēdū,
 finxit ciuitatē quandā Elebon, cui⁹
 porta, quæ celeberrima esset inter cæ-
 teras, Bath Rabbin appellaret iuxta
 eam piscine, Hebraicè בְּרַבְרָא : no-
 men etiam (vt arbitror) à Salomō-
 ne inuentum & excogitatum pro-
 pter eadem causas. Totū ergō my-
 sterium huius versiculi eruendum
 est ab ipsa etymologia voeum. Vox
 ista, pro qua noster interpret vestit,
 piscinā, aut piscinas, benedictiones
 sonat, à verbo בְּרַבְרָא : Hesbon verò co-
 gitationes: Bath Rabbin, filiam mul-
 titudinis, vt habet nostra æditio. No-
 bis itaque proponit sapientissimus
 homo, quamuis obscurissimè, myste-
 rium promissionis illius, de semine
 venturo, in quo benedicendæ erant
 omnes gentes, quem admodum legi-
 m⁹ in Gen. Nomine proinde oculo

Gen. 12
 et. 15. et
 22.

rum

Gen. 3.
Gen. 12.

rum, mentem & rationem Sponsæ intelligamus instructâ Fide, Charitate, & Spe, & insigni illa prudentia diuina, de qua egimus superius. Hæc promissio apertissime facta fuit sanctissimo patriarchæ, quâuis obscurius aliquantulū & primis nostris parētib⁹, cū dicitur Gen. 3. Inimicitias ponam inter te & mulierē, et inter semen tuum & semē illius. Expressi⁹ tamē, vt dixim⁹. c. 12. Egredere de terra tua, faciamq; te in gētem magnam, & benedicam tibi & magnificabo nomen tuum, erisq; benedictus. Benedicam benedictibus tibi, & maledicam maledictibus, &c. Pollicetur homini senio cōfecto, ex vxore sterili, non solum filios carnis, sed fidei, & deuotionis, virtutumq; hæredes: quos vir sanctus pluris habebat, quā filios iuxta carnis propaginem. Quod autem habet noster textus. Et eris benedictus, Hebræa habent בְּרַכָּהּ eris benedictio. Hebraism⁹ est, de nominatio enim pro re denominata sumitur. Vix dicat vnquam Hebraica lingua: Id esse falsum, sed falsitatem neq; verum, sed veritatem. Sic Scripturę sacrę semen illud sanctissimū in quo erant benedicendæ omnes gentes, benedictionem & saluationem appellant. Inquit enim, eris benedictio in semine tuo Christo, qui gentium erit expectatio: per quem suscipient benedictionem iustitiæ, & sanctitatis: ita vt si quis proximo benē precari veller, optet ei fieri à Deo, id quod faciet vel factum esset tibi. Benedicentur in te omnes familiæ terræ: quasi dicat, gloriabuntur omnium terrarum, gētium, sæculorum, omnes familiæ fidelium in semine tuo Christo: tuos se filios iuxta fidem, iactabūt: gloriosus eris omnium opinione gentium, non so-

lum Israëlitatum, vel Israëlitarū: in te benedicentur vniuersæ cognationes terrę: hoc est, in Christo semine tuo nascituro, per fidem & charitatem, gloriam, & gratiam assequentur. Habes in his quę diximus, benedictionem omnium gentium in semine Abrahę: habes multitudinem gentium in vnum collectam: totum scilicet orbem: ita vt faciliē iam perspicere possis, quæ sit benedictio illa, pro qua noster interpret verit, piscinam, quæ sit filia multitudinis. Dicendum tamen est de Hesebon. Gen. 15. Eduxit Deus Abraham for-
Gen. 15
ras, & ait illi: suscipe cælum, & numerosa stellas si potes. Sic erit semen tuum. Dixerat ad Abraham, futuram illius posteritatem, tanquā puluerē terrę: nunc verò stellis cælesti assimilatur. Quamuis enim multi essent propagandi carnales, terreni, aridi, & bonis operibus infœcundi: hinc verò promittitur illi posteritas per imitationem fidei, dilatanda cælesti fœlicitate, sublimis & resurrectionis luminæ coruscans, vt stellæ: secundum quam pater omnium gētium Abraham nuncupatus est. Nā
1. Cor. 15
sicut alia claritas solis, & alia claritas lunæ, & alia claritas stellarum, & stella etiam differt ab stella in claritate: sic non solū alia gloria Dei, alia gloria sanctorum, sed ipsi etiā differentem ab inuicem filij Abrahę gloriam pro meritis accipiunt. Credidit (inquit) Abraham Deo, & reputatum est ei ad iustitiā: hoc
Rom. 4
est, fides Abrahę assensus, ille mētis & rationis, reputata est à Deo iustitia, vel iustificatio, vel probitas. Credidit simpliciter verbo Dei, nō postulauit signum à Domino, imputatum est illi pro iustitia, non cadumtaxat fides qua Deus creditur verax, omnipotens, creator, gub-
S nator,

nator, quæ etiam dæmones credunt: sed qua creditur propensus Deus in bonum nostrum, quod nobis sit benivolus pater, quod & sua nobis daturus sit, quod de nobis curam gerat fidelissimam, ei adherere & fide re, se totum illi committere, de solo illius beneplacito gaudere, tristiari de omni peccato, in eius gloriam omnia opera dirigere & destinare. Quamuis itaque fides sanctissimi Patriarchæ, talis fuerit, illa tamen huius fidei pars præcipua habita est, quod in semine illius essent omnes gētes benedicendæ. Hæc est fides, quæ per dilectionem operatur, ut ait Apost. *Gala. 3. Act. 13.* (de qua in Actis Aposto. In hoc, scilicet Christo, omnis qui credit iustificatur.) Hæc enim una fuit ratio semper inveniendæ iustitiæ, fide, huic promissioni primis parentibus factæ, (expressius tamen sanctissimo Patriarchæ) intellectu, mente, & ratione constantè adherere: adeo, ut Paul. Apost. ad Rom. scribens, eos omnes qui per fidem Christo adhererent, filios promissionis appellet. Non omnes qui sunt ex Israël sūt Israëlitarum, neque omnes qui sunt semine Abraham statim sunt filij: sed in Isaac (inquit) vocabitur tibi semine. Hoc est: (ut ille inquit) non qui filij carnis filij Dei, sed qui sunt filij promissionis recensentur in semen. Cum ergo fides, quæ intellectus operatio est, diuino præsidio nostram imbellicitatem iuuante, fides inquam benedictionis huius ab homine condito, vel à primo scelere semper fuerit causa salutis, facile erit coniecturare (quando Hesebon cogitatus significat, & ipsam intellectus operationem) quid Salomon etiam hoc nomine voluerit exprimere, tum etiã, & superioribus illis. Oculi sunt mēs, ratio, intellectus: Hesebō verò,

cogitatus, vel firmes & cōstātes cogitationes Fidei. Dictione פְּרִיָּו pro qua noster interpret piscinas vertit, benedictiones iure intelligamus: per portam quæ filia est multitudinis, totam Abraham posteritatem, quæ stelis cœli, & terræ pulueri, & arenæ maris assimilatur. Paul. *Gala. 3.* Apost. eandem ipsam rem ad Galatas scribens, aperte demonstrat. Christus (inquit) nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis execratio, siue maledictū: quia scriptum est, Maledictus omnis qui pendet in ligno. Eram⁹ omnes obnoxij maledicto: Christi⁹ eam maledictionem in se trāstulit, perinde faciēs, ac si morti adiudicato quopiam, alius insons illius damnati vice sponte moriens, eum eripiat. Id fecit Christus (inquit Paulus) Ut in Gētes veniret benedictio Abraham in Christo Iesu. Cum audis benedictionem, audis & dictionem piscinæ: cum audis Gentes, audis etiam & filiam multitudinis. Adiecit Paul. Ut pollicitationem Spiritus accipiam⁹ per fidē. Fides, intellectus est operatio, fides ad cogitatum pertinet. Habes ergo in fide dictionem Hesebon. Hæc enim cogitatio & mentis adhesio, quæ oculos Spōsæ pulcherrimos efficiebat à primo scelere & peccato, iure Hesebon appellatur. Habes ergo paucis germanum huius loci sensum comprehensum, si dicas: Intellectus Sponsæ tenet promissiones in semine promisso, quæ benedictio est, ad portam filiarum multitudinis, hoc est, in multitudinem Gentium à Christo deriuata est. Nec dubito quin Salomon, si Piscinas legamus, æternitatem quandam benedictionis huius, quæ à semine sancto & benedictio in Gentes omnes deriuata est, significare voluerit. Nam Piscinæ nomine, æter-

nas aquas iugi ac perenni vena manantes intelligas. Sponsa enim Christi à condito primo homine benedictionem istam accepit, & à primo homine beneficio Sponsi, in omnes filios Adæ, qui Fide, & Charitate illi adhæserunt derivata est, eamque retinebit Sponsa, non solum vsque ad ipsam sæculi consumationem, sed post interitum totius creaturæ, in æternam huius benedictionis possessionem mittetur.

Nasus tuus sicut turris Libani, quæ respicit contra Damascum.

Hebrei arbitrantur Salomonem, turrem Libani appellare, eam quæ esset sita in extremitate terræ promissionis, propter impetus & incursus Syrorum, quorum erat metropolis Damascus: qui frequenter populo Israëlítico fuerunt infensi, hostes & inimici. Assimilatur nasus Sponsæ huic turri, non magnitudinis causa, sed dispositionis potius. Erat enim turris Libani, non quemadmodum turris David, siue arx Sion, ædificata cum propugnaculis, siue mergulis, aut eminentijs: sed æqua erat, plana & perpolita, & in altitudinem tantisper acuminata.

Quæ omnia si ad nasum Sponsæ trãferantur, facile sit deprehendere, quæ in re venustas huius similitudinis sita sit. Sed ut hæc vera sint, mihi videt similius vero, ut quavis dicendi figura sumatur à turri Libani, quæ contra Damascum respiciebat, quæ esset structa ad retundendos impetus hostiũ, Salomõ voces istas Libani & Damasci vsurparit potius propter etymologias vocum, & significantias, quam propter res ipsas, aut ipsarum rerum naturas. Ad eruendum proinde sensum germanum

huius loci est magnopere aduertendum, dictionem Hebraicam **ן** significare, nunc quidem faciem, nunc verò nasum. Nasus autem in sacris literis indignationem aliquando, iram, vindictam, fortitudinem, & audentiam significat. Est igitur sensus nasus tuus audacia ipsa instar turris Libani. Ut nomine turris, ingentem Sponsæ fortitudinem intelligas. Libanus autem significat candorem, ut tota Sponsæ audacia, quæ in naribus vultuque apparet, depugnet ad tuendum animi candorem, pulchritudinem, venustatem, vitæ innocentiam & integritatem, quæ illi à condito orbe contigit, per fidem in semet illud benedictum, ut superius diximus. Audacia autem Sponsæ se exerit maxime aduersus ciuitatem Damascum: ut per Damascum iuxta nominis etymologiam, saccum sanguinis intelligas, carnem scilicet & sanguinem, vel sanguinem & corpus. Est enim Sponsæ, fuitque semper grauis proposita dimicatio, ex turri Libani aduersus carnem & sanguinem, aduersus Principes & potestates tenebrarum, quasi dicas, aduersus Syrios.

Caput tuum ut carmelus: & coma capitis tui sicut purpura regis & vineta canalibus.

Mons Carmelus in sacris literis celebratissimus est, tum quod in altitudine nimium sit surrectus, tum quod ferax sit & foecundus vsque ad admirationem. Propter illius feracitatem, & quod pascendis pecoribus esset aptissimus, possessio Nabal hominis ditissimi dicitur esse in Carmelo. Esai. inter cæteras comminationes & pœnas grauissimas

S a popu-

1. Par. 12

2. Re. 17

Eph. 6

1 Re. 22.
Esai. 76.

populo Israëlitico intentatas, præcipua est: Auferetur læritia & exultatio de Carmelo. Quoniam fertilitate ipsa, & fecunditate oculos intuentium mirum in modum oblectaret, totamque illam regionem diuitem efficeret, & opulentam. Et cum Assyrijs insultaret idē propheta, propter vbertatem huius montis illos etiam assimilabat Carmelo. Concussa (inquit) est Bassam & Carmelus. Cōsolatur itē, c. 35. Gētes omnes, per Anagogem multa loquutus de temporibus Christi. Gloria Libani (inquit) dabitur ei splendor Carmeli & Saron, nempe deserto & solitudini, & terræ aridæ & squalenti. Hierē, inter cætera beneficia, quæ Sponsus commemorat, ad exagitantium ingratitude Sponsæ, hoc vnum præcipuum habetur. Introduxi vos in terram Carmeli.

Amos. 1. Et Amos. Excitatus est vertex Carmeli. Frequens est in Scripturis sacris quæcunque sunt optima, pretiosissima, commoda, vtilia, montibus fecundissimis locisque vberissimis assimilare. Toto autem hoc epithalamio celebrantur montes aliquot, vt Carmelus, Bassam, Libanus: quæ admodum apud Maronem Menalus cum inquit: incipe Menalios, &c. Et, Menalus, arguntūque nemus, &c. Caput itaque Sponsæ, iuxta Scripturarum sanctarum morem, Carmelo assimilatur: primo propter vbertatem loci. Quemadmodum enim mons ille abundabat herbis, fructibus, arboribus omnis generis, ita etiam fingitur caput Sponsæ, quod cogitationum est domicilium, propriaque sedes, varijs cogitatis, quasi dicas, herbis, frugibus, fructibusque abundasse. Palcua proinde montis Carmeli, arbores, & fructeta, Sponsæ cogitationes sunt. Sæpe enim

caput pro ingenio, pro acumine mentis vsurpamus Latini: continēs pro contento: veluti cum dicimus, o malum caput, & bonum caput. Secundo, Sponsæ cogitatus assimilantur arboribus: nam vix alia re natura & ingenium siue bonorum siue malorum æquè luculenter, arque perspicuè exprimitur. Boni siquidē & qui appellatione Sponsæ digni habentur, non sibi viuunt, sed alijs, & omnibus fructuosi sunt: & de aliorum commodis semper cogitant: id quod de sancto Noë, Abrahamā, Ioseph, Mose refert historia sacra. Paulus Apost. nihil aliud cogitabat, quā vt pro aliorum animis seipsum impenderet, & super impenderet: pro omnibus orat, collachrymatur, optat anathema esse pro fratribus suis. Bene igitur Sponsæ illius cogitata assimilantur Carmelo propter frugiferas arbores, & gratissimas herbas: quemadmodum frequēter perditū homines in frugiferis arboribus assimilantur, nonnunquam pungentibus spirinis. Tertio, Sponsæ cogitatus assimilantur Carmelo, loco vtilissimo & accommodatissimo: quod sancti homines a condito mundo nusquā vana specie sanctimonie se ostentauerint, neque externa ceremoniarum pompa se iactauerint; sed sincero semper pietatis studio vero fidei operumque virore aliorum animos excitauerint in gloriam & laudem Dei. Quemadmodum ergo improbi homines montibus assimilantur altissimis, propter eorum incredibilem superbiam & arrogantiam, montibus tamen aridis & sterilibus: & si aliquando contingat illos montibus & collibus assimilare arboribus confitis, arbores tamen sunt quæ præter externum virorem nil habent utilitatis (earum enim

Rom. 9.

17. 28. 1.

17. 28. 2.

enim arborum natura mirum est, quam luculenter, & perspicue exprimat malorum se iactantium hypocritarum & fucatum pietatis studiū: igitur quoniam Carmelus eis herbis arboribusque abundaret, quæ essent utiles & frugifere, consilia Sponsæ illiusque cogitatus Carmelo monti assimilantur appellatione capitis. Quarto, caput Sponsæ assimilatur Carmelo, quod non solum utilis esset propter adductas iam causas, sed quod perpetuo vireret mons ille. Sponsa enim, & quicumque animus Dei cupidus & amans, cogitat semper, quomodo decentissima totius vitæ ratione, omnia dicat agatque: tanquam Carmelus semper frondens & vernans, præter fructus operum, gratissimo quoque conuictu tecum amœna umbra, & virores quolibet oblectet. In sanctis enim, ut in Carmelo monte, omnia sunt vsui & oblectationi: omnibus enim omnia fieri enixissime studet: ut mittam, quod in literis sacris frequens est mentio de gaudio & exultatione Carmeli: id quod ad gaudium, qui fructus est Spiritus, quem Sponsa concipit, referri potest. Caput assimilatur Carmelo propter adductas causas & rationes: comam vero capitis assimilatur purpuræ regis, quæ coniuncta sit canalibus. Principio purpuram regis dixit, quod antiquitus trabea regia ex purpura fieret: & Tullum Hostilium primū e regibus usum, Hetruscis deuictis legimus. Consule Cicerone, Diabaphadicebat purpura quæ bis tincta esset, veluti magnifico impendio, qualiter nunc omnes penè commodiores purpuræ tinguntur. Forsan & regia appellatur purpura, quod Salomon rex potentissimus & opulentissimus, ut cæteris rebus, ita etiam & purpura abun-

daret usque ad miraculum. Capillos proinde Sponsæ assimilatur purpuræ regis, propter decentissimum colorē, qui ruborem purpuræ quodammodo imitaretur: id quod venustatem foeminarum auget incredibiliter. Quid verò quod sequitur: [Coniuncta canalibus?] Ego per canales vasa infectoria, quibus purpuræ tinguntur siue inficiuntur, intelligo. Cum autem purpura his vasis aut canalibus ligata est aut coniuncta, illius color, cum recens sit, magis viget. Nam temporis progressu non nihil deflorescit. Pertinet itaque ad rei ipsius exaggerationem, quod dicitur: [Iuncta canalibus.] Nam quæ Caldaeus interpret & Hebræorum plerique in hunc locum cogerunt de canalibus, & virgis decorticatis à sancto Iacob, nunquam mihi Gen. 30. probari potuerunt. Superius appellatione capitis Carmelo monti assimilati, declarabat Sponsus utilitatem, commoditatem, veritatem cogitatum & consiliorum Sponsæ: nunc verò similitudine purpuræ, quæ adhuc decurrentem per canales conchilij fucum excipiat, ostendit, quomodo Sponsæ cogitatus referant principium illud, & originē unde deriuantur: ut intelligas, non solum quanta sit utilitas consiliorum, sed & illud maxime, cuius naturam referant hi cogitatus. Aduertito proinde, quoniam Sponsæ cogitatus & consilia admirabili quadam ratione, quamvis ab humano intellectu, ratione, & mente proficiscantur: semper tamen imaginem quandam præseferunt naturæ & ingenij charitatis: & tales sunt cogitatus hi, qualis est charitas ipsa. Inter cætera autem dona nullum est, quod æque exprimat naturam diuinam, atque charitas ipsa, adeo ut Ioannes 1. Ioan. 4

Euāg. constantē affirmet, Deū esse charitatē. Et qui manet in charitate (inquit) in Deo manet, & Deo in eo. Itaq; si quæras vnde Spōs cogitat⁹ admiranda quædā & stupenda possunt efficere: vnde ea quæ hæcenus diximus, possint habere, cum ab humano ingenio proficiscantur: Considera vnde lana, quæ sua natura cādidā est, naturam muricis & purpuræ imittitur: nempe quod carminata certis horis mergit, donec omnē ebibat sanie, atque inde nitorem contrahit, qui tantopere ab hominibus expetitur. Excitatur ergo gratissimus color in lana refertque naturam & originem eius rei vnde cruor ille & sanies deriuatur. Multa cogitat Sponsa, vt in Paulo, cæterisque viris, sanctissimis liceat deprehendere: in quibus non tantum carminatam lanā & pexā, hoc est, non tantū humani intellectus operā, & vires & facultates possis intueri, sed multo magis naturā muricis & purpure, hoc est, naturā diuinā & Spōsū ipsū, à quo veluti per canales in Spōsam deriuatur color hic purpureus charitatis: ita vt quæ admodū immerfa lana in cruore, aut coniūcta canaliculis, per quas defluit sanies purpuræ, postquā colorem auidius hausit, iam illius naturam vix agnoscas, amisso proprio colore (tota enim trāsit quodammodo in naturam muricis: virtutes accipit & facultates à cruore ipso, quas suapte natura nō habebat) ad eundem modum & propter infusa charitatis dona, Fidei, & Spei, cogitatus Sponsæ potius referunt diuinitatem ipsam, quam tenuitatem, & exiguitatem humanæ mentis. Neque mirum est, quādo Deus charitas est, & per charitatis dona eō dignitatis euehitur Spōsa, vt diuinæ naturæ particeps ef-

ficiatur. Sic habet Apostollus. Vt per 1. Pet. 2. hoc efficiamur. consortes diuinæ naturæ. Euehitur enim ad bona Sponsæ connaturalia. Est etiam & illud obseruandum, quod purpura nitorem contrahit, & gratissimum colorem, sanguine aut cruore muricis. Vnde apud veteres mortis Symbolum purpuram erat. Et apud Homerum; mortis epithetō purpurea est, scilicet purpurea mors: Vt intelligas, Sponsam à condito mundo vsque ad aduocatum Christi R. N. & ab aduentu vsque ad ipsam sæculi consummationem incredibilia quædam fuisse aggressam supra humanas vires & facultates: adeo, vt ex mundo, carne, Sathana, egregios frequenter reportauerit triumphos; quem admodum Pau. ad Hebræos scribēs testatur de fidē viuā, sic dicens: Sancti per fidem vicerunt regna: adepti sunt repromissiones; obturauerunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugarunt aciem gladij, &c. Res est mirabilis admodum, tantum opus humanam mentem potuisse concipere, vt neque vltimum terribilium pertimesceret, mortem scilicet, superaret leones & gladios. Ioānes Euāg. Hæc est (inquit) victoria quæ vincit mūdum, fides nostra. Et quis est qui vincit mundum, nisi qui credit quoniam Iesus est filius Dei? Hic est qui venit per aquam & sanguinē Iesus Christus, nō in aqua solum sed in aqua & sanguine. Vt si per purpuram & sanguinem muricis, mortem intelligas, Sponsi cogitatus incredibilia quædam effecere, quæd sanguine & cruore Christi lesa fuerint infecti, quæ admodū purpura regis. Christi sanguis, & mors Sathanā prostrauit, illius imperium subuertit. Spōsi cogitatus morte ista & sanguine infecti, quod mirū est, si tot
mira-

Heb. 11

1. Ioan. 5

mirabilia operentur. Fuit autē Christus, agnus occisus ab origine mundi. Quamuis enim in tēpore à parēte cœlesti destinato, atroci supplicio fuerit peremptus: semper tamen illius sanguis veluti per canales lanā

Apoc. 1. inficiebat: hoc est, cogitatus Sponsæ per infusa dona efficiebat validos, robustos, vt Sarhanam, mundum, carnem, deniq; mortem superaret.

Quam pulchra es, & quam decora charissima, in delitijs. Statura tua assimilata est palmæ, & vbera tua borris.

Colligit Sponsus, quæ superius dixerat multo fasius. Quemadmodum & Sponsa post Sponsæ precōnia dixerat, Talis est dilectus meus, & ipse est amicus meus, ita & nūc Spōsus [*Quā pulchra es, &c.*] Staturam autem Sponsæ assimilat palmæ, quæ inter cæteras arbores visendæ est proceritatis. Artificiose verò post laudes Sponsæ, palmæ assimilatur eius statura. Parum enim prodest, multis virtutum ornamentis clarum esse & insignem, nisi adsit perseverantia vsque in finem.

Math. Qui perseverauerit vsque in finem saluus erit. Palma nō cedit ponderi, sed aduersus grauissima pondera surgit: obeamq; rem victoribus trahebatur præmiū, quod nulli cesserint, sed pertinaces in bello perstiterint. Plutarchus in certaminib; palmā signū esse placuit victoriæ: quoniā ingenij huiusmodi lignum est, vt vrgentibus opprimētibusq; nō cedat. Habuit Sponsa pertinaciam istam palmæ à condito mundo, quæ nullis tentationibus vnquam succubuit. Paulus ad Corinth. In omnibus tribulationem patimur, sed nō

s. Cor. 4.

angustiamur: aporiamur, sed nō destituimur: persecutionē patimur, sed non derelinquimur: humiliamur, sed non confundimur: deijcitur, sed non perimus. Semper mortificationem Iesu Christi in corpore nostro circumferentes, vt & vita Iesu manifestetur in cordibus nostris. Ad eō tentationibus non succubuit Abraham patriarcha, Moses, Noë, vt per omnia tentati infractū semper animū prestiterint. Apertius hæc ostendit Paul. cū ad Rom. inquit: *Rom. 5.* Gloriamur in tribulationibus, quoniā tribulatio patientia operat, &c. In vino, præter autoritatem prophetarum autorum, Scriptura sacra duo proponit consideranda: lætitiā scilicet & fortitudinem. De lætitiā, Vinum lætificat cor hominis: de fortitudine verò, *Psal. 103.* Eldræ. 3. fortissimum appellat vinum: Præualet (inquit) *3. Eldr. 3.* omnibus hominibus qui bibunt illud: seducit mentem, regis & orphanī facit mentem vnā. Et de alacritate & gaudio: Omnem mētem (inquit) conuertit in iocunditatem. Habes itaq; in vino gaudium sanctorum in tribulationibus, habes & fortitudinem. Sed vinum cum adhuc est in botro, si expressum illic bibatur, facilius inebriat. Mustum enim est vaporosum, propter humidum spiritale aëreūq; minimē coactum & constipatum: obeamq; rem præoccupat cerebri vias & animales virtutes præpedit.

Dixi, Ascendam in palmam, & apprehendam fructus eius.

Idem est sensus huius versiculi & superioris illius: [Veni in hortum meum soror mea.] Nam quæ admodum illic Sponsus descendebar in hortum

S 4 hortum

hortum, vt pietatis opera, quæ Spō-
sa effecisset, egregiosque fructus fi-
dei & charitatis decerperet: sic etiā
in palmam se dicit ascensurum, vt
illius fructus & palmites colligat.
Vide initium capitis quinti.

Et erunt vbera tua sicut botri vineæ:

*& odor oris tui sicut odor ma-
lorum. Guttur tuum sicut vi-
num optimum, dignum dilecto
meo ad potandum, labijsque &
& dentibus illius ad ruminan-
dum.*

Verba sunt deprecantis potius
quā denuntiantis, aut impe-
rantis. Nam Heb: æi frequenter im-
peratiuis vtuntur pro optatiuis. Est
itaq; Iesus. Sint obsecro vbera tua si-
cut botri vineæ, & odor oris tui si-
cut odoramentorū. Diximus in supe-
rioribus, quid diuina philosophia
boni odoris appellatione intelligat:
quoniam non solum nominis cele-
britatem & famam, sed & quæcun-
que opera egregia, quibus celebre
& immortale nomen comparamus;
Pau. Nos bon^o odor Christi sumus.
¹ Cor. 3. Quemadmodum contra impij do-
ctores & discipuli non sunt bonus
odor Christi, sed fetor Sathanæ, &
sulphur graueolentissimum, quod
pluens in ira sua Dominus in eis a-
bundat: quemadmodum olim in
^{Exod. 19} Ægypto, & Sodoma factum legi-
mus. Odor itaq; bonus, siue in Thy-
^{Gen 19} miamate illo veteris testamenti, si-
ue in alijs odoratis, de quibus fre-
^{Exod. 30} quenter fit mentio, sanctorum si-
gnificat mētis recessus, bona opera,
^{Apoc. 8.} sanctas orationes. Apoc. 8. Stetit an-
gelus ante altare habens turibulum
aureum, & data sunt illi in cœsa mul-
ta, vt daret de orationibus sancto-

rum omnium, & ascendit fumus
aromatum, &c. Hæc oratio per thy-
miamata & odoraamenta expressa
diuino furori opponitur: vt habes ^{Exod. 32}
exemplum in Mose. Ezechiel de ^{Ezec. 20}
eodem odore, In odore suauitatis
suscipiam vos. Vaticinium est de
rebus futuris. Vbi odor significat to-
tam fœlicitatem regni Christi Iesu.
Confitebimini, annuntiabitis, ce-
lebrabitis nomen meum, credetis
verbo & Euangelio, gratias agetis
pro suscepto beneficio, ea quæ pen-
sabit optimis pietatis operibus.
Duo proinde presenti carmine Spō-
sus ab Sponfa exigit: bonum odo-
rem, in odoratis & pomis: calorem
& nouas vires, in vino. Per odorem
intelligas, ea quæ diximus. Mirificē
enim delectatur Sponsus nostris o-
ptimis cogitatis, egregijsque operi-
bus: quemadmodum olim ^{Gen. 8} Gen. 8.
sanctissimo viro Noë offerente fa-
crificium, odoratus est odore iuui-
tatis. Eadem opera & hic non opor-
tet offendaris crassiori verbo, quasi
Sponsus delectetur his odoribus:
sed agnoscito potius infirmitatem
Sponsæ, cui se attemperat Sponsus
per omnia. Vt enim ostenderet ani-
mi pietatem & candorem se potissi-
mum exigere à nobis, frequenter
bonos odores, & odorata sacri-
ficia exigebat. Et quemadmodum
in sacrificijs Noë, illud Sponsum
oblectabat, quod minime videba-
tur, pietas scilicet animi, viuua fi-
des, amor & dilectio: ita etiam &
cū ab Sponfa petit odorem oris,
qui malorum referat fragrantiam,
ea ipsa petit, quæ illum magnope-
re oblectauerint in sacrificijs Noë.
Nam his rebus externis minime o-
blectari si desit animi pietas, & in-
nocentia, satis ostendit apud Esai. ^{Esai. 1.} Esai. 1.
cū inquit, Ne vltra offeratis mihi
incen-

incensum, res est mihi abominanda. Nam quemadmodum iusti virtus fumum & nidorem facit odoris fragrantia: ita apud Iudæos offerentiū nequitia, & beneolens thymiana in abominationem conuertit. Sponsus enim intactus semper in corruptam mentem, petit externa, sed in quantum pietatis nituntur fundamento. Nisi bona mēte incitati hæc faciamus, quæ exterius apparent, nullam nostris laboribus dignam referemus coronam. Habes itaque quid boni odoris nomine. Humana proinde natura duabus plagis propter primum scelus percussa est: altera est, foetor malorum operum, & cogitatum: altera frigus & torpor ad bene operandum. Vtrunque vulnus nititur curare Sponsus præsentis carmine. Et aduersus foetorem malorum operum, odorem opponit malorum: aduersus frigus & torporem circa bona opera, opponit vinum. Vno enim, vt est obseruatum à viris doctissimis, coalescit corpus, aluntur vires, iuuantur nerui, stomachus recreatur, appetentia incitatur ciborum, hebetatur curæ & tristitia, denique expellitur algor. Sponsa itaque per primum scelus & peccatum, primo foetore in currit malorum operum. Quamuis enim hæc opera, quæ cum nostra sunt natura coniuncta, vt loqui, tacer, sedere, ambulare, agros colere, plantare vineas, in negotio esse atque in otio, hæc inquam præstare possit humanus animus quandoque, ita vt neque peccatum admittat, neque opera ipsa meriti subueant rationem: semper tamen hæc opera citra sceleris maculam efficere, & sine peccati foetore, non potest, propter contractas vires, & debilitatas per antiquum peccatum: vt

omittamus quod præcepta fidei & sacramentorum, quæ comitem habent gratiam, nullo pacto implere potest. Vnde & diuus Thomas inquit, quod quauis in statu nature integre potuisset homo omnia seruare mandata: natura tamen iam faucia, id minime præstare potest, nec diu durare quin decidat in lutum, & cœnum, & foetorem peccati. Idque experimento abunde comprobatur, homines à diuina gratia & benevolentia alienos, frequenter foetore peccati & corruptione infici: neque aduersus actus dæmonis & tentationes esse validos. Neque argumenta illud aliquid habet consequentia: Potest homo vnā aut alteram incursionem sustinere, vnā, aut alteram corruptionem peccati fugere, possit ergo omnes. Contrarium comprobatur experimentum in homine languenti & valetudinario: Qui quauis possit passus aliquot recta iræ, haud tamen longius progredi. Augusti, lib. de hæresibus: Ad hæresim pertinet Pelagiorum, & credant sine gratia hominem posse facere omnia diuina mandata. Eodem pertinet sanctus Canon concilij Meleuitani, quo anathema pronuntiatur, quicumque dixerit, ideo gratiam iustificationis nobis dari, vt quod facere per liberum iubemur arbitrium, facilius per gratiam possimus implere: quasi si diuina gratia & fauor decisset, implere omnia diuina mandata possemus, & tabem omnem peccati & corruptionem fugere. Obeamque rem aduersus Pelagium non solum damnatum est, posse hominem implere omnia diuina mandata proprijs viribus meritorie, sed & quod possit implere omnia, omnemque sceleris corruptio-

§ § nem

August.

nem fugere citra diuinam opem. Igitur plagam istam natura nostra per peccatum accepit, vt omnem peccati foetorem & corruptionem fugere nō possit, sine peculiari Dei gratia & auxilio. Quamuis enim interdum peccatum operis possimus fugere, sed foetorem oris, nē scilicet verbo labamur, lædamus, aut dignitatem nostri animi, aut proximi famam, aut maiestatem Sponsi, difficilimum est. Qui enim non offenderit verbo, vt inquit Iacobus, hic perfectus est vir. Et lingua membrum lubricum laboriosè intra rationis metas à nobis possit contineri. Què admodum ergò corruptus homo per peccatum foetorem operis & oris fugere non potest, ita etiam, & si adsit diuina gratia, quamuis bonus odor ipsis sentiat operibus, frequentius tamen sentitur verbis: statim enim sequitur confessio delicti, gratiarum actio acceptis beneficijs, laus & encomium diuinæ bonitatis: quæ omnia optimum odorem, pomorum scilicet, Sponsus appellat præsentis carmine. Nam sicut ex abundantia cordis erumpunt boni odoris opera, ita etiam & bonus odor sermonis. Quæ omnia aduersus corruptionem, & rabem, & grauelentiam peccati depugnant. Sed quemadmodum necessarius est bonus odor aduersus priorem plagam nostræ naturæ inflictam, ita etiam & vinum præstantissimum siue mustum ex botris expressum, quod nos faciat idoneos dilecto, siue vt alij vertunt amoribus. Sic enim vertunt quidam. [Sit palatum tuum velut madens vino præstantissimo, quod meis amoribus redeat idoneum, ad ea quæ rectissima sunt.] Diximus alteram plagam nobis per

peccatum inflictam frigus esse & algorem, vnde contrahitur torpor, vt minus simus sufficientes, minusque idonei ad præstanda & exequenda dilectionis & amoris debita. Vt igitur superius gratissimus odor depellebat malevolentiam peccati, ita etiam & calor vini in præsentis vires restituit & calorem, vt diuinis amoribus diuinæque charitati idonei efficiamur. Quocirca diuus Thom. 1. 2. quæstio. 109. articulo. 3. rogatus an possit homo proprijs viribus Deum super omnia diligere, respondet: potuisse quidem hominem id efficere in statu naturæ integræ, sola iustitia originali præditus, citra gratiam & auxilium aliud peculiare: nam cum nulla adesset peccandi causa, nec facultates naturales fractæ essent & debilitatæ per peccatum, & se & sua omnia in Deum referre potuisset, vt Deus finis erat suæ rationi consentaneus: post peccatum verò id præstare non poterit. Neque enim diu durare possit sine peculiari gratia & auxilio, quin in facinus aliquod prolabatur: cum quo stare non possit dilectio Dei naturalis super omnia. Sed hæc omnia prætermittamus, Theologis disputanda publicis in conflictationibus. Sed si de diuina charitate & dilectione loquamur, quemadmodum exigitur ab Sponsa, qualis prædicatur in Euangelio: celebratur à Paulo, vt Sponsus diligatur à nobis, tanquam qui solus possit nos efficere beatos & foelices, nusquam præstare possit homo sine peculiari Dei gratia: hoc est, sine præstantissimo vino nostros animos calefaciente, reficiente vires, & membra interioris hominis ad rem exequendam

refo-

1. Co. 13

August. refocillante. Vnde diuus Augusti,
 Epist. ad Vitalem: Liberū arbitriū
 ad diligendum Deum peccati gra-
 uitate perdidim⁹. Et lib. de gra. & li-
 bero arbitrio, eos damnat omnino
 tanquam Pelagianos, qui asserūt di-
 lectionem Dei non esse illius donū.
 Et subdit Ioannis verba, Charissimi
 diligamus non inuicem quia chari-
 tas ex Deo est. Primum (inquit Au-
 gustin.) diligamus inuicem, lex est
 quod autem subditur, dilectio à
 Deo est, gratia est. Hæc eadem in cō-
 cilio Mileuitano, & in Concilio A-
 rauscicano. Solet à quibusdam que-
 ri, an acceperit Sponsa præceptum
 aliquod peculiare dilectionis Spon-
 si, an potius nullum accepit singula-
 re præceptum: sed diligere Deum
 idem sit, quod præcepta seruare de-
 calogi, iuxta illud, Si quis diligit me,
 mandata mea seruabit: Et illud ad
 Rom. Plenitudo ergo legis est cha-
 ritas. Nulli tamen dubitandum est,
 quin Sponsa præter cætera legis mā-
 data peculiare acceperit dilectionis
 præceptū, Mar. 12. Diliges Dñm Deū
 tuū ex toto corde tuo, & ex tota ani-
 ma tua, & ex tota mēte. Vbi & dile-
 ctionis modus, & ipsa dilectio præ-
 eipitur. Ad eō Spōsæ inuicem fuit
 præceptum hoc dilectionis & amo-
 ris, vt teste Pau. finis totius legis sit
 charitas. Et Christus magister vitæ,
 In his duobus mandatis tota lex pē-
 det & Prophetæ. Hic odor bonorū
 operum gratissimus, hoc vinū præ-
 stantissimum, quo vno depellitur
 frigus nostri animi, solo constat be-
 neficio Spōsi. Nam citra illius opē,
 neque fragrantiam confessionis, fi-
 dei, sermonis integri, dilectionis, &
 charitatis, neque bonorum operum
 præstare possimus: multo minus, suf-
 ficientes esse diuinis amoribus, con-
 ceptis igniculis charitatis: & tamen

rogat Sponsus Sponsam, illius os, &
 guttur reddat gratissimū odorem:
 illius palatum madeat etiam præstā-
 tissimo vino: ad insinuandam liber-
 tatem arbitrij. Nā tamen si gratiam
 in nobis & auxiliū ipse operetur &
 cōferat: sed vt à gratia ipsa & fauore
 prodeant bona opēra, vt calore
 vini excitati ad bene operandū pro-
 grediamur, simul eum diuina gratia
 fauore & beneuolentia arbitriū no-
 strū requiritur. Sed cū perit, excitati-
 eum postulat bonū odorem, facultatem
 præbet, vt bene oleat Sponsa:
 eum odore exigit, vini calorem in-
 fundit, qui nos efficiat idoneos, &c.
 Quod sequitur: [Dignum dilecto
 meo ad potandū, dentibusque il-
 lius ad ruminandū] quidam ita
 vertunt, [Quod meis amoribus re-
 dat idoneum, ad ea quæ reculsima
 sunt, quodque disertum faciens la-
 bia dormientium.] Vituperant alij
 postremum hunc locum [quod e-
 ructare faciat labia senum.] Vter-
 que sensus possit tollerari. Primus
 gratiam habet venustatis. Nam vt
 vinum faciat disertos homines, ni-
 hil habet admiratione dignum. Nā
 vt dixit ille, Fœcundi calices, &c.
 Sed cum habeat vinum suā naturā
 vim cōciliandi somnum, vt Plinius
 inquit: quomodo igitur hoc vinum
 vituperat dormientes? Sed ita sanē
 res habet. Hoc genus vini præstāti-
 simi somnum conciliat, eum quem-
 piā inebriat: vt somn⁹ sit, quæ ad mo-
 dum superius diximus, animi serenitas,
 & tranquillitas: & tamē dormiē-
 tes excitat, ex perge facitque à somno:
 quæ admodū Pau. Apost. huius vini
 calore excitus, & impulsus, dicebat.
 Hora est iam nos de somno surgere.
 Et iterum. Nox præcessit, dies au-
 tem appropinquauit. Et regius va-
 tes David, Nunquid qui dormit, &c.

Qui-

Quidam verba illa, dignum dilecto meo, affuerat verba esse Sponsæ, quæ sermonem Sponsi intetrum pit propter affectus vehementiam: quasi Sponso guttur & os comendante, dicat Sponsa, ita Sponsæ mi verum est quod dicis: optimum vinum est quo tu oblecteris, quod que dentes tui ruminare non desinant: quæ admodum solet, qui vinum insigniter bonum biberunt, dentibus & labijs illud quodammodo rumiare. Alius ex eodẽ autore sensus, Dignum dilecto, pro dignum dilectis. De quibus superius, Bibite & inebriamini charissimi.

Ego dilecto meo, & ad me conuersio eius.

Sponsa propterea se & expedita ostendit, vt ea præstet, quæ iubet Sponsus, cū inquit, [Ego dilecto meo.] Et reuerentia vitur, propter causas adductas. 2. cap. Simul miratur illius bonitatem, cū inquit: [Et ad me conuersio eius.] Duplex est enim legis promulgatio, altera pœnæ & supplicij, quæ peccato debentur: altera vero gratiæ & charitatis quæ per Euangeliū reuelantur. Prima scemina post admissum facinus, & expugnatas diuinas leges, audiuit, Multiplicabo cerumnas tuas, & conceptus tuos: in dolore paries filios & sub viri potestate eris: Et ipse dominabitur tui. Quod quidam verterunt, Et ad virum tuum conuersio tua. Quasi dicat, Ego te ab initio pari honore & dignitate formaui: quem admodum enim tuo viro & tibi omnium principatum concedidi: ceterum quia abusa es honoris dignitate, te tuo viro subiecio, vt illum dominum agnoscas: & quia nesciisti imperare, disce bene regi. Melius est enim, vt il-

lum habeas dominum, quam vt impauidè & liberè viuens per omnia præcipitia feraris. Et ad virum tuum (inquit) conuersio tua. Quidquid enim sub potestate alicuius est, ad illud semper spectat, semper illud intuetur, & exoptat, præsertim si non tantum volūrate, sed naturā ea subiectio constet. Quocirca quoniam mortalis homo sub diuina potestate est, ad eam semper refert quidquid agit, ipsum implorat: Deus est illius desiderium, illiusque virtus. Venuissima sanè phrasis Hebraica. Ita enim natura fert, vt maiora semper appetamus, in ea feramur proni. Bene proinde, Ad virum tuum conuersio tua, dicitur in promulgatione pœnæ. Sed alia est promulgatio Euangelij, longè diuersa. [Ad me (inquit) conuersio eius.] Olim propter peccatum scemina conuertitur ad virum, vt illum obseruet, & intueatur. Nunc vir ad sceminam conuertitur, Christus ad Ecclesiam, vt tota maledictio in benedictionem vertatur. Dictum est mulieri, Multiplicabo conceptos tuos: in dolore paries filios, vt scilicet non tantum electos & prædestinatos parias, sed & dānatos & reprobatos. Christus verò genuit quā plurimos virtute passionis, Esai. 51. Generatione eius quis enarrabit? Sed genuit electos. Nā huius partus fructus & scelicitate illi tantum assequuntur, qui electi sunt. Prima scemina ad virum conuertitur, hoc est, illi seruit, præbetque obsequia. Contra verò Christus carnem assumpsit, vt seruiret Sponsæ charisime, vt ministrum ageret. Ego (inquit) in medio vestrum sicut tunc qui ministrat. Filius hominis non venit vt ministraret ei, sed vt ministraret. Et Pau. cū appellauit ministrum circūcisionis. Denique cepit se conuer-

Augu

Augu

Augu

Augu

Augu

Augu

Augu

Augu

Esai 51.

Esai 51.

Met. 10

Luc. 22

Rom. 15

tere

Phil. 2. rere ad Sponsam; cum semetipsum exinanivit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, &c. Fœlix rerum commutatio, vt quod fœmina in supplitium acceperat, id ipsum accipiat Sponsus, vt fœminam, Sponsam scilicet charissimã incredibili afficiat honore.

Veni dilecte mi, egrediamur in agrũ, commoremur in villis. Mane surgamus ad vineas, videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt, si floruerunt mala punicæ: ibi dabo tibi vbera mea.

Sponsa Spõsum inuitat ad deambulandum, quemadmodũ Sponsus Sponsam cap. 2. Qua inuitatione adumbratur totum mylterium promulgationis Euangelij. Aduerte proinde Christiane lector Esai. prophetam, qui de promulgatione Euangelij fuit vaticinatus, sic habere. Et erit in nouissimis diebus: vt per nouissimos dies, postrema tempora intelligamus, reuelationem scilicet Euangelij. Quemadmodum habet & locus ille. Annuntiabo vobis quæ ventura sunt in nouissimis diebus. Et apud Ioann. Euange. Filioh nunc nouissima hora est. Inquit ergo. Eleuabitur in diebus illis mons Domini super verticem montium & collium, & confluent ad eum omnes gentes. Et post pauca, Quoniam de Sion exhibit lex, & verbum Domini de Ierusalem. Nã cum vera constãsque religio intra vnus civitatis mœnia & vnus regionis angustias retineretur, Gêtes nõ se inuicẽ hortabantur dicentes, Venite ascẽdamus in domum Dñi. Sed postquã in cæteras gentes cepit Euãgelij diuulgari, inde veluti facto agmine Gêtes ad Christũ decurrerũt. De eadem itaque re de qua Esai,

dixit, de Sion exiuit lex, & verbum de Ierusalem, Sponsa inuitat Sponsum. [Veni (inquit) dilecte mi, & egrediamur,] Postulat enim ipsa tẽporis ratio, vt mœnia ciuitatis huius & limites huius regionis Palestine prætergrediamur, vt vera cõstantique religio lætissimũq; Euangelij nuntium in exteras gentes enuntietur. Et quod sequitur: [Egrediamur in rus, siue in agros, & commoremur in villis.] Pertinet ad eadẽ rẽ: ad gentium scilicet vocationem, & ipsam promulgationem Euangelij: bene enim gentes appellat rura, siue villas. Quoniam quemadmodum dixit Sponsus aliquando, cum ageret de semente per totum orbẽ spargenda, ager est mundus. Egredi proinde in agrum illud est, quod Christus redẽptor noster existit qui seminat seminare semen suum, & ad eadem exitus ille & egressus iste pertinent. Sed & villas iure totam gentilitatem appellat, quod nullis essent certis legibus & constantibus munitæ, sed prohibito infensus hostis impetum in illas faciebat, neque vlla constanti religione impediente in omne genus dedecoris & flagitij impellebat. [Mane (inquit) surgamus ad vineas.] Duo completitur Sponsa vnico verbo, mane scilicet, tum summam diligentiam Sponsi, & Sponsæ circa promulgationem Euangelij, gentiumque salutem, tum effectus ipsius promulgationis. Nam Sponsi Sponsæque sedulitas satis exprimitur in verbo mane. Surgere enim summo diluculo, vt quidpiam efficias, indicatiũ est & argumẽtum ingentis sollicitudinis & curæ. Sic & pater ille familias summo mane existit cõducere operarios in vineam suam. Quemadmodũ ergo neq; otio, neq; torpõ

Esa. 2.

Math. 13

Lucc. 8

Mat. 20

torpori se tradidit pater ille familiaris: sic & Sponsus & Sponsa summo mane surgūt e lectulo. Exprimit itaque Spiritus cœlestis hoc carmine, summam Iesu diligentiam. Cùm Apostolos primo mane mittit ad prædicandum, dicit illis, ne peram ne calciamenta portent in via, nec comheat⁹ aliquos aut impedimenta secum deferant: sed prompti potius & expediti verbum prædicent.

Matt. 10. Euntes in mundum vniuersum prædicatē Euangelium. Exprimitur secundo effectus primus prædicationis euangelicæ. De quo **Esaï.** docebit nos de vijs suis, ambulauimus in semitis eius, & ambulauimus in luce Domini. Quemadmodum enim ex oriente mane dispellitur sensim caligo noctis, ita etiam exoriētē Euangelica luce depulsa fuit cæcitas & lippitudo gentium. De qua re **Esaï.** Populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam, habitā tibus in regione umbræ mortis, &c. quem locum citat **Matth.** in eundē sensum. [Videamus si floruit vinea, si flores fructus parturiunt.] Nulli debeat videri mirum, si gentes lippientes & cæcas, quæ nulla certa religione tenerentur, vineas appellat, & flores, & malapunica, siue malogranata. Animus enim humanus suapte natura, si non desit copia cœlestis humoris, potest erumpere in fructus & flores. Ob eamque rem quibuscunque legibus sit exultus, iure appelleretur vitis, & malogranatum. Quod ergo inquit Sponsa: [Videamus si floruit vinea.] Sic intelligendum est, non quasi Sponsa dubitet de re ista: satis scit vineas destitutas fuisse floribus & fructibus, & frondibus: sed hæc omnia recenset, vt declarat qui fuerint effectus promulgationis euangelicæ. Nam

Sponsus simul & Sponsa Euangelica prædicatione vineas illas repurgarunt, & humore, siue humectatione Spiritus fecundarunt: ita vt Sponsi beneficio vinea arida & sterilis, malogranataque in frugifera erumperent in flores, & fructus & frondes. Est autem descriptio verni temporis, vt superius capit. secundo: & quemadmodum illa ipsa temporis ratio & commutatio nos admonerat, nullos labores, nullasque calamitates & ærumnas fore æternas, sed omnia potius simul cùm tempore suas habere vicissitudines: ita etiam & præsentī carmine verni temporis descriptione sub indicatur, sterilitatem gentium æternam fore nō posse: nam quemadmodum vernum tempus sequitur rigorem hyemis, & gratissimi flores & fructus sequuntur arborum sterilitatem & squalorem: ad eundem modum, & gentium cæcitatē & tenebras lux sequuta est, & frigus & torporem, sequutus calor bene operandi, & hyemem rigentem sequitur vernum tempus, sterilitatem sequuntur gemmæ erumpentes, fructus sequuntur & flores. Quibus omnibus adumbrantur duo illi homines, de quibus **Paulus** frequenter tractat: vetus scilicet atque nouus. Ita vt quemadmodum tempus veris hyemem sequitur, calor frigus, fructus & flores sterilitatem renascunturque quodammodo omnia: ita etiam & veterem hominem nouus sequitur, & veterem vitā sequatur noua, & antiquam creaturam creatura recens: vt est apud **Pau.** Hæc omnia liceat in ipsa gētilitate deprehēdere: quæ ad prædicationem **Pauli**, & aliorum Apostolorum cepit in nouitate vitæ ambulare, & factæ sunt gentes

Gentes veluti noua creatura, tanquam vineæ & malogranata erumpentes, non iam in fructu carnis, sed spiritus, ut est pax, gaudium, sanctificatio. [Ibi dabo tibi vbera mea.] Fructus scilicet quos postulabat su-

Eph. 2. perius. Sic Sponsa post prædicationem Euangelij Spôso contulit vbera: quasi dicas fructu pretiosissimos & gratissimos.

Mandragoræ dederunt oderem. In porus nostris omnia poma: noua & vetera, dilecte mi, seruaui tibi.

DE mandragoris vno tantum in loco (quod ego meminerim) fit mentio in literis sacri, Gen. scilicet 29. Egressus enim Ruben in diebus messis triticæ, inuenit mandragoras in agro: attulitque eas ab Liam matre suam: dixitque Rachel ad Liam, Da mihi quæso de mandragoris filij tui. Denique venduntur mandragoræ propter prolem. Diuus Aug. 22. lib. contra Faustum Manichæum multa dicit de natura huius herbæ, excutitque, nunquid accepta in escam sterilibus fœminis fœcunditatem pariat. Sed quidquid sit, de sententia D. August. eo in loco multa à peritis autoribus de natura huius herbæ traduntur. Eam appellabat Pythagoras, Antropomorphon. Zoroastes Diamon: Magi, Hemonias siue Gonogeonas, Romani terrestria siue canina mala appellat. Sūt qui Circeam vocēt, nomen illi à Circe facientes: quoniam credebatur, radix eius amatorijs veneficijs utilis esse. Mandragora alter mas, altera fœmina. De vi autem aut efficacia herbæ huius pauca quædam accipito. Primò, creditur herba ista

apta generationi. Huc forsân spectarunt magi, cum eam Gonogeonam appellarunt: & filtris etiam idoneâ satis declarant, qui eam Circeam dixerunt: quasi sit conciliandis amoribus accommodatissima. Tum verò tertio, illius potus somnū incutit grauissimum, adeò ut, abierit in prouerbiū, Mandragoram bibisse, ut autor est Demosthenes in . 4. Philippica *μανδραγόραν περιπόσει*, hoc est, mandragoram biberunt. Et Lucianus in Timone *ὑπὸ μανδραγόρα καθεύδει*, idest, Tanquā sub mandragora dormis. Et de Demosthenis laudib⁹ dicit: ab illo solitos excitari Athenienses, velut ex Mandragora dormientes. Ex quibus facile liceat colligere, tribus potissimum in rebus mandragoram commendari: Primò, ad parandam fœcunditatē: Secundò, ad conciliandos mores: Tertio, ad incutiendum grauissimum soporem. Connumeratur enim à Græcis inter Hypnotica medicamenta. Sunt autem vires istæ & facultates mandragoræ aptissimæ quidem & accommodatissimæ his omnibus, quæ ab Sponsa tractantur. Principio attende, quemadmodū in superioribus diximus, Sponsam Sponsum excitare, & invitare ad res amatorias, describendo tempus vernum: quod motus ille sanguinis & spirituum appetente vere maximè cieatur: unde nascuntur amatorij affectus. Et quoniam fœminarum animis altius insita est generandi cupiditas, & procreandi liberos, nihil potuit ab Sponsa commodius adduci, quàm, [Mandragoræ dederunt odorem, &c.] Exprimit mysterium illud appellatio mandragoræ, numerosæ sobolis, & prolis amplissimæ, quæ per Christum

Iesum

Demof.

Lucians

Gen. 29.

Augur.

Iesum illius Sponsum toto orbe ge-
 nita fuit. *Esa. 53.* de eadem generatio-
 ne & prole, Generationem (inquit)
 eius quis enarrabit? Quod quidam
 non tam ad generationem diuinam
 & æternam, aut temporariam Chri-
 sti Iesu, quàm ad generationem istã
 filiorum Dei per sanguinem Christi
 & illius mortem referunt. Id verò
 mihi semper probatur: propterea
 quòd statim sequitur: Si posuerit a-
 nimam suam hostiam dilecti, vide-
 bit semen lægeum. Christus proin-
 de verus Sponsus, & Sponsa charis-
 sima, Ecclesia scilicet, illius sangui-
 ne veluti grauida effecta, filios ge-
 nuere: genuere ad eò numerosã pro-
 lem, atque si Ecclesia ipsa potu mandra-
 goræ haussisset: quæ virtutem fe-
 cunditatis solet parere. Hæc est illa
 generatio filiorum Dei, de qua sæ-
 pè Christus loquitur: loquitur etiã
 & Pau. Christus: Oportet vos nasci
 denuo. Et, Nisi quis renat⁹ fuerit ex
 aqua, &c. Denique generationem &
 renascentiam, vocat Christianam vi-
 tam, in quam ab illo regeneramur.
 Hic vere liceat conspiciere virtutẽ
 illam huius mandragore, quam ego
 cœlestis spiritus vim, seu efficaciam
 intelligo, quæ Sponsam fecundam
 reddidit, & generationi aptam: ad eò
 vt incredibili filiorum numero lætetur,
 & gaudeat *Esa. 54.* Lauda sterilis
 quæ nõ parit: clama & exulta quæ nõ
 parturis. Ad mortem veteri genera-
 tione destinamur: noua, ad vitam &
 felicitatem. Priori illa generatio-
 ne, nascebantur omnes filij iræ,
 excludebantur à regno, nulli pate-
 bat aditus ad regna cœlorum. Opta-
 bat proinde Sponsa istam genera-
 tionem. Secundò, hic latet mysteriũ
 incarnationis diuini Verbi, iuxtam
 secundam mandragoræ proprietatem:
 exprimitur quæ, quamuis occul-

tius, flagrantissimum sanctorum pa-
 trum desiderium, qui ab orbe con-
 dito sollicitè & anxie expectabant
 salutem, & libertatem humani gene-
 ris. Quamuis enim multis inditijs
 antiquitus Deus sanctis patribus suã
 declararit beneuolentiã, vt institu-
 tis, cæremonijs, sacrificijs, apparitio-
 nibus, reuelationibus, circuncisione,
 & sub legibus Mosaicis varijs um-
 bris, atque figuris: semper tamen il-
 lud expetebant, hoc illis erat in vo-
 tis, vt Sponsus maiorẽ cum illis co-
 pularet amicitiam, maioremquẽ bene-
 uolentiam: ita vt si fieri potuisset,
 haustu mandragoræ lumeret, quæ
 herba veneficij est apta. Tunc tan-
 dem Sponsus veluti mandragoram
 comedit, cum tãtam ergã Sponsam
 declarauit beneuolentiam, vt huma-
 nam nostram naturam assumeret,
 nobiles diuinitatis titulos occulta-
 uit, seipsum deiecit & humiliavit
 vsque ad serui habitum, vt Paulus
 inquit, & serui sceleratissimi. Nam
 in cruce pendebat inter duos latro-
 nes, tanquam esset alicuius sceleris
 conuictus & manifestus. Recole ani-
 mo omnia quæ Christus verus Spõ-
 sus ab ipsa incarnatione, vsque ad
 diem mortis effecit, ea quæ tandem
 conficiet vsque ad ipsam sæculi cõ-
 sumationem: (quæ signa fuerunt &
 inditia hui⁹ beneuolentiæ & amoris
 eximij) hæc omnia nomine mãdra-
 goræ intelligito. Tertio, mãdragora
 vim habet conciliandi somnũ, pro-
 pter grauissimum odorem: tum ma-
 xime si illius succus hauriatur, ad eò
 vt neque sectiones, neque punctio-
 nes in somno sentiãtur. Nota est hi-
 storia apud Iulium Frontinum de
 stratagemmatis quid Anibal forti-
 tissimus imperator aduersus reuelã-
 tes Aphros excogitauerit, quos scie-
 bat auidos vini, Mandragora enim
 vino

Ioan. 3

Esa. 54

Eph. 12

Phil. 2

Exod. 11

Cap. 2

vino permixta, cum simulata aliquando fuga Barbari occuparent castra, in gaudium effusi haurientesque avidissime vinum, in modum caudaverum iacere, adeo, ut Hannibal nullo sui exercitus periculo illos trucidaverit. Christus Iesus, & illius Sponsa ab ipso adventu & incarnatione Verbi veluti succum mandragorae hausere. Facti enim sunt tanquam insensibiles ad exteriora omnia: ita ut nulla tormeta, nullae afflictiones nulli cruciatus, aut quidem & unitatem mentis, aut summam inter se coniunctionem possent auferre. Et ut de Sponsa ipsa loquamur: vrebat tyrannus, secabat, pungebat, stimulabat, affabat, excitare autem Sponsam a somno haud poterat. Inuicti martyres, ut illorum probant res gestae, mandragorae succo largius hausto ad tormeta omnia & supplitia adeo reddebatur insensibiles, ut inter rosas dormire viderentur. Insignis ille martyr Laurentius insultans tyranno dicebat: Carbones tui mihi refrigerium praestant. Largarior haustus succi huius herbae, mortem infert aliquando, ut asserit Plinius. Hac morte affectus erat Paulus cui mundus erat crucifixus & ille mundo. Hos mortuos gignit Ecclesia. Ad Rom. Existimate vos mortuos esse peccato, viuentes autem Deo. Et, uiuo ego iam non ego, uiuit autem in me Christus. De Sponso vide an mandragoram biberit, quem in cruce inrueris toto corpore sanguinolentum, vndique liuentem vibicibus, vndique tumentem & concusum, capite praecipue imbecillitate ad humerum pendente, & spinis coronato perforantibus craneum usque ad cerebrum: & tamen quasi mandragoram bibisset, pro crucifixoribus, pro hostibus & inimicis orat: Pater ignosce illis, &c.

[Omnia poma (inquit Sponsa) & noua & vetera seruaui tibi.] Noua & vetera poma ego merita sanctorum patrum veteris testamenti, tum etiam & eorum qui per fidei a tempore promulgati Euangelij adhaeserunt Christo Iesu intelligo. Quae omnia iure & poma & fructus appellantur. Christus: Non potest arbor bona fructus malos facere, &c. Haec omnia Sponsa charissimo Sponso tanquam mentis proprio collecta seruari dicit. Nam & sanctorum patrum merita, qui Christi aduentum praecesserunt, & quaecumque fuerunt opera fidei, charitatis & spei, vno Sponso asseruabantur omnia: nam quia ex fide in Sponsum proficiscebantur, & in illum referrebantur tanquam in finem, iure dicit Sponsa: [Vetera poma, &c.] Obeam rem Pau. Apost. Christus Iesus, Iacob interdum memoriam referre eorum operum, quae praesens illis temporibus sancti homines effecere. Nam & nouo testamento quis dubitet omnia poma, fructusque operum peculiari quadam ratione Sponso Christo destinatos, cum Paulus dicat, Nec comedendum esse neque bibendum nisi in gloriam Sponsi referantur omnia, ea etiam quae tota humana vita videntur leuissima, nulliusque meriti digna.

CAPVT OCTAVVM.

QUIS mihi det te fratrem meum,
sugentem vbera matris meae,
ut inueniam thesoris, & deosculer te, & iam me nemo despiciat.

VNC LOEVM
Hebraei autores communi penes consensu, de venturo Messia interpretantur, ut de Christo redemptore nostro,

T sine

sine figuris & vmbriis sit intelligendus. Sequuti sunt (vt arbitrator) Chaldaeï paraphrastis iudicium de carmine isto : qui hunc versiculum enarrans, inquit, In diebus illis reuelabitur rex Messias, & dicent filij Israël, veni, esto frater noster, & fuge mus tecum eloquia legis, sicut fugit infans vbera matris lux. Exprimunt proinde Salomō sanctorū patrū ardentissimū desiderium de aduentu Messiae, qui in vitam & libertatē Spōsam sibi charissimā esset vindicaturus. Vota ista & desideria anxia & sollicita, exprimūt priores huius versiculi voces: [Quis mihi det.] &c. Quidam hunc locum sic vertunt, [Vtinam quasi frater mihi sis sugens vbera matris meae.] Quae ita à nobis sunt intelligenda. Certa ratio ad quaerendi nomina & appellationes sunt operationes ipsae: nam quamuis quisque nostrum illicō atque in possessionem huius vitae & lucis mittitur, certum aliquod nomen sortiat, quo vno à cæteris distinguitur: hoc tamen vno nomine excepto, cæteras appellationes solis possit operibus comparari, quibus cōtingit nobis, aut celebre nomen magna cum gloria coniunctum, aut contrā obscurum & plenum dedecoris. Ad eundem modum & Sponsus ipse ante conditum orbem, antea quàm vlla esset creatura sui capax, erat quidem Deus: neque vt Deus esset, necessum erat aliquid extra se operaretur: at verò postquam extra se operari cœperit, & immensam suam bonitatem in omnes creaturas diffundere, novas appellationes & nomina eadem opera cœpit acquirere: ita vt propter creationem, omnium rerum creator: & quia suam bonitatem multis modis declarabat, cœpit ap-

pellari bonus & misericors. Idem dixerim de potentia, de sapientia. Diuina itaque historia referente, appellabatur Sponsus à primis illis temporibus, pater, creator, sapiens, omnipotens, iustus, quòd ea opera edidisset, quibus appellationes istas & nomina sibi comparabat. Interim ergò quòd Sponsus pater tantum erat, conditor, sapiens, iustus, nondū ea effecerat opera, propter quae esset appellandus frater: salus autem charissimae Sponsae, vita, & libertas, pendeat sane ab eo opere, vnde Sponsus potuisset fratris appellationem subire. Antea enim quàm frater noster esset, ac proinde nostram assumeret carnē, quamuis potuisset vt dominus nostram remittere noxā, sola voluntate & arbitrio: non tamen iuxta illius consilium Sponsa poterat in pristinam libertatem vindicari, quousque tandem & carnem nostram assumeret, & frater noster appellaretur. Sancti itaque patres vehementer illud expetebant, atque sollicitè postulabant, liceret aliquando eum, appellare fratrem, quem à condito mundo Deum, Dominum, patrem appellassent. Nam praeter hoc quòd dulcissima erat appellatio ista, & consolationis plena: salus, & vita Sponsae pendeat ab appellatione ista. Postulant igitur sancti patres id, de quo Paulus vehementer gloriatur cum inquit, Quos praescibit & praedestinabit cōformes fieri imoginis filij sui, vt sit ipse primogenitus in multis fratribus: Itē, Haeredes quidē Dei, coheredes autē Christi, [Quis (inquit) mihi det, vt mihi frater sis, & te fratrem appellem, videāque aliquando sugentem vbera matris meae?] Matrem, siue naturam humanam appellet, siue veterem

Syna-

Synagogam, siue sacratissimam Virginem, parum refert, dum modo constet de germano sensu totius loci. Cupiunt proinde sancti patres, Dei filium intueri nostra mortalitate vestitum: & ad exprimenda anxia desideria, nihil aliud adduci potuit vel elegantius, vel accommodatius, quam optare filium Dei videre sugentem vbera matris. Nam sugere vbera presenti carmine, idem est ac si dicas: Quis mihi det, vt te ego videam, labores omnes, ærumnas & molestias infantiles subeuntem? Nā inter cætera, quæ Dei filius nostræ salutis causa, cum in terris versaretur effecit, illud maiori stupore & admiratione dignū videtur, quod summa sapientia patris, qua condita fuerat vniuersa creatura, nō dignaretur corpus ferre infantile, infantiliaque membra, collachrymari, vagire, neque ad plenū Verbum Patris verba ista formare. Illustris vates Esai, illud inter cætera redemptionis opera incredibile mentis stupore & admiratione excipiebat, dicens: Paruulus datus est nobis, filius datus est nobis. [Vt inueniā te foris & deosculer te.] Aduerte, Sponsus antea quā carnē nostrā assumeret, erat quidē intus quodāmodo, nō foris. Spōsum itaque cōsideres, nunc quidem prout intra se est, nunc vero prout extra se exit. In se quidem erat, & intra se, cum nondum creaturā moliretur: cœpit extra se quodāmodo exire, cum totum hunc orbem, quem oculis conspiciamus, ex nihilo cōdidit, cum cætera opera efficiebat bonitatis, sapientie, iustitie, quæ hominibus quodāmodo declarabant, quis esset Sponsus, & quale ingenium haberet. Interim autem, quod carnem nostram non assumebat, antequam Verbum caro

efficeretur, intus quidem erat, aut intra se. Nam tamen si mortali hominī aliquam sui præbisset cognitionē, exigua tamen erat & tenuis, nec satis adhuc apparebat quāta esset Dei sapiētia, potētia bonitas, &c. Apparuit quidem Dei potētia, cum vniuersa ex nihilo condidit: sed multo magis suam declarabat potētiā, cum incorruptibilia creauit, quā cum ea, quæ essent obnoxia corruptioni: multo magis cum in corporea, quā cum corporea ipsa. Hæc vna ratio est, propter quā suadet Thomas conditos angelos. Et illud etiam opus maioris miraculi erat, quod hominem duabus naturis inter se pugnantibus, distantibusque magnopere copulauit. Hæc opera, quamuis fecisset Sponsus ab initio, nondum tamen ea omnia effecerat, quæ potuissent hominum desideria explere. Erat enim aliud pulchrius, præstantius, & excellentius, videre diuinitatem ipsam humanæ naturæ coniunctam. Hoc opus tantæ erat sapientie, vt propter illud optime diceretur Sponsus foras exire. Cum cælum condidit, nondum illius naturam assumpsit, idem de angelis, de luce, de homine: atque ita nōdum foris se prorripuerat. Foris itaque inuenire Spōsum, est, nostra indutum carnē videre. [Et deosculer te.] Diximus multa de osculo, initio primi capituli. Spōsa optat petirque, charissimū Spōsum ex osculari. Et quidem quantum spectat ad germanam huius carminis intelligentiam, duplex est osculum quod Spōsa expetit. Nam si amoris est inditium & benevolentie, ad ipsam pertinet Verbi incarnationem. Nā cum (vt superius diximus) oscula sibi inuicem imprimant amantes, vt animos inuicem commutent, &

T a transfor-

transforment: quis non videat Spō-
sam illud genus osculi optare, per
quod & ipsa in Sponsum, & Spon-
sus in illam transeat, nō aliqua trās-
mutatione naturæ, sed vnitatem per-
sonæ, & appellationis, vt Deus ap-
pellatur homo? Et cum sit præterea os-
culum symbolum subiectionis, for-
sā exosculari Sponsum, idem est,
quod illi præstare debitam reueren-
tiam, & subiectionem, & se in illius
cōmittre tutelam: id quod patres
antiqui vehementer cupiebant: ac-
cederet scilicet regnum Christi, qui
illos duceret, moderaretur, & gu-
bernet. [Et iam nemo (inquit) me
despiciat.] Humana natura ab Spō-
so condita vt summa dignitate, &
amplissimis in paradiso fungeretur
honoribus, vix potest ferre contem-
ptum & ignominiam: obeamq; rem
cæteras omnes iniurias facile conte-
minat, lesionē tamen honoris & ma-
iestatis nequaquam. Et quidem anti-
qua illa Sponsa, cum Sponsum ha-
bebat beneuolum & propitium, a-
pud impios & tyrannos etiam erat
summa æstimatione, summoq; ho-
nore, vt constat de sancto Ioseph,
Mose, Daniele, Esdra, alijsque simili-
bus. Cum verò ab Sponso declina-
bat, erat apud omnes vilis & contē-
ptibilis: vt apparet diuersis captiui-
tatibus & ærumnis quibus fuit pres-
sa. Hæc omnia fuerunt olim vmbra
& veluti figura ipsius veritatis. Nā
erat tota humana natura deiecta, vi-
lis, contemptibilis, dura tyrannide
oppressa propter peccatum: vna e-
rat ratio vindicandi illam à contē-
tu isto, si Spōsum inueniret foris, &
illum deoscularetur. Nam tanta est
gloria & dignitas humanæ naturæ
Verbo diuino coniunctæ in vnita-
tem personæ, vt hæc sola potuerit
sarcire antiquam vilitatem & deie-

ctionem. Deinde cum Sponsus se fo-
ris proripuit, & humanā naturam
exosculabatur, in eam rem potissi-
mum veniebat in mundum, vt prin-
cipem Satharam totumque illius
imperium dehonestaret, hosteque
profligato, gloriosos ab illo repor-
taret triumphos. Tota itaq; illa glo-
ria & dignitas Christi Iesu, quā, po-
tentissimo hoste prostrato, cōsequu-
tus est, in Spōsam recidit, & in ipsam
humanam naturam. Nam nihil ha-
beret admiratione dignum, si crea-
tor superaret creaturam singulari
dimicatione.

*Apprehendam te, & ducam in do-
mū matris meæ, & in cubiculum
genitricis meæ.*

Hic versiculus diffuse satis decla-
ratur cap. 3.

*Ibi me docebis, & dabo tibi poculum
ex vino condito, & mustum ma-
lorum granatorum meorum.*

In cæteras felicitatis partes, quas sa-
crivates cecinere de regno Chri Ie-
su, erat vna & præcipua, doctrina il-
la singularis atq; cælestis, qua morta-
les per Christū erāt erudiendi, & in-
struendi. *Esa. 2.* Docebit nos vias suas,
& ambulabim⁹ in semitis illi⁹. Qua-
lis esset futura doctrina ista, *Ioan. E-*
Ioan. 2 uāg. aperte declarauit, cū dixit, Vni-
genit⁹ fili⁹, qui est in sinu Patris, ipse
enarrabit nobis. Et quomodo Filius
fuerit in sinu Patris, superi⁹ dixim⁹.
Olim De⁹ per Mosē, cæterosq; pro-
phetas seipsum declarabat: homines
instruebat, & erudiebat de rebus ad
salutē necessarijs, de his que ad fidē
& charitatē pertinerent, & de futu-
ro verbo: non tamē quidpiam enar-
rarunt sicut Christus. Nam quod
Euang. dixit, enarrabit nobis, per
inde est, ac si dixisset, Texuit histo-
riam rerum cælestium, cæteris ho-
minibus

minibus antea prorsus incognita-
 rum. Potuit Moles dicere, Audi Is-
 raël Dominus Deus tuus, vnus est.
 Sed Christus potuit veluti enarra-
 re, & historiam texere de mysterio
 Trinitatis, cum tam aperte docuit
 ineffabile arcanum, & emanatio-
 nes diuinarum personarū, quæ nec
 Moles ipse, nec alijs prophetæ pro-
 ferre tam aperte potuerunt. Doctri-
 na ista de qua loquitur Sponsa, qua
 vna vehementer cupit erudiri, &
 Moles & prophetarum doctrinam
 excelsit dignitate, splendore, vtili-
 tate. Dignitate quidē, quoniam ab
 ipsa Dei sapientia fuit profecta: id
 quod Pau. ad Hebr. scribens celebra-
 rat, dicēs: Multifariā multisq; mo-
 dis olim Deus loquēs patribus in p-
 phetis: nouissime diebus istis loquu-
 tus est nobis in Filio. Vt ostēdat scē-
 licitatē illorū temporū, quibus Chri-
 stus post pphetas ipsos cœpit erudi-
 re humanū genus: multifariam di-
 xit, vt institutiones omnes politicas,
 & æconomicas, & antiqua Dei O. M
 consilia circa instructionem veteris
 Sponsæ comprehenderet, tum & va-
 rias visiones & apparitiones, quibus
 ppheticis animis se insinuauit. Ali-
 ter enim visus est Abrahæ, & aliter
 Moysi, aliter Helix, aliter Micheæ:
 quin & Esaias, & Ezechiel, & Daniel,
 diuerſas conspexere figuras, vt ha-
 bet Ose. 12. Ego visiones multipla-
 caui, & in manibus prophetatum as-
 similatus sum. Diuina autem natu-
 ra non erat multiformis, sed sim-
 plex erat & incomposita: neq; Deus
 ipse sub aspectus humanos cadit.
 Nunc autē inquit Apost. Loquutus
 est nobis in Filio, quem cōstituit hæ-
 redem vniuersorum. Quod summæ
 scēlicitatis est, & summæ etiam glo-
 riæ deputandum. Obeam enim cau-
 sam dixit, Christum filium esse, &

hæredem vniuersorum, & per eum
 condita fuisse sæcula. Filium appel-
 lat, vt audito nomine filij intelligas
 nihil illi fuisse à Patre absconditum:
 cū hæredem, thesauros omnes ipsum
 non potentia solum, sed & sapien-
 tia possidere. Et per illum (inquit)
 facta sunt sæcula. Sæcula appellat
 siue temporaria, siue æterna: quæ ad
 modum variè accipitur in literis sa-
 cris. Vide Theodoretum. Attende
 igitur quanta esset illius sapientia,
 per quem sæcula omnia facta sunt,
 & res omnes conditæ. Appellat au-
 tem sæculum (vt arbitror) non solū
 substantias ipsas, sed & rem minimè
 subsistentem, comitem & asseclam
 eorum, quæ genitam habent natu-
 ram. Nihil ergo potuit ignorare is,
 per quæ omnia à seculo condita fue-
 re. Excellit secundo & claritate do-
 ctrina ista, & splendore. Nam quæ
 prophete, quæ Moles, per inuolucra
 quædam dixere, solus Christus cla-
 re & aperte docuit. Obeam rem
 Ioann. Euange. gratiam & veritatē
 tribuebat Christo, Moysi verò legem
 tantum. Nam vt omittamus quod
 illius doctrina non tantum ostendit
 peccatum & iram, & morbum:
 sed salutem impendit, sed & homi-
 nes verè deducit ad iustitiam, & pro-
 missiones omnes illius doctrina im-
 plentur. Dicebat idem Ioan. Deum
 nemo vidit vnquam. Quocirca ni-
 hil mirum est, si qui Deum non vi-
 debant, nihil clarè & aperte doce-
 rent. Solus Christus, qui Patrem cō-
 prehendebat, potuit nostris animis
 lucem & claritatem istam infunde-
 re. Tertio, excellit doctrina, qua cu-
 pit Sponsa erudiri, vtilitate. Nam
 quis ignorat, quantum consolatio-
 nis acceperit Sponsa per doctrinam
 Christi Iesu? Christus Iesus nobis a-
 pertè declarauit, quæ esset volum-

Heb, 1

Ose, 12

Ioan, 1

Math, 6

tas Patris, quata esset illius sollicitudo, quæ cura de nostra salute. Ille cepit paternus affectus Sponsæ charissimæ ostendere cum docuit sic esse orandum, Pater noster, &c. Non enim ut iudicem severum nobis Deum proposuit, quemadmodum faciebat Lex & prophetae, sed ut patrem carissimum. Obeam rem dicebat Ioann. Pater manifestavi nomen tuum hominibus. Solus ille docere potuit, quod nemo unquam credidisset, per crucem perveniendum esse ad gloriam, per humilitatem & deiectionem perveniendum ad beatitudinem & felicitatem. Ioan. Scimus quoniam Filius Dei venit in mundum, & dedit nobis sensum, ut cognoscamus Deum. Quis enim dubitet, hunc sensum certissimum per filium nostris animis infusum? Est enim splendor glorie, & figuræ substantiæ Paternæ ut inquit Pau. Et idem ipse Christus, Qui videt me, videt & Patrem. Legit Thomam, Chrysost. & Theodoretum de re ista: [Dabo tibi poculum ex vino condito, & mustum malorum granatorum meorum.] Spiritu sancti conditi exhibentur & passionum Christi fiunt consortes pii, ut gloriæ etiã sint consortes.

Mat. 6.

Ioan. 17.

1. Ioan. 3.

Heb. 1.

Leua eius sub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.

Multa diximus superius secundo cap. de versiculo isto & illius germana intelligentia: sed hic præter ea quæ dicta sunt à nobis peculiari ratione petit Sponsa à Verbo incarnato crudiri & fulciri.

Adiuro vos filie Ierusalem, ne suscitatis, neque euigilare faciatis dilectam donec ipsa velit.

Rursus vetat, ut cap. 2. ne quis conetur humanis commentis Spō-

sam à gratissimo somno excitare, multa de re ista cap. 2.

Quæ est ista quæ ascendit de deserto delitijs affluens, innixa super dilectum suum?

Simile aliquid vidimus cap. 3. ubi vetus illa Spōsa ascēdebat per desertum diuitijs affluens, plena odoris: cuius foelicitatem gētes oēs admirabatur, dicētes: [Quæ est ista quæ ascendit de deserto delitijs affluens innixa supra dilectum suum?] Nunc verò, quamuis eisdē penē verbis, multo maior exprimitur admiratio, qua gentes oēs dignitatem & honorem humanæ naturæ intuētes defixis oculis in hæc verba prorumpunt. [Quæ est ista, &c.] Admirantur verò humanā naturā: atq; obeam rem totā Ecclesiā Verbo diuino copulatam & unitā per assumptionē carnis, ita ut innixa videatur super Spōsum. Et quidē foelicitas illa, quā impiæ gentes admirabantur cap. 3. signū erat & prælagium huius rei. Nam quæadmodū illic vetus Synagoga per desertum procedebat tabernaculo foederis & arca propitiatorij, quæ imago erat Sponsi, suffulta: ita etiã & Ecclesia Christi interim quod in terris versatur: non tabernaculo illo, non propitiatorij arca nititur, aut sustentatur, sed ipsa potius diuinitate, cui humana natura est annexa. Hoc itaq; Salomon præfenti carmine nobis proponit. Nam gentes oēs, tū angeli, opus incarnationis Verbi tantopere admiratur, ut quoniã cetera omnia arcana hoc unū multis modis excellat, in stupore acti dicant: [Quæ est ista quæ ascendit, &c.] Inter cetera oracula, quæ nobis fides ipsa proponit credenda, hoc est maiori admiratione dignū: quod Sponsa super dilectum innitatur propter carnis assumptionē.

Quam
is

Quamuis enim pleraq; alia, quę ad religionē inspiratam pertinent, difficile hominibus potuerint suaderi, hoc vnum tamen multò difficilius. Vix enim mundus hic credere potuit diuinum Verbum carnē assumplisse in tempore, ita vt in carne nō amitteret æternitatem, sed carnī potius immortalitatem præstiterit; & cum homo cœperit esse quod non erat, Deus tamē sit, ea ratione, vt nō homo tantum, non Deus tantū, sed vtrūque verē dicatur, ac sit: & qui mundum fabricauit, in mundum venierit, vt mundo conferret salutem: ex Virgine nasceretur, qui esset illius conditor: filius appellaretur Dauid, Dominus Dauid, semen Abraham, qui Abraham in ipsa æternitate præcessit: factor terræ in terrā ex vtero Virginis erumpat: & cœli conditor nascatur sub cœlo. Hęc inquam, & carnī, & sapientiæ seculari, & huius seculi sapientibus, semper visa sunt non solū admiratione digna, sed etiam stulta. Quocirca nihil est mirandum, si Christus omnium gētium admiratione in mūdo excipiat. D. August. inter ceteros sacros doctores huius mysterij magnus assertor, antea quā Christo dedisset nomē, de mysterio isto incarnationis Verbi vehementer dubitabat. Nam quemadmodam lib. 6. Cōfessionum cap. 10. inquit, ipsum quoque Saluatorem nostrum vnigenitum tuum, tanquam de massa lucidissima molis tuæ porrectum ad nostram salutem ita putabam, vt aliud de illo nō crederem, nisi quod possem vanitate imaginari. Talem itaque naturam eius nasci nō posse de Virgine arbitrabar, nisi carne concerneretur. Concerni autē & non inquinari non videbam, quod mihi tale figurabā. Metuebam itaq;

credere in carne natū; nē forsā cogerer fateri inquinatum. Ad eō diuo Aug. ante susceptas Euangelicas leges difficile videbatur, imō insanum, credere, Sponsam Christi humanamque naturam ad tantā peruenisse dignitatem, & diuinum Verbum tantopere se deiecisse vsq; ad nostram infirmitatem. Idem ipse August. post acceptas Euangelicas leges lib. 10. de ciuitate Dei ad Marcellinum, fortiter aduersus Porphyrium argumentatur, quōd Christū ^{Cap. 28} veram sapientiam & diuinum Verbum nostra carne amictum agnosce re, haud potuerit. Credere enim nō poterat, Paternam mentem siue intellectum assumpta nostra mortalitate in Virginis vterum se insinuas se, & à sanctissima foemina editum fuisse in lucem, opprobria crucis, sitim, algorem, cæterasq; iniurias corporis sustulisse. Qui postquā multis egit aduersus eundem Porphyrium, præ nimia admiratione hoc tantum mysterium haud credētem, subiecit. Atqui Christus ipse implet ^{Eg. 33} quod per prophetam prædixerat. Perdam sapientiam sapientium, & prudentiam prudentium reprobo. Et sequenti cap. docet, Platonicos huic incarnationis mysterio fidem nusquam adhibuisse. Fatebantur Platonici, gratiam esse quando per virtutem intelligentiæ paucis quibusdam ad Deum peruenire esset concessum. Itaque cum dixere, concessum, gratiam vel inuicti fatebantur. Quo loco Aug. O si cognouisses Dei gratiam per Iesum Christū R. N. ipsamq; eius incarnationem qua hominis animam corpusque suscepit, summum exemplum gratiæ videre potuisses. Nam gratia Dei non potuit gratius commendari, quā vt ipse Dei vnigeni-

T 4 tus

tus in se incommutabiliter manēs indueret hominem, vt spe dilectionis suæ homine medio hominibus præberet, quâ ad illum veniretur. Longè erat immortalis ille à mortalib⁹, incommutabilis à commutabilibus, iustus ab impijs, beatus à miseris, vt nostra excitaret desideria, immortales, incommutabiles, iusti que efficeremur. Quid (inquit) vobis incredibile videtur, qui talia sapitis, qui ad credendum hæc vos ipsos debuissetis admonere, cum dicitur, Deū humanam nostram naturam induisse? Tantum tribuebatur Platonici animæ intellectuali (quæ anima vti que humana est) vt eam consubstantialem paternæ menti, hoc est, Dei filio fateretur. Quare igitur (inquit August.) non creditis intellectualem aliquam animam modo quodam ineffabili Verbo coniunctam & innixam? Totum hominem corpore & anima constare, & animam corpori hæere nostra nos docet natura: id verò magis videretur incredibile, nisi esset vltimatissimum: facilius quippe in fide recipiendum est, si humanum diuino, si mutabile immutabile sit annexum, dummodo spiritus spiritui, quâ corpori inherere incorporeum. Neque verò vos debet offendere inuisitatus conceptus & partus ex Virgine. Multa denique alia adducit diuus Aug. ad rem istam. Hæc tamen sunt à nobis adducta ad probandum incarnationis mysterium difficillimum creditu fuisse. Hoc est illud ineffabile sacramentum & arcanum, de quo Paulus ad Ephes. scribens adducit verba illa quæ habentur Gen. 2. Propter hæc relinquet homo patrem & matrem, & adhærebit uxori suæ, & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc (inquit Pau.) magnum est: ego autem

dico in Christo, & in Ecclesia. Et quidem verba illa primi parentis, coniugij copulam, omnium carnalium necessitudinum maximam atque fortissimam fore pronuntiant: adeo vt semel copulati, iam nō sint duo, sed vna caro. Caro vna proprietate Hebraicæ linguæ, perinde est ac si diceretur, vnus homo, vnū corpus, vnus spiritus. Tanta itaq; erit dilectio inter virum & uxorem, vt vtriusq; animus, non minus alterius corpus diligat, eam carnem à se animatam: imò & si possent eodē habitare corpore non dubium quin habitaret. Tertio, ita naturā condita sunt omnia, vt quæ superiora sunt libentius suas virtutes & facultates in inferiora diffundant, quàm vt superiora intueantur. Est autem quisque hominum, si cum parentibus conferatur, inferior: si ad uxorem, superior: idem si ad liberos, superior: si ad parentes inferior. Hoc autem sacramentum magnum est, inquit, & admirabile, sed in Christo & in Ecclesia, quæ super electum inicitur. Nam Christus superno parente relicto coniunctus est Ecclesiæ. Visus est enim relinquere Patr. propter assumptā humanitatē, iuxta illud, Exiui à Patre, & veni in mundum. Et iterum. Semetipsum exinanivit. Reliquit præterea matrem, ipsam Synagogam, vt vnā ex gentibus & Iudæis sibi copularet Ecclesiam. An verò sacramentum matrimonij si homo non peccauisset si gnū foret coniugij inter Christum & Ecclesiam, vix ausim affirmare: esset tamen signum Christi & Ecclesiæ illius Sponsæ, iuxta vnionē gratiæ fluentis à Deo per Verbum suum æternum: quemadmodum & ipsum coniugium tunc fuisset in officio, quod nunc est in remedio.

Ioan. 16

Phil. 2.

Sub

Sub arbore malo suscitavi te: ibi corrupta est mater tua, ibi violata est genitrix tua.

Multa hic dicuntur à multis: & variè ab Hebræis & Latinis autoribus, tum etiam & Græcis hic locus exponitur. Causa ut arbitror, fuit huius tantæ diversitatis, varia vocum Hebræarum significatio. Hebraea habet *לְבַיְתָא דְּמַלְאָכָא* — *לְבַיְתָא דְּמַלְאָכָא*. Hoc est, sub arbore malo destruxi te, vel suscitavi te. Et quæ sequuntur, [Ibi corrupta est mater tua,] possint verti, [Ibi te parturivit mater tua.] Et postremâ versiculi partē, [Ibi violata est genitrix tua,] non male veritas si dixeris, ibi te parturivit genitrix tua. Hæc arbor, crux Christi creditur à quibusdam, sub qua Sponsus ipse suscitavit Ecclesiam mortuam & iacētē, propter antiquum peccatum: ibi verò corruptam Synagogam, propter illatam Spōlo atrocissimam mortem, ibi corruptam & destinatam perditioni. Sunt qui sensum expressum ex Hebraicis fontibus, Ibi te parturivit genitrix tua, vel, enixa, est mater tua, referunt ad beatam Virginem: quæ cum iuxta crucem staret plena lachrymis & mœnore postremo, filiumque intueretur in patibulo pendētē, quos in partu nō degustauerat dolores, ibi persensit, ita ut quodammodo ibi parturierit filium. Nam solet Scriptura sacra, gravissimas animi perturbationes, mœlitiā, angorem, & contractionem, dolores parturientis appellare. Hic est dolor ille, de quo sanctus Symeon morti vicinus vaticinabatur: Tuam ipsius animam pertransibit gladius doloris. Mihi verò rem consideranti, veritati proximum videtur, verba illa: [Sub arbore ma-

lo suscitavi te, siue, destruxi te,] (quæ duo verba eandem vim mihi videtur habere, iuxta proprietatē huius verbi suscito, de quo superius) aliud significare: nempe, quod Spōsa fatetur præsenti carmine, sine causa fuisse, ut Filius Dei morte plecteretur. De qua re apertissimè vaticinatus est Daniel, Septuaginta hebdomades, &c. & occidetur Christus, & tandē peribit gens, &c. Igitur quoniam antiqua noxa, quæ sub arbore scientiæ boni & mali contracta fuerat, solvi non poterat, aut deleri villo pacto, nisi per mortē unigeniti filij Dei: benè Sponsa dixit, [Sub arbore malo, &c.] propter degustatū lignū, aut vetitū fructū. Nā si res expēdatur ut oportet, nō poterat creatura aliqua, nullus homo, tametsi sūma esset innocētia, & vitæ integritate satisfacere, pro admissio scelere. Nam quemadmodū constat ex ipsa verbi etymologia satisfacere est facere quātū sat est, aut hominī offēso & laeso ad vindictā, aut creditori ad solutionē & dāni cōpēsationē. Vnde & cōiunctu humanæ societatis de duobus potissimū solēt homines satisfacere, de offēsa videlicet & dāno. Si adsit offēsa, & damnū simul, necessum est ē vestigio respondeat pro culpa pœna debita, vel cōpensatio iuxta magnitudinē offēsi, respondeat etiam secundum equitatem iustitiæ reparatio propter illatum nocumentum. Vnde & in lege Mosaica, qui ouem furabatur unam, quatuor pro vna restituebat: unam propter æquitatem iustitiæ: tres reliquas afferebat in compensationē pœnæ. Cum primi parentes peccarunt, oportebat, Deo optimo maximo satisfacere primò de offēsa & contumacia expugnante illius mandatum:

T s tum:

tū: de damno, quod non solum se-
 ipsos, verum etiam totam posterita-
 tem tanquam veneno infecere. Ne-
 mo autem poterat Deo satisfacere
 genitus ex Adam communi propa-
 gationis ordine. Siquidem omnes il-
 lius posterii morte & peccato obno-
 xij non poterant villo pacto pro
 morte & peccato satisfacere. Neq;
 enim quispiam pro alio soluere pos-
 sit, aut alteri^o debito satisfacere, cui
 sit ipse obnoxius. Obcausq; re oportebat
 eum qui iure possit satisfacere, neque
 mortis, neque peccati esse debitorem.
 Tum nullus vnquam post peccatum
 primi parentis, aut diligere Deum
 potuit, aut oraculis diuinis credere,
 aut quidpiam aliud efficere merito-
 ric, nisi virtute & efficacia alicuius
 mediatoris, Christi scilicet Iesu.
 Nemo enim ex puris naturalibus
 supernaturalia possit mereri: neque
 humana opera Deo fuerunt accepta,
 quæ non essent vnigeniti sui cruore
 veluti madefacta. Cū ergo solus
 Sponsus morte & cruce nostra esset
 soluturus peccata, bene inquit Spon-
 sa, [Sub arbore malo destruxi te: ibi
 te parturiuit mater tua, &c.] Hæc
 verba ita sunt intelligenda, quasi
 statim ab ipso scelere sanctissima
 Virgo charissimū filiū in lucem
 ædiderit. Nam quæcunque diuinis
 promissionibus, oraculisq; diuinis
 sunt declarata, & quæcunque Deus
 Opt. Max. animo concipit vt efficiat,
 solet Scriptura sacra ita referre,
 quasi iam sint effecta & absoluta.
 Quo circa in Apoc. idē ipse Spon-
 sus dicitur agnus occisus ab origine
 mundi: quoniam diuinæ voluntatis
 & consilij erat filiū morti destinare,
 vt Sponsam affereret in libertatem.
 Tum ergo sanctissima Virgo filium
 quodammodo parturiebat, cū prima
 promissio sanctis-

Apo. 13

simi seminis facta fuit: fuit autem
 facta statim ab ipso vitio fructu de-
 gustato. Sub arbore penē versaban-
 tur primi parentes, sub qua Christū
 destruxere: hoc est, addixere morti.
 Et statim accipiūt promissiones vē-
 tūri seminis benedicti: Inimicitias
 (inquit) ponam inter te & mulierē:
 Ipsa, vel (vt habent Hebræa) ipsum
 conteret caput tuum, & tu insidia-
 beris calcaneo eius. Obseruatum in-
 uenio à Serapione viro doctissimo
 nō fuisse sine mysterio dictū, semen
 tuum, &c. Nam mulier (inquit) se-
 men non habet, sed vir solus. Itaque
 Christus proprie ac peculiaritèr
 semen Virginis appelletur. Et Leo
 papa, obseruauit eadem opera verti
 posse, ipsum conteret caput tuum.
 Deus, inquit, omnipotens & clemēs,
 inter ipsa mundi primordia, & illi-
 co post peccatum, miseris homini-
 bus destinauit remedia, futurum se-
 men mulieris, quod noxij capitis e-
 lationem sua virtute contereret,
 Christū scilicet in carne venturum
 significans. Neque enim magnum
 erat, si inter mulierē & serpentem
 essent insidiæ, & mutuo caput & cal-
 caneam conterenda dicantur. Verū
 hic statim ab initio promittitur libe-
 ratio (vt diximus) ab hoc recens cō-
 missio peccato, quasi dicat: Per mu-
 lierem decepisti, per semen illius
 succumbes: imbecillem quidē sexū
 tuis artibus circūuentū deiecisti: per
 illius prole, caput, potestas, virtus, &
 tyrannus tua conterenda sunt, tu au-
 tē cōteres calcaneū eius: Christi sci-
 licet humanitatē: quæ nostris fuit
 peccatis afflicta. Si legas quē admo-
 dum habet nostra æditio, [Ibi cor-
 rupta est mater tua, &c.] vellisq;
 referre ad ipsam humanā naturam
 per peccatum infectam, cuius Chri-
 stus fuit filius sine peccato: facile
 possis

Gen. 3.

Serapio

D. Leo

possis iuxta ea quæ diximus. Si autē referantur ad Euā, quæ mater fuit omnium viventium, illa verē ac propriē sub arbore malo corrupta fuit.

1. Tim. 8. Hæc enim peculiari ratione fuit se ducta. Non enim existimauit serpens virum facile posse in peccatū agere trāuersum: nā quoniā difficile eredit difficile etiā decipit, nisi dū alieno scemine præsertim cedit errori. Aug. 4. de ciuitate Dei nō eredit Salomonē in animū induxisse idolis esse seruiendū, sed scemineis blāditijs ad ea sacrilegia fuisse cōpulsū. Ita etiā & Adā nusquā credidit aut scemine aut serpenti tanquā verum dicentē, sed sociali tantum necessitudini paruit. Ideoq; nō minus peccauit, imō graui⁹ vt videtur: quia sciēs prudēsq; peccauit. Ita q; quoniā sola scemina omnium viventium mater ibi seducta est, inquit Sponsus,

Math. 13. [Ibi corrupta est mater tua.] Aduerte semen serpentis zizania esse, vt Dominus explicat in Euāgelio: semen diaboli peccantes sunt, dicente Dño, Vos ex patre diabolo estis. Semen autē mulieris, homines sunt imbecilles, qui diuina ope fulti inimicitias exercere possunt aduersus semen diaboli. Est itaq; semen hoc, posteritas primorum parentum electa à Deo: in qua supremum tenet locum Christus Iesus.

*Pone me vt signaculum super cor tuū,
vt signaculum super brachiū tuū:
quia fortis est vt mors dilectio: dura
sicut infernus emulatio,*

Sponsa post incarnationem Verbi amplissimam concepit fiduciam, ad eō, vt multa postulet, quæ potuisset stulta videri nisi meritis & misericordia Verbi inniteretur. Fecit enim illi amplissimos animos, quod videbat Dei filium eam in tantam

euexisse dignitatē, vt in vnitatē personæ illam assumeret. Fuit enim in carnationis opus, summæ gratiæ, summæq; beneuolentiæ, quæ admodum est annotatum ab August. in libris de ciuitate Dei lib. 10. Quo loco inquit, Gratia Dei nō potuit gratius cōmēdari, quam vt ipse vnicus Dei fili⁹ in se incōmutabiliter manens indueret hominē, & spem dilectionis suæ daret hominibus. Esse autem hoc opus summæ gratiæ, hinc facile liceat colligere, quod nullum meritum humanum ad tantum potuit pertingere beneficium. Principio nullum meritū sine gratia possit constare, vt Theologi docent. 2. dist. 27. Christus autem omnibus primam gratiā promeruit. Obeamque rem fit necessarium, opus incarnationis fit extra omne meritū, etiam Christi Iesu, ex sententia diui August. dicentis, Nec Christum Iesum sibi promeruisse incarnationem. Obeamque rem asserit Scotus in. 4. dist. 2. quæst. 1. in operibus diuinis vix aliud opus esse supræ gratiæ præter incarnationem Verbi. Nam & beata Virgo, cuius merita fuerunt amplissima, tantum hoc beneficium suis meritis non attigit: quamuis vt quidam arbitrantur, huius beneficij accelerationem potuit mereri, quod mihi non fit probabile. Deinde Spōsa erat inimica: opus autē quod ab inimico & hoste proficiscitur, suapte natura dignum nō est quod acceptetur, saltem loquendo de merito iuxta propriā meritacionem, quā Theologi de condigno appellant. Omne enim meritum ab orbe condito meritis venturi Christi & incarnati Verbi nitebatur: itaq; ita fit necessarium, vt incarnationis opus præcederet omnia merita. Quid ergò mirū est, si cū fuerit

fuerit hoc liberale beneficiū & eximium extra gratiam omnem, Sponsa, agnita diuina beneuolentia erga se, amplissimos animos cōcipiat, petatque confidenter, [Pone me sicut signaculum, siue, sigillum, &c.] Fieri non potuit (vt mihi videtur) vt alia esset postulatio maiori cū audacia coniūcta, quam sit ista, petere ab Sponso, vt in corde illam excipiat, & imprimat tanquam sigillum siue signaculū. Deinde verò vt nullum pratermitteret dilectionis & amoris inditium, petit ab Sponso, vt super brachium illam tanquam signaculum portet, sumpta metaphora ab amatoribus, qui quamuis rei amatæ altius suis animis impressam habeant imaginem, solent tamen interdum dilectionis & amoris & brachijs & digitis inditia quædam deferre, & veluti monumenta, quæ illos semper hortentur, & excitent ad amādū, vt sint veluti mnemosyne amoris, & illorum animos semper incurrat. Hæc verò si ad Deum referantur, petit Sponsa, non solum animo ab Sponso diligatur, sed & externo opere probet ipsam dilectionem. Nam in testimonium dilectionis ipsa operis exhibitio debeat semper adduci. Animum itaque Sponsi Sponsa occupare vehementer cupit. Cū verò nominat brachium, quoniam Dei manus, & digiti, & brachium diuinas operationes solent exprimere, petit, vt & animo & externo etiam opere dilectionem erga illā testetur: & vt paucis dicamus, orat eam recipiat in suam penitissimam curam. [Quia fortis (inquit) est vt mors dilectio, & dura sicut infernus æmulatio.] Multo maior ostenditur Spōsæ audacia & confidentia his verbis. Petit enim, Deus O. M. suam erga illam bene-

uolentiam ostendat, non quocunq; signo & inditio, sed morte vnigeniti. Hæc enim signum fuit & argumentum summæ erga Sponsam beneuolentiæ. Paul. Ad Rom. multis verbis exaggerat rem istam, summamque Dei erga Sponsam dilectionem: quæ quamuis multis alijs rebus se declararit: potissimum tamen vnigeniti filij morte, & grauissimo supplicio. Christus (inquit) cū adhuc infirmi essem⁹, pro impijs mortuus est. Vix enim pro iusto quis moritur: nam pro bono forsitan quis audeat mori? Quasi dicat Pau. Quis sit tantæ virtutis, constantiæ, & magnanimitatis, vt pro iusto, pro bono audeat mortem oppetere? Cū sit enim vita stabilimentum bonorum omnium, sit mors terribiliū omniū postremum, vix sit vnus aut alter, qui pro tuenda virtute, asserendaq; bonitate sese morti tradat. Tamen si pro se quisque vbi ægritudo semel animum occupat: multò sint plures qui id despondeant, atq; etiam pro mundi gloriam deuocant. Atque inde illico argumentatur Pau. Cōmēdat autem charitatem suā Deus in nobis, quoniam cū adhuc peccatores essemus, secundum tempus Christus pro nobis mortuus est. Hoc est, hunc Deus maxime illustrē amabilemque fecit suam charitatē, quum post tot tantaque beneficia accepta, in parente nostro omni scelere flagitiorum contaminati, ingratos nos perfidos & impios prestitimus, cū inquam tales essemus, nihilominus Christus cruentam mortem subiit, vt nos in libertatem affereret. Maiorem charitatem, inquit Christus, nemo habet, quam vt quis animā suam ponat pro amicis suis, Ioann. 15. Nullam enim Deus in nobis inuenit seu banitatem, seu amicitiam,

Rom. 5.

citiam, quam diligeret: quin potius mortuus est, ut nos ipsos iustos efficeret, efficeret bonos. Mortē istam summæ dilectionis & charitatis inditium Dæmones olim inuidebant nobis, cum gentibus suadebant, ut humani sanguinis cruentas hostias cederēt. Deus autem ipse morte nō delectatur humana, ut potē quæ fuerit propter delictum inuecta. Quocirca Filij mors, atroxq; supplitiū, si generalem mortis rationem mediteris, non fuit illi grata qua parte à parricidis summo fuit scelere patrata: sed quatenus ab illius filio sponte oblata fuit, habita fuit gratissima. Collige quæ diximus. Nullus, aut p̄ pauci p̄ iusto & bono audeat mori. Christus verò pro impijs mortuus est: & cum Deus O. M. mortē ipsā non probet, aut illa delectetur, tamen fuit dilectio ergā Sponsam unicā, ut vel hac ratione suam voluerit declarare charitatē & dilectionem: ac proinde Sponsa post postulationē illā superiorē, petit, ut in argumentum dilectionis huius, ut solent veri amantes, horrendā mortem non detrectet subire. Huc spectat qđ inquit: [Fortis est ut mors dilectio.] Quod perindē est ac si dicas, Quemadmodum mors hominē ab omni officio vitæ reuocat, ut nō videat, non audiat, neq; aliquod humanum officium præstet. Ita etiam & vera dilectio fortis est ut mors. Nā postquā semel cuiuspiā animū dilectio & amor occupauerit, abstrahit mentē ipsam ab omnium aliarū rerum curis, ita, ut totus animus circa rei amare contemplationem versetur. Possint & Sponsæ verba referri ad audaciam & fortitudinem dilectionis, quæ non timeat, nec reformidet cum grauissimo periculo, imo cū morte ipsa & inferno cōgre-

di. Id Plato præstantissimus philosophus probat ex eplō Alcesse filie Pelie, quæ tā opere virū diligebat, ut sola inter cognatos elegerit, pro viro suo perire. Quod quidē facinus, tum ab hominibus, tum etiā à dijs est magno cum honore susceptum: ut cum ē multis, qui inulta & egregia gesserant, reuiuiscendi munus paucis admodum tribuissent, hanc tamen, tam egregio facinore delectati, ab inferis suscitauerunt. Quod autem inquit, [Dura sicut infernus æmulatio, siue zelotipia,] ad eandem rem pertinet. Nā infernus Hebræis *אֵינְוִי* idē est, quod sepulchrum. Jacob cum putaret Ioseph à bestia discerptum, timeretque Beniamin alteri filio ex Rachel, dicebat filijs, qui adducere illū in Ægyptum nitēbatur: Si ei aliquid acciderit in via, deducetis canos meos cū dolore ad inferos. Dura itaque est sicut infernus zelotipia: quoniam non timet vsque ad sepulchrū pro re amata dimicare. Sic Christus Dei filius, propter summam ergā Sponsæ charitatem, vsque ad mortem & infernum depugnauit.

Gen. 24

Lampades eius lampades ignis atq; flammarum. Aqua multa non poterunt extinguere charitatem, nec flumina obruent illam:

Pergit Sponsa amoris naturam alijs explicare rationibus: alsimilatq; amorē validissimo igni, & flāmis, & lapadibus, multis ex causis. Primò, quòd quemadmodum ignem nemo possit occultare, ita etiam neque amorem, neque dilectionem. Quamuis enim contendant amator amorem simulare, & dilectionem, non possit. Nam palli-

pallidus vultus, macilentus, crebra suspiria, frequentes lachrymæ, totius corporis, & membrorum iactatio, studium musices, conficiendi carminis cura, testantur amorem. Secundò, quemadmodum ignis inter cætera elementa facillime summaque celeritate suas conficit operationes, cæteraque omnia in suam naturam demutat: ita etiam & amor secum rapit cæteros omnes affectus, in quâ velit partem: operatur admirabili quadam agilitate, vt ignis solet: obeamque rem à vetustissimis Poëtis & Philosophis alatus depingitur. Tertio, quemadmodum difficillimum fit occurrere grauissimo incendio; & validissimo igni omnia in gyrû deuorantia etiâ & amori, si semel mentem & animû cæperit occupare: nisi enim primam illius scintillam extinguas, in vastissimas flammâs illico irrupit, quas nulla humana industria queat restinguere. Quarto, sed hac in re potissimum amor & ignem & flammâs & carbones accêtos excedit, quod ignis possit saltim vel aquam restingui, elemento sibi aduersante & repugnante: sed amor & dilectio, quamuis ignis appellentur & sint, omnibus aquis sunt validiores. Nulla enim aquarum inundatio possit extinguere ignem illû amoris & charitatis. Sunt autem aquæ istæ, persequutiones, ærumnæ, & mortis angustia.

Psal. 17. *ps. 17.* Absûpsit me ex aquis multis.

Psal. 68. Et iterum, Intrauerunt aquæ vsque ad animam meam. Et, Transiimus

Psal. 65. per ignem & aquam. Aquæ proinde multæ veram charitatem, & dilectione restinguere solidam nō possunt, non innūdantia flumina persequutionum & laborum. Paul. de charitate ista Dei, quæ in Christo se

Rom. 8

declarauit, affirmat: nihil esse tā validum, tam potens, quod nos possit ab illius charitate diuellere: concepra enim summa confidentia dicebat. Certus sum quod neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes, neque instætia, neque futura, neque fortitudo, neque alitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos separare à charitate Dei, quæ est in Christo Iesu Domino nostro. Attende quæ flumina exundantia tentationum & persecutionum impetû fecere in dilectionem Christi erga Sponsam suam ab ipsis crepundis: pauperies, egestas, sitis, fames, algor, mors denique atrocissima.

Si dederit homo omnem substantiam domus suæ pro dilectione, quasi nihil despiciet eam.

Variè hic versus exponitur à Latinis autoribus, Hebræis, & Græcis: propter magnâ illius obscuritatem. Relatiuû [eam,] non est referendum ad dilectionem, sed ad substantiam: vt sit sensus, Si quispiam homo velit, profusa tota substantia sua, alterius emere dilectionem, vel amatori suadere, propositis opibus & diuitijs, nē amet, contemnet verus amator opes omnes atque diuitias. Homo autem præsentî carminè, non quemuis hominem significat, sed potentem, illustrem, tyrannum: quemadmodû homines appellatur Gen. 6. impij, tyranni, & potentes. Ingressi filij Dei ad filios hominum, hoc est, filij Seth, qui patris modestiam & pietatem sectabantur, ad filias Cain, vel ad filias hominum potentium, inter quos supra & adulteria vigebant. Ob-

cam

eamq; rem filij hominū appellan-
tur, quemadmodum alij filij Dei
propter pietatem & religionem. [Si
ergo (inquit) dederit homo vniuer-
sam substantiam domus suæ pro di-
lectione, quasi nihil despiciet eam.]
Hoc est tyrānus aliquis, potens opi-
bus & diuitijs cōtēdat verū amato-
rem à dilectione reuocare: nihil fan-
nē conficiet. Nam amor, apud anti-
quos philosophos, aridus, esuriens,
pauper, nudus, credebatur: quod om-
nibus esset periculis subiectus, nul-
lius rei cupiditate duceretur, excep-
ta vna pulchritudine. Sinē domi-
cilio etiam pingebatur, quod nun-
quam aut proprijs laribus cōquies-
cat, aut naturali sede, sine stramen-
tis sit, sinē tegmine vllō. Paulus A-
postolus omnia reputat stercorea,
propter amorem vnus Christi Ie-
su. Senatus Ierosolimitanus com-
muni consensu ac celebri legatione
Ioanni Baptistæ deferunt dignita-
tem Messia, officium Helix prophete,
denique optionem præbent eli-
gendi quodcunque voluisset, modo
raceret: sed contempsit hæc omnia,
& igniculos dilectionis aquæ istæ
non potuerunt extinguere. Facile
fuisse Christo Iesu, vel regnum am-
plissimum occupare, vel vltro obla-
tum excipere, & regiā administra-
tionem non refugere: potuisset sua
ciuitate, suaq; gēte summis honori-
bus imperare, & inter primos cense-
ri: sed hæc omnia contempsit, quo-
niam aliō vocabat charitas & dile-
ctio, ad mortem scilicet pro charis-
sima Sponsa.

*Soror nostra parua, & vbera non
habet. quid faciemus sorori no-
stræ in die quando alloquenda
est?*

Solent parentes, cum filia viro lo-
canda est, esse solliciti, nunquid
filia sit iam viro matura necne.
Sumpta ergo metaphora à paren-
tum cura & solitudine, Sponsus
ipse alloquitur chorū iuuenum,
quos habet charissimos & amicissi-
mos, [Soror nostra parua est, &c.]
Duo enim sunt inditia huius rei, an
scilicet fœmina vel puella tempesti-
uè viro locetur: tum statura & cor-
poris proceritas, tum etiam & vberum
tumor. Quæ duo si defint, ita
scilicet vt puella sit adhuc exiguo
corpore, non habeat tumentia vbera,
non est nubilis puella neque ma-
tura viro. Hæc duo igitur Spōsus re-
cēset, dicēs: [Soror nostra parua, &
vbera non habet. quid faciemus so-
rori nostræ quæ parua est, quæ
non habet vbera, in die quando est
alloquenda?] Hoc est, quid fa-
ciemus nostræ sorori, quæ non
dum videtur viro esse matura?
Quid inquam faciemus? Nam & par-
uo corpore est, neque eius vbera tu-
ment. quid ergo faciendum est in
die quo est alloquenda? Id est,
cum erit de connubio appellan-
da? Consultat proinde Sponsus de
negotio totius Ecclesiæ. Non quod
ambigat ipse de re quapiam: sed ad-
miratur potius quodammodo, at-
que admiratione ista & interroga-
tione nos omnes excitat ad huius
rei contemplationem. Diximus in
superioribus quid sit intelligēdum
nomine vberum, quoniam opéra fi-
dei, quæ per charitatē operatur: tū
verò maxime illa, quæ pertinent ad
misericordiam, & beneficentiam.
sed omnia opéra tandem quæ ex
fide proficiuntur, quibus vel exē-
plo, vel pietate, ceteri fideles nutriū-
tur, atque id omne quo illorū vita
spiritualis sustentatur, nomine vberū

cx.

ex primitur. Fides enim quæ nondum per opera apparet, nondum videtur habere vbera, tum & paruula dicitur Sponsa, & quisque nostrum adhuc paruulus est, cum nondum peruenit ad perfectam ætatem plenitudinis Christi. Id est, cum nondum excelsit ætatem infantilem, neque ad firmitudinem fidei robur charitatis accessit. Frequenter Paulus hortatur, ne paruuli simus, ne nugas & pueriles nœnias sectemur, sed euadamus tandem in viros perfectos, accedamus ad ætatem maturam fidei, & charitatis: monet ne simus paruuli sensibus, fluctuantes omni verbo doctrinæ. Veruntamen quæ de Spōsa paruula & nondum habente vbera prodit Sponsus, & simul cum amicis inquit consilium, si referantur ad initia nascentis Ecclesiæ, facile erit intelligere, quomodo Sponsa paruula erat, & vbera non habuit, tum maxime cum erat appellanda de connubio. Magni igitur refert ad intelligentiam rei altiori mente reponamus, quibus ex hominibus Ecclesiæ fuerit propagata, cum ex Iudæis tum etiam ex gentibus. Constat Petrum, & Ioannem, fuisse rerum gerendarum antesignanos, utpote qui strenue promulgarint, cuius nomine claudo sanitas esset restituta, primi quæ ob hæc causam in carcere coiecti sunt. Refert Lucas illos fuisse viros idiotas & sine literis: hoc est, quantum ad literaturam attinet, nihil vnquam didicere: quantum verò ad usum rerum, vix sibi privatim fuerunt utiles, & cuius muneris obeundo prorsum in idoneis: hæc inquam antea quam accepissent Spiritum sanctum. Quod si tales erant viri principes quid censendum est de cæteris? Eos omnes, timidos, indoctos, paucos, in vnus cenaculi angulo re-

trufos, Lucas appellat turbam ante acceptum Spiritum sanctum, nam post acceptum Spiritum sanctum Ecclesiæ titulo illos illustravit. Attende igitur nunquid non paruula esset Sponsa eo tempore. Quales autem haberet homines ex gentilitate prodijt Pau. Videte fratres vocatio *1. Cor. 1* nem vestram, quoniam non multi nobiles, non multi potentes, non multi sapientes, sed quæ stulta mundi sunt, elegit Deus, ut fortia quæ que confundat. Siue ergo Ecclesiæ con sideres ipso initio ex Iudæis congregatam, siue ex gentibus, paruula quidem erat. Nullus enim (ut arbitror) philosophorum fuit, qui non plures lux sectæ studiosos e terris demigrans reliquerit, quam Christus. Ita ut iam mirandum non sit, quod Cincas ille vir eloquentissimus, dum legatum ageret, plures ad imperium Pyrrhi sua lingua pellexerit, quam ipse armorum viminimè quæ mirandum sit, quod tam breui temporis spatio in tam vastam molem creuerit Græcorum monarchia, laboribus & industria Alexandri. Christus enim Iesus non humana eloquentia, non sapientia humana, nullo humano presidio, Ecclesiæ paruulam vbera non habentem, homines paucos, idiotas, peccatores, tam foelici progressu ad foeliciores exitus deduxit: ut nulla vnquam fuerit societas, nulla secta, nulla philosophiæ professio, ad quam ex toto orbe, tot studiosi, tam alacriter a morte autoris concurrerent, victi, attracti, illecti sola prædicatione Euangelij, & promulgatione nominis Iesu. Soror itaque, hoc est Sponsa, paruula erat ipso initio, & cum per Spiritus sancti dona appellanda erat de connubio, & viro locanda: & vbera non habebat, siue eam consideres prout

erat

erat ex gentibus, siue ex Iudæis congreganda.

Si murus est, edificemus super eum propugnacula argentea: si ostium est, conpingamus illud tabulis cedrinis.

Totam Ecclesiam in duas partes distribuamus, ad ampliorem huius versiculi intelligentiam: altera Ecclesie pars erat ex Iudæis congreganda, altera verò ex gentibus: ut ex vtraque vnum corpus fieret Christo Iesu, tanquam verò capiti connexum. Ecclesie pars, quæ ex gentibus erat congreganda, murus appellatur, tum propter leges & instituta Mosaica, quæ muri similitudine exprimantur in literis sacris: tum propter pertinaciam populi Iudæici, qui vix multis laboribus potuit per Euangelium expugnari, ut relictis vmbribus, ritibus, & cæremonijs, ad Euangelij fulgentissimam veritatem accederent. Principio itaque (siue Sponsus ipse sit qui loquitur siue iuuenum chorus) de Iudæis inquit, [si murus est edificemus super eum propugnacula argentea: si autem ostium, &c.] Pertinet hæc pars ad gentes, quæ neque gratia Euangelij, neque ab Ecclesia Christi erant arcendæ, sed admittendæ potius in Euangelij consortium. Iure autem appellantur ostium, propter perditam vitam & leuissimos mores, & corruptas consuetudines. Nam & vitijs, & sceleribus, & falsis religionibus & dæmonibus ipsis patebat aditus, quoties libuisset. Ostium erat gentilitas, quædo peccata quæ cū natura pugnabant frequentèr admittunt. Virtutibus etiam quæ à lumine proficiscuntur naturali, patebat etiam ostium, ut pro libito egrederetur,

& relinqueret animi domiciliū, ita ut obedientiā nō præstaret parētibus, Deum odio prosequerentur, pacta & fœdera violarent, alieni essent à charitatis affectu, nulla duceretur misericordia. Iure igitur gentilitas appelletur ostium, propter illius leuitatem & inconstantiam: quæ ut vitijs & dæmonibus viam semper aperiebat, ita etiam & bonis moribus & virtutibus discedentibus nunquam aditum præcludebat. Si ergo murus est, inquit, quid faciemus? Edificabimus super illum propugnacula argentea. Non inquit Sponsus, si murus est diruemus illum, sed edificabimus super illum. Hoc enim Paulus Apost. multis in locis Iudæis gentibusque suadebat, non venisse Sponsulum ut legem solueret, quemadmodum ille apud Matth. 6. Nolite putare quod venimus ego solvere legem, Matt. 6 sed adimplere. Et, Non pertransibit ex lege vnus apex neque vnum iota: Et, Cælum (inquit) & terra transibunt, verba autem mea non transibunt. Facile autem erit intelligere, quomodo super murum edificetur, si attendas seriem historię sacrę & Sponsi doctrinam. Murus erat lex illa quæ iubebat, ne quispiam fratrem interimeret autoritate priuata, sed argentea propugnacula aduersus hostes edificabat Christus, cum dicebat: Matt. 5 Ego autem dico vobis, quicumque irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo raca: reus erit consilio. Qui autem dixerit, fatue: reus erit gehennæ ignis. Si ergo offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris: quia frater tuus habet aliquid aduersum te: relinque ibi munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres munus tuum, &c. Et iterum

iterum: Audistis quia dictum est antiquis, Non mechaberis. Ego autē dico vobis, quia omnis qui viderit mulierem ad concupiscendum eam, iam mechatus est eam in corde suo. Postremo, Dictum est antiquis, Quicumque dimiserit uxorem suam, det illi libellum repudij. Ego autem dico vobis, quia omnis qui dimiserit uxorem suam, excepta fornicationis causa, facit eā mechari: & qui dimissam duxerit, adulterat. Itaque quoniam murus hic solvendus non erat, sed super illum edificanda Evangelica consilia & praecepta, inquit Spōsus: [Si murus est, &c.] Sed illud est magnopere attendendum, Mosaicas leges nunc sepē, nunc maceriem, nunc verò murum appellari. Sepes dicitur & maceries, propter figuras, & umbras & iudicia: quae omnia erant funditus abolēda: murus autem appellatur, tum propter ea quae erant rationi consona, & ab ipso lumine naturae profecta. hae enim non magis dimoueri poterant ab Ecclesia Christi, quam natura ipsa humana potuisset conuelli: sunt enim principia quaedam per se nota. Tum verò maxime appellatur murus, quod re ipsa & ritus & caeremoniae, caeteraque id genus, quatum attinet ad spiritum & veritatem, aeterna quidem erunt. Pau. multis verbis hoc confirmat ad Rom. 3. vbi aduersus arrogantiam Iudaeorum depugnat, multisque argumentis retundit illius populi insolentiam. Querit enim & interrogatione utitur, quò magis vrgeat aduersarium: vbi est ergo nunc Iudae gloria tua? Exclusa est (inquit.) Per quam legem? Operum? Non. Sed per legem fidei. Ante aduentū (inquit) Iudaeis licebat gloriari in lege: post aduentum Christi exclu-

sa est gloria ista, & obscurata. Non enim nobis contigit iustitia per legem operum, hoc est, per legem dicentem: Qui fecerit haec, viuet in eis. Tota igitur gloria collocanda est in lege fidei: quae sola nos iustificat. Poterat itaque dicere Iudaeus, Legem itaque destruis per fidē. Haudquaquam (inquit) sed legem statuo. Murus enim erat lex non dissoluedus per legem fidei, vt Sponsus inquit: quin potius muniendus erat, erigendaque super illū propugnacula argentea. Quid enim aliud lex nicebatur, quam vt homines iustificaret? Sed quia haec praestare non poterat quod propugnacula argentea haec praestant, non hoc est legem destruere, sed potius statuerē. Nam si murus civitatem tueri non potest ab incurSIONibus hostium, superaedificet autem ad tuendam civitatem dux aut imperator propugnacula, siue eminentias: nonne stultum esset dicere, hic destruit murum? Sponsus autem legem fidei contulit, quae sola iustificat. Perperam ergo dicebant legem destrui per fidem. Lex autem fidei, omnia illius consilia, praecepta, admonitiones, caeteraque id genus alia iure argentea appellantur, more Scripturarum sanctarum, quae diuina eloquia argentum appellat, probatum terrae purgatum septuplum: tum quod ar-

Psal. 1

Lib. cap. 3

Eccle.

Ecclesie, quæ Iudæis constat, propter insitam illis pertinaciam seruandæ legis. Nam perpetuò contendent murum istum fore æternũ & perpetuum, iuxta diuinas pollicitationes. Erat enim peculiaris huic genti pertinacia quædam, neque vlla fuit vnquam suæ religionis renatio: vt docet eleganter Iosephus in apologia Iudaicarum antiquitatũ. Sũma pertinacia cõtendebant, Euãgelicam gratiam in prophanas gentes non esse propagandam. In qua

Act. 15. sententia fuit Petrus, qui cælesti visione fuit admonẽdus vt Cornelium baptizaret, quo nomine exhibitũ illi fuit negotiũ **Act. 15.** cum Ierosolymam ascenderet, ex postulantibus Iudæis, quod cum gentibus habuisset commercium. Erant rursus, qui, quamuis non existimarent gentes fore arcendas ab Euangelij confortio, non tamen admittendas ducebant, nisi Iudaico ritu circumciderentur, quasi Christus egeret adminiculo legis Mosaicæ. Multa de re ista tractauimus commentarijs in episto. ad Ephesi. [Si ostium est cõpinguamus illud tabulis cedrinis.] Diximus quibus causis gẽtes, ex quibus etiam constat Ecclesia Christi, appellentur ostium. Et quia potissimum laborabãt corruptione inceditibili morum, consuetudinum, religionum: tabulis cedrinis concludit ostium hoc, quòd lignum sit impuribile. Nam illius materiam nunquam penetrat caries, vt superius obseruatũ est à nobis. Pau. ad Ro. & multis alijs in locis pugnat aduersus corruptionẽ istam, cum inquit: **Rom. 2** Lis quidem qui secundum patientiam boni operis gloriam, & honorem, & incorruptionem quærentibus vitam æternam. Nam cum omnia apud gentes ista corruptio-

ne laborarent, incorruptionem nominarunt. Eodem loco de eadem gentium corruptione, de his maxime quæ pertineret ad religionẽ, inquit: Et commutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinẽ imaginis corruptibilis hominis. Opus erat summæ corruptionis, gloriam incorruptibilis Dei imagini corruptibilis hominis deferre, & quod longè est deterius, ad serpentes etiam deducere honores istos.

Atque ex corruptione religionis nascebantur cæteræ corruptelæ, de quibus Pau. eodem cap. Cum scilicet Deo tradidit illos cupiditatibus **Gal. 6.** cordium, & in passiones ignominie, vt contumelijs afficerent corpora sua, relicto naturali vsu corporum. Hinc ortum duxit corruptio illa fornicationis, prauitatis, auaritiæ, inuidiæ, cædis, contentionis, doli, quæ omnia enumerat Pau. Ostiũ hoc veluti tabulis cedrinis concluderat Pau. cum gentes hortabatur, nusquam seminarent in carne, iuxta veterem consuetudinem. Nam qui seminat in carne, de carne (inquit) metet corruptionem: qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. Reuocat eos ab operibus carnis, ne incumbant mensis temulentie, delitijs, alijsque huiusmodi, quæ cum corruptione & corporis & optimæ vitæ sunt coniuncta. Seminent autem in spiritu: hoc est, operibus spiritualibus dent operam, quæ & æternæ sunt, & corruptioni minime obnoxie: ex quibus nascitur etiam ipsa æternitas. Ad Corinth. duos proponit homines, alterum ex terra gentium: alterum ex cælis: duas imagines, quarum altera esset veteris Adami, altera noui: & illam quidem exuendam quòd sit **1. Co. 15** **V** **e** **p** **r** **i** **o** **n** **i** **s**

prionis: alteram induendam, quod ab ea vera æternitatis ratio nascatur. Et statim subiecit, hoc autem dico fratres, quoniam caro & sanguinis regnum Dei non possidebunt, neque corruptio incorruptionem. Quasi dicat: Imago illa terreni hominis, ex qua proficiscuntur carnales operationes corporis crassicie cōuolutæ, vitam eternam nunquā possidebit. Ex quibus euidenter cōstat Paulū. Apo. iuxta cōsiliū Sponsi, a duersus gentium corruptionem perpetuò depugnasse, vt ostium hoc teterrimis vitijs, & nefarijs religionibus, & vniuersæ corruptioni apertum, tabulis concluderet cedriinis, nempe imagine cœlestis Adami, operibus spiritus, fide nempe & charitate. Hoc Sponsi cōsiliū in administratione Ecclesiastica semper esset seruandum: nam pertinaciores adhibita veritatis arce commode adducendi sunt: leuiiores autem, qui ventis doctrinæ & affectuū facile cedunt, & modo in Ecclesia modo extrā videtur, sanctis legibus & disciplina continendi sunt.

Ego murus, & vbera mea sicut turris, ex quo facta sunt coram eo quasi pacem reperiens.

Postquam Sponsa audiuit ab Spōso [si murus est, &c.] audiuit etiā illud, [et vbera non habet:] his duabus partibus respōdet dicens: [Ego murus sum] quemadmodum dixisti, [et vbera mea sicut turris.] Murus sum (inquit) super quem erecta sunt propugnacula argentea: & vbera mea sunt sicut turris. Primò quoniam à longè possunt conspici opera fidei per charitatem operatis, ob hanc causam Christus Sponsam suā assimilabat ciuitati super montem

Mat. 5.

altissimam ædificatæ, ita vt videntes à longè vbera ista lacte distenta, plena pietate, & beneficētia, glorificent patrem. Secundò, sunt vbera Sponsæ sicut turris. Nā quæ admodū nutriunt & sustentant, & fulciunt ceteros in vita spiritali, ita etiam & tumentur, & defendunt ex propugnaculis istis verbo Dei, & scuto fidei alijsque armorū generibus: de quibus in superioribus. Tertio appellantur etiam turris vbera Sponsæ, quòd illius vbera sint cæteris viris inaccessa (vnicum semper excipio Sponsum.) Nam quod fœminarum pudor vberum contactu primò solet expugnari, Spōsa, quæ semper nititur pudorem, verecundiam, castitatem, cæterasque coniugij virtutes seruare integras, rectè & propriè sua vbera turribus & mœnijs assimilata: ad quas accedere non possit aliena manus. Sed hæc habet Sponsa Sponsi beneficio, quæ admodum ipsa libenter fatetur. [Ex quo facta sunt (inquit) quasi pacem reperies coram ipso,] ex quo ad illius beneuolentiam & amicitiam admiffa sum. Nam cum essem inimica, & paruula eram, & non habebam vbera, & tamen murus essem, deerant tamen propugnacula: sed postquam Sponsus me in suam asciuit amicitiam, facta sum velut turris propugnaculis munita.

Vinea fuit pacifico, in ea quæ habet populos: tradidit eā custodibus, vir affert pro fructu eius mille argenteos.

In superioribus diximus, more sanctorum Scripturarum vineas esse religiones, & vnicā vineā, vnā certā & constantē religionem: de qua dixerat Sponsa, i. cap. vineam meam non custodiui. Multa ibi diximus inducit

inductis testimonijs sanctarū Scripturarum de metaphora ista: & causæ propter quas religio ipsa inspirata vinea appelletur, fuerunt à nobis explicatæ. Verus itaq; Salomō siue pacificus vineā habet, habuitq; à condito mundo, in ea, quæ habet populos, aut *ימיהו* hoc est, in eo qui habet multitudinem, nempe in mundo. Habuit Sponsus vineam in *ימיהו* hoc est, in mūdo: non enim vnquā defuit vinea ista, neq; deficiet vnquam. Eam itaq; vineā verus pacificus Salomō tradidit cultodibus, duobus scilicet magistratibus, nempe politico & Ecclesiastico, quibus Deus vineam suam commisit. Nusquam enim ab ipsa mundi constitutione vnum fuit sine altero: quamuis contrarium videantur somniare indocti quidam, quorum sententia à doctissimis viris refellitur multis argumentis. Cū enim humana felicitas sine recta religione consistere haud quaquā possit: religionum autem alia sit inuenta, alia inspirata: sit necessario, vt felicitas alia sit naturalis, alia naturā excedens: ac proinde erit consequens vt duplex semper fuerit magistratus, duplex que iuris administratio, naturalis scilicet & ea quæ naturā superet. Omnis enim societas quæ inter homines coalescit, ob aliquā partem alterutrius felicitatis necessarium est coeat. Quo fit, vt necessario sit concedendum, tam varium esse iuris administrandi scopum, quā societatum genera sunt varia. Nam ea iuris ordinandi ratio quæ arbitrio hominum est instituta, admodum sanè verusta est. Est homo animal valde sociabile, & natura ipsa eum impellit ad cōmunionem, cætusque celebrandos, propter mutuat illā indigentiam, quā Deus in-

ter homines disposuit, vt alter alterius egeret adminiculo. Hinc factū arbitror, vt homines vitā inhumanam & ferinam exossi sociarentur, & primò ad domicilia & pagos, postea ad maiora concilia, cætusq; illos cōfluerēt, quæ ciuitates appellatur. Hoc testari videtur Scriptura Gen. 4. Gen. 4. vbi narrat ab Adami primo genito; conditā ciuitatē, quam ex nomine filij sui Enos vocauit. Nec dubiū est, quin & alij filij alias instituerint ciuitates: vnde rursus ciuibus longo tēpore multiplicatis, plures colonie fuerunt deducte: atque ita pedetentim aucti homines maximos illos cætus constituerunt, quos nationes & regna vocamus. Hæc quæ diximus quemadmodum vera sunt, si sit sermo de ciuitate diaboli, ita etiā & de ciuitate Dei. Cæterum diuino spiritu etiam instigante & impellente hominum animos, ne essent qui has coniunctiones aliquando perturbarent, aut penitus dissoluerēt, voluit Deus populi cōmuni cōsensu, prudentioribus moderandi & regendi habentæ traderentur: quibus permisit inter iustū & iniustū decernendi potestatem. A qua vetustatis cōmendatione, hæc magistratus autoritas illud (vt arbitror) agnominis sortita est, vt vulgò sæcularis iurisdictio nominetur: quod à prisca iam indè temporibus & sæculis, prudentes homines, suggerēte Deo, & annuēte humana ratione, hac autoritate rerum humanarum connexionem cōseruare & stabilire studuerint. Quæ administratio iuris, quamuis & perituræ felicitatis scopum contendat, & temporalis appelletur: necessaria tamen semper fuit ad huius vineæ custodiam certissimāq; tutelam. Indidit quidem Deus humanæ menti facultatem, non solum quid

bonum sit, quid æquum agnoscedi: verum etiam & id quod bonum & iustum est prosequendi. Et tamē propter ceteratis, ingenij, & occupationū diuersitatē, nec equē scito; nec facile omnes singulis in reb^{us} quid iustum quod etiā iniustum sit discernim^{us}, percussa mēte graui ignorātia & cecitatis plaga propter peccatū: imō & propter ingeniorum imbecillitatem, obtusiores quidam iustum iudicāt quod re vera iniustum sit, & cōtra. Bonis autem, & studiosis æquitatis, semper fuit necessaria prior pars administrandi iuris: iuris scilicet constitutio, & disceptatio, quæ laboranti naturæ subueniat, & sicubi labatur sustentet: quamuis illis nunquam fuerit necessaria iuris coercitio: quod ij vtrō & naturā, imō potius spiritus instinctu bonum & æquum amplectātur. Tales enim fuere semper res humanæ, vt hominibus passim cōtra omne bonū ad iniustitiam propēlis, ipsa coercitio fuerit necessaria: qua, imperata facere cogentur metu poenarum, qui nihil flectūtur amore iusti & æqui. Hoc Pau. significat cum scribit Thimot., iusto non esse legem impostam, sed iniustis, & inobsequentibus, impijs & irreuerentibus. Hoc & ille intellexit qui scripsit: Quis legem dat amanti bus? maior lex amor est sibi. Vterq; sanē de ea legis parte loquens, quæ coercionē vocant. Sed præter magistratum istum sæcularem, quem in lege Mosaica scimus magna religione fuisse semper obseruatum, vt legem naturalem omittamus, Deus etiam per Moysen leges constituit, talesq; (& si novos creauit magistratus) vt horum duorum dignitate ludæi ceteris hominibus antecellerent. De magistratu loquitur Deus ipse, cum inquit: Eritis mihi in re-

gnū sacerdotale. Et de legib^{us}, Quæ alia gens sic inclita, vt habeat cære-
monias, iusta quæ iudicia, & vniuersam legem, quam ego propono hodie ante oculos vestros? Sublata itaque est: sæcularis iuris administratio adventu legis Mosaicæ: ob eamque rem sunt qui existimant Christianos ab illa prisca iuris administratione liberos fore. Sed decipiuntur isti. Docet enim diligenter scriptura sacra, hunc magistratū quasi postliminio cum noua religione rediisse. Lex Mosaica alienigenas vxo-
res repellebat, quas nūc cōtra Paul^{us} retineri vult. Vetus religio, populū liberabat ab omni specie humane seruitutis: contra noua religio. Seruus (inquit Pau.) vocat^{us} es, ne sit tibi curæ. Vnusquisq; ea vocatione, qua vocatus fuit, permaneat. Idem statuit fieri debere, si Domini alienam fectetur religionem: Quicumq; iugum sunt serui, suos dominos omni honore dignos ducant: ne nomen Dei & doctrina male audiat. Vetus lex ab omni regum imperio populum exemerat, vt reges ipsos non solum regnis spoliari & eijs, sed etiam interfici iusserit, Iolue ultimo. Contra Christiana religio omnē animā potestatibus sæcularibus subiicit. Subiecti estote omni humane creaturæ propter Deum: quod Paul. dixerat, Nō solum propter irā, &c. Hunc magistratū Pau. à Deo profectū constanter asserit. Non (inquit) est potestas nisi à Deo: Et, Omnes potestates à Deo ordinatæ sunt. Et qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Et magistratum hunc ministrū Dei esse Petrus ait. Siue regum tanquam præcellentium, siue ducibus, tanquam à Deo missis. Et Paul. Admone illos, vt principatibus & potestatibus subditi sint. Et iubet fiant

1.Thi.1

Exo.19

Deut. 4

1. Esd. 10

1. Cor. 5.

Exo. 6. 13

1. Thi. 6

1. Pet. 2

Rom. 2

1. Pet. 2

1. Thi. 2

fiant deprecationes & gratiarum actiones pro omnibus hominibus: figuranter verò pro regibus, & principibus, Ethnicis etiam, vt tranquillam vitam agamus. Habes ex his quæ diximus, politicum magistratum à Deo institutum, vt præesset etiam ex munere, & vineam istam custodiret. Sed quò diligentius excoleretur vinea ista in his quæ pertinent ad alteram felicitatis partem, quæ suprema est, exceditque captum humanæ mentis: voluit & alium instituere magistratum, Ecclesiasticum scilicet, qui circa iuris diuini administrationem totus esset occupatus. Nā quemadmodum Christus iuris secularis administrationem sepius oblata respuit: ita etiam & magistratus hic seculares causas à se præsum debeat rejicere: dixit quispiam Christo. Magister dic fratri meo, vt diuidat mecum hereditatem. Ille durius respondet: *Quis me constituit iudicem super vos?* Pharisei & scribæ mulierem deprehensam in adulterio produxerunt coram Christo, quæ ipse minimè condemnauit. Notissima est historia. Cum cognouisset quod saturati homines paucis panibus & piscibus illum essent rapturi, vt regem facerent, secessit iterum in montem solus. Interrogate Pilato num ipse esset rex Iudeorum: iterum asseruit, non esse suum regnum ex hoc mundo. Ex his & similibus manifestum est, Christum semper repudiasse forensam istam exercitationem. Nam quod vendentes & ementes è templo aliquoties eiecerit: magis agnoscimus privati hominis zelum, quam publicam auctoritatem: cum privatus quisque possit publicorum locorum, sacrorum præsertim, violatores, quos in ipso delicto deprehendat, à republi. arcere, ac com-

munem omnibus iniuriam propulsare. Quemadmodum ergo superiorem illum magistratum politicum huic vineæ præfecit tanquam custodem: ita etiam imò multo magis & magistratum Ecclesiasticum curam huius vineæ delegavit: & tantò maiorem curam, quanto ea pars felicitatis, quæ suprema est, illam exsuperat quæ est naturalis, peritura, & temporaria. Quisq; ergo pro suo virili, vterque scilicet magistratus, adniti debet, vt vinea hæc afferat pietatis fructus. Nam dictio *WON* in literis sacris, tametsi virum significet: frequenter tamen quemlibet hominem, & rem quamlibet idem idem significat, ita vt significet Latine idem quod quisque & aliquis. Quisq; ergo debeat afferre mille nummos pro fructu huius vineæ: Id est, vt vinea ista afferat fructus, respondeatque colono, nullis parcere impensis, nullis laboribus. Mille nummi pro multis accipiuntur. Frequens enim est in Scriptura sacra numero millenario vti pro qualibet maxima multitudine. Custos itaq; primus, id est, de quo priori loco diximus, magistratus scilicet politicus, tunc afferat mille nummos cum ita iura administrat, vt felicitas huius vineæ promoueatur, conseruetur: cum semper ante oculos habet rationem æqui & boni: cum diligenter animaduertit in facinorosos: cum condemnat & absolvit quemadmodum ratio postulat. Quæ omnia maxime pertinent ad humanæ societatis felicitatem conseruandam & promouendam. Ita tamè omnia temperanda sunt, vt magistratus politicus ad custodiam huius vineæ deferat mille nummos: hoc est, cum intra limites proprii muneris versetur, omnè adhibeat dili-

Y 4 gentiam

Luc. 12,

Ioan. 8.

Ioan. 6

Ioan. 19

Ioan. 2. et
Matt. 21

gentiam, non tamé velint quæ sunt magistrat⁹ Ecclesiastici administrare: ob eam enim rem dicitur: [Adfert mille numos:] nō enim auctoritates istæ sunt permiscēdæ. Eadē ratione & magistratus Ecclesiasticus omnem habeat vitare speciem dominationis, & administrationē secularis iuris prorsum debeat refugere. Tunc magistrat⁹ Ecclesiasticus mille numos adfert pro fructu illius vineæ, eū sua auctoritate fungitur: quē admodū à Christo R. N. frequenter ad viuum depingitur, eo tamen loco aptius, eum vineā istam cōparat gregi, præfectos autem & custodes nomine exprimit pastorū. Hos voluit Christ⁹ ab omni faustu adeo alienos, vt nec magistri quidē nomē, claturam ipsis permisserit, prohibet ne se ferant vocari Rabbi: subditos etiam ne eos vocent magistrōs, multo magis vetuit Mar. 10. ne sibi dominationem quærerēt. Reges (inquit) gentium dominantur earū, &c. Tūc igitur conferunt mille numos magistratus Ecclesiastici, cum pastores agunt quemadmodū docet Petrus, Pascite (inquit) gregem vobis cōmissum, non vt dominium exercentes, sed vt sitis exēplaria gregis. Idēdēq; huius magistrat⁹ officiū, Scriptura nunquā designat superbis illis & tumētibus verbis βασιλείαι, τυραννείαι, κυριείαι, hoc est, regem, tyrannum, aut dominum agere: sed duobus potissimum, multū quidem sollicitudinis, auctoritatis autē quāminimū præ se ferentibus vocabulis, nempe πόσκειν, quod est pascere, & ποιμνείαι, quod est agere, ac ducere. Impendere itaque mille argenteos pro fructibus huius vineæ, est, eam curam & sollicitudinem præstare, quam hę duæ voces exprimunt. Nec dubium est, quin magistratus Ecclesiasticus,

cui Deus commissit vineam suam, (quoniam eius officium designatur verbo pascendi & regendi) præter sollicitudinem iuris, aliquam administrationem habeat, nimirum pascendi verbo. Regendi autem vox coercionē significat, qua oves errantes, vel inuitæ compellēdæ sint. Vultis in virga veniam ad vos (inquit Pau.) an poti⁹ in Charitate, & spiritu lenitatis? Et idē Pau. hec (inquit) scribo absens, ne cum præsens fuero durus sim, asper, & rigid⁹, iuxta eam potestatem, quam cōtulit mihi Dominus. Quo loco suā potestatem eodem vocabulo designauit, quo secularium principum imperiū, ad Rom. 13. neπέ εβουλας. Hac potestate fretus, scribit ad Thimo. arguat, increpet: Tito, vt dure redarguat suos Cretēses: tum verò maxime auctoritatem istam iuris dicendi declarat, cum inquit: Aduersus presbyterum accusationem nō admissuris, nisi sub duobus aut tribus testibus. Quis itaque nesciat, ad iudiciū spectare vocabula accusationis & testium, & num testes admittendi sint nene? Ergo cum vterque magistratus (quos Salomō custodes appellat) quæ sui muneri sunt probe exsequitur, omnesq; in eam rem intendit animi conatus, vt vinea ista ingentes pietatis fructus ædat: tunc sanè mille adfert numos pro fructu huius vineæ.

Vinea mea coram me est.

HOC hemistichiū possit & Sponso accommodari, possit & Spōsæ. Si Sōsus loquatur, sensus erit. Ego vineam meam cultoribus locavi, quemadmodum de patre familias dicitur, qui vineam à se ingenti studio & diligentia plantatā tradidit colonis,

colonis. Ego (inquit) vineam meam illis locavi, sed illius curam a me non prorsus abieci, quasi resignato iure dominij penitus ultra non eam pro mea reputem: quin & tanta cura tam sollicitè illam custodio, illi consulo, ut perpetuo illam habeam ob oculos. Quamvis enim ab orbe condito vineam istam duobus magistratibus commendaverit: semper tamen in medio huius vineae se habitasse dicebat. Ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi. Pater ille familias operarios conducebat in vineam suam, pacte mercedis conventionem pro denario diurno. Nam qui rem aliquam locando alteri tradit, retinet semper dominium, possessionem, ac proprietatem eius rei, & opportuno tempore fructus exigit & emolumentum: neque aliud exigit qui rem conduxit, quam mercedem laboris & operae. Itaque pollicetur Sponsus, non se prorsus reiecit vineae curam. Pau. Quid est (inquit) Apollo? quid verò Paulus? ministri eius cui credidistis. Ego (inquit) plantaui: Apollo rogavit: Deus autem incrementum dedit. Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat Deus. Dei adiutores sumus, Dei agricultura estis, Dei aedificatio estis. Quibus verbis aperte testatur Sponsum, verum scilicet Salomonem vineam custodibus tradidisse excolendam: sed adeo illius curam non reiecit, ut ipse sit qui solus det incrementa: ita ut si custodes cum ipso conferantur, neque qui rigat sit aliquid, neque qui plantat: tanta est illius cura erga vineam suam. Si verò Sponsa loquatur praesenti carminem: corrigit superiorem illam negligentiam, de qua primo cap: Vineam meam non custodiui. Iam (inquit Sponsa) adhibenda est omnis solici-

tudo, intercedendi sunt conatus, ut pro virili portione quisque professione Christianae vita respondeat, Ego saltem quod ad me attinet, vinea mea coram me semper erit.

Quae habitas in hortis, amici auscultant: fac me audire vocem tuam.

Vox Sponsi est: alloquitur charissimam Sponsam, eamque appellat, hortorum habitatricem. Nam ut superius dictum est, nomine horti & loci cuiusvis amenissimi, totus piorum ceterus intelligitur, qui pietatis operibus mirificam reddunt fragrantiam & gratissimum odorem. Superius enim Sponsam ipsam hortum appellabat conclusum, consitum arboribus odoriferis & frugiferis, minimèque sterilibus. Otu (inquit) quae habitas in hortis, eadem mihi vocem tuam: auscultant enim amici, siue consortes. Amicos autem appellat iuvenes quos secum deferebat commites. Non tamè ita accipienda est amicorum appellatio, quasi ipso iuvenum choro omnes essent amici, nullusque esset Sponso insensus aut inimicus: vox enim Hebraea consortes videtur significare. Annotatum autem est superius, in quibus & adolescenterum interdum impiorum refertur personam, non nunquam verò piorum hominum, qui tamè nondum accessere ad maturam in Christo aetatem. Itaque cum Sponsus causam reddit, propter quam Sponsa debeat edere vocem, quae scilicet amici vel consortes auscultent: ita intelligendus est locus, quasi inter iuvenes ipsos, alij essent Sponsi gloriae studiosi, alij autem Sponso insensi, & illius gloriae & amplitudinis invidi. Propter utrosque igitur Sponsus petit ab Sponsa adat vocem, qua vna totum hoc claudat Epithalamium. Petit autem talis sit vox, quae emulis & invidis doleat, quae illos vehementer

pra-

præmat & vexet, tale etiam carmen quod amieis Sponsi & charissimis gaudium excitet, illosque incredibili perfundat lætitia.

Fuge dilecte mi, & assimilare caprea hinnuloque ceruorum super montes aromatum.

Claudit Sponsa sacrum Epithalamium obscurissimo carmine, ac læge difficillimo. Nam quid causæ sit, quod Sponsa, quæ charissimū Sponsum colit & amat, quæ frequenter in superioribus petebat ab eo venire, properaret instar ceruorum, caprearum, & hinnulorum: nūc cōtra, rogat ut fugiat, ut discedat tanta agilitate ut hinnulos, capreas, ceruosque exuperet, & fugiat super montes aromatum? Sponsa, quāuis aliquandiu charissimi Sponsi præsentia oblectaretur interim quod verfabatur in terris: ad eō tamē cupida est gloriæ & amplitudinis Sponsi, ut vehementer cupiat, discedat quidem ad tempus: atque hoc bonū & optabile ducit, quod sciat e re Spōsi esse, fugere, & discedere, corporisque præsentiam mortalibus subducere oculis. plātata enim vinea, hoc est, peractio salutis negotio, quid aliud restabat, postquam vineam cōmittit custodibus (ut superius dictū est) quam ut pro rebus præclare gestis in vita mortali æternum & immortale acciperet præmium? Est itaque vox Sponsæ: [Fuge dilecti mi, & super montes aromatum fuge.] Ut per montes aromatum, vel supremos cœlorū fornices, vel cœlites ipsos intelligamus: quod mihi maxime probatur. Nā superna illa ciuitas plena est odorem, & ciues ipsi propter infinitas sibi virtutes fra-

grantissimum reddunt odorē: [Fuge (inquit) dilecte mi super montes aromatum, fuge.] Decet enim ut tanta humilitas, inexhaustus labor, denique crucis supplitium singulari quadam & eximio afficiatur præmio: & tanta ista humilitas propter obedientiam paternam, quæ usque ad supplitium atrocissimum peruenit, in sublime euehatur, hoc est super montes ipsos aromatum: ut quæ admodum Pau. inquit, a mortuis excitatus, sedeat ad dexteram Patris in cœlestibus, super omne principatum, ac potestatem, & virtutem & dominationem, & omne nomen quod nominatur, non solum in hoc sæculo, verum etiam & in futuro. Hæc autem Sponsi gloria & sublimitas, quamuis Spōso propter præclara virtutum ornamenta & res ipsas præclare gestas debeatur, est tamen Sponsæ vehementer necessaria. Nam quemadmodum idē Pau. inquit, Sponsa ipsa quemadmodum cum Christo fuit mortua & excitata, ita etiam, & cum illo conscendit super montes odoriferos. Deus (inquit Pau.) qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam quæ dilexit nos, cum essemus mortui delictis, cōiuiuificauit nos cum Christo, simulque cum eo suscitauit, simul cum eo sedere facit in cœlestibus. Quasi dicat: Simul cum illo conscendimus montes aromatum, & in Christo Iesu excessimus dignitate & honore cœlites ipsos. Quidquid ergo dignitatis, quidquid præmij Christus a Patre accepit propter res foeliciter gestas, id omne in Sponsā a Christo deriuatur. Sponsus enim est caput Spōsæ, quæ admodum idem Paulus testatur. Quis verò ambigat capitis honorē & gloriam in totum corpus singulaque

Eph. i.

Eph. a

Eph. i

laque mēbra redundare: præsertim
 cum corpus hoc sit cœlesti opificio
 & compactum & conglutinatum?
 Cum ergo Spōsa petit, [Fuge, &c.]
 scit eandem ipsam gloriam Sponsi
 in ipsam redundare. Deinde re-
 gressus hic Sponsi super mōtes aro-
 matū plenus est cōsolationis, & ex-
 citat Spōsam ipsam in eximiā quā-
 dam & incredibilem spem. Hæc eni-
 nim est spiritus arrha in mentibus
 fidelium, quod Sponsus charissimus
 cœlos conscendit, montes omnem
 aromatatum prætergressus. Idē Pau.
 postquam dixerat Sponsam simul
 cum Sponso in cœlis erectam, statim
 subiecit, Vt ostēdat in sæculis super
 uenientibus eminentem opulētiam
 gratiæ suæ, ingentesque diuitias.
 Nunc enim Spōsa his omnibus di-
 uitijs, quibus ipsa sæculi consuma-
 tione ditabitur, plena est in Christo:
 in Christo sc̄elix, in Christo opulen-
 ta, habetque in capite suo arrham
 & pignus earū diuitiarum, quæ Spō-
 sam manēt in cœlis. Tunc enim mit-

Eph. 2.

retur in possessionem illius sc̄elici-
 tatis, quam habet in capite Christo,
 recipieturque in consortiū beati-
 tudinis. Magnæ igitur confidentiæ &
 solidæ sp̄ei causa fuit hæc Sponsi fu-
 ga super montes aromatū, vt Spōsa
 certō crederet & speraret se in cœlū
 cōscēsurā. Postremō, vt Spōsa Chri-
 sti mole carnis adhuc pressa supra cœ-
 los omnes se saltem mēte & ratione
 attoleret, Sponsus ipse super eisdē
 mōtes fugit & ascendit, ea agilitate
 qua capræ solēt per mōtes discurre-
 re. Fieri enim nō poterat, vt corp⁹
 caput suū non intueretur, perpetuō
 desideraret, summaque charitatē cō-
 plecteretur. Hinc enim natum arbi-
 tror, quod Spōsæ conuersatio (vt
 Pau. inquit) in cœlis est: ita vt quā-
 vis in terris versetur, nihil minus cu-
 ret quam terrena, quod Sponsum
 charissimum habet in cœlis: in quo
 sita est tota illius sc̄licitas & beati-
 tudo: quam tandem illi conferet
 venturas aliquando iudex viuorum
 & mortuorum. Amen.

Phil. 5.

Finis Comentariorum Cypriani Monachi Cisterciensis, in
 Canticum Canticorum Salomonis.

COMPLUTI,
Excudebat Ioannes Iniguez à Leque-
rica, 1581

